

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ДЕНИЩУК ДЕНИС ЄВГЕНІОВИЧ

УДК 342.951

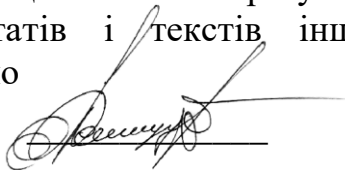
ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ
В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
Галузь знань – Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник
Джафарова Олена В'ячеславівна
доктор юридичних наук, професор

Кропивницький – 2024

АНОТАЦІЯ

Денищук Д. Є. Адміністративно-правова охорона державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 (081 – Право). Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2024.

Дисертацію присвячено визначенню особливостей адміністративно-правового регулювання відносин, що складаються в сфері охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України (ДКВС України), а також формулюванню перспективних напрямків удосконалення адміністративного законодавства в цій сфері.

В дослідженні звернута увага на існування різних видів «таємної інформації», яка призводить до проблеми їх розрізнення, ідентифікації та якісного врегулювання в національному законодавстві. З метою вирішення цієї проблемної ситуації запропоновано перелік ознак для розрізнення видів «таємної інформації» та оцінки якості їх правового врегулювання, який включає такі складові: 1) назва виду «таємної інформації»; 2) мета виокремлення виду «таємниці»; 3) сфера діяльності, в якій створюється «таємна інформація»; 4) характеристика загроз, які становить розголошення «таємної інформації»; 5) правові засади унормування виду «таємниці»; 6) особливості захисту «таємної інформації» та правового режиму її охорони.

Наукова робота містить уточнення поняття «об'єкт адміністративно-правової охорони державної таємниці». В якості останнього запропоновано розуміти: доступ до «секретної інформації» (в будь-якому її виді), встановлений законодавством порядок поведіння із «державною таємницею» та ресурси, контроль яких здійснюється з метою охорони «державної таємниці»

(матеріальні носії секретної інформації (МНСІ); режимні приміщення, зони та території; інформаційні (автоматизовані) та інформаційно-комунікаційні системи тощо).

На основі опрацьованих відомостей було сформульовано та представлено в змісті роботи авторське визначення поняття «адміністративно-правова охорона державної таємниці». Під цим поняттям запропоновано розуміти: комплексну систему адміністративно-правових норм, яка реалізуються визначеними державою суб'єктами з метою запобігання розголошенню «секретної інформації» та втратам її матеріальних носіїв, визначає і забезпечує відповідальність та врегульовує заходи забезпечення «режиму секретності» і обмеження доступу до відомостей, які містять «державну таємницю».

В ході аналізу Закону України «Про державну таємницю» було встановлено, що означений нормативно-правий акт містить лише окремі принципи, які стосуються засекречування інформації, а не всієї охорони «державної таємниці» в цілому. Враховуючи велике значення, яке мають принципи для прийняття управлінських рішень та з метою удосконалення законодавства про «державну таємницю», запропоновано розширити зміст спеціального Закону. До нього запропоновано додати такі принципами як: принцип законності; принцип необхідного знання; принцип персональної відповідальності; принцип комплексного оцінювання «інформації»; принцип обліку «інформації» та документування діяльності.

Під час дослідження було класифіковано загальні завдання, які притаманні для всіх суб'єктів, що провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею». Виділено такі групи цих завдань: контрольно-наглядові; обліку та документування; організаційні; аналітичні, комунікаційні, завдання із планування.

Базуючись на вивченні структури національної системи охорони «державної таємниці» було виділено дві групи основні суб'єктів, які входять до означеної системи. А саме: 1) суб'єкти із специфічними, притаманними лише їм повноваженнями та функціями: Верховна Рада України; Президент України,

Рада національної безпеки і оборони України (РНБО); Кабінет Міністрів України; Служба безпеки України; Центральні (ЦОВВ) та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування; інші державні органи (наприклад ДССЗІ України); 2) суб'єкти, які виконують типові завдання, що реалізуються в усіх юридичних особах, що провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею»: керівники в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності (компетенція керівників обмежена тим органом, або юридичною особою, в яких вони обіймають керівну посаду); підпорядковані керівникам режимно-секретні органи (РСО); держані експерти з питань таємниць (держексперти).

Розгляд теоретичних напрацювань та актів нормативно-правової національної бази дозволили сформулювати визначення поняття «методи охорони державної таємниці». Ними є; спрямовані на осіб, які провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею», способи впливу, що відповідають вимогам законодавства і запроваджуються з метою забезпечення охорони «секретної інформації». Встановлено, що характерною особливістю методів, які застосовуються в сфері охорони «державної таємниці», є їх імперативний характер.

Також була приділена увага розгляду поняття «форми охорони державної таємниці». Зміст цієї категорії розтлумачено як: наділені характерними зовнішніми ознаками дії суб'єктів, уповноважених на їх здійснення, з метою забезпечення охорони «державної таємниці». Доведено, що форми здійснення заходів з охорони «державної таємниці» не зводяться виключно до тих дій, які чітко врегульовані законодавством. Наголошено на тому, що застосування найбільш широкого спектру відповідних форм сприяє підвищенню якості охорони «державної таємниці», оскільки дає можливість обрати найефективнішу форму для кожної окремої ситуації.

Розглянуто проблему правопорушень в сфері охорони державної таємниці. Наголошено, що порушення режиму «секретності» тягне за собою

кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність. З метою посилення контролю за додержанням режиму «секретності» запропоновано наділити посадових осіб режимно-секретних органів повноваженнями складати адміністративні протоколи щодо фактів порушення законодавства про «державну таємницю», а також сформульовано інші пропозиції щодо удосконалення правового врегулювання зокрема з питань проведення службових розслідувань.

Доведено, що розвиток охорони «державної таємниці» в сучасній Україні характеризується: посиленням взаємодії державних органів із суб'єктами господарювання різних форм власності та спрямованістю на встановлення щільних партнерських відносин в сфері охорони «державної таємниці» з країнами ЄС та НАТО. Встановлено, що правову основу діяльності НАТО та ЄС в сфері кваліфікованої інформації з обмеженим доступом становлять: «Політика безпеки НАТО» С-М (2002) 49 та «Правила безпеки ЄС» 2013/488/EU.

Наголошено на тому, що відповідна політика безпеки НАТО є динамічною системою, яка дозволяє певне варіювання норм національного права в означеній сфері. Наприклад, окремі держави члени використовують як чотирирівневу, так і трирівневу структуру кваліфікованої інформації (тобто обмеження доступу до «секретних» даних).

З'ясовано, що одним з основних мотивів узгодження національного законодавства з вимогами ЄС для країн, які вступають в Європейський Союз виступає забезпечення конкурентоздатності власних держав на ринку товарів та послуг, що містять «секретну інформацію».

Враховуючи наявність у розвинутих демократичних держав не лише позитивного, але й негативного досвіду в сфері охорони «державної таємниці», зроблено висновок про те, що їх напрацювання неможна вважати еталонними. Із врахуванням всього викладеного, запропоновано критерії, або принципи оцінки доцільності запровадження закордонного досвіду в національну правотворчу практику.

У якості таких критеріїв рекомендовано: 1) порівняння прогнозованого рівня захисту «державних таємниць» із вже існуючим (з метою недопущення його зниження); 2) критичне оцінювання вартості та трудомісткості запровадження змін з урахуванням існуючих альтернатив; 3) прийняття принципу унеможливлення простого переносу (механічного копіювання) існуючих міжнародних норм в національне законодавство без їх попередньої адаптації.

В ході вивчення національних законотворчих ініціатив в сфері охорони «державної таємниці» досліджено проєкт Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394 від 27.01.2023). Доведено, що запропонований проєкт має низку суттєвих корупційних, бюджетних та змістовних недоліків і потребує суттєвого доопрацювання.

Базуючись на проаналізованих даних зроблено висновок про те, що перспективними напрямками розширення та поглиблення міжнародної взаємодії для України в сфері охорони «державної таємниці» є: розширення кола держав, з якими укладено відповідні угоди про взаємодію; й підвищення рівня співробітництва та можливостей обміну «інформацією» з найвищими ступенями «секретності» з державами НАТО та ЄС.

В дисертаційній роботі також приділено окрему увагу розглянуто особливостям напрямів розвитку охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України. В ході вивчення відповідних матеріалів було з'ясовано, що документами стратегічного планування розвитку системи ДКВС України передбачено автоматизацію і цифровізацію документообігу. З цього приводу було наголошено, що виконання відповідного завдання неможливе без довгострокових планів фінансування означеного напрямку робіт, а також передбачає обов'язковий перегляд низки нормативно-правових обмежень, наприклад, щодо копіювання і архівування документів при опрацюванні їх в електронній формі.

В дисертаційній роботі було запропоновано низку нормативно-правових удосконалень спрямованих на підвищення якості врегулювання проблем охорони «державної таємниці».

Так, з метою створення нормативних підстав для чіткої ідентифікації і розрізнення «таємниць» за ознакою їх правового режиму запропоновано внести зміни в частину першу статті 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» виклавши її в такому вигляді:

«Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, яка охороняється встановленим правовим режимом, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. ...».

Для усунення недоліків чинного Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 20.09.2023 року № 3362/5, запропоновано внести до названого Положення уточнення такого змісту:

1) щодо компетенцій Департаменту:

«6. Департамент для виконання покладених на нього завдань має право:

... 4) безперешкодно (без супроводу) у будь-який час доби відвідувати приміщення та об'єкти, що знаходяться під охороною ДКВС України, ... та проводити перевірки за всіма напрямками службової діяльності, при цьому використовувати фото-, відеозйомку та користуватися засобами мобільного зв'язку з додержанням обмежень режиму секретності та вимог законодавства про державну таємницю»;

2) щодо повноважень Начальник Департаменту:

«11. Начальник Департаменту в межах повноважень:

...) забезпечує реалізацію державної політики щодо охорони державної таємниці та контроль за її збереженням в Департаменті відповідно до вимог режиму секретності. Здійснює керівництво режимно-секретним органом Департаменту та має доступ до всіх відомостей ступенів секретності: "Цілком таємно", "Таємно"».

Встановлено, що службові розслідування в Державній кримінально-виконавчій службі України проводиться в порядку визначеному Наказом Міністерства юстиції України від 12.03.2015 року № 356/5 (із змінами). Проте, в ході аналізу означеного нормативно-правового акту з'ясовано, що означеним Наказом не враховано можливості проведення службових розслідувань для осіб, які не мають правового статусу службовця. Названий Наказ містить й інші невідповідності. А саме, використання застарілих назв актів, на які він посилається у своїх нормах.

З метою усунення виявлених недоліків запропоновано внести зміни до абзацу першого пункту 6 розділу I Наказу Міністерства юстиції України від 12.03.2015 року № 356/5, виклавши його в такому вигляді:

«Службове розслідування стосовно державних службовців ДКВС України здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу», стосовно інших осіб, у випадках які стосуються порушень законодавства про державну таємницю, а також у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання корупції», відповідно до Порядку проведення службового розслідування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950.».

Ключові слова: адміністративне право, гриф обмеження доступу, державна безпека, Державна кримінально-виконавча служба України (ДКВС України), державна таємниця, державний експерт з питань таємниць, законопроект, законотворчість, Звід відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ), інформаційна безпека, інформація з обмеженим доступом, Міністерство юстиції України (МЮ України), національна безпека, нормотворчість, охорона державної таємниці, пенітенціарна система, правовий режим секретності, режимно-секретний орган (РСО), секретність, система виконання кримінальних покарань.

SUMMARY

Denischuk D. E. Administrative and legal protection of state secrets in the State Criminal Enforcement Service of Ukraine – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 (081 - Law). Research Institute of Public Law, Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vinnichenko. Kropyvnytskyi, 2024.

The dissertation is devoted to defining the peculiarities of the administrative and legal regulation of relations in the sphere of protection of "state secrets" in the State Criminal Enforcement Service of Ukraine, as well as to the formulation of promising directions for the improvement of administrative legislation in this area.

The study draws attention to the existence of various types of "secret information", which leads to the problem of their distinction, identification and qualitative regulation in national legislation. In order to solve this problematic situation, a list of signs for distinguishing types of "secret information" and assessing the quality of their legal regulation is proposed, which includes the following components: 1) the name of the type of "secret information"; 2) the purpose of distinguishing the type of "mystery"; 3) the field of activity in which "secret information" is created; 4) description of the threats posed by the disclosure of "secret information"; 5) legal principles of normalization of the type of "secret"; 6) peculiarities of the protection of "secret information" and the legal regime of its protection.

The scientific work contains clarification of the concept of "object of administrative and legal protection of state secrets". As the latter, it is proposed to understand: access to "secret information" (in any of its forms), the procedure for handling "state secrets" established by law, and resources, the control of which is carried out for the purpose of protecting "state secrets" (material carriers of secret

information; regime premises, zones and territories; information (automated) and information and communication systems, etc.).

Based on the processed information, the author's definition of the concept of "administrative-legal protection of state secrets" was formulated and presented in the content of the work. This concept is proposed to be understood as: a complex system of administrative and legal norms, which is implemented by entities determined by the state in order to prevent the disclosure of "secret information" and the loss of its material carriers, defines and ensures responsibility and regulates measures to ensure the "secrecy regime" and limit access to information that contains "state secrets".

In the course of the analysis of the Law of Ukraine "On State Secrets" it was established that the specified normative legal act contains only certain principles related to the classification of information, and not the entire protection of "state secrets" as a whole. Taking into account the great importance of the principles for making management decisions and in order to improve the legislation on "state secrets", it is proposed to expand the content of the special Law. It is proposed to add such principles as: the principle of legality; the principle of necessary knowledge; the principle of personal responsibility; the principle of comprehensive assessment of "information"; the principle of "information" accounting and activity documentation.

During the research, the general tasks that are common to all entities involved in activities related to "state secrets" were classified. The following groups of these tasks are distinguished: control and supervision; accounting and documentation; organizational; analytical, communication, planning tasks.

Based on the study of the structure of the national system for the protection of "state secrets", two groups of main subjects that are part of the specified system were identified. Namely: 1) entities with specific powers and functions inherent only to them: Verkhovna Rada of Ukraine; President of Ukraine, National Security and Defense Council of Ukraine; Cabinet of Ministers of Ukraine; Security Service of Ukraine; Central and local bodies of executive power, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea and local self-government bodies; other state bodies; 2) subjects who perform typical tasks implemented in all legal entities that

carry out activities related to "state secrets": managers in state bodies, local self-government bodies, enterprises, institutions and organizations of all forms of ownership (the competence of managers is limited by the body or legal entity in which they hold a managerial position); regime-secret bodies subordinate to the leaders; state experts on secrets (state experts).

The consideration of theoretical developments and acts of the national regulatory framework made it possible to formulate the definition of the concept of "methods of protection of state secrets". They are; aimed at persons who carry out activities related to "state secrets", methods of influence that meet the requirements of the law and are introduced to ensure the protection of "secret information". It has been established that a characteristic feature of the methods used in the field of "state secret" protection is their imperative nature.

Attention was also paid to consideration of the concept of "forms of protection of state secrets". The content of this category is interpreted as: endowed with characteristic external features of the actions of subjects authorized to carry them out, with the aim of ensuring the protection of "state secrets". It has been proven that the forms of implementation of measures for the protection of "state secrets" are not reduced exclusively to those actions that are clearly regulated by legislation. It is emphasized that the use of the widest range of appropriate forms contributes to the improvement of the quality of protection of "state secrets", as it provides an opportunity to choose the most effective form for each individual situation.

The problem of offenses in the sphere of protection of state secrets was considered. It was emphasized that violation of the "secrecy" regime entails criminal, administrative and disciplinary liability. In order to strengthen control over the observance of the "secrecy" regime, it is proposed to empower the officials of regime-secret bodies to draw up administrative protocols regarding the facts of violations of the legislation on "state secrets", as well as other proposals for improving the legal regulation, in particular, regarding the conduct of official investigations.

It has been proven that the development of the protection of "state secrets" in modern Ukraine is characterized by: the strengthening of the interaction of state bodies with business entities of various forms of ownership and the focus on establishing close partnership relations in the field of protection of "state secrets" with EU and NATO countries. It was established that the legal basis of NATO and EU activity in the field of classified information with limited access is: "NATO Security Policy" C-M (2002) 49 and "EU Security Rules" 2013/488/EU.

It is emphasized that the relevant NATO security policy is a dynamic system that allows certain variations of the norms of national law in the specified area. For example, individual member states use both a four-level and a three-level structure of classified information (ie, restricting access to "classified" data).

It was found that one of the main motives for the harmonization of national legislation with EU requirements for countries joining the European Union is to ensure the competitiveness of their own states in the market of goods and services containing "secret information".

Taking into account the presence of developed democratic states not only positive, but also negative experience in the field of "state secret" protection, it was concluded that their experience cannot be considered as reference. Taking into account all the above, criteria or principles for assessing the expediency of introducing foreign experience into national law-making practice are proposed.

As such criteria, the following are recommended: 1) comparison of the projected level of protection of "state secrets" with the existing one (in order to prevent its reduction); 2) a critical assessment of the cost and complexity of implementing changes, taking into account existing alternatives; 3) adoption of the principle of impossibility of simple transfer (mechanical copying) of existing international norms into national legislation without their prior adaptation.

During the study of national legislative initiatives in the field of "state secret" protection, the project of the Law of Ukraine "On the Security of Classified Information" (reg. No. 8394 dated 01.27.2023) was studied. It has been proven that

the proposed project has a number of significant corruption, budget and content deficiencies and needs significant revision.

Based on the analyzed data, it was concluded that the promising directions of expansion and deepening of international cooperation for Ukraine in the sphere of protection of "state secrets" are: expansion of the range of states with which relevant cooperation agreements have been concluded; and increasing the level of cooperation and opportunities to exchange "information" with the highest degrees of "secrecy" with NATO and EU states.

The dissertation also paid special attention to the peculiarities of the development directions of the protection of "state secrets" in the State Criminal Enforcement Service of Ukraine. During the study of the relevant materials, it was found that the documents of the strategic planning of the development of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine system of Ukraine provide for the automation and digitization of the document flow. In this regard, it was emphasized that the implementation of the relevant task is impossible without long-term financing plans for the specified line of work, and also provides for the mandatory review of a number of regulatory and legal restrictions, for example, regarding copying and archiving of documents when processing them in electronic form.

The dissertation proposed a number of regulatory and legal improvements aimed at improving the quality of solving problems of "state secret" protection.

Thus, in order to create regulatory grounds for clear identification and distinction of "secrets" based on their legal regime, it is proposed to amend the first part of Article 8 of the Law of Ukraine "On Access to Public Information" by setting it out as follows:

"Secret information - information, access to which is restricted in accordance with the second part of Article 6 of this Law, *which is protected by the established legal regime*, the disclosure of which may cause harm to a person, society and the state. ...".

In order to eliminate the shortcomings of the current Regulation on the Department for the Execution of Criminal Punishments, approved by the Order of the

Ministry of Justice of Ukraine dated September 20, 2023 No. 3362/5, it is proposed to introduce the following clarifications into the said Regulation:

1) regarding the competences of the Department:

"6. In order to fulfill the tasks assigned to it, the Department has the right to:

... 4) freely (unaccompanied) at any time of the day to visit premises and objects under the protection of the State Security Service of Ukraine, ... and carry out checks in all areas of official activity, while using photo and video recording and using mobile communication devices *"in connection with compliance with the restrictions of the secrecy regime and the requirements of the legislation on state secrets"*;

2) regarding the powers of the Head of the Department:

"11. The Head of the Department within the scope of authority:

...) *ensures the implementation of the state policy on the protection of state secrets and control over its preservation in the Department in accordance with the requirements of the secrecy regime. Manages the regime-secret body of the Department and has access to all information of the degrees of secrecy: "Top Secret", "Secret"*.

It has been established that official investigations in the State Criminal Enforcement Service of Ukraine are conducted in accordance with the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated March 12, 2015 No. 356/5 (as amended). However, during the analysis of the specified legal act, it was found that the specified Order did not take into account the possibility of conducting official investigations for persons who do not have the legal status of an employee. The said Order contains other inconsistencies. Namely, the use of outdated names of acts to which it refers in its regulations.

In order to eliminate the identified shortcomings, it is proposed to make changes to the first paragraph of clause 6 of section I of the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated March 12, 2015 No. 356/5, setting it out as follows:

"Official investigation of civil servants of the State Security Service of Ukraine is carried out in accordance with the Law of Ukraine "On Civil Service", *in relation*

to other persons, in cases involving violations of the legislation on state secrets, as well as in cases provided for by the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", in accordance with the Procedure conducting an official investigation, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 13, 2000 No. 950."

Keywords: administrative law, access restriction stamp, state security, State Criminal Enforcement Service of Ukraine, state secret, state expert on secrets, draft law, law-making, Compilation of information constituting a state secret, information security, information with limited access, Ministry of Justice of Ukraine, national security, rule-making, protection of state secrets, penitentiary system, legal regime of secrecy, regime-secret body, secrecy, system of execution of criminal punishments.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Денищук Д.Є. Особливості діяльності державних експертів з питань таємниць Державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 112-117. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.1.16> .
2. Денищук Д.Є. Історико-правовий аспект становлення та розвитку охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Наукові Записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. Спецвипуск. С. 299-305.
3. Денищук Д.Є. Контроль знань з охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України: питання сьогодення. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 1 (28). С. 337-346. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.31> .
4. Денищук Д.Є. Державна кримінально-виконавча служба України як суб'єкт реалізації державної політики з охорони державної таємниці. *KELM: Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 7 (59). С. 238-244. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.38> .

5. Денищук Д.Є. Особливості здійснення контролю знань з охорони державної таємниці в ДКВС України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 361-372. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.30> .

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Денищук Д.Є. Історичний розвиток і сучасний стан системи охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки, відзначення Дня Європи та 70-річчя заснування Ради Європи*, (м. Харків, 16 травня 2019 року). Харків. 2019. С. 64-68.

7. Денищук Д.Є. Місце та перспективи системи охорони державної таємниці у забезпеченні національної безпеки України. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.)* : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту/ МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, (м. Харків, 22 листопада 2019 р.). Харків, 2019. С. 147-149.

8. Денищук Д.Є. Види державної таємниці: сучасний стан. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / редкол.: Д.В. Швець (голова), О.М. Бандурка, С.М. Гусаров та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, (м. Харків, 20 листопада 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 170-172.

9. Денищук Д.Є. Сучасні проблеми правового забезпечення охорони державної таємниці. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». (м. Харків, 19 листопада 2021 р.) Харків : ХНУВС, 2021. С. 58-59.

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ	30
1.1. Державна таємниця як об'єкт адміністративно-правової охорони.....	30
1.2. Завдання та принципи адміністративно-правової охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України.....	53
1.3. Правові засади охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України.....	75
Висновки до розділу 1.....	100
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ	104
2.1. Адміністративно-правове закріплення системи суб'єктів охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України та їх адміністративно-правовий статус.....	104
2.2. Адміністративно-правові форми та методи охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України.....	131
2.3. Адміністративна відповідальність за порушення режиму секретності та проведення службових розслідувань в Державній кримінально-виконавчій службі України.....	157
Висновки до розділу 2.....	179

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ.....	186
3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правової охорони державної таємниці та можливості його використання в Україні.....	186
3.2. Розвиток адміністративно-правового регулювання охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України.....	206
Висновки до розділу 3.....	224
ВИСНОВКИ.....	228
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	235
ДОДАТКИ.....	278

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Зауважимо, що слова «таємниця» та «секрет» в словниках розглядаються як синоніми і навіть розтлумачуються ними одне через інше. Втім сутність цих понять зводиться: до чогось такого, що відоме не всім та не підлягає розголошенню. Точно встановити коли вперше виникли «секрети», як явище державно-політичного життя, навряд чи можливо. Проте, з того часу, коли країни світу розпочали на достатньо постійній основі запроваджувати розвідувальну діяльність, з'явилась і необхідність у системній розбудові охорони «державних таємниць» і «секретів». Наразі сучасне національне законодавство характеризує «державну таємницю» як інформацію, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України. Отже, охорона «секретних» відомостей є однією з постійних задач, якими опікується наша держава в сфері національної безпеки.

Цілком зрозуміло, що із початком гібридної російської агресії, яка в 2014-му році призвела до тимчасової окупації окремих територій нашої держави (факт якої зафіксовано в Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»), важливість належного забезпечення охорони «державної таємниці» різко підвищилась. В подальшому, із початком повномасштабного російського воєнного нападу (який відбувся 24 лютого 2022 року і продовжується досі), актуальність удосконалення охорони «державної таємниці» лише зростає.

Разом із тим, національна нормативно-правова база з охорони «державної таємниці» зазнає поступових змін та трансформацій, що відбуваються як на рівні законів, так і на рівні підзаконних актів. Наприклад, чинний Закон України «Про державну таємницю», за близько 30 років свого існування, отримав 27 редакцій. Крім того, неодноразовими були й спроби законотворців повністю оновити існуючий Закон. Наприклад, зараз до Верховної Ради

України подано законопроект «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394 від 27.01.2023). Розробку проєкту було передбачено пунктом 242 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік (затвердженого Постановою ВРУ від 07.02.2023 р. № 2910-IX). За номером 586 цей проєкт було включено до Порядку денного одинадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання (Постанова ВРУ від 06.02.2024 р. № 3562-IX). Таким чином, можна констатувати, що охорона «державної таємниці» не лише актуальна та має важливе значення для існування держави, але й зазнає постійних спроб нормативно-правового удосконалення.

У той же час, оперування державними «секретами» характерне не лише для якоїсь однієї окремої сфери діяльності. Навпаки, державні «таємниці» існують у багатьох галузях. Зокрема роботи із «державною таємницею» провадяться і в сфері виконання кримінальних покарань. Остання наразі має багато назв, як то: система виконання покарань, пенітенціарна система, система Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України) тощо.

На сьогоднішній день можна впевнено констатувати, що ДКВС України в її сучасному вигляді виникла шляхом численних трансформацій, які й досі незавершені. Фахова література поділяє історичний шлях розвитку системи виконання кримінальних покарань на: допенітенціарний, філантропічний; та політичний періоди. Останній з них відбувається зараз, за часів сучасної незалежної України. Активне реформування системи ДКВС України викликане потребою зміни цінностей, покладених в основу системи виконання кримінальних покарань, й приведення їх у відповідність до прогресивних демократичних засад. Втім трансформації змісту потребують й набуття відповідної форми. Отже, означені зміни вочевидь неможливі без належної організаційної перебудови. З цього приводу маємо констатувати, що розбудова сучасної ДКВС України зараз активно продовжується, як на рівні нормативно-правового врегулювання діяльності зазначеної Служби, так і на рівні запровадження структурно-організаційних змін.

Резюмуючи викладене, виникають підстави стверджувати, що проблематика адміністративно-правової охорони «державної таємниці» в ДКВС України насправді стосується поєднання одразу двох динамічних правових явищ – розбудови ДКВС України та удосконалення охорони «державної таємниці», яка відбувається безпосередньо в цій Службі. В такому випадку подальший розвиток обох зазначених систем вочевидь потребує поглибленого вивчення особливостей їх сумісного сучасного стану.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі питання формування, розвитку та функціонування пенітенціарної системи й Державної кримінально-виконавчої служби України неодноразово досліджувались багатьма науковцями. Свій внесок у відповідні напрацювання зробили такі відомі вчені як: О. Бандурка, Є. Бараш, О. Беца, І. Богатирьов, С. Богунов, П. Богуцький, С. Буров, А. Галай, А. Григоренко, О. Григор'єв, С. Зливко, М. Єлігулашвілі, І. Заворотько, І. Іваньков, О. Колб, Т. Короткий, О. Лісіцков, В. Львовчкін, Д. Ніколенко, С. Ніщिमна, О. Олійник, М. Пашковський, В. Пузирний, М. Пузирьов, Г. Радов, В. Синьов, В. Стаднік, Н. Хендель, І. Христич, Ю. Чакубаш, К. Шкарупа, О. Шкута, Д. Ягунов, І. Яковець та багато інших видатних дослідників.

Проблематиці охорони «державної таємниці» та інформаційної безпеки свої наукові праці присвятили, наприклад, такі науковці як: А. Бабенко, І. Башта, А. Благодарний, О. Безпалова, І. Божков, О. Ботвінкін, В. Василюк, В. Ворожко, В. Глуховець, М. Григорчук, О. Гоць, А. Гузь, О. Джафарова, О. Джус, Ю. Дрейс, А. Дудатьєв, М. Золотарьова, І. Касперський, С. Климчик, І. Копотун, Б. Кормич, О. Кузнецов, О. Кузьмич, О. Кулініч, А. Лисеюк, В. Макаренко, А. Марущак, М. Микитюк, М. Мирошниченко, Є. Нікулін, В. Олійник, В. Павленко, П. Павлюк, С. Пасіка, А. Пашков, С. Петков, І. Романенко, Ю. Самойленко, Л. Северин, П. Свір, К. Свіріна, Р. Скриньковський, Л. Сопільник, А. Супруненко, А. Чубенко, О. Шамсутдінов, С. Шатрава, А. Шевченко, В. Шлапаченко, П. Яковлев та інші вчені.

Не дивлячись на доволі велику кількість наукових робіт, дослідження особливостей охорони «державної таємниці» саме в Державній кримінально-виконавчій службі України носять поодинокий та епізодичний характер. Отже, стан вивчення означеної проблематики неможна визнати достатнім. Зважаючи на цей факт, обрана тематика дослідження потребує поглибленого наукового розгляду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямовано на реалізацію основних положень: Законів України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ; «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ; та «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI; Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»» від 26 травня 2015 року № 287/2015; Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»» від 16 лютого 2022 року № 56/2022; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України» від 13.09.2017 року № 654-р; Розпорядження Кабінет Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках» від 16 грудня 2022 року № 1153-р; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21; а також плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. Наукова робота спрямована на визначення особливостей адміністративно-правового регулювання відносин,

що складаються в сфері охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України, виявлення яких дозволить сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо подальшого удосконалення охорони «державної таємниці» в ДКВС України.

Для досягнення визначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі основні завдання:

– виявити ознаки категорій «таємниця» та «державна таємниця», охарактеризувати об'єкт адміністративно-правової охорони «державної таємниці», визначити сутність поняття «адміністративно-правова охорона державної таємниці»;

– визначити принципи охорони «державної таємниці» та охарактеризувати особливості завдань щодо охорони «державної таємниці» в ДКВС України;

– розкрити зміст правових засад реалізації державної політики в сфері охорони «державної таємниці» в ДКВС України;

– окреслити систему суб'єктів охорони «державної таємниці» та охарактеризувати адміністративно-правовий статус тих з них, які належать до ДКВС України;

– визначити форми та методи охорони «державної таємниці» в ДКВС України;

– з'ясувати підстави та визначити особливості адміністративної відповідальності за порушення режиму «секретності» в ДКВС України;

– охарактеризувати особливості проведення службових розслідувань щодо порушення режиму «секретності» в ДКВС України;

– окреслити зарубіжний досвід адміністративно-правової охорони «державної таємниці» та можливості його використання в Україні;

– охарактеризувати особливості розвитку, сучасний стан та перспективи удосконалення адміністративно-правового регулювання охорони «державної таємниці» в ДКВС України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в ДКВС України з приводу охорони «державної таємниці».

Предмет дослідження становить адміністративно-правова охорона «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження, в рамках поставлених задач було застосовано методологічні підходи з використанням філософських, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

Запровадження *герменевтичного* методу дало можливість знайти підходи до розуміння та інтерпретації наявних наукових напрацювань щодо виявлення сутності та особливостей «державної таємниці» як об'єкту адміністративно-правової охорони (розділ 1-3).

Застосування загальнонаукових методів *аналізу* та *синтезу* дозволило виявити характерні ознаки «державної таємниці», а *формально-юридичний (догматичний)* підхід забезпечив визначення сутності поняття «адміністративно-правова охорона державної таємниці» (підрозділ 1.1).

За допомогою *діалектичного* підходу було окреслено коло завдань та принципів адміністративно-правової охорони «державної таємниці» в ДКВС України (підрозділ 1.2).

Визначаючи взаємозв'язок між загрозами національній безпеці та збереженням «державної таємниці», було розкрито зміст правових засад реалізації державної політики в сфері охорони «державної таємниці» в ДКВС України шляхом застосування *синергетичного* методу дослідження (підрозділ 1.3).

Дедуктивний метод став у нагоді при окресленні системи суб'єктів охорони «державної таємниці» в ДКВС України та формулюванні авторської класифікації останніх (підрозділ 2.1).

При визначенні форм та методів охорони «державної таємниці» в ДКВС України було застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних

методів, а саме: *системно-структурний, порівняльно-правовий та метод узагальнення* (підрозділ 2.2).

Структурно-функціональний та логіко-семантичний методи були застосовані для виявлення особливостей адміністративної відповідальності за порушення режиму «секретності» та проведення службових розслідувань в Державній кримінально-виконавчій службі України (підрозділ 2.3).

Застосування *історико-правового* методу дозволило визначити особливості зарубіжного досвід адміністративно-правової охорони «державної таємниці» та оцінити можливості його використання в Україні (підрозділ 3.1).

Метод *моделювання* у поєднанні з методом *прогнозування* дозволили охарактеризувати сучасний стан та перспективи подальшого розвитку охорони «державної таємниці» в ДКВС України (підрозділ 3.2)

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених різних галузевих спрямувань, як-то філософії, теорії держави і права, теорії управління, адміністративного права та процесу, інформаційного права тощо.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, Закон України «Про державну таємницю», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, міжнародні нормативно-правові акти, інші національні законодавчі та підзаконні акти, які регламентують правовідносини щодо охорони «державної таємниці».

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять статистичні дані, звіти та довідки Міністерства юстиції України й Державної кримінально-виконавчої служби України як суб'єктів провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею», а також власний багаторічний досвід здобувача в відповідних державних інституціях, які мали повноваження щодо реалізації державної політики в сфері охорони «державної таємниці».

Наукова новизна отриманих результатів ґрунтується на тому, що робота є однією з перших спроб комплексного вивчення Державної кримінально-виконавчої служби України як суб'єкта задіяного в реалізації державної політики в сфері охорони «державної таємниці».

В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, а саме:

вперше:

– запропоновано розглядати «адміністративно-правову охорону державної таємниці» як: комплексну систему адміністративно-правових норм, яка реалізуються визначеними державою суб'єктами з метою запобігання розголошенню «секретної інформації» та втратам її матеріальних носіїв, визначає і забезпечує відповідальність та врегульовує заходи забезпечення «режиму секретності» і обмеження доступу до відомостей, які містять «державну таємницю»;

– розтлумачено поняття Державної кримінально виконавчої служби України не як певного органу із складною системою підпорядкування, а як правового інституту, функціонування якого забезпечується комплексом правових норм і взаємодією відповідних суб'єктів із різною спрямованістю (профілем) діяльності;

– теоретично обґрунтовано доцільність доповнення Закону України «Про державну таємницю» загальними принципами. Запропоновано такий їх перелік: принцип законності; принцип необхідного знання; принцип персональної відповідальності; принцип комплексного оцінювання «інформації»; принцип обліку «інформації» та документування діяльності;

удосконалено:

– класифікацію типових завдань з охорони державної таємниці, що мають забезпечуватись у всіх суб'єктах провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею». До таких завдань віднесено: контроль-наглядові; обліку та документування; організаційні; аналітичні, комунікаційні, завдання із планування.

– запропоновано уточнення до Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України» від 12.03.2015 року № 356/5;

– запропоновано уточнення до Положення «Про Департамент з питань виконання кримінальних покарань» в частині, що стосується повноважень Начальника Департаменту та завдань і прав Департаменту;

дістали подальшого розвитку:

– систематизація ознак видів «таємної інформації». До основних характеристик віднесені: 1) назва виду «таємної інформації»; 2) мета виокремлення виду «таємниці»; 3) сфера діяльності, в якій створюється «таємна інформація»; 4) характеристика загроз, які становить розголошення «таємної інформації»; 5) правові засади унормування виду «таємниці»; 6) особливості захисту «таємної інформації» та правового режиму її охорони;

– зміст об'єкту адміністративно-правової охорони державної таємниці. До об'єкту запропоновано відносити: доступ до «секретної інформації» (в будь-якому її виді), встановлений законодавством порядок поводження із «державною таємницею» та ресурси, контроль яких здійснюється з метою охорони «державної таємниці» (матеріальні носії секретної інформації (МНСІ); режимні приміщення, зони та території; інформаційні (автоматизовані) та інформаційно-комунікаційні системи тощо);

– визначення методів охорони державної таємниці. Запропоновано розуміти останні як: спрямовані на осіб, які провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею», способи впливу, що відповідають вимогам законодавства і запроваджуються з метою забезпечення охорони «секретної інформації». Встановлено, що характерною особливістю методів, які застосовуються в сфері охорони «державної таємниці», є їх імперативний характер. Прикладами методів охорони державної таємниці є: встановлення правового режиму секретності; метод заохочення; метод контролю; тощо;

– уточнено поняття «форми охорони державної таємниці». Встановлено, що вони представляють з себе наділені характерними зовнішніми ознаками дії

суб'єктів уповноважених на їх здійснення з метою забезпечення охорони «державної таємниці». Доведено, що форми здійснення заходів з охорони державної таємниці не зводяться виключно до тих дій, які чітко врегульовані законодавством. Наголошено на тому, що застосування найбільш широкого спектру відповідних форм сприяє підвищенню якості охорони «державної таємниці», оскільки дає можливість обрати найефективнішу форму для кожної окремої ситуації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять науково-теоретичний інтерес та мають практичне значення і можуть бути використані в:

– *науково-дослідницькій сфері* – як основа для подальших досліджень теоретичних і практичних питань щодо удосконалення охорони «державної таємниці» (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ від 11.01.2024 р.);

– *правотворчій сфері* – для підготовки проєктів законів та підзаконних нормативно-правових актів про внесення змін і доповнень до чинних законодавчих актів з метою їх вдосконалення;

– *правозастосовній діяльності* – отримані результати дозволяють покращити практичну діяльність органів системи ДКВС України щодо забезпечення належного рівня охорони «державної таємниці»;

– *освітньому процесі* – положення і висновки дисертації можуть бути використані при викладанні дисциплін «Адміністративне право» «Адміністративний процес», «Інформаційне право», «Охорона державної таємниці», «Основи організації та забезпечення режиму секретності» під час підготовки лекцій і навчальних посібників з даної тематики (акт впровадження в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 10.01.2024 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення та висновки було оприлюднені на національних та міжнародних науково-практичних

конференціях: «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 16 травня 2019 р.), «Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.)» (м. Харків, 22 листопада 2019 р.), «Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування ХНУВС)» (м. Харків, 20 листопада 2020 р.), «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 19 листопада 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображено у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано в наукових фахових виданнях України, одну – в іноземному науковому виданні, а також у чотирьох тезах наукових повідомлень на міжнародних та національних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 283 сторінки. Список використаних джерел містить 352 найменування і займає 42 сторінки, додатки займають 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ
В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

1.1. Державна таємниця як об'єкт адміністративно-правової охорони

Починаючи наше дослідження процитуємо зміст статті 34 Конституції України, яка проголошує, що: «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [141, ч. 2 ст. 34]. Наведене твердження недвозначно вказує на вельми поважне ставлення нашої держави до прав у інформаційній сфері й розцінювання їх як важливої складової загальних прав людини. Адже недаремно наявність зазначених прав констатується не лише щодо громадян, але й визнається Україною за «кожним» індивідом.

Втім наведене формулювання зовсім не таке жорстке та всеосяжне, як могло здатися на перший погляд і має певні виключення. Пересвідчитися в цьому можна переглянувши офіційне тлумачення наведеного вище положення Конституційним Судом України (КСУ). Так, у Рішенні КСУ № 2-рп/2012 від 20.01.2012 року, зазначено, що: «збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу *без її згоди* державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [301].

Наведене уточнення, щодо наявності «згоди», дає підстави розглядати інформацію як певну річ або ресурс, якими можна володіти (як особі, так і державі). Втім для повноцінного застосування такого підходу вочевидь

необхідно чітко розуміння сутності «інформації» як окремої категорії. Проте, такого узагальненого повноцінного розуміння наразі немає, ані на побутовому, ані на загальнонауковому рівнях.

Наприклад, такі популяризаторські джерела як іт-словник та Вільна енциклопедія стверджують, що: «з середини ХХ століття «інформація» стала загальнонауковим поняттям, але досі в науковій сфері воно залишається вкрай дискусійним. Слово «інформація» походить від латинського слова «informatio», яке складається з префіксу «in-» («в-, на-, при-») і дієслова «form» («надаю форму, створюю»). Загальноприйнятого визначення інформації не існує, і воно використовується головним чином на інтуїтивному рівні» [5; 74].

Отже, в найбільш широкому значенні «інформація» – це щось (фактично будь-що), що отримало форму. Тож, така виявлена ознака «інформації» безсумнівно доволі характерна але, на наш погляд, навряд чи вона достатньо повно розкриває сутність цієї складної категорії та пояснює її походження. Адже навіть феномен «форми інформації» потребує додаткового тлумачення. Справа в тому, що «інформація» здатна існувати не лише в вигляді відомостей чи даних, тобто бути збережена за допомогою символічних систем (чи аудіо- та відеоматеріалів), але й виступати в якості ознаки, нероздільно пов'язаної із матерією, фізичними явищами та процесами. В юридичному сенсі це призводить до того, що в окремих випадках речовини, деталі, вузли і навіть цілі вироби можуть розцінюватись як «інформація» в силу того, що не можуть бути відділені від неї.

Водночас із тим, свої уточнення щодо змісту категорії «інформація» пропонують й джерела фахової спрямованості. Наприклад: Словник іншомовних слів («інформація – це повідомлення про щось; відомості про навколишній світ») [308]; та Юридична енциклопедія Ю. Шемшученка («informatio – роз'яснення, уявлення – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві й державі, навколишньому природному середовищі») [350].

Хоча наведені визначення і додають деякі характерні показники категорії «інформація», проте, вони, як і наведені вище відомості, не пояснюють її сутності та природи, а скоріше акцентують увагу на окремих властивостях та ознаках «інформації» в певній сфері життя або діяльності. Наприклад, поза увагою наведених визначень повністю залишається такий феномен як: нетотожність понять «зміст інформації» та її «значення». Останнє, до речі, може суттєво варіюватися в залежності від умов.

В той же час, не дивлячись на відсутність поглибленої й ґрунтовної науково-теоретичної бази, залишається необхідність вирішувати поточні практичні питання. Тож, чинне національне законодавство унормовує правове визначення терміну «інформація». Різні варіанти відповідного визначення закріплені в законах, кодексах, підзаконних нормативно-правових актах та міжнародних договорах. При цьому, формулювання, які в них використані, далеко не завжди співпадають між собою [53]. Крім того, в національній нормативно-правовій базі міститься ще понад дві сотні термінів, в назву яких входить слово «інформація», як то: Публічна інформація; Масова інформація; Суттєва інформація; Онлайн-інформація; Офлайн-інформація; Базова інформація; Правова інформація тощо [58].

Обираючи з усього представленого різноманіття визначень, зупинимось на терміні, який закріплено спеціальним законом. Так, Закон України 1992-го року «Про інформацію» стверджує, що: інформація – це «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [260, ст. 1]. Важливо підкреслити, що ідеться не про вже збережені відомості, а про ті, що потенційно можуть бути формалізовані (а це фактично будь-які дані). При цьому феномен виникнення «інформації», що передуює її зберіганню на певному носії, наведеним визначенням залишається поза увагою. Цілком зрозуміло, що за таких умов з метою більш змістовного пояснення варто хоча б додатково конкретизувати окремі ознаки та характеристики «інформації», що і робить названий нами нормативно-правовий акт.

Так, стаття 9 Закону України «Про інформацію» визначає основні види інформаційної діяльності. Зокрема до них відносяться: «створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації» [260]. Цікаво, що цей перелік 1992 року більш широкий, ніж той, що закріплено в 1996 році в Конституції України (з нього ми почали наше дослідження). Отже, «інформація», окрім іншого, також може: одержуватись, охоронятись та захищатись.

Закон України «Про інформацію» доволі докладно перелічує «види інформації», класифікуючи останні за її змістом. Важливо, що не так давно (наприкінці 2021-го року) існуюча класифікація була доповнена. А саме, Законом № 1882-IX від 16.11.2021 року були внесені зміни до статі 10 та додано статтю 19¹, якими було введено та роз'яснено поняття «критична технологічна інформація» [263]. Таким чином, існуюча в законодавстві класифікація «видів інформації» невичерпна, а її зміст підлягає поступовому уточненню в залежності від сучасного стану розвитку суспільства.

Втім найбільший інтерес для нашого дослідження становлять статті 20 та 21 Закону України «Про інформацію». Ними визначено особливості «доступу до інформації». Зокрема «інформацію» поділено на: відкриту; та з обмеженим доступом. Остання, в свою чергу, може бути: конфіденційною; таємною; та службовою. В цьому контексті варто наголосити, що враховуючи викладене, «доступ до інформації» цілком заслужено можна розглядати як ще одну ознаку для законодавчо унормованої класифікації даних та відомостей.

Зауважимо, що Конституція України не оперує поняттям «службової інформації». Проте, інші види відомостей з обмеженим доступом згадуються в ній безпосередньо. Деякі дані, щодо «конфіденційної інформації», викладені Основним Законом України, ми вже наводили. Що ж до таємниць, то Конституція України проголошує гарантування державою таємниці «листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції» [141, ст. 31], а також засвідчує право громадян «знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і

організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею» [141, ст. 32]. Інші згадування в Конституції України стосуються голосування, проведеного в таємний спосіб.

Із наведеного остаточно стає зрозумілим, що «державна таємниця» – це лише один з різновидів «інформації з обмеженим доступом» і більше того, це всього на всього один з можливих варіантів «секретної інформації». На підтвердження цього твердження варто процитувати статтю 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації», де чітко зазначено, що: «таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю» [233, ст. 8].

Підкреслимо, що наведений перелік також вочевидь неповний. Наприклад, перегляд термінологічної бази національного законодавства виявляє близько півтора десятків термінів, якими позначено різні види таємниць: Адвокатська таємниця; Нотаріальна таємниця; Лікарська таємниця; Таємниця страхування; Таємниця фінансового моніторингу; Таємниця фінансової послуги; Комерційна таємниця; Комерційна таємниця підприємства; *Службова таємниця* тощо [59].

Як бачимо, серед наведених видів «таємниць» зустрічаються такі, що дуже подібні за своїми найменуваннями один до одного. А інші, такі як «службова таємниця», збігаються за назвою із іншим, чітко відокремленим різновидом «інформації з обмеженим доступом». Така особливість ніяк не полегшує, а навпаки ще більше заплутує існуючу систему класифікування «таємної інформації».

Насправді складнощі виникають не лише із термінологічною неузгодженістю та класифікацією але й із простим підрахунком кількості існуючих видів «таємниць». Так, С. Ємельянов зауважує, що; «в посібнику В. Сідака [179, с. 100] наведено 12 видів таємниць, в монографії Б. Кормича [142, с.124] згадано 17 видів таємниць, у дослідженні Г. Шлома [348, с. 15] нараховано 23 види таємниць» [117, с. 133].

З цього приводу Т. Вислоцька вказує на те, що «проблема ускладнена тим, що на законодавчому рівні відсутнє легальне визначення окремих видів таємниці, зокрема: особистої, сімейної, таємниці голосування, професійної тощо» [69, с. 31]. Вчена відмічає, що за твердженням О. Олійника «чинним законодавством визначено близько двох десятків таємниць та декілька видів конфіденційної інформації [176, с. 57]. (В той же час, наприклад,) С. Гордієнко взагалі нараховує одних тільки таємниць аж 36 різновидів [82, с. 233]» [69, с. 112].

Отже, не наводячи переліку всіх видів «таємниць», Закон України «Про доступ до публічної інформації» встановлює, що «таємницею» може бути «інформація», доступ до якої обмежується із додержанням певних вимог. А саме, доступ обмежується: «1) виключно в інтересах національної безпеки, (забезпечення) територіальної цілісності або громадського порядку(,) з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) (у випадках, коли) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) (а також, коли) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні» [233, ч. 2 ст. 6].

Перелічені умови виглядають доволі змістовними, обґрунтованими та докладними. Необхідність їх додержання підкреслюється в статті 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації», яка безпосередньо стосується «таємної інформації». Але насправді процитовані вимоги у вказаній статті викладено як відсильну норму, яка посилається на статтю 6 цього ж Закону. Відтак всі перелічені норми стосуються статті 6 і визначають законність обмеження доступу до будь-якої «інформації», а не лише до «таємної».

Таким чином, узагальнюючи все викладене виникають підстави стверджувати, що: по-перше, категорія «таємниця» ідентифікована на рівні Основного Закону України. Отже, «таємниці» та «секрети» є важливими

атрибутами держави. Вони відображають вагомий та корисний феномен поводження з «інформацією» в сучасному суспільстві й передбачають правову охорону та захист відповідних відомостей; по-друге, доступ може бути обмежено лише до «інформації», яка має законодавчо визначені властивості. Такі властивості є однаковими для всіх видів «інформації з обмеженим доступом», тобто нормативно визначені ознаки подібних даних не дозволяють диференціювати різні види названої «інформації» між собою; по-третє, сучасне ставлення до «секретних» даних, як до одного з різновидів «інформації з обмеженим доступом», характеризується відсутністю єдиного наукового обґрунтованого підходу щодо з'ясування сутності, змісту та ознак «інформації» як такої, що водночас поєднується із наявністю широкого кола різних видів «таємниць», частина з яких навіть «не має власної дефініції» [340, с. 90], при цьому деякі види «таємниць» знаходяться лише на етапі свого становлення, внаслідок чого їх нормативно-правове регулювання недосконале та недостатньо розроблене.

З приводу останнього твердження зауважимо, що оцінюючи якість законодавчого забезпечення нормативно-правового інституту «таємниць» в Україні, С. Ємельянов доходить висновку, що «державна таємниця» в порівнянні, наприклад, із комерційною, банківською та службовою має більш якісно сформовану національну нормативно-правову основу. Використовуючи факторно-критеріальну модель експертних оцінок дослідник отримав такі результати якості законодавчого забезпечення: 95 % – інститут «державної таємниці»; 65 % – комерційної; 53 % – банківської, 50 % – службової [116; 119; 118; 120; 121; 117].

Зважаючи на важливість інституту «державної таємниці», отримані С. Ємельяновим дані інтуїтивно цілком очікувані. Але деякі дослідники, розглядаючи проблему під дещо іншим кутом, доходять протилежних висновків. Наприклад, вже згадувана Т. Вислоцька, проаналізувавши види діянь, що пов'язані з посяганням на таємницю (до яких зокрема можна віднести несанкціоноване: використання; втрату; зберігання; збирання; зміну; знищення;

отримання; передачу; поширення, розголошення «інформації» тощо) доводить, що: «державна таємниця захищена гірше ніж комерційна чи банківська, оскільки не передбачено кримінальну відповідальність за (її) незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять державну таємницю за відсутності ознак державної зради або шпигунства» [69, с. 3].

Отже, оцінка якості національного законодавства з врегулювання охорони та захисту «таємниць» виявляється дискусійним питанням. В такому випадку, зважаючи на кількість різноманітних «таємниць» та відсутність єдиного законодавчого акту, який би встановлював перелік усіх різновидів «таємної інформації», в рамках нашого дослідження доречним видається виявити чіткі правові ознаки «державної таємниці» і «таємниць» в цілому, а також визначити особливості «адміністративно-правової охорони державної таємниці».

Зауважимо, що окрім вже згадуваних нами раніше науковців, вивченням проблематики «таємниць» займались, наприклад, такі вчені як: А. Андрощук, І. Арістова, О. Архипов, М. Бажанов, О. Безпалова, К. Беляков, А. Благодарний, В. Богун, О. Ботвінкін, В. Брижко, Т. Васильченко, В. Василюк, Т. Вронська, В. Гавловський, Ю. Гелич, Д. Гетманцев, В. Глуховець, С. Головань, С. Гордієнко, О. Гоц, М. Григорчук, А. Гуз, А. Гук, О. Дворніков, О. Джафарова, О. Джус, А. Дідук, Ю. Дрейс, А. Дудатьєв, В. Желіховський, М. Золотарьова, Р. Калюжний, Ю. Капіца, І. Касперський, С. Климчик, І. Копотун, І. Костенко, Є. Кубко, О. Кузнецов, О. Кузьмич, С. Кузьмін, О. Кулініч, В. Кухар, А. Лисеюк, В. Ліпкан, Ю. Максименко, А. Марущак, С. Меркулова, М. Микитюк, М. Мирошніченко, Ю. Мірошник, В. Морозов, О. Муратов, Є. Нікулін, І. Оверченко, О. Пальчиковська, К. Папеева, С. Паршин, С. Поповчук, Д. Прокоф'єва, І. Романенко, М. Рудик, О. Самойлова, Г. Світлична, Л. Стрельбицька, Т. Субіна, О. Тимошенко, М. Хавронюк, О. Чувпило, О. Шамсутдінов, С. Шатрава, М. Швець, А. Шевченко, С. Щадрін та багато інших.

Окремий інтерес для нашого дослідження також становлять такі сучасні наукові праці як: *дисертація* – «Кримінально-правова охорона таємниці в Україні» (Т. Вислоцька; Львів 2017 рік) [69]; *дисертація* – «Типологія адміністративно-правових режимів» (А. Славко; Харків 2019 рік) [307]; *дисертація* – «Адміністративно-правове регулювання режиму державної таємниці в Україні» (Ю. Чердинцев; Одеса 2020 рік) [342]; *дисертація* – «Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони державної таємниці в Україні» (В. Олійник; Київ 2023 рік) [175] тощо.

Не дивлячись на доволі стійку увагу вчених до «державної таємниці» та питань секретності взагалі, сучасна правова наука, на наш погляд, все ще далека від комплексного вирішення проблеми «таємної інформації». Створюється враження, що сучасні тематичні дослідження здебільшого зосереджуються в галузі кримінального права. При цьому, багато адміністративно-правових питань залишаються недостатньо дослідженими.

Так, наприклад, на теперішній час вкрай мало наукових праць присвячено забезпеченню охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України (ДКВС України). Водночас із цим, діяльність саме цієї структури не позбавлена вираженої специфіки. Адже в сучасній ДКВС України, яка виникла шляхом численних перебудов пенітенціарної системи, й досі продовжується інтенсивне реформування. Необхідність трансформацій викликана потребою зміни цінностей, покладених в основу системи виконання кримінальних покарань, й приведення їх у відповідність до прогресивних демократичних засад [91, с. 303]. Втім трансформації змісту потребують й набуття відповідних організаційних форм, отже, означені зміни вочевидь неможливі без належної адміністративної перебудови. Остання зачіпає й діяльність тих структур, які забезпечують адміністративно-правову охорону «державної таємниці» в ДКВС України. Все це дає підстави стверджувати, що проблематика «адміністративно-правової охорони державної таємниці» в ДКВС України насправді стосується поєднання одразу двох динамічних правових явищ – розбудови ДКВС України та охорони «державної

таємниці» безпосередньо в цій Службі. Це робить означений напрям досліджень складним але перспективним для вивчення.

Також варто звернути увагу на те, що: «за роки незалежності в Україні створено практично нову галузь законодавства – інформаційного». На цьому ще в 2006-му році наголошують, наприклад, І. Чиж та Ю. Шемшученко [129, с. 3]. Це спостереження також опосередковано підтверджується відомостями з «Класифікатора галузей законодавства України», що виділяє таку галузь законодавства, якою врегульовуються суспільні відносини в сфері «зв'язку, інформації та інформатизації» [238]. Окрім того, неможна ігнорувати також й важливі термінологічні новації, які відбуваються час від часу. В цьому контексті «окрему увагу на себе звертає Закон України «Про розвідку» [281], який набрав чинності наприкінці жовтня 2020 року. Важливим є факт закріплення в зазначеному Законі нового для національного законодавства України терміну, який стосується й «державної таємниці», а саме поняття "розвідувальна таємниця"» [89, с. 170].

Законодавче закріплення нових термінів в сфері охорони та захисту «державної таємниці» є ознакою переосмислення законотворцями існуючих практичних підходів в цій діяльності, що безумовно доцільне і дуже важливе в умовах понад десятирічної російської агресії. Але для того аби нормотворча практика була ефективна вона не має ані відставати, ані значно випереджати відповідні наукові напрацювання. Враховуючи викладене, вся сукупність наведених вище обставин і зумовлює актуальність обраної нами теми дослідження.

Мета цього підрозділу дисертаційної роботи передбачає виявлення особливостей адміністративно-правової охорони «державної таємниці» в ДКВС України як специфічного правового явища. *Предмет* вивчення становлять суспільні відносини, що складаються під час забезпечення охорони «державної таємниці», а також їх правниче врегулювання.

Завдання цього підрозділу дисертації вимагають: довести факт роботи із «державними секретами» в ДКВС України; охарактеризувати поняття

«таємниця» та визначити ознаки диференціювання різних видів «таємниць», а зокрема характерні особливості «державної таємниці»; розкрити зміст понять «захист», «охорона» та «адміністративно-правова охорона»; визначити об'єкт «адміністративно-правової охорони державної таємниці»; зробити висновки та сформулювати пропозиції щодо нормативно-правового удосконалення «адміністративно-правової охорони державної таємниці».

Для виявлення характерних ознак «державної таємниці» застосовано загальнонаукові *методи аналізу та синтезу* в поєднанні із *формально-юридичним (догматичним) підходом*, який дав можливість визначити сутність поняття «адміністративно-правова охорона державної таємниці».

Продовжуючи, передусім наголосимо, що чинне національне законодавство на підзаконному рівні доволі чітко окреслює сукупність «інформації», яка може становити «державну таємницю». У якості нормативно-правового акту відповідного врегулювання виступає «Звід відомостей, що становлять державну таємницю» (так званий ЗВДТ). Чинний ЗВДТ затверджено Наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 року № 383 [236]. До нього ЗВДТ був доволі тривалий час унормований Наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 року № 440 [235]. Отже, практика нормативного закріплення відповідних Зводів відомостей не є якимось новим або унікальним явищем.

Втім ЗВДТ є динамічною структурою. Так, Звід 2005 року за час свого існування отримав 41-ну редакцію [52], а Звід 2020 року, менше ніж за 4-ри повних роки існування, було відредаговано аж 15 разів [51]. Відповідність «Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» умовам сьогодення забезпечується правовим інститутом державних експертів з питань таємниць (Держекспертів). Оскільки Держексперти належать до окремих суб'єктів режимно-секретної діяльності (що позначено в самому ЗВДТ), то нескладно встановити ті основні державні структури (або інституції), які провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею». До таких структур зокрема

відноситься і Державна кримінально-виконавча служба України (ДКВС України).

Правовий статус цього суб'єкту наразі залишається складним, адже окремого державного органу із назвою ДКВС України в нашій державі не існує. Втім про ДКВС України згадується майже в трьох десятках пунктів чинного ЗВДТ, що становить близько 10% від усіх пунктів Зводу відомостей. Цей факт беззаперечно доводить, що ДКВС України є суб'єктом провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею».

Із зазначених спостережень витікає ще декілька висновків. А саме: проблема визначення сукупності відомостей, які становлять «державну таємницю», вирішуються на законодавчому та підзаконному рівнях. Структура суб'єктів, які в цьому задіяні, правові механізми та процедури свідчать про адміністративно-правову природу такого унормування. Разом із тим, співвідношення поняття «державна таємниця» із іншими видами «таємниць» залишається таким, що потребує додаткового пояснення.

З цього приводу зауважимо, що поруч із нормативно закріпленими визначеннями окремих видів «таємниць» саме поняття «таємниця» в національному законодавстві не сформовано. Натомість Закон України «Про доступ до публічної інформації» використовує термін «таємна інформація»: «це інформація, доступ до якої обмежується ... (та) розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі...» [233, ч. 1 ст. 8].

Водночас із цим, є й інші нормативно закріплені визначення цього ж правового терміну. Серед них зокрема таке, що викладене на рівні міжнародної угоди ратифікованої Україною, яка набрала чинності в 2007-му році. Згідно нього: «таємна інформація означає інформацію в будь-якій формі, що потребує захисту від несанкціонованого розголошення, яке могло тією чи тією мірою завдати шкоди суттєвим інтересам, зокрема національній безпеці, Сторін або окремих країн-членів» [284, ст. 2].

Наведені визначення різні за формою, але за змістом здебільшого схожі. Проте, з юридичної точки зору вони залишають багато неуточнених питань. А

саме: ким та як обмежується доступ? Як здійснюється та контролюється обмеження доступу? І взагалі, що означає: «може завдати шкоди»? Адже багато яка інформація може спричинити неприємності, але далеко не вся вона є «секретною», а деякі відомості взагалі не можуть бути засекречені, наприклад, данні про стан здоров'я населення. Так, пам'ятаючи досвід COVID-19, припущення про паніку або завдання шкоди репутації публічній владі, в разі непродуманого оприлюднення окремих відомостей про стан здоров'я населення, зовсім не видаються фантастичними. Але ж при цьому доступ до таких відомостей не обмежується. Крім того, оцінити не лише потенційну але й навіть реальну шкоду від розповсюдження «таємної інформації» буває доволі непросто. Наприклад, в 2014-му році дослідженню цього питання було присвячено складну монографічну роботу О. Архипова, Ю. Дрейса та О. Корченка [190].

Втім відповіді на поставлені вище питання (щодо механізму реалізації «обмеження доступу до інформації») насправді містяться в законодавстві, але не в самих наведених формулюваннях термінів «таємна інформація». Такий стан справ спонукає вчених-правників до створення власних наукових визначень поняття «таємниця» та взагалі розгляду феномену «таємниці» як самостійного правового інституту. З цього приводу ще в середині двохтисячних років такі вчені, як О. Архипов, К. Беляков, І. Касперський та інші підкреслювали суперечливість і дискусійний характер означених наукових пошуків [29; 32]. При цьому така оцінка передусім вказує на різноманітність запропонованих науковим товариством підходів та думок, аніж на недоречність дискусії.

Найбільш узагальнене тлумачення слова «таємниця» пропонує Словник української мови (СУМ). Згідно його відомостей: «1. таємниця – це те, що приховується від інших, відоме не всім; секрет. Те, що не підлягає розголошенню» [313].

Доволі цікаво, що зміст поняття «таємниця» пояснюється через слово «секрет». При цьому, наприклад, Великий тлумачний словник сучасної

української мови надає слову «секрет» [48, с. 1303] майже таке саме визначення, як і наведене нами вище. В той же час, Словник іншомовних слів О. Мельничука пов'язує слово «секрет» із французьким «secret», що походить від латинського «secretum» – «таємниця» [311, с. 691].

Отже, не дивлячись на існування різного ставлення науковців до співвідношення понять «таємниця» та «секрет», ми схилиємось до вживання цих категорій як синонімічних. Обидва поняття чітко вказують на запобігання розголошенню певних відомостей або неможливість їх пізнання, викликане якимись іншими умовами.

Означений підхід змушує замислитись над питанням: а чи є «таємниця» «інформацією», чи можливо насправді це слово вказує на комплекс заходів або певних правових режимів, спрямованих на забезпечення збереження в секреті окремих даних? Проте, подібні припущення вже висловлювались науковцями раніше (наприклад, О. Кулініч [146, с. 76] та іншими) і не є чимось новим. Наразі «таємниця» та «секретність», як правові явища, завжди вказують на підтримування певного порядку обмеження доступу до «інформації».

Водночас із тим, враховуючи особливості звичаєвого семантичного значення поняття «таємниця», а також той факт, що Закон України «Про доступ до публічної інформації» стверджує, що «обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ» [233, ст. 6] можна дійти висновку, що поняття «таємниця» має дуальну природу. Отже, воно одночасно вживається: як позначення певної «інформації» (в такому разі можна сказати, що окремі дані становлять «таємницю»); а також як ознака застосування обмеження доступу (завжди говорячи про «таємницю» ідеться про діяльність із запобігання її розголошенню).

Проаналізувавши велику кількість науково-теоретичних визначень поняття «таємниця», Т. Вислоцька пропонує таке власне формулювання: «це обмежена законодавством інформація, доступ до якої належить певному колу осіб, що стала відома в силу професійної, службової або іншої діяльності,

посягання на яку спричиняє негативні суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди» [69, с. 170].

Оскільки в наведеному визначенні в цілому враховується більшість виявлених раніше характеристик «таємниць», ми вважаємо його достатньо коректним, але непозбавленим недоліків. Наприклад, виходячи із представленого формулювання доволі складно диференціювати «таємницю» від інших видів «інформації» з обмеженим доступом, а саме: від конфіденційної та службової. Формальною ознакою такого розмежування, на наш погляд, може виступити застосований для обмеження доступу «правовий режим таємниці».

Категорія «правовий режим таємниці» наразі непоширена в науковій літературі. Втім сам феномен «правових режимів» неодноразово досліджувався. Свою характеристику цьому явищу надають, наприклад, А. Славко [307], Н. Коваленко та ціла низка інших вчених. В свою чергу, Н. Коваленко доречно пропонує розглядати будь-який правовий режим як: «нормативно закріплений винятковий порядок державного регулювання особливих суспільних відносин, який об'єктивується через структуровану сукупність різноманітних регулятивно-правових методів, комплекс котрих визначено специфікою відносин, що регулюються» [135, с. 257].

Найчастіше в фаховій літературі можна зустріти згадування про «правовий режим державної таємниці». В законодавстві він позначений як «режим секретності», тобто; «встановлений згідно з вимогами цього Закону («Про державну таємницю») та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці» [232, ст. 1].

Отже, «режим секретності» є прикладом «правового режиму таємниці», але зосереджений він виключно на таємниці «державній» і не стосується інших видів «таємниць». Значення цього терміну полягає в забезпеченні зручності ідентифікації «державної таємниці» та характеризування її місця серед інших видів «таємної інформації».

Зважаючи на наведений приклад, можна стверджувати, що включення до статті 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» вказування на «правовий режим таємниці» дозволило б: по-перше, чітко диференціювати будь-який вид «таємниці» від інших видів «інформації з обмеженим доступом» (подібна спроба застосування поняття «правовий режим» здійснена, наприклад, Л. Топаловою [325]); по-друге, обґрунтувало підстави вважати «таємницею» в правовому значенні лише ту «інформацію», захист якої будується з опорою на положення національного законодавства, а всі інші дані, навіть якщо вони свідомо та цілеспрямовано не розголошуються, розглядати як «псевдотаємниці»; по-третє, дозволило вибудувати чітку систему класифікації «таємної інформації».

До речі, спроби побудови класифікації «таємниць» неодноразово здійснювались науковцями [149; 303] і подекуди призводили до абсолютно різних висновків та дискусій щодо розгляду співвідношення окремих видів «секретної інформації». Отже, на сьогоднішній час класифікація є не найкращим підходом для упорядкування існуючого розмаїття «таємниць», оскільки надійний критерій для цієї операції ще не сформований в законодавстві. Таким чином, нам наразі більш перспективним видається зосередитись на виявленні типових ознак «таємної інформації» і вже на їх основі характеризувати та порівнювати різні види «таємниць» між собою.

Зауважимо, що спроби виявлення ознак категорії «таємниця» також вже реалізовувались науковцями, але здійснювалися вони здебільшого для окремих видів «таємниць». Так, виявленню ознак «комерційної таємниці» присвятив свої дослідження М. Ситницький [305]. Наукові пошуки ознак «державної таємниці» провадили: О. Шамсутдінов [344, с. 22-23]; Ю. Шемшученко та І. Чиж [129, с. 12]; В. Олійник [172, с. 145]; А. Супруненко, І. Башта, А. Лисеюк, К. Свіріна. Остання група авторів в 2020 році стверджує, що до ознак «державної таємниці» варто відносити: «по-перше, те, що державна таємниця є видом таємної інформації, правове регулювання якої здійснюється відповідним законом; по-друге, те, що розголошення державної таємниці може

завдати шкоди національній безпеці України; по-третє, те, що на законодавчому рівні створено механізм віднесення інформації до державної таємниці та її засекречування; по-четверте, є те, що її охорона здійснюється державою» [319, с. 17-19].

В свою чергу, ми також спробуємо виділити характерні ознаки категорії «таємниця». При цьому, як і більшість згаданих нами вчених, для аналізу візьмемо нормативно закріплене визначення «державної таємниці». Останнє докладно викладене в статті 1 Закону України «Про державну таємницю». Згідно положень, закріплених у названій статті: «державна таємниця (секретна інформація) – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою» [232, ст. 1].

Оскільки наведене визначення фактично є набором властивостей «державної таємниці», то наші подальші дії зводяться до ідентифікації окремих ознак, які в ньому містяться.

Цілком очевидно, що першою ознакою є назва виду «таємниці», в нашому випадку це «державна таємниця» або «секретна інформація». Отже, означений вид «таємниці» має подвійну назву, частини якої можуть використовуватись як синоніми. Крім того, назва цього виду «таємниці» свідчить про те, що «секретна інформація» продукується державою, належить їй або нею контролюється.

Друга ознака характеризує зміст «інформації». В даному випадку законотворець не скористався переліком видів «інформації», які викладені в статті 10 Закону України «Про інформацію», а застосував додаткову класифікацію відомостей за сферою їх створення та обігу. Наразі таких сфер всього чотири: «1. Сфера оборони; 2. Сфера економіки, науки і техніки; 3. Сфера зовнішніх відносин; 4. Сфера державної безпеки та охорони правопорядку». Всі вони, до речі, повністю співпадають із структурою Зводу

відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ) [236]. Цей факт вочевидь позитивно впливає на забезпечення цілісності правового регулювання в сфері «державних таємниць» на законодавчому та підзаконному рівнях.

Третьою ознакою виступає характеристика загроз, які становить розголошення «інформації». В даному випадку це «шкода національній безпеці України». Підкреслимо, що «національна безпека» є найбільш широкою категорією, яка відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» включає в себе різні види безпеки, як то: державну, воєнну, громадську безпеку і порядок тощо [265].

Четвертою ознакою є особливості нормативно-правового врегулювання. Виходячи із змісту наведеного вище визначення, для «державної таємниці» правові норми встановлені Законом України «Про державну таємницю», який є спеціальним у даній сфері діяльності. Втім стаття 2 цього Закону конкретизує зміст законодавства про «державну таємницю». Зокрема в ній визначено, що «відносини у сфері охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, законами України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації», цим Законом, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими нормативно-правовими актами» [232, ст. 2]. Окремо підкреслимо, що наведений перелік було уточнено змінами внесеними згідно із Законом № 1170-VII від 27.03.2014 року [216]. Тобто Закон України «Про доступ до публічної інформації» було включено до зазначеного вище переліку лише в 2014 році. Таким чином, законодавець вочевидь намагається чітко перелічити всі відповідні закони, а під формулюванням «інші нормативно-правові акти» має на увазі підзаконні акти.

П'ятою, останньою ознакою, яку можна знайти в чинному визначенні «державної таємниці», є характеристика особливостей забезпечення та реалізації охорони «таємної інформації». А саме, відповідна охорона забезпечується державою, про що чітко наголошено в змісті розглянутого нами правового терміну. Крім того, зазначений Закон містить в собі норму щодо «режиму секретності» (зважаючи на подвійну назву, про існування якої ми

наголошували раніше, ідеться про режим «державної таємниці»). Таким чином, наявність спеціального правового режиму виступає аргументом для розцінювання «державної таємниці» як окремого виду «таємниці». А також, це підтверджує наше припущення про доцільність розцінювання наявності спеціального «правового режиму» як підтвердження того факту, що ідеться про цілком самостійний вид «таємної інформації».

Із усього перерахованого, на наш погляд, в розглянутому визначенні не вистачає ще однієї важливої ознаки. А саме, пояснення мети запровадження цього виду «таємниці». Опосередковано вона згадується в загрозах, які становить розголошення «державної таємниці». Але більш точно мета конкретизована в преамбулі названого Закону. Так, преамбула підкреслює, що відповідне законодавче унормування реалізоване з метою захисту національної безпеки України.

Отже, на прикладі аналізу терміну «державна таємниця» ми виявили шість основних ознак будь-якого виду «таємниці». Ідентифіковані ознаки в подальшому можна використовувати як схему (чи алгоритм) для аналізу співвідношення різних видів «таємниць», а також для оцінювання якості унормування окремого виду «таємниці».

Втім розгляд особливостей «таємниць» був би неповним без згадування специфічних випадків, коли унормування робіт із «таємницею» перетинається (доповнюється) із правовими вимогами щодо поводження з іншою «інформацією з обмеженим доступом». Такі випадки відбуваються, наприклад, в практиці провадження документообігу, пов'язаного із «державною таємницею» і «службовою інформацією». А саме, ми хочемо звернути увагу на застосування додаткових відміток до грифів документів з обмеження доступу.

Зокрема Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) від 19.10.2016 року № 736 «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію» виділяє в змісті «Інструкції» такі три види відміток: «Літер "М"»; «Літер "К"» та «СІ» [255, п. 8]. Зазначені

відмітки фактично є додатковими (тобто використовуються у поєднанні) до основних існуючих видів грифів: «Для службового користування» («ДСК»), «Таємно» («Т»), «Цілком таємно» («ЦТ») та «Особливої важливості» («ОВ»).

Зазначена практика свідчить одразу про декілька важливих характеристик. По-перше, «службова інформація» (ДСК) може розцінюватись як відомості подібні за своїм походженням до «секретної інформації» але меншого значення, тобто розголошення або виток яких становить меншу загрозу. На наш погляд, саме тому до обох цих типів «інформації» і можливе застосування однакових відміток (останні для усунення плутанини, доречи, краще називати індексами). На підтвердження означеного припущення свідчить також, наприклад, пункт 134 названої вище Інструкції. А саме, в ньому зазначено, що: «у разі виникнення необхідності в одночасному забезпеченні охорони службової інформації та режиму секретності під час міжнародного співробітництва захист службової та секретної інформації провадиться відповідно до вимог Порядку організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженого постановою КМУ від 18 грудня 2013 р. № 939» [255, п. 134].

По-друге, використання перелічених вище індексів певним чином дублює заходи із охорони «розвідувальної таємниці», що вносить ускладнення в процес ідентифікації «інформації», а відповідно й в документообіг та організацію охорони означених різновидів «інформації» в цілому. Враховуючи викладене, також можна стверджувати, що наразі паралельно застосовується одразу декілька правових режимів поводження із «інформацією»: режим «службової інформації» [255]; режим «секретності» [232, ст. 1]; та режим «поводження з інформацією, що належить до розвідувальної таємниці» [281, ст. 22]. Якщо перші два існують доволі давно, достатньо узгоджені й синхронізовані між собою, то їх співвідношення із третім, на наш погляд, залишає багато відкритих питань, які потребують ретельного доопрацювання.

По-третє, тісний зв'язок «державної таємниці» з іншими видами «таємниці», а також із «службовою інформацією» вимагає уточнення об'єкту охорони «державної таємниці», а також змісту поняття «адміністративно-правова охорона державної таємниці».

З цього приводу наголосимо, що чинне законодавство закріплює визначення терміну «охорона державної таємниці». Остання представляє з себе: «комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативних заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв» [232, ст. 1]

Звернемо увагу також на те, що Закон України «Про державну таємницю» оперує не лише терміном «охорона» але й поняттям «захист». Проте, щодо останнього, то передусім йдеться про криптографічний та технічний захист. Тобто про вказування на технологічні особливості забезпечення обмеження доступу до «інформації».

Варто наголосити, що наукове товариство в цілому не схильне ототожнювати поняття «охорона» та «захист». Досліджуючи юридичні аспекти цих теоретичних термінів, наприклад, С. Булавіна та Т. Давидова доходять висновку, що: «охорона насамперед направлена на гарантування підстав набуття прав і законних інтересів, тоді як під захистом розуміються конкретні активні дії, спрямовані на поновлення порушеного права (відтак останні нерідко асоціюється із судовим «захистом»). Як відмічають деякі науковці: між охороною та захистом знаходиться факт порушення права, тобто для того, щоб охорона трансформувалася у захист необхідна наявність правопорушення. Дозволимо собі не зовсім погодитися з цим, оскільки охорона є сталим процесом, що не трансформується у більш вузьку діяльність, а просто включає її» [43, с. 30].

В свою чергу, ми повністю погоджуємось із тим, що «охорона» є більш широкою категорією. Але щодо «захисту», то в нашому випадку йдеться зовсім не про порушене «право», його відновлення або покарання винних, а про цілеспрямовані заходи щодо збереження «інформації»: криптографічні,

технічні тощо. Отже, слово «захист» наразі використовується в іншому значенні і застосовується не до «права» а до «інформації».

Разом із тим, варто підкреслити, що питанням правопорушень та відповідальності присвячено Розділ VI Закону України «Про державну таємницю», який окреслює «відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю». Зокрема в статті 39 названого нормативно-правового акту вказується на діяння, які тягнуть за собою: дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність. Важливо, що конкретні санкції при цьому закріплено в інших законодавчих актах. А саме: Кримінальному кодексі України (КК України; та в Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

Зважаючи на те, що названі Кодекси з метою захисту національної безпеки України регулюють суспільні відносини, пов'язані з охороною «державної таємниці», вони безперечно відносяться до складу законодавства України про «державну таємницю». Отже, їх відсутність у переліку законів, які складають відповідне законодавство та які закріплені в статті 2 Закону України «Про державну таємницю», на наш погляд, є недоліком. Це тим більше важливо, оскільки саме закріплення відповідальності в Кодексах зазвичай дозволяє ідентифікувати існування окремих видів «таємниць».

Враховуючи усе викладене постає питання: що ж є об'єктом адміністративно-правової охорони «державної таємниці»? Чи це певні права (наприклад, держави), чи це сама «інформація», чи можливо щось інше? Беручи до уваги вже доведену нами відсутність змістовного наукового визначення сутності категорії «інформація», варто припустити, що насправді охороняється не «інформація», а «доступ» до певних відомостей. При такому підході стає зрозумілим значення Закону України «Про доступ до публічної інформації». Підтверджує наше припущення і преамбула названого акту. Зокрема в ній зазначено, що: «цей Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень...» [233].

Отже, саме «доступ до інформації» охороняється державою. Проте, останній навряд чи варто сприймати лише як окрему однойменну правову процедуру. Насправді «доступ» можна розглядати в більш широкому значенні. А саме, як сукупність дій, систему відповідних інституційних структур, а також наявність правових механізмів, матеріальних, апаратних, програмних та інших знарядь, що забезпечують збереження «інформації» від несанкціонованого ознайомлення та опрацювання.

Підкреслимо, що відповідні знаряддя фактично представляють з себе ресурси для забезпечення належного доступу до «інформації». І як такі вони мають свою самостійну цінність, а відповідно й також потребують цілеспрямованих заходів охорони. Наприклад, цілком зрозуміло, що спеціалізовані інформаційні (автоматизовані) та інформаційно-комунікаційні системи мають захищатись від пошкоджень та знищення навіть, якщо в них ще не розміщені дані, які становлять «державну таємницю». Неважко навести також і приклади коли «матеріальні носії інформації» (МНІ) охороняються так саме, як і ті, що містять «секретну інформацію» (МНСІ). Наприклад, обліковані флешки зберігаються в опечатаних тубусах, тубуси в визначених сейфах, сейфи в режимних приміщеннях і доступ до кожного із цих предметів або об'єктів обмежений. Таким чином об'єктом охорони насправді є: як сама «секретна інформація», так і ресурси, що призначені для захисту такої «інформації».

Виходячи із викладеного, «адміністративно-правова охорона державної таємниці» включає в себе не лише систему правових норм та заходів підтримання «режиму секретності», наявність відповідних інституційних структур і суб'єктів, але й здійснюване ними обмеження доступу до «секретної інформації», а також захист ресурсів призначених для забезпечення безпеки «секретних відомостей».

1.2. Завдання та принципи адміністративно-правової охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України

«В умовах ХХІ ст. інформація набула чи не найбільшого значення та стала важливим продуктом життєдіяльності людини та суспільства. У кожній державі є інформація, яка має для неї особливу цінність, тобто інформація, що відноситься до державної таємниці» [12, с. 174].

«Історія розвитку цивілізації засвідчує, що таємниця виконує важливу роль у житті людини і суспільства. В умовах «інформаційної цивілізації» вона набуває особливої цінності, і від того, наскільки держава вживатиме заходи щодо її забезпечення, залежатиме безпека держави загалом, нормальний розвиток суспільства й особистості. Таємниця в усіх економічних системах була способом збереження державної стабільності і юридичної значущості особи і суспільства та виконувала найважливіші соціальні функції» [69, с. 16]. Таким чином, усвідомлення важливості «секретної інформації» для держави і суспільства веде й до визнання вагомості нерозривно пов'язаного із нею явища охорони та захисту «державної таємниці».

У попередньому підрозділі дослідження ми вже продемонстрували, що «адміністративно-правова охорона державної таємниці» є складним правовим явищем зумовленим існуванням в державі певних даних, розголошення яких становить загрозу національній безпеці. Та чи є такі данні цінними самі по собі, чи цінність становить лише їх збереження в секреті? Це начебто неочікувані й не дуже важливі запитання, але все ж спробуємо їх розглянути.

Цінність «інформації» вочевидь є суб'єктивною величиною, що залежить від багатьох факторів. Втім в масштабах держави цілком можна уявити собі відомості, які завжди становлять інтерес і дорого коштують. Наприклад, якісь найсучасніші винаходи, скажімо в військовій або іншій сфері. Цілком зрозуміло, що такі данні варто тримати в безпеці.

Свого часу американський політолог А. Уолферс, характеризуючи сутність поняття «безпека», стверджував, що: «безпека в об'єктивному плані припускає відсутність загроз набутих цінностям, а в суб'єктивному – відсутність страху відносно того, що цим цінностям буде завданий збиток» [11]. Отже, якщо сприймати «інформацію» як самостійну цінність, то найрадикальнішим способом забезпечити її безпеку є повне унеможливлення доступу до неї.

Означений підхід можна прокоментувати німецьким прислів'ям, добре відомим завдяки старому фільму про розвідників: «Was wissen Zwei, wisst Schwein». У вільному перекладі означає: «що знають двоє, те знає будь-хто». Проте, повертаючись до нашого прикладу, такий підхід буде хибним, адже означена «інформація», за умови забезпечення її повної ізоляції, безумовно втратить всю свою цінність, адже здійснений винахід неможливо буде реалізувати та використати.

Із наведеного витікає, що «інформація» не є цінністю сама по собі, а обмеження доступу до неї є лише засобом підтримування її цінності. В такому разі справжню мету охорони «секретних відомостей» становить забезпечення можливості користуватись «інформацією» визначеним колом осіб без її витоку, неконтрольованого розповсюдження, втрати або небажаної зміни. Відтак «адміністративно-правова охорона державної таємниці» провадиться в умовах, коли особи здійснюють з інформацією якісь активні дії, а не лише зберігають її. При цьому ідеться не тільки про оперування матеріальними носіями секретної інформації (МНСІ), а й про роботу із неформалізованою інформацією. А така особливість значно ускладнює забезпечення належного рівня охорони.

Якщо МНСІ, особливо паперові, можна убезпечити від несанкціонованого доступу, наприклад, просто сховавши в сейф, то із мовною інформацією ситуація значно складніша. Звісно існують захищені приміщення, призначені для мовного обігу «секретної інформації», проведення нарад або інших обговорень із використанням «таємних відомостей», але ж люди не можуть вирішувати всі професійні справи розмовляючи виключно в таких

приміщеннях (яких, доречи, у Державній кримінально-виконавчій службі України зовсім небагато). Можна навести й інші приклади. Але із зазначеного вже зрозуміло, що сама службова та професійна діяльність, яка передбачає активне маніпулювання «державною таємницею», створює певні ризики її витоку.

Ще більший ризик становить свідоме розголошення «державної таємниці», яке в разі здійснення, цілком можливо, навіть й не залише по собі слідів, якщо звісно не буде стосуватись передачі облікованих примірників фізичних носіїв інформації. Ризик свідомого розголошення насправді доволі суттєвий. З цього приводу в 2021 році В. Галушка та Г. Тіхонов наголошують: «саме в цей час в Україні виявлено безліч фактів шпіонажу, державної зради, вивідування та передання державної таємниці іншим країнам, особливо це стосується військової сфери. ... За даними СБУ, в 2020 році за порушення законодавства про охорону державної таємниці до відповідальності притягнуто 269 посадовців. Попередньо економічні збитки держави становлять понад 9 млрд гривень» [78, с. 205]. І все це ще в період до повномасштабного збройного російського вторгнення. Тож, вищевикладене веде до висновку про те, що «адміністративно-правова охорона державної таємниці» в самій своїй сутності має певні об'єктивні обмеження, які не дозволяють стовідсотково гарантувати збереження «державних секретів».

Зважаючи на те, що виявлене обмеження ефективності охорони «державної таємниці» є системним і постійним, пошуки його усунення безперечно не могли не вестися в минулому. Отже, якщо ми розглянемо історичне становлення «охорони державної таємниці», то такі спроби прослідковуються із самого початку її становлення, а може і до того.

З цього питання О. Ботвінкін слушно зауважує: «незважаючи на окремі організаційно-правові заходи охорони державної таємниці ефективною цілісною системи охорони секретних відомостей ... до середини XIX століття не існувало. Це було пов'язано з відсутністю постійних загроз, які б обумовили необхідність визначення секретної інформації як окремого виду (відомостей, а

відповідно і їх охорони). Майже до середини ХІХ століття в світовій практиці не існувало спеціальних розвідувальних служб, які цілеспрямовано займались би протягом тривалого часу збиранням та аналізом інформації за певними галузями в інших країнах. Окремі розвідувальні операції здійснювались тільки під час проведення військових кампаній. ... Сучасна система розвідки і контррозвідки, її стратегія і тактика, зародилася і почала активно формуватися саме на рубежі двох століть (ХІХ-ХХ). І як один з елементів цього явища (відбулась) спроба урядів багатьох держав систематизувати окремі заходи, спрямовані на захист державних секретів. Одним з основних напрямків цієї діяльності був процес формування правової бази з урахуванням особливостей розвитку стратегії і тактики «таємної війни». У зазначений період (на теперішніх територіях України) не існувало окремого органу, який би очолював та коригував діяльність з протидії іноземним спецслужбам та збереження секретної інформації» [41, с. 83-84].

Отже: «історія системи охорони державної таємниці (нерозривно пов'язана) з виникненням спеціальних розвідувальних служб (та контррозвідувальної діяльності)» [92, с. 65]. Означене органічне поєднання зберігається і зараз. Так, в 2010 році, на основі аналізу Закону України «Про основи національної безпеки України» [268], вже загаданий нами О. Ботвінкін підкреслив, що: «серед реальних та потенційних загроз національній безпеці України в сфері державної безпеки законодавець визначає розвідувально-підбивну діяльність іноземних спеціальних служб, ... а серед загроз в інформаційній сфері – розголошення інформації, яка становить державну та іншу передбачену законом таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави» [40, с. 76].

Актуальна оцінка безпекової ситуації, яка викладена в «Стратегії національної безпеки України» 2020 року «Безпека людини – безпека країни», також опосередковано підтверджує визначений зв'язок. Так, у розділі II названого документу «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та

національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов» зазначено: «19. Спеціальні служби іноземних держав, насамперед Російської Федерації, продовжують розвідувально-підбивну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовують організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб, прагнуть зміцнити інфраструктуру впливу». А в розділі IV «Напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони» стверджується: «63. Для системного захисту України від загроз національній безпеці необхідним є розвиток сектору безпеки і оборони. Для цього Україна: ... оптимізує структуру, функції і чисельність Служби безпеки України як спеціально уповноваженого державного органу у сферах контррозвідувальної діяльності та охорони державної таємниці, ... що дасть змогу ... припиняти розвідувальні, терористичні та інші протиправні посягання спеціальних служб іноземних держав ... на державну безпеку України, усунути умови, що їм сприяють, та причини їх виникнення» [276].

Спираючись на викладене можна стверджувати, що «охорона державної таємниці» та «контррозвідувальна діяльність» доповнюють одна одну в сфері збереження «секретної інформації» від розголошення. Водночас із тим, означені види діяльності вочевидь не співпадають за своїм змістом, не перетинаються та не дублюють одна іншу.

Взагалі єдиним органом в Україні, який в масштабах держави працює одразу по обом зазначеним напрямам роботи є Служба безпеки України (СБУ). Втім і сама СБУ чітко розрізняє ці два види діяльності. Так, в сфері «охорони державної таємниці» «зусилля співробітників спецслужби спрямовані на те, щоб вчасно виявити та усунути чинники, що створюють передумови до розголошення чи втрати секретних даних. СБУ постійно локалізує передумови для витоку секретної інформації» [315]. Натомість: «контррозвідка є основою будь-якої спецслужби. Її завдання – викривати та блокувати протиправні дії іноземних спецслужб. Контррозвідники припиняють шпигунську діяльність іноземних розвідок, протидіють їхнім спробам проникнути до українських

органів влади і завести туди власних «агентів впливу». (Основні завдання контррозвідників) – викриття зрадників, колаборантів і воєнних злочинців» [314].

Чітко розмежовані ці види діяльності і на законодавчому рівні. Так, в сфері «охорони державної таємниці» спеціальним законом є Закон України «Про державну таємницю», а правові основи організації та здійснення контррозвідки врегульовано Законом України «Про контррозвідувальну діяльність» [261].

Узагальнюючи викладене, є всі підстави стверджувати, що ефективно збереження «державної таємниці» потребує синхронного провадження одразу двох видів діяльності: «контррозвідки» та «охорони державної таємниці». Кожен з них має свої методи роботи, специфічні заходи і засоби. Для кожного властива своя спрямованість і завдання. Враховуючи тематику нашого дослідження, спрямуємо наші зусилля на виявлення завдань «охорони державної таємниці».

Втім вирішення цієї задачі виявляється не таким простим, як може здаватися. Справа в тому, що Закон України «Про державну таємницю» визначає окремі переліки завдань (які не дублюються) і вирізняє їх лише для двох суб'єктів в сфері «охорони державної таємниці». А саме, для державних експертів з питань таємниць (ст. 9) та для режимно-секретних органів (ст. 21). Разом із тим, це далеко не єдині суб'єкти, що провадять свою діяльність в цій сфері. Для інших органів названий Закон визначає повноваження та функції (також для кожного свої).

Справа в тому, що весь Закон України «Про державну таємницю» побудований за логікою унормування основних заходів та процедур з «охорони державної таємниці». Як то: віднесення «інформації» до «державної таємниці», її засекречування, надання допуску до роботи із «секретними відомостями», визначення дозвільного характеру щодо провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею» тощо. При цьому, узагальнені завдання з «охорони державної таємниці» в цьому Законі залишаються неформалізовані. Однією з

причин обрання саме такого підходу, на наш погляд, і є ті особливості забезпечення нерозголошення «державних секретів», що унеможлиблюють досягнення останньої виключно застосуванням однієї тільки відповідної охорони.

Звісно, окремі питання проблематики побудови й врегулювання забезпечення «охорони державної таємниці» вже досліджувались вченими правниками, фахівцями в галузі державного управління, економіки, історії, розвідки, безпеки інформації тощо. Свій внесок у накопичення відповідних напрацювань внесли, наприклад, такі науковці як: О. Абадаш, Г. Артюшин, О. Архипов, О. Бандурка, Л. Біла-Тіунова, І. Божков, В. Ворожко, І. Грищенко, О. Джафарова, Н. Ковтун, В. Козенюк, В. Колпаков, Р. Корсун, О. Корченко, О. Кузьменко, В. Макаренко, А. Марущак, І. Мейдич, В. Навроцька, В. Окіпнюк, О. Парфіло, В. Пилипчук, Д. Пінчук, О. Розвадовський, О. Семенюк, С. Сидоренко, В. Сідак, І. Смолькова, О. Солодка, В. Степанков, Є. Тищенко, Т. Ткачук, Д. Усов, А. Федоров, С. Чертопруд, О. Шамсутдінов, С. Шатрава та інші.

В межах проблематики цього підрозділу нашого дослідження варто також окремо згадати такі тематичні матеріали як: *фахова наукова стаття* – «Принципи організації збереження секретної інформації» (В. Шлапаченко, О. Колеснік; 2003 рік) [347]; *фахова наукова стаття* – «Загальні принципи охорони державної таємниці» (А. Пашков; 2009 рік) [196]; *фахова наукова стаття* – «Функціонування системи охорони державної таємниці в Україні: організаційно-правова структура, принципи та завдання» (Ю. Дрейс; 2014 рік) [107]; *фахова наукова стаття* – «Правова охорона державної таємниці в Україні» (О. Морозова; 2017 рік) [161]; *тези наукової доповіді* – «Принципи контролю за станом охорони державної таємниці» (С. Гусаров; 2017 рік) [87]; *фахова наукова стаття* – «Перспективи реформування системи охорони державної таємниці та службової інформації» (С. Болдир; 2017 рік) [38]; *навчальний посібник* – «Охорона державної таємниці в Україні» (А. Гуз, І. Касперський, С. Князев; 2017 рік) [187]; *фахова наукова стаття* –

«Особливості правового регулювання захисту державної таємниці в Україні та за її межами» (В. Галушка, Г. Тіхонов; 2021 рік) [78]; тощо.

Як видно із наведеного переліку, науковий інтерес до проблематики завдань з «охорони державної таємниці» є стабільним та не вщухає із часом. В своїх дослідженнях науковці звертають увагу на питання принципів здійснення відповідної охорони, а також розглядають питання її системної побудови. Водночас із тим, вже наявних досліджень вочевидь недостатньо. Окрім того, що їх чисельність не надто велика, частина робіт мають гриф обмеження доступу, що ускладнює їх поширення в науковому товаристві.

«Слід відмітити, що суспільні відносини у сфері державної таємниці постійно трансформуються та розширюються, що зумовлено загальною тенденцією до розширення кола інформаційних відносин, тому правове забезпечення функціонування системи охорони державної таємниці у сучасних умовах потребує постійного вивчення, дослідження та вдосконалення на законодавчому та підзаконному рівнях» [12, с. 177]. Умови відбиття ворожої агресії, в яких вже тривалий час знаходиться Україна, лише посилюють означену необхідність.

Крім того, ще в 2007-му році І. Артёмов та інші вчені підкреслили, що «адаптація законодавства до норм Європейського Союзу є однією з найважливіших складових політики європейського вибору України та будь-якої іншої держави, яка йде шляхом європейської інтеграції. За даними міжнародних експертів, для входження України в правове поле Європи необхідно прийняти нові або внести відповідні зміни майже в чотири тисячі законів та інших нормативно-правових актів. Це означає, що все законодавство України повинне бути модифіковане відповідно до міжнародних принципів і стандартів» [169, с. 32].

Наразі Україна вже пройшла чималий шлях із підготовки до європейської інтеграції і багато вже зроблено, але залишилося зробити ще чимало. І трансформації з високою імовірністю будуть стосуватись і сфери охорони «державної таємниці» також. На це в 2018-му році вказав, наприклад,

начальник Департаменту охорони державної таємниці та ліцензування Служби безпеки України С. Болдир. В декількох своїх наукових статтях дослідник обґрунтовує та пропонує низку змін, які безпосередньо стосуються удосконалення основних заходів та процедур охорони «державної таємниці». Серед них зокрема такі: «- Спеціальний дозвіл на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею державним органам, які відповідно до покладених завдань виконують секретні роботи не оформлювати, а належний стан режиму секретності на такій категорії суб'єктів режимно-секретної діяльності підтримувати за допомогою заходів офіційного контролю; - на заміну терміну «допуск до державної таємниці» впровадити визначення «сертифікат про безпекову перевірку» (або споріднене з ним); - відмовитися від підготовки підприємствами, установами, організаціями номенклатур посад, перебування на яких потребує оформлення допуску та надання доступу до державної таємниці, та їх погодження органами СБУ; - встановити диференційований обсяг (що відповідатиме вимогам стандартів НАТО та ЄС) безпекової перевірки громадян в залежності від ступеня секретності такої інформації; - впровадити диференційовані підходи до застосування фізичних та технічних заходів захисту інформації залежно від наданого грифу обмеження доступу до інформації» [39, с. 119-120].

Щонайменше частина викладених пропозицій, щодо завдань із забезпечення охорони «державної таємниці», на нашу думку, є занадто радикальними та вкрай дискусійними, але сама їх наявність однозначно виступає у якості свідчення необхідності ретельного теоретичного опрацювання завдань охорони «державної таємниці» в нашій державі. В сукупності із іншими наведеними підставами це і обґрунтовує актуальність наших подальших наукових пошуків.

Опрацювання цього підрозділу дисертаційної роботи має на меті скласти перелік основних типів завдань «адміністративно-правової охорони державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України та в державі в

цілому. *Предмет* дослідження охоплює адміністративно-правову організацію охорони «державної таємниці».

Завданнями цього підрозділу наукового дослідження є: з'ясувати теоретичний зміст поняття «завдання»; виявити сукупність завдань «адміністративно-правової охорони державної таємниці» та охарактеризувати їх; з'ясувати сутність категорії «принцип» як засобу управління і організації діяльності; визначити «принципи», що сприяють підтриманню належного рівня реалізації «адміністративно-правової охорони державної таємниці»; викласти пропозиції щодо упорядкування практичної діяльності із виконання завдань «адміністративно-правової охорони державної таємниці» в Україні.

Для вирішення поставлених задач застосовано *метод діалектики*, що забезпечує використання універсальних логічних форм «мислення, в яких відображені ті загальні властивості, відношення і зв'язки, які існують в об'єктивній реальності» [144, с. 13] в сфері охорони «державної таємниці».

Продовжуючи дослідження, передусім підкреслимо, що завдання «адміністративно-правової охорони державної таємниці» вирізняються глобальним характером. Тобто вони мають однаково реалізовуватись як в масштабах окремої служби (або правового інституту, яким є й ДКВС України), так і в межах всієї держави в цілому. Деяка різниця полягає в особливостях технічного та програмного забезпечення, яким наділені окремі суб'єкти провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею». Наприклад: наявність захищених комп'ютерів; захищених режимних приміщень, що призначені для циркулювання мовної «секретної інформації»; каналів урядового зв'язку тощо. Таким технічним забезпеченням в ДКВС України наразі наділені здебільшого міжрегіональні управління. В свою чергу, обслуговування означеного оснащення вимагає від його власників здійснення відповідних заходів для належного підтримування «режиму секретності». Проте такі особливості навряд чи можна вважати відмінностями у завданнях охорони, адже вимоги останніх однакові для всіх, просто, у разі відсутності відповідної техніки, такі завдання фактично не потребують реалізації.

Зауважимо, що багато дослідників наполягають на існуванні суттєвої різниці між заходами технічної, криптографічної та організаційної охорони «державної таємниці». Ми погоджуємося із таким підходом, адже реалізація подібних заходів потребує застосування професійних знань із різних наукових галузей. Разом із тим, оскільки ми розглядаємо не «заходи», а «завдання», то криптографічні, технічні та інші підходи до їх виконання є лише відповідними способами реалізації. Саме ж встановлення «завдань» охорони «державної таємниці» за своєю суттю є адміністративно-правовим.

Таким чином, довівши те, що сукупність «завдань» з охорони «державної таємниці» однакова для всіх суб'єктів провадження діяльності, пов'язаної із «секретною інформацією», варто з'ясувати сутність самої категорії «завдання».

Одразу зазначимо, що національне законодавство, надаючи визначення цьому поняттю, намагається конкретизувати його вже в самій термінологічній назві. Так, база законодавства пропонує близько 50-ти різноманітних термінів, що містять в своїй назві слово «завдання». Наприклад: Завдання управління (4); Завдання діяльності (3); Технічне завдання (7); Спеціальні завдання (2); Індивідуальне завдання; Службово-бойові завдання (2); Спеціальні службові завдання тощо [55].

Проте, серед термінів є і декілька таких, що повністю відтворюють цікаву нам назву. Втім всі вони закріплені на підзаконному рівні, що передбачає їх вузьку спрямованість і обмежену юридичну силу. Прикладом суб'єкту видання відповідних правових норм є Національне агентство України з питань державної служби, яке в межах своєї компетенції наділено повноваженнями створювати Накази. Отже, згадані нами правові терміни в межах цього дослідження носять суто теоретичний характер, а їх розгляд спрямований на виявлення загальних ознак категорії «завдання».

Тож, підзаконне законодавство формулює зміст термінів «завдання», наприклад, в таких нормативно-правових актах як: «Порядок проведення функціонального обстеження органів виконавчої влади» (втратив чинність) – стверджував, що «завданнями» є: «комплекс заходів, які впливають із головної

мети і підлягають вирішенню для її досягнення, конкретизують цілі органу і становлять цільову функцію структурного підрозділу» [252]; чинний «Порядок розроблення посадових інструкцій державних службовців категорій "Б" та "В"» – під «завданнями» пропонує розуміти: «напрями діяльності, що забезпечують досягнення головної мети функціонування державного органу чи структурного підрозділу» [253].

Наведені відомості висвітлюють чіткий причинно-наслідковий зв'язок між «метою» та «завданнями». При цьому, «мета» розглядається як більша й первинна, а «завдання» як похідні від неї складові. Крім того, розглянуті формулювання ототожнюють «завдання» із такими поняттями як: «функція»; «напрямок діяльності»; «захід»; та «ціль». Таке ототожнення вносить певне термінологічне ускладнення, яке заважає відрізнити одну категорію від іншої. Водночас із тим, зроблені ототожнення дозволяють нам отримати вихідні дані для самостійного виведення окремих «завдань» із цілої низки правових норм, які закріплюють «мету», «функції» та характеризують «напрями діяльності» в сфері охорони «державної таємниці».

Втім виходячи з того, що термін «завдання» наразі не лише має підзаконний характер, але ще й відрізняється тлумаченнями в різних нормативно-правових актах, можна припустити, що категорія «завдання» є загальнонауковою і міждисциплінарною. Цим можна пояснити існування різних його інтерпретацій в різних сферах діяльності. В такому разі буде цілком доцільним розглянути й суто теоретичні узагальнені трактування цього поняття.

Так, Словник української мови (СУМ) з означеного питання наводить такі відомості: 1) завдання – це «наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа і таке інше; 2) це мета, до якої прагнуть або те, що хочуть здійснити» [313, с. 40].

Економічний словник Й. Завадського тлумачить «завдання» як; «ціль, поставлену перед організацією або робочою групою, що слугує критерієм ефективності її роботи» [109, с. 95].

Великий тлумачний словник сучасної української мови (ВТС) стверджує, що «завдання» – це: «наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа і т. ін.; настанова, розпорядження виконати певне доручення» [48, с. 378].

Наведені відомості ніяк не суперечать вже зробленим нами спостереженням, але в сукупності ще більше ускладнюють структуру категорії «завдання». Адже асоціюють його ще й із різноманітними правовими документами, такими як доручення, розпорядження тощо. Узагальнюючи все викладене, категорію «завдання» варто сприймати як складне та різноманітне за формою явище в сфері управління, адміністрування та менеджменту. При цьому, «завдання» мають упорядковувати окремі напрями або етапи робіт по досягненню загальної мети.

Такий підхід дає можливість умовно поділити всі завдання «адміністративно-правової охорони державної таємниці» на: такі, що пов'язані із організацією самої системи охорони «державної таємниці»; та на ті, що безпосередньо спрямовані на забезпечення обмеження доступу до «секретних відомостей» і підтримання режиму «секретності».

Приклади правового унормування першої категорії (або групи) «завдань» містять стаття 4 та стаття 5 Закону України «Про державну таємницю». Так, стаття 4 «Державна політика щодо державної таємниці» закріплює виключну компетенцію Верховної Ради України (ВРУ) щодо визначення державної політики в сфері «державної таємниці». Цим самим вона одночасно фактично закріплює завдання ВРУ визначати відповідну політику. Стаття 5 «Компетенція державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у сфері охорони державної таємниці» робить те саме для всіх, зазначених в її змісті, суб'єктів. Означена особливість дає підстави стверджувати, що перша класифікована нами категорія (або група) «завдань» об'єднує в собі ті з них, що пов'язані із інституційною ознакою суб'єкта охорони «державної таємниці».

Що ж до другої групи «завдань», то для їх конкретизації можна застосувати два підходи. А саме, спробувати виділити «завдання» із переліку та

змісту окремих процедур та заходів охорони «державної таємниці», як то: оформлення допуску, доступу, спеціального дозволу на провадження відповідної діяльності, проведення засекречування та розсекречування «інформації» тощо. Такий підхід вже неодноразово застосовувався в фаховій літературі.

Наприклад, в 2020 році В.С. Павленко та В.П. Павленко дійшли висновку про доцільність віднести до системи організаційно-правових заходів охорони та закріпити в ст. ст. 18, 22 Закону «Про державну таємницю» такі заходи як: « – розроблення та реалізацію особливого режиму створення й використання матеріальних носіїв секретної інформації; – надання державним органам, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям дозволів на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею; – створення та забезпечення функціонування секретного режиму діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею; – запровадження особливих правил здійснення державними органами своїх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств та організацій, діяльність яких пов'язана із секретною інформацією; – розроблення та впровадження обмежень щодо поширення секретної інформації; – розроблення та впровадження обмежень щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їхнього доступу до державної таємниці, а також розташування й переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать; – навчання працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею, а також перевірку знання ними вимог нормативних документів із питань охорони державної таємниці; – надання громадянам допуску до державної таємниці у встановленому законом порядку» [192, с. 72-73].

Оскільки частина з перерахованого вище вже в тому, чи іншому вигляді закріплена в чинному Законі України «Про державну таємницю», а деякі інші

заходи врегульовано на підзаконному рівні, то на наш погляд, виявлення «завдань» із змісту окремих заходів охорони «державної таємниці» є ефективним при поглибленні в детальне вивчення якогось одного або декількох (але не всіх одразу) існуючих процедур. Втім існує й інший підхід – спроба виділити типові «завдання» для забезпечення режиму «секретності» в цілому. Ми спробуємо саме цей шлях.

Отже, відомості про «завдання» щодо реалізації обмеження доступу до «таємної інформації» здебільшого зосереджені в розділі IV Закону України «Про державну таємницю» – «Охорона державної таємниці». Стаття 18, з якої починається означений розділ, перераховує «основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці». А вже згадувана раніше стаття 21 визначає завдання режимно-секретних органів (РСО). Саме останні безпосередньо забезпечують охорону «державної таємниці» в усіх суб'єктах, які провадять діяльність пов'язану із «таємною інформацією», а зокрема і в ДКВС України.

Так, РСО має забезпечувати: а) недопущення необґрунтованого допуску та доступу осіб до секретної інформації; б) своєчасне розроблення та реалізація разом з іншими структурними підрозділами державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій заходів, що забезпечують охорону державної таємниці; в) запобігання розголошенню секретної інформації, випадкам втрат матеріальних носіїв цієї інформації, заволодінню секретною інформацією іноземними державами, іноземними юридичними особами, іноземцями, особами без громадянства та громадянами України, яким не надано допуску та доступу до неї; г) виявлення та закриття каналів просочення секретної інформації в процесі діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації; д) забезпечення запровадження заходів режиму секретності під час виконання всіх видів робіт, пов'язаних з державною таємницею, та під час здійснення зовнішніх відносин; е) організація та ведення секретного діловодства; є) здійснення контролю за станом режиму секретності в державних органах,

органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях та на підпорядкованих їм об'єктах» [232, ст. 21].

Із усіх 7-ми перерахованих «завдань», на наш погляд, найбільш містким й водночас чітко окресленим є «завдання» із вимогою, щодо організації та ведення «секретного» діловодства. Доречи, вказане положення було уточнено в 2010-му році. А саме, Законом № 2432-VI від 06.07.2010 року до наявного на той час формулювання додано, що РСО має не лише організовувати але й безпосередньо вести «секретне» діловодство [220]. Наразі органічний зв'язок діяльності РСО з веденням «секретного» діловодства настільки сильний, що працівники, які тільки починають свою роботу в РСО, нерідко ототожнюють діяльність режимно-секретного органу саме із «секретним» документуванням та обліком.

Така діяльність справді становить більшу частину роботи, на що вказує, наприклад, аналіз «Порядку організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях», затвердженого постановою КМУ від 18 грудня 2013 року № 939 ДСК [208]. Більшість положень цього Порядку, на наш погляд, в тій, чи інший спосіб пов'язані із «секретним» документуванням. Втім документування не є метою саме по собі, а має сприяти виконанню інших «завдань», наприклад, таких як контроль та нагляд за додержанням режиму «секретності».

Узагальнюючи викладене, виникають підстави стверджувати, що диференціювання «завдань» охорони «державної таємниці» ускладнено тісним зв'язком та перетинанням одного напрямку роботи з іншими. Вже названі контроль, нагляд, документування та облік не єдині приклади цьому. Так, серед вище викладених «завдань» РСО, є вже згадуване «завдання» із забезпечення належної організації діяльності. Зміст останнього вочевидь доцільно розглядати як необхідну функцію не лише стосовно документообігу, але й як корисне стосовно інших заходів спрямованих на забезпечення режиму «секретності». Із вже переліченого впливає також «завдання» із планування, адже робота по

підтриманню належного режиму не може бути виключно ситуативною. В свою чергу, складання планів неможливе без аналітичної роботи, а взаємодія із іншими органами та підрозділами без виконання «завдань» із розвитку та підтримування комунікацій.

Таким чином, в підсумковому вигляді «завдання» із забезпечення режиму «секретності» (контрольно-наглядові; обліку та документування; організаційні; аналітичні; комунікаційні; щодо планування), в разі їх узагальненого викладення, з концентруванням уваги на їх адміністративній сутності, на перший погляд, ніяк суттєво не відрізняються від «завдань» будь-якої управлінської діяльності. Отже, виникають питання: чи все ж мають ці «завдання» відмінність від таких самих управлінських «завдань» в інших сферах, та як гарантувати ефективність їх виконання?

Для відповіді на ці запитання варто зазначити, що специфіка управлінської діяльності полягає в продукуванні управлінських рішень. Особливість цієї діяльності полягає в тому, що перевірити «правильність» прийнятих адміністративних рішень вкрай важко не лише на етапі їх прийняття, але і після їх реалізації. Справа в тому, що приймаючи управлінське рішення відповідні владні суб'єкти орієнтуються передусім не на об'єктивні закономірності (які існують наприклад, в фізиці або хімії і в межах цих наук називаються законами), а на суб'єктивне сприйняття ситуації та різні обґрунтування прогнозів. При цьому, вже прийняте рішення виключає можливість перевірки результатів всіх інших варіантів дій. Отже, наразі управлінські рішення поділяються не на правильні і неправильні, а на ті що були прийняті і призвели або не призвели до бажаного результату й такі, від прийняття яких відмовились.

Не маючи об'єктивних критеріїв (таких якими володіють точні науки), правнича сфера змушена створювати власні засоби гарантування якості управлінських рішень. На наш погляд, таким засобом є категорія «принцип». Втім «на відміну від закономірностей, принципи суб'єктивні за своєю

природою. Вони формулюються людьми на основі пізнання закономірностей та досвіду практичної діяльності» [205, с. 105].

Наразі ціла низка словників та енциклопедій стверджують, що слово «принцип» походить від латинського «*principium*», що перекладається як: основа, начало, первень [76; 79, с. 480]. Поняття «принцип» також варто тлумачити як: «визначальне положення, вихідний пункт, передумову певної концепції або теорії» [150, с. 271]. Або «особливість, покладену в основу створення чи здійснення чого-небудь; переконання, норму, правило, яким керуються під час здійснення чогось» [323, с. 492].

Отже, можна стверджувати, що на загальнонауковому рівні «принципи» варто розглядати як стійкі керівні основоположні засади теоретичної концепції або організації практичної діяльності.

В сфері права та державного управління значення категорії «принцип» охарактеризував, наприклад, Г. Райт. Дослідник стверджував, що «категорія «принцип» є ключовою для юриспруденції. Принципи синтезують і відбивають об'єктивність законів суспільного розвитку, характерні риси практики управління» [103, с. 16].

Також в сфері управління «принципи» трактуються як: «закономірності, відносини, взаємозв'язки, керівні засади, на яких ґрунтується певна діяльність» [104, с. 37]; або як «позитивні закономірності, пізнані наукою і практикою, закріплені у правових нормах» [139, с. 22].

В свою чергу, автори підручника «Загальна теорія держави і права» розглядають таку правову категорію як «норми-принципи». Вчені стверджують, що остання представляє з себе: «найбільш загальні та стабільні імперативні вимоги, закріплені в праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис і цінностей, що притаманні ... системі права, і визначають її характер та напрями подальшого розвитку» [125, с. 240].

Із свого боку підкреслимо, що в традиціях національного законодавства спостерігається звичай формулювати «принципи» містко та стисло, а також зазначати, що відповідні норми є саме «принципами» (в змісті законодавчих

актів вони так завжди і позначаються). Натомість європейські варіанти визначень більш багатослівні й за формою можуть бути не схожі на звичні нам лаконічні вирази. Проте, в обох випадках «норми-принципи» зазвичай не містять санкції. При цьому означена особливість «принципів», не заважає останнім за своїм призначенням бути найбільш близькими саме до управлінської діяльності (у порівнянні із іншими правовими нормами).

Отже, «принципи» варто розцінювати як критерії або орієнтири для прийняття рішень підчас провадження повсякденної посадової діяльності, які мають гарантувати бажаний рівень управлінської ефективності та запобігати хибним діям. Таким чином, саме набір унормованих «принципів» здатний дозволити розрізнити управлінську діяльність в одній сфері, від такої самої діяльності в іншій.

З цього приводу зазначимо, що більшість спеціальних законів містять в своєму складі переліки «принципів». Зазвичай вони закріплюються окремою статтею на початку нормативно-правового акту. Так, наприклад, стаття 2 Закону України «Про інформацію» містить 6 «принципів». А стаття 4 Закону України «Про доступ до публічної інформації» закріплює 3 «принципи». Визначення «принципів» саме на початку закону зазвичай свідчить про те, що їх зміст застосовується до всього подальшого змісту акту.

В свою чергу, Закон України «Про державну таємницю» також містить визначення «принципів». Розміщені вони в статті 10 зазначеного Закону і стосуються виключно віднесення «інформації» до «державної таємниці». А саме, відповідні норми передбачають: «дотримання балансу інтересів національної безпеки, демократичних принципів відкритості та прозорості; вільного обігу інформації; презумпції публічності інформації до її віднесення в установленому законодавством порядку до державної таємниці» [232, ч. 4 ст. 10].

Доречи, зазначені норми були внесені до Закону порівняно недавно, лише в 2020 році [266], а до цього протягом більше 25-ти років, сфера охорони «державної таємниці» не мала «принципів» закріплених на законодавчому

рівні. Але і станом на сьогоднішній день наведені унормовані «принципи» безперечно стосуються виключно окремого напрямку робіт, тобто за своєю суттю вони є спеціальними. Враховуючи все викладене вище, виявлена відсутність галузевих, законодавчо закріплених «принципів» в сфері охорони «державної таємниці», видається суттєвим недоліком чинного законодавства.

Підкреслимо, що ми далеко не перші, хто помітив зазначену невідповідність і замислився над особливостями «принципів» в сфері охорони «державної таємниці». Наприклад, в 2017-му році С. Гусаров зауважив, що: «принципи контролю за станом охорони державної таємниці можна визначити як необхідні для побудови й функціонування ефективної системи контролю за станом забезпечення охорони державної таємниці основні положення, керівні засади та правила, що закріплені в правовій формі, визначають межі дозволеної та обов'язкової поведінки їх учасників. Особливістю цих принципів є те, що вони похідні від загальних принципів управління; визначають вимоги до системи, структури, організації і процесу управління у сфері забезпечення охорони державної таємниці; взаємодіють між собою в межах цілісної системи, врівноважуючи чи посилюючи один одного... (Вчений запропонував) до спеціальних принципів контролю за станом охорони державної таємниці (віднести): системність, поєднання гласних та негласних форм контролю, оперативність, своєчасність повідомлення про виявлені порушення» [87, с. 190; 191].

Наразі різні автори в науковій правничій літературі пропонують розрізняти загальні «принципи», галузеві, підгалузеві та спеціальні. Отже, слухна пропозиція С. Гусарова стосується розширення переліку скоріше спеціальних «принципів». Ми ж, в свою чергу, вважаємо за доцільне зосередитись на «принципах» в сфері адміністративно-правової охорони «державної таємниці», але більш загального рівня.

Формулюючи відповідні «принципи», ми не ставимо собі за мету обґрунтувати абсолютно нові теоретичні закономірності, а спробуємо

сфокусуватися на формалізації вже існуючих підходів в організації охорони «державної таємниці».

Так, на рівні загальних «принципів», щодо врегулювання сфери охорони «державної таємниці», видається доцільним додати «принцип законності». Цей «принцип» доволі добре відомий, його сутності присвячено чимало наукових досліджень. Так, С. Бобровник стверджує, що законність представляє з себе «комплексне політико-правове явище, що відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави» [47, с. 274]. Доволі коротко та змістовно характеризує сутність «принципу законності» Л. Петрова. На думку вченої: «законність – це кредо юридичного позитивізму. Вона (передусім) вимагає строгого, точного, невинного виконання законів» [199, с. 176]. З приводу зазначеного Н. Оніщенко додає, що «якщо абстрагуватися від приватних, пов'язаних з типом праворозуміння, розбіжностей у багаточисельних дефініціях, законність розуміють як фундаментальну юридичну категорію, яка є критерієм правового життя суспільства і громадян» [177, с. 14]. Із свого боку зазначимо, що неухильне слідування нормі закону, яке передбачає «принцип законності», наразі не закріплено ані в Законі України «Про інформацію», ані в Законі України «Про доступ до публічної інформації». Проте, наголошення саме на «принципі законності» буде цілком доречним для врегулювання діяльності в сфері обмеження доступу до «інформації», особливо до тієї, що становить «державну таємницю».

В свою чергу, «принцип вмотивованого доступу до інформації» або «принцип необхідного знання» може виступати як галузевий в сфері адміністративного врегулювання у сфері «інформації». Його сутність з одного боку гарантує, що доступ обмежується лише до визначених згідно із законодавством «відомостей». Так, особа без доступу може знайомитися із тією частиною документу, яка не містить «інформації з обмеженим доступом». Такий підхід цілком відповідає практиці формування справ, коли в одній справі можуть бути об'єднанні документи із різним ступенем секретності або навіть

взагалі без грифу обмеження доступу. А з іншого боку запропонований «принцип» гарантує, що наявність у особи допуску ще не повинна бути підставою для доступу до «секретних» відомостей, які безпосередньо непов'язані із виконуваною роботою. Іншими словами у якості підстав доступу обов'язково має виступати службова, посадова або професійна необхідність. Означений підхід так, чи інакше вже застосовується. Разом із тим, сучасні нормотворчі новації містять й ознаки щодо спроб посилення такого підходу. Наприклад, Законом № 912-ІХ від 17.09.2020 року були внесені зміни до статті 27 Закону України «Про державну таємницю» такого змісту: «доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності, ознайомлення з якою є необхідним народним депутатам України для виконання своїх повноважень у комітеті Верховної Ради України, до предмета відання якого віднесено питання забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів, надається після проходження перевірки у зв'язку з допуском їх до державної таємниці» [281]. В той же час, цією ж статтею 27 Закону вже було передбачено, що «доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності надається (народним депутатам України) за посадою після взяття ними письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці» [232]. Отже, додавання нової норми вочевидь спрямоване саме на певне розведення підстав надання доступу до окремих видів «секретної інформації».

Ще одним «принципом», закріплення якого буде корисною для врегулювання охорони «державної таємниці» але вже на підгалузевому рівні, на наш погляд, буде «принцип персональної відповідальності». Прикладами його застосування є: взяття на себе особою зобов'язання про нерозголошення «секретних» відомостей; або той факт, що накладання грифу на документ також завжди провадиться персонально. Навіть якщо, в сфері охорони «державної таємниці» приймається спільне рішення (наприклад, експертною комісією), то

кожен учасник колективного рішення, на наше переконання, все ж має нести персональну відповідальність за правильність його ухвалення.

Наступний «принцип» – це «принцип обліку інформації та документування діяльності», на наш погляд, означений підхід виражає сутність адміністративно-правової охорони «державної таємниці». Його призначення полягає у обліку не лише «секретних» даних але й в документуванні маніпуляцій, які проводяться з «секретною інформацією». Що, в свою чергу, сприяє забезпеченню щільного контролю та нагляду за додержанням режиму «секретності». Прикладом застосування такого «принципу» на практиці є облік аркушів для «секретних» відомостей, який здійснюється ще до того, як їх заповнять «секретними» даними відповідальні особи.

Крім того, на законодавчому рівні пропонуємо закріпити «принцип комплексного оцінювання інформації». Відповідний підхід також вже реалізовано на підзаконному рівні, наприклад, у «Зводі відомостей, що становлять державну таємницю». Наразі ЗВДТ передбачає, що сукупність «секретних» даних може мати більш значний гриф «секретності», ніж кожний із її складових окремо. Такий підхід застосовується, коли всі частини даних, зібрані разом, дають якісно нову картину ситуації.

Закріплення запропонованих «принципів» на рівні спеціального закону видається доцільним й ефективним способом подальшого удосконалення «адміністративно-правової охорони державної таємниці».

1.3. Правові засади охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України

«Події, які відбуваються протягом останніх років в Україні, свідчать про загострення проблем національної безпеки та неоднозначний вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на розвиток країни. Ці та інші фактори призводять до

того, що потенціал загроз національній безпеці досяг рівня, за якого без вдосконалення системи державної політики захисту національних інтересів та відповідних механізмів її реалізації... існуванню України, як суверенної держави, (може бути нанесена значна шкода) [338, с. 208].

В цьому контексті важливість охорони «державної таємниці», особливо в сьогоdnішніх обставинах відбиття Україною повномасштабної російської військової агресії, не викликає жодних сумнівів. При цьому, така охорона вочевидь не може бути суто ситуативною, а навпаки, для ефективної реалізації вона повинна бути добре врегульована й докладно унормована в національному законодавстві.

З цього приводу Ю. Чердинцев зауважує, що: «для кожної демократичної (країни) правове забезпечення режиму державної таємниці посідає вагоме місце серед основних завдань держави. ... При цьому слід зазначити, що режим державної таємниці є міжгалузевим правовим інститутом, оскільки його становлять норми таких різних публічних галузей права, як: адміністративне, кримінальне, конституційне» [342, с. 68].

З викладеного витікає: по-перше, що питання юридичного врегулювання та правничого розвитку інституту «державної таємниці» постають перед кожною країною світу; а по-друге, що вирішення цієї проблеми не може бути реалізоване завдяки лише якійсь одній, навіть фундаментальній, галузі права й в подальшому неминуче буде залежати від еволюціонування безпекової ситуації в світі та особливостей розвитку різних правових галузей і підгалузей.

Розглядаючи становлення системи охорони «секретної інформації», О. Абадаш підкреслює, що: «початком створення сучасної системи охорони державної таємниці можна вважати момент проголошення незалежності України ... незважаючи на тотальне засекречування інформації в радянські часи, правова основа в інформаційній сфері не досягла досить високого рівні, що характеризувалося відсутністю актів, які закріплювали основні інформаційні засади в СРСР. Характерним є те, що більшість відносин у сфері державної таємниці регулювалися на рівні урядових рішень, які у багатьох

випадках мали закритий характер та не давали можливості для ознайомлення широкому загалу або хоча б вченим, чи юристам» [12, с. 174].

Немаловажне й те, що і вже в сучасній незалежній Україні подібні прецеденти також мали місце. Наприклад: «у 1995 р. (було) введено в дію ЗВДТ, який визначив конкретні категорії інформації у сферах оборони, економіки, зовнішніх зносин, державної безпеки й охорони правопорядку, що становлять державну таємницю та розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України (фактично ЗВДТ, як тоді, так і зараз дає відповідь на питання: відомості якої спрямованості можуть становити «державну таємницю»). Варто зазначити такий цікавий момент, що уперше Звід відомостей було надруковано аж через півтора роки після прийняття Закону («Про державну таємницю»), 18 серпня 1995 р. в «Урядовому кур'єрі». Зазначений Звід відомостей був неодноразово передрукований. Однак перші зміни до нього, внесені наказами Держкомсекретів (який, доречі, на той час був окремим державним органом) № 2 від 29.9.1995 р., № 3 від 12.12.1995 р., № 1 від 16.01.1996 р. і № 2 від 6.02.1996 р., не публікувалися. Два перші накази мали гриф секретності «таємно», а інші два – «для службового користування». Згодом Зводу відомостей взагалі було надано гриф «таємно» і його було видалено з усіх комп'ютерних правових систем» [342, с. 76].

Тобто засекречені були навіть не самі відомості, а просто визначення напряму, до якого відповідні дані відносились. Отже, що становить «державну таємницю», а що ні, могли розібратись тільки ті особи, які вже мали відповідний доступ та були ознайомлені із «секретною інформацією». «І тільки після наполегливих вимог Харківської правозахисної групи, оскільки таке засекречування є брутальним порушенням українського законодавства і норм права, ЗВДТ був розсекречений» [211]. Отже, правове регулювання в сфері охорони «державної таємниці» в сучасній Україні було непозбавлене прикрих нормотворчих помилок на шляху свого розвитку.

Зважаючи на викладене, І. Жевелева доречно зауважує: «після набуття Україною незалежності тривалий час зберігалася радянська модель захисту

інформації з обмеженим доступом, однак після 2014 року активно почала формуватися європейська модель; гостра потреба у появі та подальшому розвитку взаємодії Служби безпеки України із суб'єктами господарювання у сфері захисту інформації з обмеженим доступом з'явилася саме в роки незалежності України з розвитком економічного потенціалу країни, а також усвідомленням того, що забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання є важливою частиною національної безпеки держави» [123, с. 16].

В контексті процитованого варто звернути увагу на зміст статті 6 Закону України «Про державну таємницю». В ній закріплені норми щодо «реалізації прав на секретну інформацію та її матеріальні носії (і зокрема зазначено, що) володілець секретної інформації або власник матеріальних носіїв такої інформації реалізує свої права з урахуванням обмежень, установлених в інтересах національної безпеки України відповідно до цього Закону» [232, ст. 6]. Отже, законодавець розрізняє правовий статус володільця та власника «секретних відомостей» і до того ж ніяк не вказує на те, що такими особами мають бути виключно державні суб'єкти.

Підтверджує це спостереження і стаття 7 зазначеного Закону в ній сказано, що «фінансування витрат на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею, в бюджетних установах і організаціях здійснюється за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів. ... Зазначені витрати інших установ і організацій, а також підприємств відносяться до валових витрат виробника продукції, виготовлення якої пов'язано з державною таємницею» [232, ст. 7].

Таким чином, вимоги законодавства безпосередньо стосуються великої кількості державних та недержавних суб'єктів, що займаються провадженням діяльності, пов'язаної із «державною таємницею». Крім того, наразі є підстави очікувати, що кількість таких суб'єктів прогнозовано буде збільшуватися і у першу чергу за рахунок недержавних суб'єктів. Причина цього полягає в

розвитку нових безпекових напрямів та підходів. Наприклад, такого як «безпека-стійкості критичної інфраструктури» (БСКІ).

Свого часу «захист критичної інфраструктури як безпековий напрям був започаткований в США ще у період «холодної війни», а на початку нинішнього століття став активно розвиватися у провідних країнах світу як відповідь на різке зростання терористичних загроз» [127, с. 3]. «У 2008 році термін «критична інфраструктура» (КІ) знаходить своє закріплення в міжнародному правовому акті виданому ЄС – Директива ЄК 2008/114 від 8 грудня 2008 року «Про ідентифікацію і визначення європейських критичних інфраструктур та оцінювання необхідності покращення їх охорони та захисту» [259]. У нашій державі в 2015 році Національним інститутом стратегічних досліджень видана «Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні». А згодом, наприкінці 2021 року, був прийнятий і Закон України «Про критичну інфраструктуру» [263]. В червні 2022 року цей Закон вступив в дію. Наразі (ще) складно визначити перелік установ, підприємств та організацій, які мають належати до КІ. Тим більше важко спрогнозувати, чи будуть об'єкти КІ у післявоєнний час лише поновлюватись, чи відбудовуватимуться в якісно новому вигляді. В цьому контексті важливо звернути увагу на те, що переважна частина об'єктів майбутньої КІ на сьогодні аж ніяк не режимні. Отже, (згодом) прогнозовано постане потреба уточнювати зміст окремих відомостей, що становлять державну таємницю в системі забезпечення безпеки-стійкості КІ. ... Крім того, з високою ймовірністю слід очікувати зростання кількості режимно-секретних органів (РСО), які потребуватимуть великої кількості якісно підготовлених співробітників. Розуміючи це, вже зараз варто готуватись до проведення масштабної навчально-кадрової роботи» [93, с. 37-38].

Все викладене підтверджує висновки дослідників, що їх було наведено вище. А водночас із тим й підіймає питання: в рамках якої галузі або підгалузі права охорона «державної таємниці» отримає більший поштовх до розвитку: адміністративного, кримінального, інформаційного, фінансового, господарського, чи навіть міжнародного?

З цього приводу, аналізуючи розвиток економіки, інформаційної сфери та правового забезпечення охорони обмеження доступу до «інформації», вже в 2014 році І. Жевелева наголошувала на таких висновках: «1. Ключові позиції в економіці країни належать суб'єктам господарської діяльності з різними формами власності; 2. Захист інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання є важливою складовою системи забезпечення національної безпеки України; 3. Потреба розроблення правових та організаційних засад взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами господарювання у процесі захисту інформації з обмеженим доступом є на сьогодні нагальною та актуальною; 4. Інфраструктура системи захисту інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання – це спеціальна структура норм правового регулювання в сфері захисту інформації у вигляді організаційного базису, особливої побудови стійких нормативно-організаційних форм, від яких безпосередньо залежить і розвиток, і функціонування цього регулювання, а також організаційно-правові форми та механізми взаємодії суб'єктів господарювання з правоохоронними органами, зокрема, з СБ України, у процесі захисту вищезазначених відомостей;...» [124, с. 178]. Отже, наступним очікуваним етапом розбудови системи охорони «державної таємниці» є налагодження ефективного державно-приватного партнерства.

Згодом, в 2019-му році, Н. Грабар характеризує актуальний стан інформаційної безпеки держави як: нову державну функцію, що «характеризується відсутністю сталих і визначених механізмів та методів, правового інструментарію їхньої реалізації. (Науковець підкреслює:) її формування зумовлене необхідністю захисту суспільства та держави від інформаційних загроз, пов'язаних із розвитком новітніх інформаційно-комунікаційних технологій» [83, с. 168].

Натомість В. Павленко в 2021 році, розглядаючи питання правового регулювання охорони «державної таємниці» в механізмі інформаційної безпеки України, (вказує) на нерозривний зв'язок таких самостійних функцій держави (як): охорона державної таємниці й забезпечення інформаційної безпеки. На

думку вченого охорона «державної таємниці» здійснюється через забезпечення інформаційної безпеки [191, с. 256].

В свою чергу, ми також погоджуємось із наявністю тісного зв'язку інформаційної безпеки та охорони «державної таємниці», але не схильні до ототожнення цих напрямів діяльності. Адже система забезпечення інформаційної безпеки, на наш погляд, має реагувати на більший спектр загроз, значна частина з якого взагалі не пов'язана із «державною таємницею».

Слушним з цього приводу видається коментар О. Скочиляса-Павліва, який наголошує, що: «в державному аспекті загрози та виклики інформаційній безпеці розписані у Стратегії інформаційної безпеки [277] та поділені на дві групи: глобальні та національні. Отже, глобальними викликами та загрозами національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері є: збільшення кількості глобальних дезінформаційних кампаній; інформаційна політика російської федерації – загроза не лише для України, але й для інших демократичних держав; соціальні мережі як суб'єкти впливу в інформаційному просторі; недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури) в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій. До національних викликів та загроз відносяться: інформаційний вплив російської федерації як держави-агресора на населення України; інформаційне домінування російської федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України; обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії; несформованість системи стратегічних комунікацій; недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів; спроби маніпуляції свідомістю громадян України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України; доступ до інформації на місцевому рівні; недостатній рівень інформаційної культури та медіаграмотності в суспільстві для протидії маніпулятивним та інформаційним впливам» [306].

До викладених переліків, на нашу думку, варто додати зростаючі кіберзагрози, в тому числі не лише від діяльності окремих хакерів, але й від організованих груп, а також від технічних і програмних збоїв (які можуть

спричинити ушкодження цілісності інформації), й навіть загрози, які викликає розвиток штучного інтелекту.

Резюмуючи все викладене, можна стверджувати, що: по-перше, правова розбудова охорони «державної таємниці» залежить не лише від наявних нормотворчих ініціатив та напрацювань, але й від об'єктивних тенденцій в сфері безпеки в Україні та світі; по-друге, національна нормативно-правова основа охорони «державної таємниці» представляє з себе динамічне утворення; по-третє, для того аби адекватно оцінити не лише сьогоденний стан, але й подальші перспективи унормування охорони «державної таємниці», варто дослідити її правові засади.

Дослідженню правових засад у сфері охорони «державної таємниці» й в цілому національної та інформаційної безпеки присвячені роботи таких вчених як: О. Александров, В. Алещенко, В. Антонюк, В. Артемов, І. Березовська, Б. Бернадський, Я. Белошевич, М. Биченко, І. Божков, Н. Бортник, А. Волощенко, В. Гурковський, М. Гуцалюк, В. Дабіжук, Б. Демидов, О. Джафарова, О. Довгань, С. Єсімов, Я. Жарков, А. Житко, В. Зайцев, І. Замаруєв, О. Звоздецька, Д. Камак, О. Кантур, Б. Кормич, О. Кохановська, В. Крутов, Є. Курінний, Ю. Кучеренко, Г. Линник, О. Литвиненко, С. Лихачов, В. Ліпкан, П. Мельник, В. Негодченко, А. Носик, С. Онопрієнко, В. Остроухов, М. Пастернак, Т. Перун, В. Погорелов, В. Полевий, О. Поляруш, М. Присяжнюк, С. Риб'янець, Д. Русак, А. Сачаво, В. Сергійчук, Є. Скулиш, Т. Слінько, О. Соболю, О. Старіш, В. Терехов, Ю. Торкайло, Д. Федченко, О. Хмельницький, В. Хорошко, Ю. Хохлачова, В. Цимбалюк, Л. Чистоклетов, В. Шамрай, С. Шатрава, Ю. Яцишин та багатьох інших.

Окремо варто згадати такі корисні для нашого дослідження роботи як: *фахова наукова стаття* – «Правові засади режиму секретності в Україні» (Ю. Чердинцев; 2018 рік) [343]; *дисертаційне дослідження* – «Конституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки сучасних держав: порівняльно-правовий аналіз» (В. Шемчук; 2020 рік) [345]; *фахова наукова стаття* – «Охорона державної таємниці у механізмі інформаційної безпеки»

(В. Павленко; 2021 рік) [191]; *фахова наукова стаття* – «Організаційно-правові засади охорони державної таємниці в Україні» (Н. Харченко; 2021 рік) [338]; *фахова наукова стаття* – «Публічне управління інформаційною безпекою: діджиталізація та інформаційна війна» (А. Миколюк; 2022 рік) [158]; *монографія* – «Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища» (О. Резнікова; 2022 рік) [298] тощо.

Не дивлячись на велику кількість наукових праць, все ж комплексних досліджень засад правової охорони «державної таємниці» в контексті трансформацій всієї безпекової сфери в умовах сьогодення, на наш погляд не вистачає. Варто відмітити, що при цьому нормативно-правове вдосконалення правового врегулювання напряду національної й інформаційної безпеки не припиняється і відповідні роботи постійно ведуться Парламентом, Урядом та окремими державними органами. Така діяльність включає й роботи із унормування безпосередньо в сфері охорони «державної таємниці». Остання здійснюється як на плановій основі, так і ситуативно за виникненням нагальної потреби.

Наприклад, перед Департаментом охорони державної таємниці та ліцензування Служби безпеки України (ДОДТЛ СБУ) згідно «Плану діяльності Служби безпеки України з підготовки проєктів регуляторних актів на 2022 рік» було поставлено завдання із підготовки пропозицій, щодо створення проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації» [200].

Інші державні органи, наприклад такі як Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (ДССЗІ України), також залучені до відповідної нормотворчості. Так, ДССЗІ України звітує про цілу низку підготовлених у 2023 році нормативно-правових актів. При цьому, частина з

них протягом звітного року були додатково внесені до початкового плану нормотворчої роботи.

Так, ДССЗЗІ України повідомляє, що згідно з Планом діяльності Адміністрації Держспецзв'язку з підготовки проєктів регуляторних актів на 2023 рік, затвердженим Головою Держспецзв'язку 14.12.2022 року, зареєстрованим 14.12.2022 року за № 18-7168/ВС (із змінами), було передбачено розробку проєктів 29 регуляторних актів (на початок 2023 року – 19), з них: Законів України – 1; постанов Кабінету Міністрів України – 12; наказів Адміністрації Держспецзв'язку (спільних наказів) – 16 [258, с. 1].

Варто відмітити, що й основні законотворчі акти в сфері охорони «державної таємниці» також зазнають поступового коригування. Наприклад, сам лише Закон України «Про державну таємницю», відсилання на який існують у 1 171 нормативно-правовому акті, за час свого існування отримав 27 редакцій, змін та доповнень [50]. З них більше половини були здійснені з 2014 року, тобто після подій, які можна вважати початком російського вторгнення.

Отже, наразі трансформації законодавства є неспинним процесом, що виступає логічним наслідком розвитку суспільства, адміністративної перебудови й змін внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації в державі.

В цьому контексті можна прослідкувати такий ланцюжок поступових історичних змін. В липні 1990 року (16.07.1990 р.) Верховною Радою Української РСР була прийнята «Декларація про державний суверенітет України». В ній було висловлене прагнення народу України до створення демократичного суспільства та визнано необхідність побудови правової держави й забезпечення суверенітету і самоврядування народу України. Розділ III Декларації «Державна влада» проголосив, що «найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний» [225].

Зважаючи на викладене, «законність» (а, як наслідок, разом з нею і «державна таємниця») після прийняття Декларації мали асоціюватися

передусім із державністю України, а не всього СРСР. З цього питання В. Ворожко зазначає: «із розпадом СРСР значна частина радянських державних секретів перетворилася у міждержавні. Враховуючи цей аспект, а також величезний обсяг матеріальних носіїв міждержавних секретів та продовження співробітництва, 22 січня 1993 р. у Мінську між урядами країн Співдружності незалежних держав було підписано «Угоду про взаємне забезпечення міждержавних секретів» [77, с. 82]. Отже, насправді відділення «державних секретів» України від успадкованих радянських «таємниць» тривало не один рік та потребувало значних нормативно-правових змін.

Тож, наступний потужний крок в цьому напрямку, який заклав основу усіх подальших нормотворчих дій, відбувся трохи більше ніж за рік після прийняття Декларації. Він пов'язаний із виданням Верховною Радою Української РСР Постанови «Про проголошення незалежності України» [275].

В Великій українській енциклопедії О. Любовець так характеризує цю подію: «Акт проголошення незалежності України 1991 – політико-правовий документ Верховної Ради України, який визначив новий державний статус України. Прийнятий 24.08.1991 року. Ухвалення документа відбувалося в умовах реальної загрози державному суверенітету України і стало відповіддю на спробу державного перевороту 19.08.1991 року з боку реакційно-консервативних сил у вищому керівництві Комуністичної партії Радянського Союзу. Однак створений з цією метою Державний комітет з надзвичайного стану (ДКНС) не зміг поставити під свій контроль силові структури й оволодіти становищем на всій території СРСР. Провал цієї спроби відкривав перед Україною та іншими колишніми радянськими республіками можливість реалізації державницьких прагнень. ... З метою захисту суверенітету України (було) запропоновано створити Раду оборони України і Національну гвардію; ухвалити закон про статус військ, розташованих на території України; розв'язати питання про департизацію правоохоронних органів республіки... Ці заходи означали утвердження незалежного статусу України, внаслідок чого УРСР припиняла своє існування» [46].

Цілком зрозуміло, що набуття Україною незалежності вимагало відповідної перебудови в структурі державних органів України. Одним з таких органів вочевидь був і Комітет державної безпеки (КДБ). Останній було ліквідовано Постановою Верховної Ради України «Про створення Служби національної безпеки України» (СНБУ) від 20.09.1991 року № 1581-ХІІ [285]. Втім остаточно «реорганізаційні процеси, пов'язані з колишнім КДБ, були завершені на початку 1992 р. Постановою ВР України від 25 березня вводився в дію Закон України «Про Службу безпеки України» (СБУ), яким було встановлено, що на перейменованій орган державної безпеки покладаються, серед інших, завдання оперативного забезпечення, участі у розробці та здійсненні заходів щодо захисту державної таємниці України та досудового слідства про злочини у цій сфері діяльності» [77, с. 80-81].

В тому ж 1992-му році постановою Кабінету Міністрів України від 03.01.1992 року № 6 «було створено Головне управління по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації при КМУ (ГУОТ України) як правонаступник Укрголовліту – цензорського органу УРСР». А 10.11.1992 року Постановою КМУ № 616 на базі ГУОТ «був створений Державний комітет України з питань охорони державних таємниць у пресі та інших ЗМІ (далі – Держкомтаємниць України)» [164, с. 137; 139].

В цей же час на рівні законів також відбувались значні зміни. Від 02.10.1992 року було видано Закон України «Про інформацію» (№ 2657-ХІІ). А згодом 21.01.1994 року Закон України «Про державну таємницю» (№ 3855-ХІІ).

Важливим наступним кроком стало прийняття Основного Закону України від 28.06.1996 року. Так, наразі стаття 17 Конституції України визначає, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [141, ст. 17]. Саме це положення сьогодні є одним з основних для розбудови усієї системи національної безпеки, включаючи й охорону «державної таємниці». Воно також закладає основу для подальшого розвитку приватно державного партнерства та громадського

контролю в сфері національної безпеки, а зокрема й охорони «державної таємниці».

Із прийняттям перелічених вище нормативно-правових актів адміністративно-організаційні зміни в системі охорони «державних таємниць» не завершилися. При чому, частина з них провадилась неопублічно. Наприклад, Указ Президента України від 05.11.1996 року № 1047/96 «Про Положення про Державний комітет України з питань державних секретів та технічного захисту інформації» (Держкомсекретів України. Назва органу дуже схожа із вже згадуваним раніше Держкомтаємниць) було опубліковано в Офіційному віснику України від 12.02.2010 року (2010 р. № 7, стор. 25, стаття 295, код акта 49410/2010) тільки після зняття із нього позначки «Опублікуванню не підлягає». Зняття заборони на публікацію було врегульовано Указом Президента України № 963/2009 від 24.11.2009 року [274].

Сам Держкомсекретів України згодом припинив існування, а його функції перебрала на себе Служба безпеки України. В Енциклопедії Сучасної України О. Соснін, посилаючись на напрацювання В. Шлапаченка [346], вказує, що: «після ліквідації 1999 р. Держкомсекретів функції і повноваження щодо охорони «державної таємниці» здійснює СБУ» [111]. Натомість перелік завдань Служби безпеки України (ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України») було доповнено вказуванням на те що СБУ безпосередньо «забезпечує охорону державної таємниці» лише 11.05.2004 року згідно із Законом України № 1703-IV [219]. Тож, наведені дати викладені достатньо вільно. Отже, особливості назв перелічених комітетів та наслідки обмеження доступу до основних нормативно-правових актів і досі створюють ускладнення щодо об'єктивної оцінки перебігу розбудови системи охорони «державної таємниці» на початку становлення нашої держави.

Все викладене переконливо демонструє динамічність не лише законодавства в сфері охорони «державної таємниці», але й рухливість підходів держави щодо питань побудови самої системи органів відповідної охорони та розподілу їх функцій. На наш погляд, наразі неможна стверджувати, що всі

означені тенденції залишилися в минулому. Адже нормотворці час від часу висувають пропозиції щодо оновлення законодавства з охорони «державної таємниці», що подекуди передбачає доволі суттєві зміни.

Прикладами таких ініціатив можуть бути проекти Законів України: реєстр. № 5613 від 27.12.2016 [62]; реєстр. № 5639 від 13.01.2017 [66]; реєстр. № 6086 від 15.02.2017 [67]; реєстр. № 6130 від 24.02.2017 [64]; реєстр. № 6658 від 29.06.2017 [65]; реєстр. № 6567 від 28.01.2022 [63]; реєстр. № 6568 від 28.01.2022 [61]; реєстр. № 8394 від 27.01.2023 [60]; реєстр. № 11125 від 25.03.2024 [68] тощо.

Наведений список законотворчих ініціатив далеко неповний. Проте, два останні із зазначених законопроектів безпосередньо зараз знаходяться на розгляді Верховної Ради України. І один з них – проект Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394 від 27.01.2023) спрямовано на докорінний перегляд і заміну чинного Закону України «Про державну таємницю».

Враховуючи зазначене, результати дослідження засад правової охорони «державної таємниці» виступають корисним засобом для науковообґрунтованого та зваженого оцінювання не лише теперішньої ситуації із врегулювання проблем означеної охорони, але й видаються зовсім незайвими при формуванні подальших нормотворчих змін, що робить цей напрям досліджень актуальним.

Мета наукового пошуку в цьому підрозділі дисертації становить виявлення особливостей правових засад охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Предмет* вивчення становлять нормативно-правові акти чинного законодавства в сфері охорони «державної таємниці» та їх трансформації.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі дослідницькі завдання: з'ясувати сутність та співвідношення понять «правові основи», «правові засади» та «джерела права»; охарактеризувати стан правових засад охорони «державної таємниці» в Україні; розглянути особливості правових

засад охорони «державної таємниці» в ДКВС України; зробити узагальнюючі висновки і рекомендації.

Для вивчення особливостей правових засад охорони «державної таємниці» застосовано *синергетичний метод* дослідження, використання якого в юридичній науці дає «змогу розглядати правові явища нетрадиційно, зокрема, як складні системні утворення, сталість яких залежить від ступеня їх відповідності суспільним потребам, а розвиток відбувається відповідно до певних закономірностей, що можуть бути використані для виконання завдань щодо прогнозування й оптимізації» [184, с. 89].

Розгляд особливостей «правових засад» охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України варто розпочати із з'ясування сутності поняття «правові засади». Найбільш узагальнені відомості з цього питання пропонує Словник української мови (СУМ), який пояснює зміст слова «засада». В тій групі значень, що стосується тематики нашого дослідження, слово «засада» означає: «1. Основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2. Вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; 3. Спосіб, метод здійснення чого-небудь» [312, с. 300]. Отже, синонімом поняття «засада» – є слово «основа».

Разом із тим, чітке визначення поняття «засади» або «правові засади» в законодавстві не закріплено. В національній нормативно-правовій базі взагалі зустрічається лише 3 терміни, в назві яких є слово «засада» [56]. Один з цих термінів: «Конкурсні засади – обов'язкова умова...» [249]. Втім цей термін закріплено на підзаконному рівні і його повний зміст зовсім не корелює із сутністю цікавої нам категорії.

Водночас, слово «основа» активно використовується законодавцем в назвах нормативно-правових актів, в тому числі законів. З цього приводу Р. Бойчук підмічає, що: «законодавець часто ототожнює категорії «засади» і «основи». Зокрема, в Законі України «Про Національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII до засад національної безпеки України законодавець відносить правову основу і принципи». В Законі України «Про

основи національної безпеки України» від 16 вересня 2003 року (який втратив чинність) вказується, що він «визначає основні засади державної політики» [37, с. 22].

Отже, поняття «засади», будучі за своєю природою загальнонауковим, доволі активно використовується в сфері права. Але при цьому, його тлумачення відбувається на теоретично-правовому а не нормативному рівні. Для позначення сфери використання це поняття застосовується в поєднанні із уточнюючими словами «правові», або «нормативно-правові засади». Втім, зважаючи на відсутність чіткого загальновизнаного тлумачення, поняття «правові засади» науковці розуміють по різному.

Вже згаданий Р. Бойчук, стикнувшись з цією ж проблемою, констатує: «дослідники по-різному підходять до питання тлумачення поняття «правових засад». Наукові точки зору зводяться до двох груп: ототожнення правових засад із принципами, застосовуючи їх як синоніми; (або) визначення правових засад як сукупність нормативно-правових актів, положеннями яких визначаються ключові параметри та юридично значущі властивості того чи іншого питання. При цьому сутність правових засад безпосередньо визначається посиланням на законодавство, що складає основу регулювання тих чи інших суспільних відносин» [37, с. 22].

Друге трактування видається більш широким. Отже, воно дозволить нам більш докладно охарактеризувати «правові засади» охорони «державної таємниці». Проте, залишається питання: чи слід вважати «правові засади» виключно сукупністю норм права, які закріплені нормативно-правовими актами різного ступеню юридичної сили? Чи насправді поняття «правові засади» більш змістовне?

З цього приводу О. Іщук слушно підмічає, що «правові засади» утворюють «спеціально груповану сукупність матеріальних і процесуальних норм, (що) регулюють певну форму діяльності і відділяють її від інших правових форм [131, с. 41]. В свою чергу, А. Носач наголошує на тому, що: «засади лежать в основі процесів та явищ. Це їх основні положення, від яких

вони не можуть відступати. (А) «правові засади» є більш складною категорією та характеризують саме нормативну основу процесів чи явищ» [170, с. 85].

Отже, виникають підстави стверджувати, що формування «правових засад» це не тільки наслідок відповідних нормотворчих процедур, але й відображені в правових нормах сутність і тенденції суспільних процесів та явищ, що існують в окремих сферах діяльності й правових відносинах.

При такому трактуванні прослідковується органічний зв'язок категорії «правові засади» із поняттям «джерела права». Щодо змісту останнього, то Юридична енциклопедія стверджує: «джерела права – це спосіб зовнішнього вияву правових норм, який засвідчує їх загальнообов'язковість» [350]. А довідкова інформація платформи «Ліга : Закон» вказує на те, що «джерела права»: 1) у формально-юридичному розумінні (представляють з себе) засіб юридичного виразу права, в результаті чого воно об'єктивується, набуває офіційності й загальної обов'язковості. У такому розумінні джерелами права можуть бути: нормативно-правовий акт, правовий звичай, правовий прецедент, нормативний договір; 2) у матеріальному розумінні – матеріальні умови життя суспільства, які зумовлюють спрямованість і зміст правових приписів; 3) в ідеологічному розумінні – наукові, релігійні та інші погляди, теорії, концепції щодо чинного, можливого та бажаного права» [204].

Виявлений зв'язок означених правових категорій дозволяє розглядати «правові засади» охорони «державної таємниці» не лише як сукупність певних нормативно-правових актів, що визначають ключові юридично значущі властивості в означеній сфері, але як цілісну систему, сформовану на певному етапі розвитку суспільства, де кожний елемент займає своє, об'єктивно обумовлене місце.

Наразі центральне місце серед правових засад в сфері охорони «державної таємниці» посідає Закон України «Про державну таємницю». Зазначений нормативно-правовий акт « регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з

метою захисту національної безпеки України» [232]. Отже, цей Закон є спеціальним, галузевим або профільним для відносин, що виникають під час діяльності, пов'язаної із «таємною інформацією».

Вище ми вже розглянули правову основу зазначеного нормативно правового акту. Її складають: Конституція України, Закон України «Про інформацію» та Закон України «Про доступ до публічної інформації».

Водночас із тим, будучи частиною законодавства із захисту національної безпеки, Закон України «Про державну таємницю» логічно пов'язаний із іншими актами в цій сфері діяльності. Передусім із Законом «Про національну безпеку України», який «визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Цим Законом (також) визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони...» [265].

Зокрема, в статті 19 названого акту законодавства, де йдеться про функції Служби безпеки України, задекларовано повноваження цієї Служби в сфері охорони «державної таємниці». Проте, більш докладно відповідні компетенції СБУ розкрито безпосередньо в Законі України «Про Службу безпеки України». Аналогічна ситуація спостерігається і з іншими повноважними суб'єктами. Наприклад, обов'язки ДССЗІ України закріплені в Законі України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» (ст. 14) [229]. Втім основний розподіл повноважень й фактично структура системи відповідальних суб'єктів в сфері охорони «державної таємниці», на наш погляд, все ж визначена на рівні спеціального закону (ст. 5 Закону України «Про державну таємницю»).

Отже, основне значення Закону України «Про національну безпеку України» щодо упорядкування в сфері охорони «державної таємниці» полягає не у встановленні, чи розподілі функцій суб'єктів цієї охорони. Натомість зазначений Закон унормовує систему планування в сфері національної безпеки.

Так, основним документом в сфері безпекового планування є «Стратегія національної безпеки України». Чинну Стратегію затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Стратегія «визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України і є основою для планування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки» [265, ст. 1].

Отже, Стратегія, будучи підзаконним актом в сфері національної безпеки, є вкрай важливою частиною «пускового механізму» щодо подальшої адміністративно-організаційної та нормотворчої роботи, в тому числі з наряду охорони «державної таємниці». Разом із тим, ми не вважаємо, Стратегію єдиним інструментом ініціювання подібної управлінської діяльності та нормативно-правових змін. В межах власної компетенції окремі суб'єкти системи охорони «державної таємниці» також здатні запроваджувати відповідні дії. Значення Стратегії, на нашу думку, полягає в циклічності, що поєднує періодичність оцінки актуальної ситуації та проактивність, щодо майбутніх безпекових викликів і загроз.

Ще одним важливим аспектом співвідношення і взаємозв'язку Законів України «Про національну безпеку України» та «Про державну таємницю» є застосування останнього для обмеження доступу до чутливої у безпековому відношенні інформації. Наприклад, в статті 4 розділу III Закону України «Про національну безпеку України» – «Демократичний цивільний контроль» зазначено: «прозорість передбачає повне розкриття фінансової інформації щодо функціонування сектору безпеки та оборони з метою забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів з урахуванням вимог Закону України "Про державну таємницю". (Окрім цього про громадський нагляд ідеться також і в статті 10, де сказано, що) сфера громадського нагляду може бути обмежена виключно Законом України "Про державну таємницю"» [265, ст. 4; ст. 10].

Отже, Закон України «Про державну таємницю» виступає об'єктивним обмеженням в сфері громадського контролю та нагляду. Така його роль чітко прослідковується в усьому масиві законодавства. Водночас із тим, громадський

нагляд є невід'ємною ознакою демократичних держав і визнаним трендом в реформуванні національної законодавчої сфери. Втім наразі громадський нагляд в сфері охорони «державної таємниці» неможливо організувати за визначенням, адже це б порушувало вимоги щодо обмеження доступу до «секретних відомостей». Проте, уявити собі суміщення цих двох явищ, в вигляді своєрідного партнерства, у майбутньому теоретично можливо.

Враховуючи спрямованість на державно-приватне партнерство, про яке ми зазначали вище, а також прогнозоване зростання кількості суб'єктів провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею», на що вказує розвиток системи безпеки-стійкості критичної інфраструктури, згодом суб'єкти БСКІ цілком вірогідно висловлять побажання об'єднуватись в межах своїх секторів діяльності для захисту власних інтересів. Цілком вірогідно, що перші особи таких об'єднань, в силу свого досвіду та доступних організаційних ресурсів, будуть мати можливості, які зроблять їх по суті рівними за потужністю державним експертам з питань таємниць. З цього приводу зауважимо, що серед Держекспертів є не лише посадові особи державно-владних органів. Наразі до числа держекспертів входять і 14 посадовців державних підприємств, установ і організацій [269]. Отже, у майбутньому, за умови наявності відповідних ініціатив, вже існуючі правові механізми дозволять долучитись приватному сектору до реального управління та нагляду в сфері охорони «державної таємниці» в межах секторів власної професійної діяльності. Крім того, вже зараз законодавством передбачено, що громадяни можуть звертатись до Держекспертів із пропозицією розгляду питання про віднесення певного виду інформації до «державної таємниці» (ст. 10 Закону України «Про державну таємницю»).

Продовжуючи розгляд законодавства в сфері охорони «державної таємниці» варто наголосити, що відповідні зв'язки між нормативно-правовими актами аж ніяк не обмежуються вже викладеними прикладами. Навпаки, таких зв'язків занадто багато, щоб вивчити їх усі в межах одного дослідження. Деяких з них ми вже торкалися у попередніх підрозділах дисертації.

Наприклад, розгляду окремих положень кримінального законодавства. Наразі означена проблематика доволі докладно висвітлена в сучасних дослідженнях, наприклад, Т. Вислоцької та В. Олійника. Не повертаючись до вже розглянутих питань, наголосимо на тому, що відповідні норми та законодавчі акти можна класифікувати за різновидами деліктів, щодо яких вони видані.

Подальше вивчення варто зосередити на підзаконному врегулюванні проблем охорони «державної таємниці». В цьому контексті із усіх нормативно-правових актів за своїм змістом та значенням виділяється «Звід відомостей, що становлять державну таємницю». Чинний ЗВДТ затверджено Наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 року № 383, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.01.2021 року за № 52/35674. «Звід визначає відомості, що згідно із рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених законодавством сферах» [236]. Цей документ містить 151 правовий термін. При цьому, вказування на відповідний пункт ЗВДТ повинен мати кожен «матеріальний носій секретної інформації» (МНСІ), даним якого було надано гриф «секретності». Отже, ЗВДТ – це один з основних робочих нормативно-правових актів, яким користуються фактично всі особи, які мають допуск до «державних секретів».

Нормативно-правову основу змісту та застосування ЗВДТ складають: статті 10-12 Закону України «Про державну таємницю» і Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року № 939 ДСК (Порядок № 939) [208]. Згаданий Порядок № 939 має неменше значення. Його змістом упорядковано більшість вимог до процедур, форм документів та послідовності дій щодо забезпечення режиму «секретності». Проте, ми не будемо розглядати його зміст в рамках цього дослідження, оскільки цей нормативно-правовий акт має обмеження доступу із грифом «для службового користування».

Звісно серед підзаконних нормативно-правових актів в сфері охорони «державної таємниці» ще багато документів, як з грифами, так і без них. Але нас цікавить не вся сукупність, а у першу чергу ті з них, які демонструють певні типові прийоми і підходи в урегулюванні відповідної охорони. Враховуючи це, звернемо увагу на той факт, що: в «межах своєї компетенції Центральне управління Служби безпеки України (має повноваження) вносить Президенту України пропозиції про видання актів з питань збереження державної таємниці, обов'язкових для виконання органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями і громадянами. (Крім того, СБУ наділена правом) подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки, у тому числі із забезпечення охорони державної таємниці» [283, ст. 10; ст. 25].

Отже, на підзаконному рівні в сфері охорони «державної таємниці» існують як нормативно-правові, так і правові акти індивідуальної дії, які є обов'язковими для виконання. Механізм їх створення може бути різним: із затвердженням, погодженням, самостійного видання або навіть спільного формування. У якості прикладу останнього, в науковій літературі часто наводять у приклад: Наказ МОЗ України та СБУ «Про затвердження Переліку психічних захворювань (розладів), які можуть завдати шкоди охороні державної таємниці і за наявності яких допуск до державної таємниці громадянину не надається» від 13.05.2002 року № 174/136 [239].

Характеризуючи підзаконний рівень нормотворчої діяльності, варто зазначити, що відповідні акти, які стосуються регулювання режиму секретності, в межах своєї компетенції можуть видавати центральні та місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування. Нормотворча діяльність провадиться також на рівні підприємств, установ і організацій. Саме такі акти є найбільш типовими для ДКВС України. Їх прикладами є накази: про затвердження положення про режимно-секретний орган (РСО); посадові інструкції та функціональні обов'язки співробітників РСО; склад експертних

комісій з питань державної таємниці; перелік посад, перебування на яких дає посадовим особам право надавати МНСІ грифи секретності; пропускний та внутрішньооб'єктовий режими; визначення режимних приміщень для проведення секретних робіт тощо.

Певна особливість полягає в тому, що суб'єкти ДКВС України повинні узгоджувати деякі власні дії із СБУ або суб'єктами вищого рівня, в сфері підпорядкування яких вони знаходяться. Так, під час реструктуризації 2017 року, коли ліквідувались обласні управління ДКВС України і замість них створювались міжрегіональні суб'єкти, не дивлячись на те, що таке створення фактично відбувалось на вже існуючій базі, нові міжрегіональні управління не могли розпочати функціонування власних РСО без попереднього погодження і належних дій суб'єкта більш високого рівня. Ще одним прикладом, який також вимагав обов'язкових погоджувальних дій, являється обов'язкове схвалення кандидатури начальника РСО органами СБУ. Деякі документи РСО також можуть бути затверджені наказом суб'єкта ДКВС України лише після їхнього погодження СБУ або організацією більш високого рівня.

Наведені приклади демонструють процедурний характер провадження нормотворчої діяльності, запроваджений в сфері охорони «державної таємниці», де важливі рішення та дії вибудовуються із стандартизованих етапів, виконання яких перевіряється, документується та контролюється. Такий підхід призначений забезпечити надійність та суворе дотримання режиму «секретності».

Наразі нерозглянутим нами залишився лише один тип нормативно-правових актів, які також вносять свій вклад у формування правових засад охорони «державної таємниці». Це міжнародні угоди. Останні поділяються на такі, що визнаються Верховною Радою України обов'язковими для виконання та такі, що було укладені на міжнародному рівні, але діють лише між тими органами (суб'єктами), які їх уклали. Україна в сфері охорони «державної таємниці» має і одні і інші.

За даними СБУ на теперішній час «Україна має 51 міжнародний договір у сфері охорони інформації з обмеженим доступом: 2 угоди з міжнародними організаціями (НАТО, ЄС); 47 двосторонніх договорів з іноземними державами, у тому числі: 22 – з державами-членами НАТО (Албанія, Болгарія, Великобританія, Греція, Естонія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Македонія, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, США, Туреччина, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія); 24 – з іншими країнами (Азербайджан, Алжир, Білорусь, Вірменія, В'єтнам, Грузія, Екваторіальна Гвінея, Ізраїль, Індія, Йорданія, Казахстан, Кіпр, Киргизія, Китай, Корея, Лівія, Македонія, Молдова, ОАЕ, Пакистан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Шрі-Ланка). 2 – угоди денонсовано (з Словацькою Республікою – 01.12.2008, Російською Федерацією – 21.05.2015). Із зазначених міжнародних договорів Верховною Радою України ратифіковано 48 угод. Також у 2017 році ратифіковано Адміністративні домовленості щодо охорони інформації з обмеженим доступом між Урядом України та Організацією Північноатлантичного Договору (підписано 28.09.2016). Готується до підписання проект міжнародного договору з Бельгією. За ініціативи іноземної сторони, здійснюються заходи з внесення змін до угод з Молдовою та Великобританією. Крім цього, через Міністерство закордонних справ України ініційовано питання укладення угод з Австралією, Аргентиною, Бразилією, Канадою, Монголією, Нідерландами, Перу, Саудівською Аравією, Японією» [316].

Для того аби оцінити перелічені напрацювання, нам видається доцільним процитувати думку викладену фахівцями Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України з приводу сутності імплементації міжнародних правових норм. Отже: «імплементація міжнародних нормативно-правових приписів повинна відбуватися шляхом гармонійного їхнього поєднання з національним законодавством, з врахуванням наявної усталеної законодавчої термінології та загальнозживаних понять, чинних правових норм, а не шляхом автоматичного перенесення до законодавства України приписів,

викладених у актах Європейського Союзу або міжнародних організацій» [162, с. 2].

Ми повністю поділяємо викладене і вважаємо, що копіювання або спроба простого переносу правових норм інших держав, чи міжнародних об'єднань до законодавчого поля України, особливо в сферу унормування охорони «державної таємниці», може бути вкрай шкідлива. Спроби таких дій справді спостерігаються серед законотворців. Але, разом із тим, міжнародні угоди якраз позбавлені такого недоліка. І в цьому, на наш погляд, їх основна перевага та цінність. Адже вони укладаються на договірній основі, відтак не можуть бути створені всупереч чинному законодавству і основною їх ознакою є те, що угоди повинні мати на меті принести користь усім сторонам, що беруть у них участь.

Якщо ж угода перестає бути корисною або не виконується, то її можна денонсувати. Якраз про такі приклади і повідомляє СБУ в процитованих вище відомостях. Тож, ми вкрай високо оцінюємо здобутки нашої держави, щодо розбудови міжнародної співпраці та закріплення їх результатів у якості нормативно-правових актів законодавства. Подібні напрацювання безумовно є наслідком наполегливої багаторічної праці, тим більшої важливості й корисності для України має їх надбання в складних умовах сьогодення.

Разом із тим, договірна співпраця має і певні обмеження, про які також варто пам'ятати. По-перше, угоди – це нестандартизовані документи. Їх зміст може значним чином варіювати. Відтак домовленості про співпрацю з однією країною здатні значно відрізнятись від упорядкування взаємодії із іншою державою. Отже, для реальної оцінки ситуації необхідний докладний розгляд кожного укладеного договору. По-друге, наявність угоди про взаємодію, наприклад, про обмін інформацією, ще ніяк не гарантує, що такий обмін справді буде здійснюватися. Угоди здебільшого закріплюють правила взаємодії, але чи буде насправді інтенсивною подальша співпраця, то вже зовсім інше питання.

Висновки до розділу 1

Дослідження загальних ознак та стану адміністративно-правової охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України сприяло отриманню таких висновків.

Доведено існування різних видів «таємної інформації», що призводить до проблеми їх розрізнення та ідентифікації. Наголошено на відсутності єдиного законодавчого акту, який би встановлював перелік усіх різновидів «таємної інформації», констатовано різну якість правового унормування юридичних механізмів охорони для окремих видів «таємниць».

З'ясовано, що ідентифікація видів «таємниць», які не мають свого окремого законодавчого акту врегулювання, реалізується зокрема шляхом аналізу норм кримінального та адміністративного деліктного законодавства. Отже, Кримінальний кодекс України (КК України) та Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) відіграють в цьому важливу роль. Втім не менше значення в цьому контексті належить й відповідним правовим режимам, чітке врегулювання яких забезпечує запобігання розголошенню відповідних видів «таємниць».

Запропоновано перелік ознак розрізнення видів «таємної інформації» та оцінки якості їх правового врегулювання, який включає такі складові: 1) назва виду «таємної інформації»; 2) мета виокремлення виду «таємниці»; 3) сфера діяльності, в якій створюється «таємна інформація»; 4) характеристика загроз, які становить розголошення «таємної інформації»; 5) правові засади унормування виду «таємниці»; 6) особливості захисту «таємної інформації» та правового режиму її охорони.

З метою створення нормативних підстав для чіткої ідентифікації і розрізнення «таємниць» пропонуємо внести зміни в частину першу статті 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» виклавши її в такому вигляді:

«Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, яка охороняється встановленим правовим режимом, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. ...».

Констатовано, що «таємна інформація» є різновидом «інформації з обмеженим доступом», а «державна таємниця» – це один із видів «таємної інформації», існування якого врегульовано Законом України «Про державну таємницю».

Визначено, що об'єкт адміністративно-правової охорони «державної таємниці» становить: доступ до «секретної інформації» (в будь-якому її виді), встановлений законодавством порядок поводження із «державною таємницею» та ресурси, контроль яких здійснюється з метою охорони «державної таємниці» (матеріальні носії секретної інформації (МНСІ); режимні приміщення, зони та території; інформаційні (автоматизовані) та інформаційно-комунікаційні системи тощо).

Під «адміністративно-правовою охороною державної таємниці» пропонуємо розуміти: комплексну систему адміністративно-правових норм, яка реалізуються визначеними державою суб'єктами з метою запобігання розголошенню «секретної інформації» та втратам її матеріальних носіїв, визначає і забезпечує відповідальність та врегульовує заходи забезпечення «режиму секретності» і обмеження доступу до відомостей, які містять «державну таємницю».

З'ясовано, що законодавча основа, яка визначена Законом України «Про державну таємницю», не містить вказування на КК України та КУпАП. З метою виправлення цього недоліку пропонуємо внести зміни в статтю 2 Закону України «Про державну таємницю», виклавши її в такому вигляді:

«Відносини у сфері охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, законами України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації», *Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення*, цим Законом, міжнародними договорами,

згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими нормативно-правовими актами».

Запропоновано класифікувати завдання в сфері охорони «державної таємниці»: на такі, що пов'язані із інституційною ознакою суб'єкта охорони «державної таємниці»; та такі, що є загальними для всіх суб'єктів, які провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею». Останню групу завдань охарактеризовано за їх змістовним наповненням та функціональним призначенням, внаслідок чого виділено такі види завдань: контрольно-наглядові; обліку та документування; організаційні; аналітичні, комунікаційні, завдання із планування.

З'ясовано, що Закон України «Про державну таємницю» встановлює «принципи», які стосуються виключно порядку віднесення «інформації» до «державної таємниці». Тобто визначені вказаним Законом «принципи» мають обмежене застосування навіть в сфері охорони «державної таємниці». В той же час, встановлено, що категорія «принцип» в теорії та практиці права виступає не лише в якості керівних засад певної діяльності, але й представляє з себе критерій для прийняття управлінських (адміністративних) рішень. В зв'язку із чим рекомендуємо розширити зміст Закону України «Про державну таємницю», додавши до нього такі принципи охорони «державної таємниці» як: принцип законності; принцип необхідного знання; принцип персональної відповідальності; принцип комплексного оцінювання «інформації»; принцип обліку «інформації» та документування діяльності.

Запропоновано під «правовими засадами» охорони «державної таємниці» в ДКВС України розуміти сукупність, відповідним чином закріплених на рівні законів та підзаконних правових актів, вимог і правил, які характеризують підходи до вирішення проблем охорони «державної таємниці».

Внаслідок класифікації «правових засад» охорони «державної таємниці» виділено такі групи: 1) за джерелом походження: національні (визначені законодавством України); та міжнародні (носять договірний характер); 2) за правовою силою: Конституція України; міжнародні договори обов'язковість

яких визнана Верховною Радою України; Кодекси та Закони України; підзаконні нормативно-правові акти (в тому числі видані суб'єктами провадження діяльності, пов'язаної із державною таємницею), а також нератифіковані міжнародні угоди; 3) за призначенням та змістом: адміністративно-управлінської спрямованості; видані щодо деліктів; складені з питань про визначення «інформації», яка становить «державну таємницю» (наприклад, ЗВДТ).

Констатовано, що особливістю створення нормативно-правових актів, виданих на рівні суб'єкта провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею» (наприклад, окремого органу системи ДКВС України), є необхідність їх узгодження із визначеним законодавством державним суб'єктом та суб'єктом, в сфері підпорядкування якого знаходиться видавець акта.

РОЗДІЛ 2.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ
ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ
В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

2.1. Адміністративно-правове закріплення системи суб'єктів охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України та їх адміністративно-правовий статус

Свого часу (2006 рік), розглядаючи історичні аспекти становлення системи охорони державної таємниці, О. Ботвінкін дійшов висновку, що у минулому: «внутрішній розвиток країни і зовнішня обстановка зумовили необхідність захисту певних видів інформації, а це, в свою чергу, змушувало державу реагувати вжиттям адекватних заходів, в т. ч. створювати відповідні органи, що реалізували її політику у сфері захисту інформації. Зміни пріоритетів у цій сфері призводили до зміни державної політики, наслідком чого було виникнення або ліквідація певних органів, зміна їхньої структури та функціональних обов'язків» [41, с. 87].

Наголосимо, що вчений аналізував масив даних починаючи ще із XIX століття і далі до часів СРСР й започаткування сучасної України, але зроблений ним висновок не втрачає актуальності і сьогодні. «Розвиток країн і зміни політичної ситуації», про які каже автор, характеризувалися світовими війнами минулого століття. Проте, потреба в охороні «державної таємниці» після їх завершення не зникла, як це відбувалось в минулому при менш глобальних конфліктах. Причиною тому, на наш погляд, був не лише розквіт індустріального суспільства (формування якого почалось у XVIII столітті, а існування продовжилось до XX включно), але і так звана «холодна війна».

Сьогодні наша держава знаходиться в стані відбиття збройної російської агресії. Війна, яка для України є вітчизняною, супроводжується глобальним загостренням протистоянь диктатур та демократій в усьому світі. В свою чергу, це створює передумови для нової світової війни. Сподіваємось, що ця загроза не втілиться в реальність у її повному масштабі. Але навіть в такому разі небезпека від російського сусідства для нашої держави нікуди не подінеться, принаймні поки буде існувати російське імперське утворення. Отже, гостра потреба в охороні «державних секретів» для нашої держави буде зберігатись й надалі.

Втім навіть налагодження нової світової системи колективної безпеки в майбутньому навряд чи виключить для держав необхідність захисту «секретної інформації». Адже сучасне людство увійшло в стадію постіндустріального інформаційного суспільства. Національний інститут стратегічних досліджень характеризує інформаційне суспільство як: фазу в «розвитку цивілізації, коли головними продуктами виробництва стають не речі й енергія, а інформація і знання» [130, с. 3]. Відповідна перебудова суспільства звісно не буде миттєвою, але вже зараз зрозуміло, що вплив на безпекову ситуацію в майбутньому будуть завдавати нетипові для сьогодення, нові чинники абсолютно різної природи. Наприклад, такі як: глобальна цифровізація, широка роботизація, активний розвиток штучного інтелекту тощо.

Тож, ми перелічили декілька історичних етапів, які характеризуються різними потребами суспільства, але однаково вимагають налагодження належної охорони «державних секретів». Зв'язок структурної побудови системи суб'єктів охорони «державної таємниці» із потребами суспільства та особливостями політичної ситуації видається характерним для всіх із них. Отже, висновок О. Ботвінкіна (з якого ми почали цей підрозділ дослідження) представляє з себе не ситуативну характеристику, а виявлену закономірність. При цьому стає зрозуміло, що якщо навіть деякі прийоми, методи і форми охорони «державної таємниці» можуть залишатись незмінними протягом тривалого часу, все ж вся система в цілому має кожен раз пристосовуватись до

зміни об'єктивних умов, оптимізуючи свою інституціонально-організаційну структуру.

Відтак до вивчення та оцінки існуючої систему суб'єктів охорони «державної таємниці» слід підходити з позицій її відповідності актуальним потребам суспільства, економічної і політичної ситуації. Іншими словами, недостатньо просто оцінити сукупність суб'єктів охорони «державної таємниці», або навіть співвідношення їх функцій. Означений розгляд необхідно здійснювати з позицій змістовних суспільних потреб і процесів, ураховуючи подальші тенденції їх розвитку.

Практичне застосування означеного підходу для фахової наукової літературі є доволі типовими. Наприклад, вивчаючи становлення української системи охорони державної таємниці в 1991-1994 роки, В. Ворожко так характеризує особливості тогочасної суспільної ситуації: «проголошення курсу на розбудову демократичної держави зумовило потребу створення національної системи охорони державної таємниці (далі – СОДТ), яку передбачалося створити з урахуванням змін в економіці, політичній та соціальній сферах, розвитку міжнародного співробітництва та світової практики створення подібних систем. Важливим завданням для України на той період було подолання негативних наслідків минулого політичного режиму, а саме тотальної засекреченості в усіх сферах діяльності держави та суспільства» [77, с. 80].

Інший приклад становить дослідження Ю. Дрейса. В 2014 році, розглядаючи організаційно-правову структуру системи охорони «державної таємниці», вчений констатує, що складові відповідної системи на той час в Україні вже доволі давно вибудовані, але звертає увагу: по-перше, на продовження певних нормативно-правових трансформацій, а по-друге, на відсутність нормативного закріплення терміну «система охорони державної таємниці». Тобто на відсутність певного цілісного упорядкування вже створених елементів.

Для свого дослідження Ю. Дрейс обирає за основу напрацювання А. Пашкова (2009 рік) [197]. Останній характеризує систему охорони «державної таємниці» як таку, «що складає сукупність структурних елементів трьох рівнів, які знаходяться у взаємозв'язках один з одним, мають усі разом представництво спеціально уповноваженого органу у сфері забезпечення ОДТ (охорони «державної таємниці») – СБУ, і поділяються на чотири підсистеми: управління (керування), виконання, інформування, забезпечення та контролю» [107, с. 178]. Результатом дослідження Ю. Дрейса стало вироблення докладної, цілісної схеми всієї тогочасної системи суб'єктів охорони «державної таємниці».

В свою чергу, в нашому дослідженні ми не будемо намагатись детально охарактеризувати всіх суб'єктів існуючої в Україні системи охорони «державної таємниці». А зосередимось на відповідній ролі і місці в ній Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України). Проте, основне ускладнення, з яким ми одразу ж стикаємось, полягає в тому, що означена Служба сама по собі не є якимось конкретним державним органом.

Зроблене твердження потребує пояснення. Передусім підкреслимо, що наразі в нашій державі такого органу, який би мав назву «Державна кримінально-виконавча служба України», не існує. Пересвідчитися в цьому можна скориставшись даними офіційних державних інтернет джерел, наприклад, таких як: «Урядовий портал» www.kmu.gov.ua/catalog [333] або «Урядовий контактний центр» uks.gov.ua/kontakts-ovv [102] тощо.

Втім виникнення, становлення та розвиток ДКВС України має тривалу та насичену історію. Її етапи та зміст характеризує доволі довгий перелік нормативно-правових актів. Для прояснення суті справи доцільно навести деякі з них:

1998 рік – Указ Президента України № 344/98 від 22.04.1998 року «Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань». Створено ДДУзПВП (або ДДВП), який став центральним органом виконавчої

влади (ЦОВВ), правонаступником Головного управління виконання покарань Міністерства внутрішніх справ України (ГУВП МВС У) [288];

1998 рік – Указ Президента України № 827/98 від 31.07.1998 року «Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань» [273];

1999 рік – Указ Президента України № 248/99 від 12.03.1999 року «Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України» [214];

2005 рік – видано Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» № 2713-IV від 23.06.2005 року. Частина перша статті 6 зазначеного Закону визначила, що: «Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань зі спеціальним статусом, його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України» [226];

2010 рік – Указ Президента України № 1085/2010 від 09.12.2010 року «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [267]. ДДУзПВП реорганізовано в Державну пенітенціарну службу України (ДПтС). Нова назва (Служба) мала значно більше відповідати статусу ЦООВ, ніж стара (Державний департамент);

2011 рік – Указ Президента України № 394/2011 від 06.04.2011 року «Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України» [244]. Унормовано спрямування і координацію діяльності ДПтС (в статусі ЦОВВ) Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції України;

2011 рік – Постанова Кабінету Міністрів України № 1062 від 20.10.2011 року «Про утворення територіальних органів Державної пенітенціарної

служби» [292]. Перетворено 25 територіальних органів ДДУзПВП на 25 територіальних органів ДПтС;

2012 рік – Закон України № 5461-VI від 16.10.2012 року вносить корективи до Закону України «Про ДКВС України», зокрема в уже згаданій частині першій статті 6, змінюються слова «центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань зі спеціальним статусом» на «центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань» [218]. Такі зміни дещо понижують статус означеного органу, позбавляючи його спеціального статусу. А крім того, створюють умови в яких ДПтС стає неєдиним кандидатом на роль головного органу ДКВС України;

2012 рік – Указ Президента України № 631/2012 від 08.11.2012 року «Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» [262]. Розрахована на період з 2012-го по 2017-й рік, констатує наміри здійснити організаційні, методичні та інформаційні заходи, спрямовані на запровадження сучасної моделі управління ДКВС України;

2016 рік – Постанова Кабінету Міністрів України № 343 від 18.05.2016 року «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» [105]. Ліквідовано ДПтС, статус головного органу в системі ЦОВВ, який забезпечує формування і реалізацію державної правової політики в сфері виконання кримінальних покарань та пробації, набуло Міністерство юстиції України (МЮУ);

2016 рік – Постанова Кабінету Міністрів України № 348 від 18.05.2016 року «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» [264]. Ліквідовано 25 територіальних органів ДПтС й створено 6 міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції (Міжрегіональні управління: Західне, Південне, Південно-Східне, Північно-Східне, Центральне, Центрально-Західне) [97].

Одне з вірогідних пояснень таких дій полягає в тому, що новому головному органу (МЮУ), який історично був далекий від пенітенціарної специфіки, значно зручніше з управлінської точки зору працювати із 6-ю суб'єктами, аніж із 25-ю органами;

2017 рік – Наказ Міністерства юстиції України № 292/5 від 06.02.2017 року «Про затвердження Положення про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України» [248]. Відповідні унормування вочевидь мали на меті наблизитись до виконання вимог Закону, що стосуються структурної побудови ДКВС України;

2017 рік – Наказ Міністерства юстиції України №2239/5 від 14.07.2017 року. На базі державної установи «Управління з питань забезпечення діяльності та розвитку ДКВС України створено державну установу «Генеральна дирекція Державної кримінально-виконавчої служби України» [98] (ДУ Генеральна дирекція ДКВС України).

2017 рік – Розпорядження Кабінету Міністрів України № 654-р від 13.09.2017 року «Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України» [286]. Концепція була розрахована на період до 2020 року і, як будь-який документ планування, повинна забезпечити цілеспрямований та упорядкований розвиток;

2017 рік – Постанова Кабінету Міністрів України № 709 від 13.09.2017 року «Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань» [291]. Створено Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України (Адміністрація ДКВС України), яка одночасно набула статусу міжрегіонального територіального органу МЮУ та органу ДКВС України. Названа Адміністрація стала органом вищого рівня для відповідних Міжрегіональних управлінь (про це свідчить, наприклад, Наказ МЮУ від 13.12.2019 року № 4011/5 «Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України» [240]). Виділення єдиного управлінського суб'єкта, що фактично посів місце між МЮУ та

Міжрегіональними управліннями, безперечно мало спростити та покращити управління суб'єктами ДКВС України;

2017 рік – Постанова Кабінету Міністрів України № 655-р від 13.09.2017 року «Про утворення державної установи "Центр пробації"» [290] (ДУ ЦП);

2017 рік – Постанова Кабінету Міністрів України № 684-р від 13.09.2017 року «Про утворення державної установи "Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України"» [289] (ДУ ЦОЗ ДКВС України);

2020 рік – Постанова Кабінету Міністрів України № 20 від 24.01.2020 року «Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції» [106]. Ліквідовано Адміністрацію ДКВС України та Центральне Міжрегіональне управління і утворено їх правонаступника міжрегіональний територіальний орган МЮУ з питань виконання кримінальних покарань – Департамент з питань виконання кримінальних покарань (Департамент). Внаслідок об'єднання новий Департамент набув більш типових ознак територіального органу (як це й передбачено Законом «Про ДКВС України»), не порушуючи при цьому зручність управління та ще й, вірогідно, оптимізуючи штатну чисельність;

2022 рік – Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1153-р від 16.12.2022 року «Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках» [287]. Свідчить про наміри щодо подальшого змінювання та перетворювання системи ДКВС України.

Резюмуючи викладене можна дійти таких висновків. По-перше, профільним (або спеціальним) нормативно-правовим актом найбільшого ступеню юридичної сили, який врегульовує діяльність ДКВС України, є Закон України 2005-го року «Про державну кримінально-виконавчу службу України». По-друге, названий Закон закріплює структуру ДКВС України, але не дає визначення сутності самої цієї Служби, затверджує її завдання, але не конкретизує загальну мету. Ці особливості ускладнюють оцінку того: а чи насправді структура ДКВС України найкращим чином відповідає меті цієї Служби? По-третє, фактично всі трансформації, що відбувались в сфері

ДКВС України були спрямовані саме на поступове утворення і упорядкування системи суб'єктів, існування яких передбачене зазначеним Законом. Крім того, деякі структурні трансформації вирішували проблему побудови зручної схеми керування органами ДКВС України з боку головного органу цієї системи (МЮУ). Ще раз зазначимо, що Мін'юст – це центральний орган виконавчої влади, з великою кількістю напрямів діяльності, але історично доволі далеких від пенітенціарної проблематики. По-четверте, на теперішній час ДКВС України – це узагальнена, комплексна назва цілої системи складнопідпорядкованих органів із різним юридичним статусом, спрямованістю та компетенціями. Це дозволяє стверджувати, що в сукупності ДКВС України насправді представляє з себе зовсім не орган держави, а специфічний правовий інститут, покликаний вирішити проблему виконання кримінальних покарань й розбудови пенітенціарної системи в Україні.

Із всього викладеного витікає, що досліджувати роль та місце ДКВС України в системі охорони «державної таємниці» некоректно. Адже: «система охорони державної таємниці – це організована державою *сукупність суб'єктів* режимно-секретної діяльності, ...» [319, с. 64]. А ДКВС України, як це обґрунтовується викладеним вище, – це не суб'єкт (ця «Служба» може розглядатись у якості узагальненого окремого суб'єкта лише із великою долею абстрагування). Отже, безпосередньо займати місце серед суб'єктів системи охорони «державної таємниці» ДКВС України не може. Відтак нам необхідно сформулювати проблемну ситуацію коректніше. Тож, наразі видається доцільним дослідити особливості адміністративно-правового закріплення системи суб'єктів охорони «державної таємниці» в ДКВС України та їх адміністративно-правовий статус. Така постановка проблемної ситуації і визначить всю подальшу логіку цього підрозділу нашого дослідження.

Зауважимо, що особливостям розбудови пенітенціарної системи та ДКВС України присвячена чимала кількість наукових пошуків в сфері права, економіки, політології, соціології, державного управління тощо. Зокрема відповідними дослідженнями займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як:

Б. Афанасьєв, О. Бандурка, Є. Бараш, З. Бауман, У. Бек, О. Беца, І. Богатирьов, С. Богунов, А. Габіані, Я. Гілінський, В. Горбатенко, О. Дука, С. Зінченко, С. Зливко, І. Іщенко, О. Кіркхеймер, С. Коен, О. Колб, Т. Коломоєць, В. Кондов, І. Копотун, В. Корнякова, В. Кудрявцев, А. Легенький, О. Лісіцков, В. Львовчкін, О. Мазурик, Г. Малкіна, Д. Мелоссі, Р. Мертон, Т. Нагорняк, В. Налуцишин, Д. Ніколенко, Л. Орбан-Лембрик, М. Паваріні, В. Пальченкова, В. Половець, М. Польовий, О. Пташинський, М. Пузирьов, Г. Радов, Л. Ращупкіна, Л. Рогатіна, Р. Ромашов, Г. Руше, В. Синьов, Г. Спенсер, І. Филиппова, Г. Фрейман, М. Фуко, І. Христич, Ю. Чакубаш, К. Шкарупа, О. Шкута, Д. Ягунов, І. Яковець, М. Яцишин та багато інших науковців.

Створення, упорядкування та розвиток системи охорони «державної таємниці» також неодноразово привертала увагу дослідників. Зокрема означену проблематику розглядали: О. Архипов, І. Башта, В. Ворожко, А. Горбовий, О. Джафарова, М. Золотарьова, О. Корченко, М. Кужелєв, А. Лисеюк, Н. Литвин, Т. Макарова, І. Малинський, Н. Мацелюх, М. Микитюк, О. Муратов, О. Павлюк, С. Пасіка, П. Пашко, А. Пашков, С. Петков, В. Пилипчук, К. Свіріна, В. Сідак, Р. Скриньковський, Л. Сопільник, В. Степанков, А. Супруненко, В. Топчій, В. Чмелюк, А. Чубенко, С. Шатрава, К. Швабій, А. Шевченко, В. Шлапаченко, І. Шопіна та багато інших вчених.

Втім найбільш близькими до тематики цього підрозділу нашого дослідження є напрацювання, що викладені в таких наукових джерелах як: *наукова стаття* – «Державна таємниця та система її охорони» (І. Божков; 2002 рік) [36]; *наукова стаття* – «Система охорони державної таємниці в Україні. Історичний аспект» (О. Ботвінкін; 2006 рік) [41]; *наукова стаття* – «Система охорони державної таємниці та її роль в забезпеченні інформаційної безпеки» (А. Пашков; 2009 рік) [197]; *монографія* – «Нарис історії охорони державної таємниці в Україні» (В. Ворожко, Б. Бернадський, О. Ботвінкін; 2012 рік) [164]; *наукова стаття* – «Функціонування системи охорони державної таємниці в Україні: організаційно-правова структура, принципи та завдання» (Ю. Дрейс; 2014 рік) [107]; *наукова стаття* – «Реформування системи охорони державної

таємниці: правові аспекти» (С. Болдир; 2018 рік) [39]; *навчальний посібник* – «Організація охорони державної таємниці в Україні» (А. Супруненко та інші; 2020 рік) [319]; *збірка освітньо-наукових матеріалів* – «Державна таємниця як складова національної безпеки України» (О. Джус та інші; 2023 рік) [101] тощо.

Перелічені джерела свідчать про те, що проблематика формування системи охорони «державної таємниці» становить інтерес не лише для практиків номотворців, які безпосередньо врегульовують компетенції та правовий статус окремих суб'єктів означеної системи, але й викликає зацікавлення наукового товариства. Проте, питанням закріплення системи суб'єктів охорони «державної таємниці» саме в ДКВС України, на наш погляд, все ще не приділено належної уваги. Разом із тим, ДКВС України доволі динамічне утворення. Її майже постійне реформування призводить до ліквідації старих органів та формування нових структур, в тому числі й тих, що безпосередньо задіяні в забезпеченні охорони «державної таємниці».

Так, останньою масштабною подією із структурного перетворення органів системи ДКВС України стало створення Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, яке відбулося напочатку 2020 року. Ця реформація, з одного боку, має підтримувати якісне управління системою відповідних Міжрегіональних управлінь, а з іншого, не порушувати вимог Закону, щодо структурного складу суб'єктів ДКВС України.

Натомість нова «Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року» наразі не зосереджується на масштабних структурних змінах. В цьому контексті важливо наголосити, що світовий досвід має приклади абсолютно різного підходу до побудови пенітенціарних систем. Аж до того, що утримання та функціонування тюремних установ передається в приватний сектор. Отже, простір для гіпотетичних пропозицій з реформування насправді вкрай великий. Втім названа Стратегія зосереджується на більш прийнятних та актуальних для суспільства і держави напрямках робіт.

Разом із тим, структурні та функціональні зміни, що викликані вимогами об'єктивних обставин, все ж відбуваються. Наприклад, заступниця міністра

юстиції О. Висоцька повідомила, що «в Україні створено три табори для військовополонених («Захід 1», «Захід 2» і «Центр 3»). Оскільки обмін полоненими тривалий час не відбувається, відповідно, йде накопичення російських солдат. Зараз думаємо над відкриттям нових таборів» [80]. Зауважимо, що означені табори здебільшого створюються на базі законсервованих установ виконання кримінальних покарань. Отже, різні органи системи ДКВС України приймають безпосередню участь у цих подіях.

Хоча розташування таборів для утримування військовополонених не є «секретом», все ж значення певних відомостей про відповідну діяльність можуть вимагати обмеження доступу до «інформації». Наприклад, дані про озброєння охорони створених таборів. Отже, структурні перетворення ДКВС України, в тому числі й ті, що безпосередньо стосуються охорони «державної таємниці», продовжуються і надалі.

Окрім зазначеного, варто враховувати не лише трансформації ДКВС України, але й суттєві зміни, яких можуть зазнати й інші суб'єкти системи охорони «державної таємниці» та вся ця система в цілому. Наприклад, свого часу «Стратегія національної безпеки України», затверджена Указом Президента України від 26.05.2015 року № 287/2015 (яка мала бути реалізована до 2020 року), передбачала: «реформування системи охорони державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, захист державних інформаційних ресурсів, систем електронного врядування, технічного і криптографічного захисту інформації з урахуванням практики держав – членів НАТО та ЄС» [280].

З цього приводу С. Болдир підкреслює, що: «відповідно до стандартів безпеки НАТО та ЄС, окрім забезпечення виконання усіх заходів та процедур безпеки, а також контролю за охороною інформації, обмін якою здійснюється, передбачено наділення Національного органу безпеки функціями з комунікаційно-інформаційної безпеки, у т.ч. і з питань технічного захисту інформації [2; 280]. (Вказуючи на СБУ, як на орган який найбільше підходить для набуття статусу Національного органу безпеки, вчений все ж констатує,

що) в Україні питання щодо реалізації державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації наразі покладено на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України (ДССЗІ України) [242]» [38, с. 82-83]. Підкреслимо, що на сьогоднішній день вдосконалення ДССЗІ України передбачено «Концепцією реформування Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» [278]. Реалізація Концепції розрахована на строк до 2025 року. Отже, втілення відповідних змін досі продовжується.

Тож, наведені приклади розвитку, реформування й трансформацій на сьогоднішній день непоодинокі і доволі типові, як для системи ДКВС України, так і для системи охорони «державної таємниці». Зміни означених систем є незалежними та здебільшого несинхронізованими одна із одною, але їх наслідки перетинаються, що вимагає додаткового наукового аналізу та оцінки. Цей факт обґрунтовує актуальність тематики цього підрозділу нашої наукової роботи.

Подальша наша *мета* полягає в виявленні особливостей адміністративно-правового закріплення системи суб'єктів охорони «державної таємниці» в ДКВС України. *Предмет* дослідження становить адміністративно-правовий статус означених суб'єктів.

В цьому підрозділі дисертаційної роботи необхідно виконати такі дослідницькі *завдання*: з'ясувати сутність поняття «адміністративно-правовий статус»; класифікувати суб'єктів системи охорони «державної таємниці» та в виділених групах ідентифікувати суб'єктів відповідної охорони, що входять до складу ДКВС України; охарактеризувати особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів охорони «державної таємниці» в ДКВС України; зробити узагальнюючі висновки та запропонувати рекомендації.

Для виконання поставлених завдань застосовано *дедуктивний метод*, який «за аналогією з дедуктивним умовиводом, передбачає пояснення явищ, що спостерігаються, із допомогою загальних закономірностей, а також знаходження доказів отриманих висновків» [206, с. 163].

Продовжимо наше дослідження розглядом поняття «адміністративно-правовий статус». Одразу підкреслимо, що слово «статус» широко використовується в науковій правничій літературі для характеристики стану окремих суб'єктів права.

Літературознавча енциклопедія повідомляє про латинське походження слова «статус» (status – становище). В соціології це поняття тлумачиться як «позиція індивіда або спільноти щодо інших індивідів і спільнот, специфічних для відповідної системи ...» [150, с. 430]. В юридичному контексті поняття «статус» визначається в словниках як: «правове становище громадян, громадських, державних і міжнародних організацій» [310, с. 545].

Отже, «статус» це загальнонаукова міждисциплінарна категорія, яка в галузі права може застосовуватись для характеризування юридичного становища вкрай різноманітних суб'єктів. І навіть більше того, об'єктів також. Наприклад, певний «статус» може мати документ, лист, певні відомості тощо. Тож, не дивно, що в фаховій науковій літературі існує чимало тлумачень поняття «правовий статус».

Сутність категорії «правовий статусу» досліджував, наприклад, І. Литвин. Вчений дійшов висновку, що: «правовий статус, як вид соціального (статусу), ... визначає становище суб'єкта у соціальній системі, однак лише у тій її частині, яка регулюється правом. Тож, положення суб'єкта та його роль у такій системі врегульовується нормами права, шляхом визначення прав, обов'язків та інших юридично значущих властивостей і характеристик суб'єкта, що у своїй сукупності встановлюють для останнього юридичні форми, порядок та межі реалізації ним своєї суспільно значущої поведінки. (Вчений наголошує, що) саме завдяки правовому статусу особа включається у систему тих, чи інших правовідносин» [148, с. 21].

Таким чином, сутність «правового статусу» зводиться до сукупності різних нормативно врегульованих властивостей суб'єкта, які визначають особливості правовідносин, в які він здатен вступати. При цьому, якщо сутність

поняття «правовий статус» в цілому зрозуміла, то навколо його структурних елементів завжди точилось багато наукових дискусій.

Наприклад, А. Панчишин пропонував відносити до структури «правового статусу»: «а) правові норми, що визначають статус; б) основні права, свободи, законні інтереси та обов'язки; в) правосуб'єктність; г) правові принципи; д) громадянство; е) гарантії прав і свобод; ж) юридичну відповідальність; з) правовідносини загального (статусного) типу» [194, с. 96].

Віднесення до структури «правового статусу» наявності громадянства, на наш погляд, вказує на відсутність можливості побудувати уніфіковану структуру цієї категорії для всіх суб'єктів, до якої воно застосовується. Адже громадянством можуть бути наділені лише люди, але ніяк не державні органи. Отже, і сукупність елементів, що входить до «статусу» людини та державного органу буде відрізнятись.

Непоганим виходом із цієї ситуації є введення категорії «адміністративно-правовий статус». Воно не повинне бути універсальним за визначенням, оскільки відноситься не до права в цілому, а лише до окремої його галузі (адміністративного права). Хоча введення цього поняття не вирішує проблему остаточно, але наукові пошуки його особливостей для різних суб'єктів створюють широкі можливості для практичного застосування цієї категорії.

Так, наприклад, О. Петришин характеризує «адміністративно-правовий статус» як: «сукупність прав і обов'язків у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності» [81].

В свою чергу, Т. Коломієць тлумачить «адміністративно-правовий статус державного органу» як: «сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певними органами» [138, с. 64].

Не погоджується із такими занадто звуженими підходами до визначень змісту категорії «адміністративно-правовий статус», наприклад, О. Марченко. І натомість пропонує розглядати «адміністративно-правовий статус» органів

виконавчої влади як: «взаємопов'язаний комплекс завдань, прав і обов'язків покладени(й) на них у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності (та) надання адміністративних послуг, (а також визначаючий перелік) підстав адміністративної відповідальності, основною метою якого є формування належних умов для забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб» [155, с. 261].

Ще більш докладно підходять до переліку складових елементів «адміністративно-правового статусу» державно-владних суб'єктів, наприклад, В. Авер'янов та О. Крупчан. До означеного комплексу властивостей вони відносять: правосуб'єктність, призначення органів, їхні завдання, функції, компетенцію і повноваження, форми, методи та цілі діяльності [13, с. 13-21].

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що вчені визначають категорію «адміністративно-правовий статус» із різним ступенем деталізації елементів його структури, але сходяться в тому, що складові такого «статусу» повинні бути належним чином унормовані.

Втім для подальшого дослідження нам немає необхідності з'ясовувати всі елементи «адміністративно-правового статусу» суб'єктів системи охорони «державної таємниці». Варто зосередитись лише на тих особливостях, які мають безпосередній вплив на досліджувану нами проблематику.

Преш за все, слід звернути увагу на перелік основних суб'єктів, що задіяні в системі забезпечення охорони «державної таємниці». Компетенції більшості з них закріплені в змісті статей 4 та 5 Закону України «Про державну таємницю».

Перший із таких суб'єктів – *Верховна Рада України* (ВРУ). Цей орган визначає державну політику з охорони «державної таємниці». Наголосимо, що ВРУ це єдиний в державі законодавчий орган. Отже, політика щодо всіх відносини у сфері охорони «державної таємниці», навіть тих, що визначено міжнародними договорами (згода на обов'язковість яких також надає ВРУ) регулюються Парламентом. Зміст усіх інших нормативно-правових актів не може суперечити вимогам законів виданих ВРУ.

Президент України – забезпечує національну безпеку, а в її складі і охорону «державної таємниці». Безпосередньо відповідна діяльність здійснюється шляхом видання нормативно-правових актів належного ступеню юридичної сили.

Рада національної безпеки і оборони України (РНБО). Це конституційний орган, існування якого визначене статтею 107 Основного Закону України. РНБО координує та контролює діяльність органів виконавчої влади в сфері охорони «державної таємниці». «Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України» [141]. Він же і формує персональний склад РНБО. Отже, цей суб'єкт в першу чергу є інструментом Президента для роботи в сфері національної безпеки.

Кабінет Міністрів України (КМУ) – забезпечує здійснення державної політики в сфері охорони «державної таємниці», спрямовує та координує роботу інших органів влади. На відміну від РНБО нормотворча діяльність уряду виходить за межі сфери безпеки й не потребує затвердження виданих актів указами Президента України. Прикладом одного з найбільш важливих нормативно-правових актів КМУ в сфері охорони «державної таємниці» є «Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 року № 939.

Служба безпеки України (СБУ) – виконує функції спеціально уповноваженого органу в сфері охорони «державної таємниці». В межах визначеної законодавством компетенції СБУ безпосередньо забезпечує відповідну охорону, постійно локалізує передумови щодо витoku «секретної інформації», забезпечує належний контроль, здійснює дозвільну діяльність в сфері охорони «державної таємниці» тощо. Служба безпеки України оперативно надає керівництву держави та органам виконавчої влади відомості щодо наявних ризиків і загроз для прийняття останніми необхідних управлінських рішень [315].

Центральні (ЦОВВ) та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування – в межах своїх повноважень, визначених законом, здійснюють державну політику в сфері охорони «державної таємниці».

Керівники органів, підприємств, установ і організацій – безпосередньо забезпечують охорону «державної таємниці» відповідно до вимог режиму «секретності». Тобто Керівники виконують законодавчі вимоги, в тому числі забезпечують нормативно передбачені умови для їх виконання в окремому суб'єкті. Звернемо увагу на те, що визначення правового статусу Керівників підприємств, установ і організацій з боку законодавства не супроводжується уточненнями щодо юридичної форми чи підпорядкування суб'єктів, якими керують відповідні особи. Іншими словами, Керівники – це узагальнена назва службових або посадових осіб, що очолюють суб'єкти (особи), в яких провадиться діяльність пов'язана із «державною таємницею». Керівники складають ланку, що присутня фактично в будь-якому відповідному суб'єкті, незалежно від того, чи державний це суб'єкт, чи ні, а також незалежно від його місця в системі органів влади або поза нею.

Підкреслимо, що наведений вище перелік суб'єктів аж ніяк неповний, адже ще існують: вже згадувана раніше ДССЗІ України; Суди, які розглядають справи про порушення вимог законодавства в сфері охорони «державної таємниці»; розвідувальні органи тощо. Проте всі вони: по-перше, є органами держави; а по-друге, наділені власною унікальною компетенцією. Натомість Керівники певним чином відрізняються за всіма цими параметрами.

Виявлена відмінність дає підстави умовно поділити всіх суб'єктів системи охорони «державної таємниці» на дві великі групи: 1) суб'єкти із специфічними, притаманними лише їм повноваженнями та функціями (тобто із унікальною компетенцією); 2) та особи, які виконують типові для всіх державних органів, а також підприємств, установ і організацій завдання із забезпечення охорони «державної таємниці». До останніх передусім відносяться Керівники в державних органах, органах місцевого

самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності. Компетенція Керівників обмежена тим органом, або юридичною особою, в яких вони обіймають керівну посаду.

Проте, Керівники неєдині особи, які відносяться до другої виділеної нами групи. Сюди варто також віднести й *режимно-секретні органи* (PCO). Останні безпосередньо провадять діяльність, пов'язану з «державною таємницею» та забезпечують режим «секретності», а також здійснюють відповідний постійний контроль. Передача будь-яким іншим підрозділам функцій PCO згідно вимог Закону не допускається.

PCO можуть створюватись в формі групи, бюро, сектору, відділу тощо. У суб'єктах із незначним «секретним» документообігом, обов'язки PCO може виконувати всього лише одна особа, або навіть відповідні обов'язки можуть покладатись на працівника, що вже виконує іншу діяльність. В такому разі слово «орган» вказує скоріше на виокремлене підпорядкування. Адже PCO, незалежно від розміру його штату, завжди підпорядковується безпосередньо Керівнику.

Крім того, варто зазначити, що в нормативно-правових актах ідеться про статус начальника PCO. Наразі це не назва посади, а саме специфічний «адміністративно-правовий статус», яким наділяється певний працівник для забезпечення організації діяльності із виконання функцій PCO. Окрім безпосередніх співробітників режимно-секретних органів до виконання деяких функцій PCO за потреби можуть залучатись відповідні уповноважені особи. Отже, режимно-секретні органи наділені специфічним «адміністративно-правовим статусом», але в будь-яких організаціях він однаковий (тобто типовий). При цьому, завдання та права PCO чітко закріплені в статті 21 Закону України «Про державну таємницю». Визначення їх саме на рівні закону свідчить про важливість місця, яке посідають режимно-секретні органи в системі охорони «державної таємниці».

Означений нами підхід до певної міри дозволяє сприймати й працівників, які безпосередньо провадять діяльність, пов'язану із «державною таємницею»

як активних суб'єктів цієї системи. Адже останні також персонально приймають належні юридично значимі рішення. Наприклад, надають грифи «секретності» відомостям, що становить «державну таємницю». Або в складі експертних комісій приймають участь у вирішенні питань перегляду грифів, чи знищення матеріальних носіїв «секретної інформації» тощо. Проте, така діяльність супроводжується лише тимчасовою й спеціально нормативно закріпленою зміною «адміністративно-правового статусу» означених осіб, на відміну від працівників РСО та Керівників, адміністративно-правовий статус яких є постійним.

Оскільки режимно-секретні органи спираються в своїй діяльності на законодавство, то для забезпечення охорони «державної таємниці» та вимог режиму «секретності» вони здатні діяти достатньо самостійно. Проте, безпосередній контроль діяльність цих органів, а також пріоритет в прийнятті управлінських рішень належать саме Керівникам. Отже, для розгляду особливостей управління з питань охорони «державної таємниці» в ДКВС України передусім варто розглянути повноваження Міністерства юстиції України (як головного органу) та Департаменту з питань виконання кримінальних покарань (як територіального органу ДКВС України, який здійснює адміністративно-управлінські функції по відношенню до всіх відповідних Міжрегіональних управлінь), а також їх Керівників.

Так, згідно підпункту 6 пункту 5 «Положення про Міністерство юстиції України», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 року № 228, Мін'юст: «забезпечує у межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці (та) контроль за її збереженням в апараті Мін'юсту» [247]. Крім того, в підпункті 5 пункту 12⁻² Положення про МЮУ затверджено, що реалізацію державної політики стосовно «державної таємниці» в Міністерстві юстиції України й контроль за збереженням «державної таємниці» в апараті Мін'юсту забезпечує Державний секретар Мін'юсту відповідно до покладених на нього завдань [247]. Означені положення ніяк не змінюють роль Міністра юстиції

України як Керівника цього органу, адже окрім здійснення державної політики він також забезпечує охорону «державної таємниці» безпосередньо в центральному апараті Міністерства. В цьому контексті компетенції, визначені в сфері охорони «державної таємниці» для Держсекретаря, не перетинаються із повноваженнями Керівника, а передусім стосуються здійснення політики. При цьому, їх закріплення є корисним для МЮУ, оскільки сприяє чіткому визначенню зон відповідальності.

В той же час, компетенція щодо розроблення та здійснення заходів із забезпечення режиму «секретності» й постійного контролю за їх додержанням в центральному апараті МЮУ відноситься до режимно-секретних органів. Викладений на офіційному сайті Мін'юсту перелік структурних підрозділів Міністерства, свідчить про те, що в структурі центрального апарату МЮУ такий орган функціонує в вигляді відділу режимно-секретної роботи [160].

Складніша ситуація спостерігається із нормативно-правовим врегулюванням адміністративно-правового статусу Департаменту з питань виконання кримінальних покарань. Останній, як і Мін'юст, має власне РСО, але вже в структурній формі сектору режимно-секретної роботи. Відповідно «Органограми кримінально-виконавчої системи Міністерства юстиції України», РСО безпосередньо підпорядковується Начальнику Департаменту з питань виконання кримінальних покарань (як це і має бути згідно логіки Закону) [94].

Отже, для аналізу адміністративно-правового статусу Департаменту та його Керівника нам варто звернути увагу на Положення «Про Департамент з питань виконання кримінальних покарань». Одразу зауважимо, що таких Положень було видано багато.

В цьому контексті нагадаємо, що Департамент було створено Постановою КМУ № 20 від 24.01.2020 року. В свою чергу Положення про Департамент має бути врегульовано Наказом Міністерства юстиції України. З цього приводу звернемо увагу на особливості національного нормотворення та державної реєстрації нормативно-правових актів підзаконного характеру. Останні визначені Постановою КМУ від 28.12.1992 року № 731. Де декларується, що:

«державна реєстрація нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади, які є суб'єктами нормотворення, здійснюється відповідно до Указу Президента України від 03.10.1992 року № 493 [228] ... Державній реєстрації підлягають нормативно-правові акти, які містять одну або більше норм, що зачіпають права, свободи, законні інтереси і стосуються обов'язків громадян та юридичних осіб, встановлюють новий або змінюють, доповнюють чи скасовують організаційно-правовий механізм їх реалізації, або мають міжвідомчий характер, тобто є обов'язковими для інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також юридичних осіб, що не належать до сфери управління суб'єкта нормотворення» [245, п.п. 1-2]. Тож, оскільки Наказ МЮУ «Про затвердження Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань» не відповідає зазначеним умовам, то він не підлягає державній реєстрації, а відтак і не розміщується в національній базі законодавства zakon.rada.gov.ua. Внаслідок цієї особливості точно встановити кількість трансформацій Положення про Департамент, що були здійснені МЮУ, спираючись виключно на загально доступні в інтернеті відомості фактично неможливо.

Втім у електронній мережі, в тому числі на офіційних сайтах ДКВС України (kvs.gov.ua) та МЮУ (minjust.gov.ua), є деякі відомості щодо перебігу означеного унормування. Наразі, користуючись загальнодоступними електронними джерелами, можна нарахувати щонайменше сім різних варіантів Положення про Департамент. А саме: від 26.02.2020 року № 687/5; від 01.04.2020 року № 1302/5 [241]; від 19.08.2020 року № 2845/5; від 21.12.2020 року № 4403/5 [243]; від 07.04.2022 року із № 1462-7.4.1-22 (лише Положення без Наказу) [95]; від 26.04.2023 року № 1470/5; від 20.09.2023 року № 3362/5 [242].

Вочевидь, це далеко не всі спроби унормування. Отже, відповідних редакцій справді було чимало, що є красномовною ознакою ускладнень, з якими стикнувся Мін'юст під час врегулювання адміністративно-правового

статусу Департаменту. Втім проаналізуємо останню названу нами редакцію Положення про Департамент.

Так, в Положенні «Про Департамент з питань виконання кримінальних покарань» зазначено, що Департамент: «є міжрегіональним територіальним органом Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань ... є органом Державної кримінально-виконавчої служби України. ... Департамент реалізує повноваження Мін'юсту в сфері виконання кримінальних покарань та з питань утримання військовополонених ... здійснює керівництво оперативно-службовою діяльністю підпорядкованих йому міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, територіальних (міжрегіональних) воєнізованих формувань, підприємств установ виконання покарань (далі – органи і установи), а також таборів для тримання військовополонених (дільниць для тримання військовополонених)» [242, арк. 1].

Департамент відповідно до покладених на нього завдань: «забезпечує реалізацію державної політики щодо охорони державної таємниці, здійснення контролю за її збереженням, збереження документів та матеріальних носіїв секретної інформації, створених та отриманих у процесі діяльності» [242, арк. 8]. Не дивлячись на те, що здійснення державної політики в сфері охорони «державної таємниці» передусім належить саме ЦОВВ, а не його територіальному органу, зазначений підхід до врегулювання видається доцільним, адже сфера діяльності Департаменту занадто широка, специфічна та охоплює велику кількість підпорядкованих суб'єктів.

В Положенні про Департамент також стверджується, що «Департамент для виконання покладених на нього завдань має право: ... 4) безперешкодно (без супроводу) у будь-який час доби відвідувати приміщення та об'єкти, що знаходяться під охороною ДКВС України, проводити огляди місць збереження документів, сейфів, ... приміщень та службових кабінетів персоналу органів і установ, ... та проводити перевірки за всіма напрямками службової діяльності, при цьому використовувати фото-, відеозйомку та користуватися засобами

мобільного зв'язку» [242, арк. 11]. Означене твердження не враховує обмежень, що мають місце відносно відповідних дій, пов'язаних із «державною таємницею». Відтак наведена норма обов'язково має бути належним чином відкоригована.

Сумнівним видається й підхід щодо закріплення повноважень Начальника Департаменту. Так, в Положенні відсутнє безпосереднє згадування про забезпечення охорони «державної таємниці» (є лише вказування на здійснення інших повноважень, визначених законом). Втім саме Начальник Департаменту є Керівником цього державного органу й відповідно має всі відповідні права та обов'язки в сфері охорони «державної таємниці». Натомість Положенням перераховано відомості (із зазначенням пунктів ЗВДТ), до яких Начальник Департаменту має доступ. Проте, наведений перелік за об'ємом навіть менший ніж в Першого заступника начальника Департаменту та Заступників начальника Департаменту, що виглядає нелогічним.

Вважаємо, що така ситуація потребує корегування. З цього приводу, видається недоцільним перелічувати всі пункти ЗВДТ, із якими працює Начальник Департаменту, але корисним є принаймні зазначити, що як Керівник Начальник Департаменту працює із усіма «секретними» відомостями, які створені та отримані в процесі діяльності Департаменту.

Згадування пунктів ЗВДТ («Зводу відомостей, що становлять державну таємницю») призводить нас до ще одного, неназваного раніше, але вкрай важливого суб'єкту системи охорони «державної таємниці». А саме, до *Державних експертів з питань таємниць* (Держексперти).

Стаття 10 Закону України «Про державну таємницю» зазначає, що: «віднесення інформації до державної таємниці здійснюється мотивованим рішенням державного експерта з питань таємниць за його власною ініціативою, за зверненням керівників відповідних державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій чи громадян. Державний експерт з питань таємниць відносить інформацію до державної таємниці з

питань, прийняття рішень з яких належить до його компетенції згідно з посадою» [232, ст. 10].

Отже, саме від рішень Держексперта залежить яка «інформація» буде становити «державну таємницю». В цьому відношенні постать Держексперта є однією з ключових у всій системі охорони «державних секретів». З цього приводу одразу ж виникають питання: хто ці особи та звідки в них необхідна кваліфікація?

Наразі статус Держексперта надається особам, які займають посади внесені до «Переліку посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць» затвердженого Указом Президента України. Отже, цей адміністративно-правовий статус не особистий, чи персональний, а посадовий. Тож, необхідний рівень кваліфікації Держексперта забезпечується вимогами до зайняття певної посади.

Зауважимо, що Перелік посад доволі часто коригується, наприклад: в зв'язку із зміною назви окремих органів, їх реструктуризацією, інших поточних потреб. До відповідного Переліку, як правило, вносяться посади перших осіб в органах влади чи організаціях (міністр, голова, командувач, директор тощо). З цього витікає, що: таких посад, по-перше, небагато; а по-друге, посадовці, що їх обіймають, наділені необхідним рівнем владних повноважень для здійснення відповідної діяльності (вимагання звітів, ініціювання досліджень, формування робочих груп тощо).

При цьому, Держексперти приймають рішення лише в своїй галузі (сфері) діяльності. Отже, значення має не лише рівень посади, але й зміст повсякденної роботи (досвід), який забезпечує необхідну обізнаність у певній проблематиці. Так, наприклад, в доволі великій структурі Міністерства економіки України Держекспертом визначено не посаду Міністра, а його Заступника та Директора департаменту економіки безпеки і оборони [269]. Тобто саме тих осіб, на прями роботи яких, найбільше пов'язані із «секретністю».

Таким чином, наявність посад Держекспертів свідчить про те, що в певній галузі або сфері діяльності є потреба забезпечувати охорону «державної

таємниці». А зміст відповідних пунктів ЗВДТ характеризує те, яка саме «інформація» в зазначеній сфері становить «державну таємницю».

Наразі чинним є Указ Президента України «Про Перелік посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць» від 19.05.2020 року № 190/2020 (із змінами). З його виданням нечинним визнано 16 актів (зокрема попередній Перелік та зміни до нього). Новий Указ за час свого існування вже зазнав 6 редакцій.

Підкреслимо, що попередній Перелік посад (№ 987/2009 від 01.12.2009 року) містив у собі 3 посади Держекспертів Державної пенітенціарної служби України (ДПтС). А саме: Голова Державної пенітенціарної служби України; Перший заступник Голови Державної пенітенціарної служби України; Заступник Голови Державної пенітенціарної служби України. Втім трохи згодом після ліквідації ДПтС Президентом України було видано Указ № 29/2017 від 09.02.2017 року, яким розділ «Державна пенітенціарна служба України» було повністю виключено із Переліку посад.

Такий крок цілком зрозумілий. Оскільки якщо нема державного органу, то й посади мають бути виключені. Проте, цей факт аж ніяк не відмінняє існування потреби в забезпеченні охорони «державної таємниці» в сфері діяльності ДКВС України. Втім Керівники новостворених Міжрегіональних управлінь, вочевидь, не могли виконувати відповідну функцію. По-перше, їх стало 6 замість 3-х, що занадто багато. А по-друге, їх компетенція розповсюджувалась лише на окрему територію. Отже, створення пункту ЗВДТ для окремої території протирічить всій логіці цього акту та й роботи Держексперта в цілому. Тому, одночасно із виключенням 3-х старих посад ДПтС, до Переліку посад Держекспертів було додано ще одну посаду Мін'юсту – «Заступник Міністра юстиції України (одна посадова особа)».

Чинний на сьогоднішній час Перелік посад містить розділ «Міністерство юстиції України» в якому зазначено дві посади: Міністр юстиції України та Заступник Міністра юстиції України (одна посадова особа). Цікаво, що посада Державного секретаря Мін'юсту, який реалізує державну політику стосовно

«державної таємниці» в МЮУ до цього списку не входить. Беручи до уваги різноманіття напрямів роботи Мін'юсту, віднесення посади Держсекретаря до Держекспертів видається доцільним. Тим більше, це б пояснило зміст його діяльності із реалізації державної політики в сфері охорони «державної таємниці».

Водночас із тим, значно більшу увагу привертає перспектива створення посади Держексперта, який був би безпосередньо включений в діяльність ДКВС України, що забезпечувало б йому глибше знання нюансів відповідної діяльності, ніж їх мають Міністр юстиції та його Заступник. Наприклад, оперативно-розшукова діяльність нетипова для МЮУ й відповідно щодо неї більше обізнаними є працівники Міжрегіональних управлінь.

Наразі із створенням Адміністрації, а пізніше Департаменту з питань виконання кримінальних покарань така можливість з'явилась. Адже Начальник Департаменту хоча і очолює територіальний орган МЮУ, але в сферу його підпорядкування входять й усі інші Міжрегіональні управління. Отже, суто структурних перепон для віднесення посади Начальника Департаменту до числа Держекспертів зараз немає. Проте, для змістовної оцінки такої перспективи варто більш докладно розглянути чинний ЗВДТ.

Зараз в Україні діє «Звід відомостей, що становлять державну таємницю, закріплений» Наказом Центрального управління СБУ від 23.12.2020 року № 383. Передував йому ЗВДТ закріплений Наказом СБУ від 12.08.2005 року № 440. Обидва нормативно-правові акти містять таблицю із такими показниками: номер статті ЗВДТ; Зміст відомостей, що становлять державну таємницю; Ступінь секретності; Суб'єкти режимно-секретної діяльності, держекспертами яких прийнято рішення. При цьому старий ЗВДТ має ще один стовбець: Строк дії рішення про віднесення інформації до державної таємниці (у роках).

ЗВДТ 2005 року оперує відомостями про держекспертів: ДДВП – Державного департаменту України з питань виконання покарань; ДКВС – Державної кримінально-виконавчої служби України; ДПтС – Державної

пенітенціарної служби України; та МЮ – Міністерство юстиції України. Проте, в чинному ЗВДТ використовуються лише аббревіатури МЮ та ДКВС. Тобто із оновленням ЗВДТ та переглядом його пунктів назви ДДВП та ДПтС були виключені, але при цьому специфіка ДКВС не зміщується із діяльністю Мін'юсту.

Аналіз викладених у ЗВДТ даних дозволяє виділити такі основні напрями діяльності ДКВС України, пов'язані з «державною таємницею»: «мобілізаційна робота; робота з технічного захисту інформації; режимно-секретна робота; робота з охорони, нагляду та безпеки; оперативно-розшукова робота» [90, с. 53].

Чинний ЗВДТ № 383 з часу свого прийняття вже отримав 14 змін. Отже, Звід є доволі динамічним нормативно-правовим актом. ДКВС згадується в ньому як суб'єкт режимно-секретної діяльності, Держекспертом якого було прийняте рішення про віднесення інформації до «державної таємниці» 21 раз. Натомість щодо Мін'юсту таких згадувань лише 4, тобто у більше ніж в п'ять разів менше. Це аргументовано доводить, що діяльність ДКВС України в сфері роботи із «державною таємницею» є більш різноманітною та специфічною ніж робота Міністерства юстиції України.

2.2. Адміністративно-правові форми та методи охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України

Аби з'ясувати яке значення мають адміністративно-правові «форми» та «методи» для охорони «державної таємниці», на наш погляд, спочатку доцільно чітко обґрунтувати цінність належного забезпечення самої охорони «державної таємниці». Для цього ще раз звернемось до визначення терміну «секретна інформація». Закон стверджує що: це «вид таємної інформації, ... розголошення як(ої) може завдати шкоди національній безпеці України...» [232].

Цікаво, що поняття «розголошення» не має нормативно закріпленого визначення. Законодавча база містить терміни: Розголошення комерційної таємниці (2); Схилення до розголошення комерційної таємниці (2); Період нерозголошення інформації про вразливість системи [57]. Але тематики нашого дослідження ці терміни безпосередньо не стосуються. Втім сутність «розголошення» інтуїтивно зрозуміла. Хоча й залишаються деякі питання. Наприклад: а якщо «розголошення» здійснюється свідомо і санкціоновано, як цілеспрямований «контрольований витік» у поєднанні достовірних відомостей та дезінформації? Таку ситуацію цілком можливо уявити. В такому разі означена дія теж є «розголошенням»?

Зважаючи на викладене, для розуміння сутності терміну «державна таємниця», слово «розголошення» не варто трактувати окремо від подальшої частини речення. Вкрай важливою в даному випадку стає часина формулювання, яка стосується наявності «шкоди національній безпеці України».

Втім якщо ми розглядаємо державу як самостійний суб'єкт міжнародних відносин, то негаразди України внаслідок «розголошення» очевидні. Тож, держава як цілісний організм має цьому протистояти. Але якщо сприймати Україну передусім як громадян, то для пояснення сутності «шкоди» нам знадобиться ще декілька термінів. А саме, визначення понять: по перше, «національна безпека України – (це) захищеність ... національних інтересів України від реальних та потенційних загроз; (та по-друге), національні інтереси України – (це) життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [265, ст. 1].

Зважаючи на викладене, «розголошення секретної інформації» шкодить як державі так і суспільству. Отже, важливість належного забезпечення охорони «державної таємниці» не викликає сумнівів. Тим більше це актуально

зараз в стані відбиття ворожого нападу, в якому знаходиться Україна. В таких умовах збереження «державної таємниці» стає критично необхідним.

«Виконання цього завдання безперечно потребує вироблення державою відповідної системи охорони, правових механізмів її реалізації, визначення відповідальних державних суб'єктів та належних порядків їх дій, інших нормативно врегульованих заходів». Отже, охорона «державної таємниці» вимагає спеціального адміністративно-правового забезпечення, адекватного існуючим умовам.

В цьому контексті доречним є зауваження В. Гресько, яка стверджує, що сучасні «підходи до розуміння адміністративно-правового забезпечення свідчать, що останнє є сукупністю різних елементів» [84, с. 124]. В свою чергу, наприклад, О. Гумін перелічує такі елементи. Науковець відносить до них: об'єкт, суб'єкт, норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини та їх зміст, гарантії, заходи, засоби, форми (та) методи» [85, с. 50].

Таким чином, адміністративно-правові «форми» та «методи» є невід'ємною важливою складовою забезпечення охорони «державної таємниці». Ті категорії, які ми розглядали раніше (об'єкт охорони, суб'єкти охорони та їх мета, завдання та функції охорони, її нормативно-правові засади), в своїй сукупності відповідали на питання: хто, що і чому має робити? Натомість зміст «форм» та «методів» має вказати – як це потрібно здійснювати.

З цього приводу варто наголосити, що обидві названі категорії мають певні, властиві їм обом, особливості. А саме, їм притаманна багата різноманітність, із за чого їх важко класифікувати, адже вони суттєво залежать від змісту діяльності, в якій здійснюються. При цьому, один і той самий державний орган може використовувати як типові для нього «форми» і «методи» роботи, так і за потреби застосовувати специфічні або загальноуправлінські варіанти дій. Тому в законодавчих актах не завжди чітко перелічують й зазначають окремі «форми» та «методи». Внаслідок чого, означені категорії носять скоріше науковий, аніж суто нормативний характер. З цього питання О. Резнік стверджує, «що чинне законодавство взагалі не містить

конкретного переліку форм діяльності правоохоронних органів в тій чи іншій сфері правовідносин» [299, с. 269-270]. Те саме, вочевидь, характерно і для «методів».

Щодо Закону України «Про державну таємницю», то в ньому, ані конкретні «форми», ані «методи» безпосередньо не називаються. Натомість в статті 8 «Інформація, що може бути віднесена до державної таємниці» зазначено, що: «до державної таємниці у порядку, встановленому цим Законом, відноситься інформація: ... 4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку: ... про ... *форми, методи* і результати оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності; ... про інші засоби, *форми і методи* охорони державної таємниці» [232].

Отже, на перший погляд, оскільки ця дисертаційна робота не має жодного грифу обмеження доступу, на цьому викладення опрацьованих нами відомостей мало б і завершитись. Проте, є декілька аргументів, які цьому заперечують.

По-перше, з 39-ти статей Закону України «Про державну таємницю» щонайменше 21-а стаття, тобто більше 50% Закону, безпосередньо стосуються «засобів, форм і методів охорони державної таємниці» (хоча Закон, при цьому, жодного з них прямо і не називає). А саме, ідеться про розділи: IV «Охорона державної таємниці» і V «Контроль за забезпеченням охорони державної таємниці та нагляд за додержанням законодавства про державну таємницю». До названих розділів входять, наприклад, такі статті як: 18 «Основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці»; 19 «Єдині вимоги до матеріальних носіїв секретної інформації»; 20 «Дозвільний порядок провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, та режим секретності»; 22 «Допуск громадян до державної таємниці»; 27 «Доступ громадян до державної таємниці»; 34 «Особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею» тощо.

Отже, оскільки сам Закон містить інформацію, з якої витікають певні відомості про «форми» і «методи» охорони, то норму процитованої нами вище статті 8 слід сприймати більш диференційовано. Так, наприклад, абзац тринадцятий пункту 4 частини першої статті 8 уточнює, що; «конкретні відомості *можуть* бути віднесені до державної таємниці ... *лише за умови*, що ... їх розголошення завдаватиме шкоди інтересам національної безпеки України...» [232]. Отже, слово «*може*» залишає простір для рішень, щодо віднесення або не віднесення «інформації» до «таємниці».

В контексті цього підкреслимо, що наразі переважна більшість основних відомостей про заходи забезпечення охорони «державної таємниці» викладено в «Порядку організації та забезпечення режиму секретності...», який закріплено постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року № 939 (Порядок № 939). Названий документ безперечно містить дані, що дозволяють ідентифікувати відповідні «форми» та «методи», але має при цьому гриф обмеження доступу «Для службового користування». Такий саме гриф має й більшість інших адміністративно-правових норм в цій сфері діяльності. Отже, здебільшого секретними є не самі правові норми, а відомості про їх реальне застосування та реалізацію конкретних заходів.

По-друге, той факт, що Закон України «Про державну таємницю» перелічує основні «заходи» відповідної охорони, але чітко не ідентифікує «форми» та «методи», з одного боку свідчить про тісний істотний зв'язок цих категорій між собою та із відповідною діяльністю, а з іншого підтверджує наше твердження про науково-теоретичну природу названих понять.

По-третє, оскільки, як ми зазначали раніше, повного та докладного переліку «форм» і «методів» не існує, то нам ніщо не заважає розглядати ті з них, які не становлять «таємницю» та не мають жодного обмеження доступу.

Відтак, не претендуючи на вичерпність, в цьому підрозділі дослідження ми зосередимось на загальних проблемах охорони «державної таємниці» та «формах» і «методах», які застосовуються для їх вирішення в Державній кримінально-виконавчій служби України (ДКВС України).

Почнемо із того, що наявність в Україні належної нормативно-правової бази, щодо охорони «державної таємниці», ще не гарантує її ефективного використання. Друга обов'язкова складова, що має бути в наявності, це грамотні та ефективні дії осіб, які безпосередньо працюють з «секретною інформацією». В масштабах України це, вочевидь, десятки тисяч осіб. Хто ці люди та чи мають вони необхідну для цього підготовку і кваліфікацію?

Зміст Закону України «Про державну таємницю» дозволяє зробити висновок про те, що з «державними секретами», працюють лише ті суб'єкти, зміст роботи яких вимагає цього за умовами їх професійної діяльності: службової, посадової або виробничої, наукової, чи навіть просто пов'язаної із навчанням. З цього випливає, що загальна спрямованість професійної діяльності означених осіб напроцуд широка та охоплює різноманітні наукові галузі і сфери. Відтак, з відомостями, які становлять «державну таємницю», працюють люди із абсолютно різною освітою: гуманітарною, природничою, отриманою в галузі точних наук тощо. Тобто такими особами є: економісти, історики, педагоги, медики, інженери, особи що мають іншу фахову освіту. При цьому, деякі з них можливо ще навіть не завершили своє навчання та не отримали диплом. Отже, постає питання: що гарантує наявність у означених осіб сукупності специфічних за своїм змістом юридичних знань, для того аби вони могли дотримуватись встановлених національним законодавством правових вимог та водночас належним чином забезпечувати виконання заходів з охорони «державної таємниці»?

В цьому контексті наголосимо, що навіть отримання фахової правової освіти далеко не завжди передбачає докладне вивчення нормативно-правової бази з охорони «державної таємниці». А остання, доречи, зовсім немаленька за своїм обсягом. Наприклад, лише згаданий Порядок № 939 налічує декілька сотень сторінок. А внаслідок грифу «ДСК» цей документ неможна копіювати та переводити в електронний формат. Отже, працювати з ним потрібно постарому, орієнтуючись в чималому друкованому тексті. Названий Порядок № 939 не єдиний підзаконний документ. Зміст відповідної законодавчої бази настільки

великий, що всіма специфічними особливостями не володіють мабуть навіть ті, хто згідно із своїми посадовими обов'язками постійно працює над забезпеченням режиму «секретності».

Зауважимо, що Закон України «Про державну таємницю» безпосередньо вимагає бути обізнаним із складом чинного законодавства про «державну таємницю» лише *від керівників* тих органів, установ, підприємств та організацій, які провадять діяльність, пов'язану з «державною таємницею». Про це зазначено в статті 20 названого Закону. Для усіх інших учасників провадження відповідної діяльності такі вимоги на рівні спеціального Закону незадекларовані.

Разом із тим, необхідно визнати, що державою вироблено типові заходи, які спрямовано на додержання режиму «секретності» та нерозголошення відомостей, що становлять «державну таємницю». Зокрема вони безпосередньо стосуються осіб, які були ознайомлені з такою інформацією або яким вона стала відома в ході професійної діяльності. До таких заходів можна віднести процедуру надання «допуску до державної таємниці». Вона визначена статтею 22 названого вище Закону. Підчас її здійснення усувається, наприклад, такий ризик, як допущення до «секретних» відомостей осіб, які мають певні психічні захворювання. Також законодавством передбачена обов'язкова перевірка Службою безпеки України фактів: стосовно причетності особи до організацій, що заборонені в установленому законодавством порядку; виявлення інших обставин, що підвищують ризик розголошення особою «секретних» відомостей, в разі якщо вони стануть їй відомі; тощо. Унеможливленим також є отримання «допуску до державної таємниці» без письмово підтвердженого громадянином взяття на себе зобов'язань, щодо збереження довірених йому «секретних» відомостей. Крім того, тим особам, яким надається «допуск до державної таємниці», повідомляється про відповідальність за її розголошення та за інші порушення вимог законодавства про «державну таємницю».

Варто також зазначити, що для деяких категорій осіб застосовуються й інші заходи, щодо поінформування про необхідність збереження «державної таємниці». Це може робитись навіть поза процедурою надання «допуску». Наприклад, для громадян, які вперше зараховуються на посади як рядового, так і начальницького складу кримінально-виконавчої служби, статтею 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» передбачено прийняття присяги. В змісті останньої зазначене зобов'язання: «...зберігати державну та іншу охоронювану законом таємницю» [227]. В той же час, зауважимо, що особовий склад ДКВС України становлять не лише означені посадові особи але й державні службовці та й цивільні особи також. Деякі з них не приймають жодної присяги, а в змісті присяги інших суб'єктів окремих згадувань про «державну таємницю» не міститься, натомість зазначено лише зобов'язання: «...дотримуватися Конституції та законів України...» [230, ст. 36].

З викладеного можна зробити висновок, що означені заходи (і процедура надання «допуску», і прийняття на себе зобов'язань особою шляхом присяги) є лише першою ланкою для отримання громадянином можливості працювати з «секретною інформацією». А питання проблематики рівня знань означених осіб на цьому (першому) етапі вирішуються лише частково та здебільшого поверхово.

Проте існує також і інша обов'язкова процедура. Нею є надання «доступу до державної таємниці». Основний її зміст визначено в статті 27 Закону України «Про державну таємницю», а особливості та різні варіанти її реалізації унормовано здебільшого на підзаконному рівні.

Надання «доступу» фактично є другим етапом, необхідним для реального санкціонованого ознайомлення особи з «таємною інформацією». При цьому, отриманий «допуск» закріплює за людиною право працювати із «секретними» відомостями в цілому, а «доступ», який за ним слідує, завжди надається лише до конкретної обмеженої сукупності даних. Отже, враховуючи викладене, той момент, коли особа вперше отримує «доступ» за основним місцем зайнятості,

видається найбільш вдалим для перевірки наявності в неї належного рівня знань з охорони «державної таємниці».

Для пояснення зробленого твердження варто навести аналогію із обов'язковим інструктажем та контролем знань з охорони праці, які завжди передують початку виконання особою своїх посадових обов'язків. Так, навряд чи будь-який розважливий роботодавець дозволить робітнику працювати із складним пристроєм, або виконувати небезпечні роботи не проконтролювавши перед цим, що така особа ознайомена із правилами безпеки.

Наразі, згідно Закону України «Про державну таємницю», надання «доступу» до «секретних відомостей» здійснюють керівники державних органів, а також органів місцевого самоврядування. Крім того рішення про надання «доступу» приймають керівники підприємств, установ і організацій різних форм власності. Тобто відповідні повноваження віднесено до компетенції перших осіб тих суб'єктів, у яких провадять діяльність пов'язану із «секретною інформацією». Втім цілком зрозуміло, що керівники, приймаючи відповідні рішення, безпосередньо не здійснюють всю процедуру. Цю функцію забезпечують підпорядковані ним режимно-секретні органи (РСО). Отже, здебільшого саме РСО перевіряють належний рівень знань (хоча в деяких випадках, визначених законодавством, такі дії виконує й Служба безпеки України).

Варто зазначити, що на рівні спеціального закону діяльність РСО, щодо забезпечення контролю знань з охорони «державної таємниці», слабо деталізована. Отже, зміст та форма заходів, які обирає РСО для запровадження, можуть значним чином варіювати, залежно від ситуації та вподобань працівників окремого режимно-секретного органу. З особистої практики нам відомо, що зміст питань, включених до перевірки, може стосуватись як лише декількох простих відповідей, так і передбачати тривале й дуже поглиблене опитування. При цьому, режимно-секретні органи кожного підприємства, установи, організації, органу влади та місцевого самоврядування мають широкі можливості для самостійного обрання (на власний розсуд) тих способів та

засобів, а також «форм» і «методів» здійснення контролю знань, які вони вважають за потрібне застосовувати.

Враховуючи важливість окресленої проблематики для ефективного забезпечення охорони «державної таємниці», а також той факт, що застосовані для її вирішення «форми» і «методи» мають практичне значення і доступ до відомостей про них не обмежений законодавством, нам варто зосередитись саме на їх опрацюванні.

Наразі вивченню аспектів проблематики адміністративно-правових «форм» та «методів» у різних сферах діяльності держави присвячені роботи таких вчених як: В. Авер'янов, О. Амосов, О. Бандурка, І. Білодід, Г. Бондаренко, В. Голіна, І. Голосніченко, В. Гостєв, Н. Громов, І. Даньшин, П. Добродумов, С. Ємельянчик, А. Зелінський, А. Каляєв, П. Каркач, С. Ківалов, Ю. Кіщак, О. Ключєв, Н. Коваленко, М. Ковалів, І. Коліушко; С. Коломойцев, Р. Колосов, В. Конопльов, Ю. Корнєв, Ю. Кравченко, В. Кузнецов, С. Кузніченко, М. Лесечко, В. Лиховид, О. Маковська, Н. Міловська, Н. Москалюк, О. Музичук, О. Негодченко, Н. Нижник, С. Палагута, В. Плішкін, Т. Подковенко, О. Поляк, Л. Попова, А. Рабінович, К. Ростовська, О. Семенюк, Є. Соболю, В. Сокурєнко, В. Фелик, А. Чемерис, Л. Шестак, В. Шинкарук, О. Ящищак та інших вчених.

Питання «форм» і методів» в сфері навчання й набуття належної кваліфікації з питань охорони «державної таємниці» та забезпечення режиму «секретності» досліджували: А. Бабенко, І. Башта, О. Безпалова, В. Василюк, О. Гоц, М. Григорчук, О. Джафарова, І. Касперський, О. Кулініч, А. Лисеюк, А. Марущак, В. Олійник, С. Петков, І. Романенко, Ю. Самойленко, К. Свіріна, Л. Сопільник, С. Шатрава, В. Шлапаченко та інші.

В нагоді для нашого дослідження також стали такі навчально-освітні матеріали як: *опорний конспект лекцій* – «Охорона державної та комерційної таємниці» (В. Зайцева-Калаур; 2018 рік) [178]; *навчальний посібник* – «Організація охорони державної таємниці в Україні» (А. Супруненко та інші; 2020 рік) [180]; *навчальний посібник* – «Режим секретності» (С. Пекарський;

2021 рік) [198]; *навчальний посібник* – «Управління повсякденною діяльністю підрозділів» (Національний університет оборони України ім. Івана Черняхівського; 2021 рік) [332].

Не дивлячись на все перелічене, маємо констатувати, що дослідження контролю знань з охорони «державної таємниці» в ДКВС України, а також вивчення «форм» та «методів», які використовуються саме цією Службою, у фаховій літературі фактично не зустрічається.

Втім в контексті тематики нашого дослідження незайвим буде звернути увагу також на такі освітні матеріали як: програма (силабус) навчального курсу для денної форми навчання спеціальності 081 «Право» – «Режим таємності» (О. Кузнєцов; 2019 рік) [297]; програма вибіркової навчальної дисципліни підготовки бакалаврів спеціальності 081 «Право» – «Охорона державної, службової та особистої таємниці» (О. Кузьмич, 2019 рік) [189]; робоча програма (силабус) навчальної дисципліни – «Основи організації та забезпечення режиму секретності в установах і організаціях України» (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації КПІ ім. Ігоря Сікорського. Спеціальна кафедра № 2; 2022 рік) [185]; план-конспект заняття з особовим складом ГУ ДСНС України в Івано-Франківській області – «Відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю» (І. Турчин; 2022 рік) [73]; спеціальна короткострокова освітня програма для підвищення кваліфікації державних службовців працівників режимно-секретних органів суб'єктів режимно-секретної діяльності – «Охорона державної таємниці» (Національна академія служби безпеки України; 2023 рік) [188].

Цінність наведеного переліку інформаційних матеріалів полягає в тому, що він створює підстави для деяких важливих для нашого дослідження висновків. А саме, дозволяє аргументовано стверджувати: по-перше, що охорона «державної таємниці» охоплює широке коло наукових галузей (про це свідчать навчальні матеріали авторства Інституту спеціального зв'язку та захисту

інформації КПП, який беззаперечно передусім відноситься до закладів технічної освіти); по-друге, що підтримання високого рівня знань в сфері охорони «державної таємниці» є важливим для ДКВС України напрямом роботи (про це свідчить згаданий вище навчальний курс «Режим таємності», сформований в Академії державної пенітенціарної служби); по-третє; що навчання в сфері охорони державної таємниці здійснюється не лише на рівні закладів освіти (у якості основних та вибіркових освітніх програм, а також й у формі підвищення кваліфікації, про що свідчить курс розроблений Національною академією СБУ). Крім цього, навчальна діяльність активно провадиться й на рівні окремих державних суб'єктів, тобто реалізується у форматі внутрішніх навчальних заходів (на що вказує, наприклад, програма занять з особовим складом ГУ ДСНС України, підготовлена РСО цього органу). Останнє також свідчить, що й режимно-секретні органи (зокрема й в ДКВС України) не лише здійснюють контроль знань з охорони «державної таємниці» але й беруть участь у навчально-освітній діяльності з цього специфічного напрямку знань.

В контексті викладеного зауважимо, що система ДКВС України характеризується великою кількістю трансформацій, зокрема таких, що стосуються організаційно-структурних перетворень. Так, від 18 травня 2016 року Постановою Кабінету Міністрів України № 348 «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» було «ліквідовано як юридичні особи публічного права територіальні органи управління Державної пенітенціарної служби та утворено як юридичні особи публічного права територіальні органи Міністерства юстиції – міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації: Західне, Південне, Південно-Східне, Північно-Східне, Центральне, Центрально-Західне» [96]. Внаслідок перебудови кожне міжрегіональне управління стало здійснювати управлінську діяльність одразу в декількох областях України. Завдяки чому в міжрегіональних управліннях з'явилися посади, робота на яких передбачає постійне фізичне знаходження службових осіб поза межами області, в якій

розташовано міжрегіональне управління. Серед таких посад є і такі, зайняття яких передбачає роботу із відомостями, що становлять «державну таємницю». Отже, проведення очного контролю знань в таких випадках, із зрозумілих причин, зазнало певних незручностей та ускладнень.

Таким чином, окреслені нами нормативно-правові та структурно-організаційні зміни ДКВС України підвищують важливість забезпечення належного контролю знань в сфері охорони «державної таємниці», зумовлюють необхідність ідентифікації відповідних «методів», а також пошук нових прогресивних «форм» контролю, що доводить актуальність обраної нами теми дослідження.

Зважаючи на викладене, *мету* цього підрозділу дисертації становить визначення сутності та удосконалення адміністративно-правових «методів» і «форм» охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Предметом* вивчення є взаємовідносини, що виникають в ДКВС України між суб'єктами провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею».

Завдання цього підрозділу дисертаційної роботи передбачають необхідність: з'ясувати сутність понять «методи» і «форми»; визначити поняття «адміністративно-правові методи охорони державної таємниці» і «адміністративно-правові форми охорони державної таємниці»; виявити особливості «методів» та «форм» охорони «державної таємниці» в ДКВС України; сформулювати висновки та запропонувати рекомендації.

Для виконання поставлених завдань було застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. А саме, використано: *системно-структурний, порівняльно-правовий методи та метод узагальнення*.

Виконання завдань цього підрозділу дослідження варто розпочати із з'ясування загальнонаукових поглядів на категорію «метод». Словник іншомовних слів тлумачить слово «метод» як: «1. спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2. прийом або система прийомів, що

застосовуються в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо)» [309].

Походження слова «метод» пов'язують із грецьким «μέθοδος» – «шлях кризь» [75]. За іншими джерелами грецьке «methodos» тлумачать як «спосіб діяльності суб'єкта, шлях до будь-чого. (Отже), метод – це спосіб або шлях пізнання реальної дійсності, система прийомів, що регулюють пізнавальну і практичну діяльність людей. (Таким чином, «метод» є системою із) сукупності принципів, правил, прийомів, розпоряджень, вимог, способів і норм пізнання та дії, яка повинна орієнтувати суб'єкта пізнання на вирішення конкретного науково-практичного завдання» [302].

Узагальнюючи викладене, виникають підстави стверджувати, що: «метод» виступає загальноприйнятим або спеціальним чином закріпленим способом організації діяльності, призначеним призвести до досягнення бажаного результату завдяки застосуванню сукупності певних стандартизованих прийомів. «Методи» застосовуються не лише з метою пізнання але й в іншій діяльності. Їх стандартизований характер дозволяє аргументовано здійснювати функції управління, контролю та оцінки в тих сферах де застосовується певний «метод».

Перелічуючи «методи» теоретичного рівня пізнання, В. Захожай, Д. Єрін та А. Єріна до останніх відносять, наприклад: Індукцію, Дедукцію, Аналіз, Синтез, Аргументацію, Абстрагування, Формалізацію, Моделювання, Системний підхід, Аналогію, Інтерпретацію [122, с. 18].

Наразі говорячи про застосування окремого «методу», ми чітко розуміємо, що саме відбувається або, що робить особа, яка його використовує. В цьому і полягає сенс оперування певними «методами». Проте, на наш погляд є очевидним, що деякі з перелічених вище «методів» безпосередньо витікають із особливостей побудови людської психіки та притаманних для людини операцій і процесів мислення, які і визначають типовий спосіб дій. Наприклад, такі «методи» як: «аналіз» або «синтез». Вивчаючи розвиток мисленневих операцій, Л. Лупійко та О. Закаблуківська відзначають, «що операція аналізу

для дітей молодшого шкільного віку є більш простим розумовим процесом. Аналіз розвивається значно швидше, ніж синтез» [152]. Ця цитата демонструє та підтверджує зроблене нами припущення.

Щодо інших «методів», то їх вироблення потребує додаткових наукових зусиль: ідентифікації, осмисленого формулювання, випробовування і закріплення, особливо в сферах, що виходять за межі суто пізнавальної діяльності. Наразі, адміністративне право має свої спеціально сформовані «методи».

Спробу класифікувати вже існуючі «методи» адміністративного права в 2017-му році зробила В. Юровська. Дослідниця переконливо доводить, що: «методи адміністративного права за ступенем їх використання класифікуються на основні та аксесорні (додаткові). У свою чергу, за характером правового впливу, основні поділяються на імперативний та диспозитивний методи, а аксесорні – на рекомендаційний та заохочувальний методи. Подальший рівень класифікації методів адміністративного права дає змогу поділити їх, так би мовити, на «підкласи», а саме способи правового регулювання: заборони, приписи (зобов'язання), дозволи. Вказані методи адміністративного права взаємодіють між собою, мають спільні зв'язки горизонтального та вертикального характеру та утворюють самостійну систему» [351, с. 62].

До викладеного маємо додати, що на нашу думку, кожен з «методів» має свої переваги і, водночас із ними, обмеження та недоліки. Це дає можливість виділити «методи» із фактично протилежною спрямованістю, як то примус і заохочення.

Багато вчених пробували надати своє визначення «адміністративно-правовим методам». Наприклад, в підручнику 2006-го року «Адміністративне право України» це поняття Ю. Битяк охарактеризував як: «способи та прийоми безпосереднього й цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян» [33, с. 159].

В 2021 році група авторів навчального посібника «Адміністративне право України (загальна частина)» підкреслили, що: «методи публічного адміністрування – це способи здійснення владноорганізуючого впливу керуючих суб'єктів на керовані об'єкти [27, с. 86]. (Які виявляються): - у формах управління; - через взаємодію суб'єктів і об'єктів управління; - зв'язках, що між ними склалися» [14, с. 344; 346].

Отже, наукові погляди на сутність адміністративно-правових «методів» за останні роки фактично не змінилися. Проте, вичерпної і загально-прийнятої класифікації «методів» все ще не вироблено, що веде до різноманіття в їх найменуваннях та ускладнень під час ідентифікації. В свою чергу, для виявлення адміністративно-правових «методів» у певній сфері діяльності потрібно вивчити її зміст та особливості.

З цією метою звернемось до Закону України «Про державну таємницю». Серед термінів, закріплених цим нормативно-правовим актом є й такий як «режим секретності». Останній характеризується як: «встановлений згідно з вимогами цього Закону та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів *єдиний порядок* забезпечення охорони державної таємниці» [232].

«Порядок» - це і є послідовність дій, тобто спосіб здійснення діяльності. Крім того, зважаючи на викладене, відносини в сфері охорони «державної таємниці» упорядковуються за допомогою систематизованої сукупності правових норм, правил, вимог та приписів імперативного характеру.

За рахунок того, що в межах своєї компетенції суб'єкти провадження діяльності, пов'язаної із «державною таємницею», наділені можливістю створювати власні нормативно-правові акти (наприклад, установи ДКВС України можуть видавати накази про внутрішньооб'єктовий режим), в означеній системі забезпечується необхідний масштаб та гнучкість. А завдяки систематизації нормативно-правових актів законодавства в залежності від їх ступеню юридичної сили, сукупність таких актів зберігає упорядкованість та цілісність.

Спираючись на викладене, правовий «режим секретності» і є одним із основних адміністративно-правових «методів» в сфері охорони «державної таємниці». Втім, вочевидь, неєдиним. Так, наприклад, стаття 30 Закону України «Про державну таємницю» врегульовує можливість встановлення компенсацій громадянам у зв'язку з виконанням ними робіт, які передбачають доступ до «державної таємниці». На підзаконному рівні відповідне унормування реалізоване Постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.1994 року № 414 «Про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці» (із змінами) [215]. Названі правові норми, на наш погляд, безперечно демонструють приклад застосування «методу» заохочення в сфері охорони «державної таємниці». Викладене свідчить, що в сфері охорони «державної таємниці» застосовуються «методи», які є типовими для галузі адміністративного права.

З'ясувавши основні характеристики адміністративно-правових «методів» у сфері охорони «державної таємниці» можна перейти до розгляду й відповідних «форм». Як і в попередньому випадку, спочатку звернемося до загальнонаукових трактувань цього поняття.

Великий тлумачний словник сучасної української мови слово «форма» пояснює як: «1. Обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; ... 4. Тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; 5. Спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз; 6. Видимість, зовнішній бік чого-небудь, що не відображає суті справи. 7. Певна система художніх засобів як спосіб вираження змісту творів літератури й мистецтва; 8. Спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; 9. Суворо встановлений порядок у будь-якій справі» [48, с. 1543].

Отже, тлумачень слова «форма» напрочуд багато. Але ознакою, яка зустрічається в усіх з них, є зовнішній прояв певних властивостей предмета або явища. З цього приводу В. Авер'янов зауважує: «поняття «форма» давно використовується (також й) у сфері управлінської діяльності. В цьому випадку,

під «формами» розуміють способи зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності, а також зазначається, що державне управління виявляється в конкретних діях і взаємозв'язках органів і посадових осіб, завдяки яким управлінська діяльність набуває певних форм» [15, с. 15].

В науковій правничій літературі також чимало визначень категорії «правова форма». Наприклад, Н. Пархоменко стверджує, що «правова форма – це, насамперед, наукова комплексна категорія, що відображає різні суспільні явища, які потребують регламентації, а також слугує каркасом усередині права, впорядковує і поєднує всі правові явища і право як таке. Поняття «правова форма» є загальним відображенням об'єктивного зв'язку права і явищ, на які воно впливає, визначення його місця серед інших форм» [195, с. 55].

Зважаючи на комплексний характер категорії «правова форма» та наявність різних «форм», відмічені Н. Пархоменко, нам варто звернутись до більш конкретизованих визначень, а саме, до тлумачення змісту поняття «адміністративно-правова форма». Таких визначень також вистачає в фаховій літературі.

Ситуацію прояснює, наприклад, О. Бандурка. Вчений розтлумачує, що: «адміністративно-правова форма – це зовнішній прояв управлінської діяльності, спосіб вираження її змісту в конкретних умовах, тобто та чи інша управлінська дія, що має зовнішній прояв. (Прикладами цього явища є): видання актів державного управління (нормативних і індивідуальних); організаційні дії; здійснення матеріально-технічних операцій; здійснення юридично значимих дій; укладення адміністративно-правових договорів» [31, с.185-186].

«Адміністративно-правові форми» Ю. Битяк характеризує як: «адміністративно-правові засоби, за допомогою яких спеціалізовані органи реалізують завдання та функції, покладені на них» [15, с. 29-30].

На думку А. Носача, під «адміністративно-правовими формами» варто розуміти: «зовнішнє вираження дій суб'єктів владних повноважень, які реалізуються ними з метою виконання покладених на них завдань. Можливість

реалізації певних адміністративно-правових форм визначається нормативно-правовими актами та має відповідати вимогам законності, необхідності, своєчасності та іншим вимогам публічного управління» [170, с. 102].

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що «адміністративно-правові форми» є невід'ємною складовою управлінської діяльності, що характеризують її зовнішній прояв. При цьому публічне управління в формах «формами» заборонених законодавством неприйнятне.

В свою чергу, основні ознаки «форм» управлінської діяльності охарактеризував, наприклад, В. Фелик. До них вчений відніс такі характеристики: 1) являють собою спосіб існування змісту (управлінської) діяльності та нерозривно пов'язані з останньою; 2) надають організаційної визначеності, оформленості (управлінській) діяльності; 3) є зовнішнім атрибутом (управлінської) діяльності на протипагу її змісту, який складають методи та засоби її здійснення; 4) виражають специфічність певного виду управлінської діяльності, оскільки можуть відображати спосіб існування всіх (універсальні форми) або лише окремих видів (специфічні форми) діяльності; 5) видова багатоманітність форм управлінської діяльності обумовлює можливість їх класифікації за різними критеріями [336].

З викладеного витікає, що категорії «методи» та «форми» тісно пов'язані самою діяльністю, в якій вони реалізуються (в нашому випадку адміністративною діяльністю). При цьому, «методи» характеризують зміст і послідовність дій, а «форми» їх зовнішній прояв. Разом із тим, багатоманітність адміністративно-правових «форм» передбачає, що один і той самий «метод» може реалізуватись за допомогою декількох «форм», а застосування таких «форм» обмежується об'єктивною доцільністю їх використання та нормами права.

Повертаючись до проблематики окресленої нами на початку цього підрозділу дослідження, спробуємо дослідити варіативність застосування «адміністративно-правових форм» в сфері охорони «державної таємниці» на

прикладів тих «форм» діяльності режимно-секретних органів ДКВС України, які використовуються ними для контролю відповідних знань.

Передусім зазначимо, що наразі завдання РСО визначені статтею 21 Закону України «Про державну таємницю». Серед іншого РСО зокрема має здійснювати й контроль за станом режиму «секретності». Для цього РСО наділено правами: брати участь в атестації працівників, які здійснюють роботи із «секретними» відомостями; а також перевіряти забезпечення режиму «секретності» й організацію роботи з питань захисту «державної таємниці» тощо.

Цілком логічно, що режимно-секретні органи мають можливість не лише перевіряти рівень знань співробітників, які працюють із «державною таємницею», але й повинні стимулювати їх до підвищення і розширення відповідних знань. Зауважимо, що в окремих випадках РСО навіть здатне припинити діяльність працівника, знання якого ним перевірено. Наприклад, якщо в разі перевірки стає очевидним, що недостатні знання працівника неминуче призведуть його до порушення вимог режиму «секретності» та охорони «державної таємниці».

Разом із тим, очевидним є, що діяльність РСО не може зводитись виключно до висування відповідним працівникам вимоги щодо оволодіння ними певною сукупністю знань. Адже окремий працівник може просто не знати про існування деяких нормативно-правових актів, особливо зважаючи на те, що частина з них мають гриф обмеження доступу та «секретності». Більше того, в практиці зустрічаються випадки, коли і самі РСО не мають в наявності необхідних нормативно-правових актів і не ознайомлені із їх змістом. В таких випадках режимно-секретний орган має аргументовано запросити відповідні «секретні» документи у власника акту, тобто того суб'єкту, який його видав і наділений правом приймати рішення про створення нових примірників або копій. Відтак РСО повинні дбати про відслідковування новин законодавства в сфері охорони «державної таємниці». При цьому, доцільним видається звертати увагу не лише на оновлення нормативної бази, про зміни в якій зазвичай

повідомляє орган, вищий за статусом, але й самостійно збирати фахову літературу, яка не має грифу обмеження доступу. Наприклад, підручники, навчальні програми, коментарі, наукові статті та проекти нормативно-правових актів, професійні висновки щодо них тощо. Корисним в цьому контексті буде підтримувати контакти із освітніми та науковими установами. А за можливості, долучатись до проходження навчальних курсів із підвищення кваліфікації з тематики охорони «державної таємниці».

Логічним також є те, що перед РСО, окрім збору відповідних даних, постає також задача із доведення акумульованої та опрацьованої «інформації» до співробітників, які провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею». «Форми» такого доведення можуть бути доволі різноманітні. Наприклад, це може бути: ознайомлення із «інформацією» під підпис; ініціювання та перевірка конспектування працівниками відповідних відомостей; проведення інструктажів або бесід; повідомлення співробітників про тематичні випадки й практику, що мала місце в інших органах, підприємствах, установах чи організаціях; забезпечення доступу до бібліотеки РСО (якщо така сформована); проведення внутрішнього навчання або тренінгів; залучення працівників до проведення тематичних занять в якості співведучого або доповідача; розробка внутрішніх методичних рекомендації та складання переліку необхідних для опанування нормативно-правових і інформаційних матеріалів; консультування співробітників з боку РСО; тощо. Означену діяльність доцільно вносити в квартальні та річні плани роботи РСО та, за потреби, належним чином документувати проведення запланованих заходів й відображати виконання в відповідних звітах режимно-секретного органу.

Лише забезпечивши доступ до необхідної інформації, зорієнтувавши працівників на її опанування та переконавшись, що вони можуть (на скільки це можливо вільно) користуватись інформаційними матеріалами та нормативно-правовими джерелами, режимно-секретному органу варто зосередитись на провадженні належного контролю засвоєних знань.

Оскільки чинне законодавство про охорону «державної таємниці» та забезпечення режиму «секретності», а також сукупність повноважень РСО дозволяють реживно-секретному органу застосовувати для контролю знань широке коло «форм» контролю, спробуємо перелічити та охарактеризувати особливості основних із них.

До найбільш розповсюджених варіантів проведення контролю знань з охорони «державної таємниці» варто віднести: усне опитування; письмове опитування; тестування, перевірку наявності законспектованих відомостей, практичну перевірку або контроль виконання вимог режиму «секретності».

Всі перелічені варіанти контролю можна поділити на дві групи: до першої віднести такі, що залишають за собою задокументовані результати проведеного контролю знань; до другою – такі, що документованих результатів факту здійснення контролю не залишають.

Кожна із виділених груп має свої недоліки і переваги. Для того, щоб визначитись із варіантом проведення контролю, рекомендуємо спочатку з'ясувати зони найбільшого ризику. У якості відповідного прикладу можна навести факт порушення працівником процедури, пов'язаної із його виїздом закордон, наприклад, на відпочинок в якусь європейську країну. На сьогоднішній день, в умовах правового режиму воєнного стану, такі дії фактично унеможливлені. Проте, до початку повномасштабного російського воєнного вторгнення, такі ситуації не були рідкістю. Отже, наразі ми скористаємося розбором означеної ситуації в якості певного історичного прикладу.

Так, факт виїзду за кордон легко перевіряється відповідним державним органом (Службою безпеки України). Саме ж порушення також без будь-яких ускладнень встановлюється після перегляду відповідних документів РСО. Отже, неварте було б сподіватись на те, що подібний факт залишиться непоміченим. А в разі виявлення такого порушення, на працівника очікує суворе покарання, аж до позбавлення його допуску до «державної таємниці». В такому разі ця особа не зможе працювати на займаній посаді і буде змушена до

зміни власної професійної діяльності. В свою чергу це також відобразиться у позбавленні особи виплат, пов'язаних із роботою в умовах правових обмежень, позбавить можливості отримати інші передбачені законодавством матеріально-фінансові стимули, передбачені займаною посадою і проваджуваною діяльністю. Більше того, факт позбавлення працівника допуску до роботи з «державною таємницею» обов'язково й очікувано негативно змінить всю його подальшу кар'єру. Крім того, виявлення подібних порушень цілком вірогідно може негативно відбитися і на інших працівниках, наприклад, співробітниках РСО. Разом із тим, ті дії, які мав би виконати працівник перед виїздом закордон, зовсім нескладні і знехтувати їх виконанням співробітник найвірогідніше за все міг лише з тієї причини, що просто забув або не знав про необхідність їх здійснення.

Отже, визначаючи зміст для контролю знань: в-першу чергу, доцільно звертати увагу на порушення, що ведуть до найсерйозніших наслідків, які можуть зачепити не лише особу, яка їх припустилась, але й інших працівників; по-друге, на контроль варто виносити положення, невиконання яких припускаються здебільшого неумисно, з причини незнання або простого забуття про таку вимогу; по-третє, положення визначені РСО, як такі, що потребують контролю, мають відповідати актуальній ситуації. Наприклад, наведений вище приклад, який був актуальним впродовж тривалого часу, на сьогоднішній день фактично не потребує контролю з боку РСО. Адже випадки несанкціонованого й спонтанного виїзду закордон в умовах сьогодення практично унеможливлено.

Розгляд підходів до контролю знань продовжимо розбором підходів, результати яких залишають задокументовані свідчення. Фактично щойно, вище ми пояснили чому ця група заходів більш бажана (оскільки вона допомагає оптимізувати відповідальність за потенційно можливі невідповідності та порушення в роботі працівників, а крім того демонструє активну діяльність самого РСО і створює підстави для аргументування запровадження подальших практичних заходів).

Першим розглянемо заходи щодо практичної перевірки й контролю виконання вимог режиму «секретності». Фактично така діяльність постійно ведеться РСО під час здійснення цим органом своїх повноважень та його повсякденної діяльності. Більша частина результатів документується, а виявлені недоліки, якщо такі є, негайно виправляються. Проте, серед означеної категорії робіт є і заходи, які здійснюються з певною періодичністю. Їх прикладом може бути перевірка, що проводиться на робочих місцях працівників, які мають допуск до «державної таємниці». Така перевірка додержання вимог режиму «секретності» може включати огляд вмісту приміщень, спецховищ, сейфів тощо. Зазначені процедури виконуються РСО із додержанням нормативно встановлених правил та вимог. Результати обов'язково документуються. Наведений приклад, повністю співвідноситься із завданнями визначеними для РСО в Законі України «Про державну таємницю». Означений захід має проводитись узгоджено із керівником установи, органу, підприємства чи організації але раптово для працівників, діяльність яких перевіряється. Метою заходу є не лише виявлення суттєвих порушень, але й усунення дрібних недоліків, які також можуть бути пов'язані не стільки із свідомим невиконанням встановленого режиму, скільки із недооцінкою значення деяких вимог або неправильного їх розуміння. В такому випадку виявлення невідповідностей має супроводжуватись роз'ясненням працівнику з боку РСО сутності особливостей встановленого правового режиму охорони «державної таємниці».

Щодо іншого підходу до контролю знань, а саме, перевірки законспектованих відомостей, то варто відмітити, що заходи такого роду не потребують настільки суворого узгодження із керівництвом, як це зазначено у попередньому прикладі. А предметом перевірки може бути зміст належним чином облікованих зошитів. В даному випадку, саме облік зошитів з відповідним грифом секретності гарантує, що записи зроблені в них будуть здійснені виключно тими особами, за якими вони закріплені. В іншому разі

виявлене порушення буде стосуватись вже не недоліку належного виконання навчальних заходів, а більш суворого порушення.

Яв витікає з ознак викладених вище підходів до контролю знань, в обох варіантах відповідні перевірки зачіпають значно ширший перелік вимог, ніж проста наявність суми необхідних знань. Натомість ті три заходи, опис яких ми ще не зробили, стосуються виключно контролю знань. Найбільше відмінностей серед них має «усне опитування». Хоча такий підхід і не залишає задокументованих результатів своєї реалізації, але він має низку переваг у разі його застосування по відношенню до недосвідчених працівників. Так із допомогою «усного опитування» зручно відслідковувати, направляти та корегувати динаміку опанування працівником сукупності відомостей, необхідних для виконання та забезпечення вимог режиму «секретності». Цей підхід дозволяє також зручно застосовувати швидкий зворотній зв'язок (Feedback). В такому варіанті використання «усне опитування» має застосовуватись постійно протягом певного часу, до моменту поки працівник не опанує необхідну сукупність знань на достатньо високому рівні.

Підходи до контролю знань, які нам залишилось розглянути – тестування та письмове опитування. Вони мають багато спільного. Обидва підходи, добре структуровані і дають можливість отримати чітко оформлені та заздалегідь очікувані формалізовані результати. Втім звісно ж між ними є і відмінності. Так, тестування представляє з себе більш стандартизований спосіб оцінювання, адже при його застосуванні відповіді здебільшого зводяться до обрання одного або декількох запропонованих варіантів. Разом із тим обидва варіанти контролю теоретично можна застосовувати в електронній формі та дистанційно. Перевага, що до зручності в такому разі все ж належить тестуванню. Останнє можна застосовувати одночасно для більшої кількості людей та при цьому із значно меншими трудовими навантаженнями при опрацюванні результатів.

Важливим аспектом, щодо обох варіантів контролю, є те, що в контексті особливостей оцінюваних знань, електронну форму роботи (через незахищений інтернет) можна застосовувати лише по відношенню до вивчення рівня

опанування відомостей, які не мають ані грифу «секретності», ані грифу «для службового користування».

Зауважимо, що інтернет вже зараз містить у відкритому доступі непоодинокі приклади переліку питань [42] для оцінки знань із охорони «державної таємниці» та примірники відповідних тестів [322]. А окремі суб'єкти, які мають велику кількість працівників, що провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею», вже зараз активно практикують використання онлайн опитувань для контролю знань свої працівників в сфері охорони державної таємниці.

Наразі законодавство в сфері «державної таємниці» зокрема становлять такі нормативно-правові акти без обмеження доступу як: Закон України «Про державну таємницю»; Закон України «Про інформацію»; Закон України «Про доступ до публічної інформації»; Кримінальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 року № 414 «Про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці»; Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року № 736 «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію»; Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 року № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю»; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; інші нормативно правові акти, які стосуються «державної таємниці» і службової «інформації» та не мають грифу «секретності» або обмеження доступу. Зміст правових норм, які містяться в перелічених документах, можна покласти в основу для створення онлайн тестів з оцінки знань про охорону «державної таємниці».

Все викладене доводить багатоманітність «форм» реалізації контролю знань з охорони «державної таємниці». А також демонструє можливість творчого поєднання відповідних «формам» в практичній діяльності. Крім того,

сам контроль при такому трактуванні може розцінюватись не лише як завдання режимно-секретних органів ДКВС України, але й як певний шлях або спосіб забезпечення належних умов режиму «секретності». Тобто, хоча контроль і розглядається здебільшого як функція, в означеному контексті його можна розглядати і як «метод».

2.3. Адміністративна відповідальність за порушення режиму секретності та проведення службових розслідувань в Державній кримінально-виконавчій службі України

В 2020-му році, аналізуючи адміністративно-правове регулювання режиму «державної таємниці» в Україні, Ю. Чердинцев навів перелік причин порушення означеного правового режиму. До цього списку вчений зокрема відніс: «недосконалість норм, що покликані захищати секретні відомості; недостатнє фінансування режимних об'єктів; слабкий контроль за дотриманням режимних правил суб'єктами забезпечення режиму державної таємниці; недостатнє знання та недотримання працівниками правил нормативного, організаційного, інженерно-технічного захисту секретної інформації; передачу секретних відомостей відкритими системами зв'язку; надання допуску до таємних відомостей особам, які вже вчиняли грубі порушення режиму секретності, тощо» [342, с. 189].

Наведений список не претендує на вичерпність. Але він дозволяє зробити висновки про те, що невідповідності в сфері охорони «державної таємниці» можуть виникати: з одного боку, як наслідки нормотворчої та адміністративно-управлінської недосконалості; а з іншого, як такі, що спричинені деліктною поведінкою осіб (лат. *delictum* – провина, проступок – правопорушення, тобто незаконна дія, злочин [350]). В межах нашого дослідження звернемо увагу на останню категорію причин.

В цьому контексті зауважимо, що нещодавно (в 2023 році) В. Олійник, розглядаючи у своїй дисертації кримінально-виконавче забезпечення охорони «державної таємниці» в Україні, дійшов такого висновку: «практичний досвід функціонування суспільства переконливо свідчить, що жодна держава не може себе захистити, використовуючи лише військові й технічні засоби. Ця істина особливо важлива сьогодні в умовах збройного протистояння України з рф, між якими століттями не було секретів і таємниць. (На підтвердження зробленого твердження вчений наводить такі офіційні показники динаміки статистичних даних щодо фактів): *державної зради* (ст. 111 Кримінального кодексу (КК) України) переважала тенденція зростання. У 2014 р. їх кількість становила 65, у 2016 р. зросла до 126, у наступному році відбулося зниження цього показника до 89, протягом 2018-2020 рр. він перебував на рівні 123-147 кримінальних правопорушень за рік, а у 2021 р. дорівнював 157; *шпигунство* (ст. 114 КК України) – кількість таких випадків зросла незначним чином: 2014 р. – 7; 2015-2016 рр. – по 2, а в наступні 5 років від 6 до 10 кримінальних протиправних діянь за рік (2021 р. – 10). Динаміка *кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці* з початком масштабних бойових дій на Сході країни зросла з 370 у 2013 р. до 2 926 у 2015 р. (зростання у 7,9 рази), у наступному році скоротилася до 870 (у 3,4 рази) і у 2017 р. перебувала на тому ж рівні. У 2018 р. число таких діянь зросло до 1 441 (+ 61,5 %), а у 2019 р. залишилося незмінним – 1 442 (+0,1 %). У 2021 р. знову простежується суттєве скорочення до 822 (– 43,0 %). Їх питома вага серед усіх облікованих злочинів завжди була незначною та у звітному році становила 0,3 %, серед цих кримінальних правопорушень злочини становили 527 діянь (64,1 %), а кримінальні проступки – 295 (35,9 %)» [174, с. 2].

Отже, наведена статистика щодо кількості виявлених злочинів й кримінальних правопорушень аргументовано доводить, що охорона і захист інформаційної безпеки (в тому числі «державної таємниці») неможливі без наявності відповідних правових та процесуальних механізмів впливу на порушників.

Більш свіжі показники криміногенних даних містяться, наприклад, у таких інформаційних джерелах, як статистичні звіти Офісу Генерального прокурора [186] за 2022 [114] та 2023 рік [115]. Зокрема в них наведено відомості щодо облікованих кримінальних правопорушень в зазначених звітних періодах у провадженнях, досудове розслідування в яких здійснюється органами безпеки. А саме: *шпигунство* (стаття 114 КК України) – за 2022 рік – 34, за 2023 рік – 37; *розголошення державної таємниці* (стаття 328 КК України) – 9 та 9 відповідно; *втрата документів, що містять державну таємницю* (стаття 329 КК України) – 4 та 1; *передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни* (стаття 330 КК України) – 8 випадків в 2022-му році та 2 в 2023-му.

Зважаючи на те, що кримінальні злочини й правопорушення становлять найнебезпечніші прояви недодержання вимог національного законодавства, що несуть найсуттєвішу суспільну небезпеку, наведені показники за 2022-й та 2023-й роки свідчать про те, що найбільш вагому загрозу (із переліченого вище) для України наразі становить «шпигунство». Оскільки останнє, за визначенням наданим в КК України, може здійснюватися лише «іноземцем або особою без громадянства» [145, ст. 114], то передусім фактично ідеться про приклади цілеспрямованого стимулювання зовнішнього по відношенню до України негативного впливу. Статистичні показники свідчать про те, що такий вплив, як і відповідна небезпека, протягом останніх років поступово зростають.

Натомість інші наведені дані 2022-го та 2023-го років напроти вказують навіть на певну тенденцію щодо зменшення кількості кримінальних деліктів в сфері охорони «державної таємниці» (наприклад, таких як втрата «секретних» документів). Означений тренд може бути наслідком вироблення більш пильного та обережного ставлення громадян, посадових і службових осіб до проблематики нерозголошення «державної таємниці» й додержання вимог режиму «секретності», викликаних усвідомленням неприхованих ворожих

намірів російського агресора. Проте, можуть бути й інші причини пояснення такої ситуації.

Втім небезпеку для належного забезпечення охорони «державної таємниці» й виконання вимог режиму «секретності» становлять не лише злочини але й менш вагомі проступки. З цього приводу Закон України «Про державну таємницю» чітко вказує на те, що за порушення законодавства про державну таємницю посадові особи та громадяни несуть: «дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом» [232, ст. 39]. Тож, у сфері охорони «секретної інформації» кримінальна відповідальність хоча і є найсуворішою, але становить лише частину із усіх можливих видів відповідальності, а відтак й належного правового впливу на правопорушників.

В цьому контексті доречним буде згадати зауваження С. Дембіцької, яка вказує, що: в статті 3 Конституції України проголошено, що утвердження та забезпечення прав і свобод людини є першочерговим обов'язком держави. З цього випливає, що у державі, крім механізму реалізації прав та свобод людини і громадянина, має існувати ще й механізм захисту, важливим елементом якого виступає юридична відповідальність – або адміністративна, або кримінальна [88, с. 72].

При цьому вчена в свої висновках не вказує на «дисциплінарну відповідальність» оскільки вона не є настільки універсальною, як інші згадані види відповідальності, та не має такого чіткого зв'язку із захистом реалізації прав та свобод людини.

Підкреслимо, що нормативно-правовий термін «дисциплінарна відповідальність» свого часу було визначено Законом України «Про державну службу» від 17.11.2011 року № 4050-VI. Сутність цього явища пояснювалась як така, що «полягає у накладенні на державного службовця дисциплінарних стягнень за вчинення дисциплінарних проступків, визначених цим Законом» [231, ст. 52]. Втім, означений нормативно-правовий акт втратив

чинність у зв'язку із заміною його на новий Закон України № 889-VIII від 10.12.2015 року із такою самою назвою.

В розділі VIII нового Закону – «Дисциплінарна та матеріальна відповідальність державних службовців» законодавець уникнув безпосереднього визначення поняття «дисциплінарної відповідальності». Проте, в іншій частині цього нормативно-правового акту доволі чітко виклав зміст поняття «службова дисципліна». Остання представляє з себе «неухильне додержання Присяги державного службовця, сумлінне виконання службових обов'язків та правил внутрішнього службового розпорядку» [230, ст. 2]. В той же час, у статті 64 «Дисциплінарна відповідальність державного службовця» докладно перелічено підстави застосування «дисциплінарної відповідальності», зокрема такі як: неналежне виконання службових обов'язків, вимог посадової інструкції, правил етичної поведінки та службової дисципліни.

З наведеного витікає, що «дисциплінарна відповідальність» настає не внаслідок порушення загальноприйнятих вимог, а у разі невиконання взятих на себе службових обов'язків. Втім цілком зрозуміло, що в таку саму ситуацію можуть потрапляти не лише державні службовці. Так, наприклад, частина співробітників режимно-секретних органів (РСО) в Державній кримінально виконавчій-службі України взагалі не мають спеціальних звань або статусу держслужбовця. Проте, в разі порушення ними робочої дисципліни роботодавець, безперечно, також повинен мати можливість певним чином реагувати. Втім термін «дисциплінарна відповідальність (визначений в Законі, який втратив чинність) був пов'язаний саме із державною службою. І таке трактування поняття, вочевидь, не сприяло застосуванню «дисциплінарної відповідальності» до інших категорій осіб. Чим, на наш погляд, і пояснюється виключення означеного терміну із нового Закону.

Отже, «дисциплінарна відповідальність», як і інші зазначені нами раніше види відповідальності (адміністративна та кримінальна) мають свої суттєві відмінності одна від одної. Але, в той же час, їм притаманні і схожі риси та властивості. Наприклад: в 2020-му році І. Комарницька, аналізуючи та

узагальнюючи досвід інших дослідників, перелічує «такі ознаки правової (юридичної) відповідальності: - правова (юридична) відповідальність це один із видів соціальної відповідальності, суть якого полягає в захисті суспільних відносин й реакції із боку суспільства на порушення правових норм, що встановлені державою, й стимулюванні правомірної поведінки суб'єктів суспільних відносин; - правова (юридична) відповідальність спирається на державний примус і пов'язується із досягненням певної мети – покарання, перевиховання правопорушника й поновлення порушених прав; - правова (юридична) відповідальність, на відміну від інших видів соціальної відповідальності, встановлюється нормативно-правовими актами, що видаються органами державної влади та посадовими особами; - правова (юридична) відповідальність виражається в обов'язку особи зазнати втрат, таких як: позбавлення конкретних благ особистого: позбавлення волі, посади та ін., організаційного і майнового характеру: штраф, конфіскація майна, тобто понести кару, яка є додатковим, правовим (юридичним) обов'язком, що не існував до здійснення правопорушення; - правова (юридична) відповідальність настає лише за вчинені правопорушення у разі встановлення такого правопорушення. Дана вимога є обов'язковою при покладанні кримінальної або адміністративної відповідальності. Суб'єктом юридичної відповідальності може бути лише особа фізична чи юридична, винна у порушенні правових норм; - правова (юридична) відповідальність здійснюється лише уповноваженими державою органами відповідно до приписів процесуальних правових норм» [140, с. 158].

Хоча «дисциплінарна відповідальність» також є різновидом «юридичної відповідальності», фактично по кожному з перелічених аспектів вона має свої особливості. Втім сама структура перелічених характеристик в повній мірі притаманна і їй також.

Цікавим є той факт, що всупереч відомому твердженню про можливість застосування лише одного покарання за одне порушення, Конституція України насправді стверджує дещо інше. А саме, стаття 61 Основного Закону України

проголошує, що: ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності *одного виду* за одне й те саме правопорушення.

В контексті викладеного варто зазначити, що в судовій практиці зустрічаються випадки притягнення особи одразу до декількох видів відповідальності. Проте, йдеться не про кримінальну і адміністративну відповідальність одночасно. Адже «кримінальна відповідальність має пріоритет перед відповідальністю адміністративною. У частині 2 статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) зазначається» [166], що: «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені (КУпАП), настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності» [137]. Відтак використання одного виду відповідальності логічно виключає застосування іншого. Але щодо «дисциплінарної відповідальності», то такого обмеження не існує.

З цього питання «Огляд судової практики ККС ВС за вересень 2023 року» наводить такі відомості щодо розгляну справи про «розголошення державної таємниці» (ст. 328 КК України) (Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 26.09.2023 у справі № 208/4254/19 [209]): «Колегія суддів ... вважає безпідставним посилення сторони захисту на недопустимість притягнення обвинуваченого двічі до юридичної відповідальності (дисциплінарної та кримінальної) за одне й те саме правопорушення. У вирокі місцевого суду обґрунтовано зазначається, що притягнення особи до дисциплінарної відповідальності за порушення Порядку організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях не виключає можливість притягнення його до кримінальної відповідальності в силу ст. 61 Конституції України, оскільки дисциплінарна та кримінальна відповідальність є різними видами юридичної відповідальності» [171, с. 38].

Враховуючи усе викладене, перелічені в Законі України «Про державну таємницю» види юридичної відповідальності варто сприймати не як окремі

правові явища, а як сукупність упорядкованих правничих механізмів суспільного захисту та запобігання порушенням режиму «державної таємниці», які доповнюють один одного.

Наразі загальновідомим є факт, що серед різних видів деліктів, найчисленнішими є адміністративні правопорушення. Про це свідчать, наприклад, дані Державної служби статистики України (Держстат України) [100]. Згідно Положення про Державну службу статистики України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.09.2014 року № 481: «Держстат є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері статистики, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України та який бере участь у формуванні державної політики у сфері статистики і забезпечує її реалізацію» [246]. Отже, дані цього державного органу є офіційними й вірогідно найбільш повними.

Держстат України повідомляє такі відомості про кількість осіб, щодо яких розглянуто справи за «порушення законодавства про державну таємницю» (стаття 212⁻² КУпАП) у 2010-2018 роках: в 2010 році їх кількість становила – 1103 особи [19]; в 2011 році – 1075 [20]; в 2012 році – 1098 [21]; в 2013 році – 903 [22]; в 2014 році – 528 [23]; в 2015 році – 712 [24]; в 2016 році – 708 [26]; в 2017 році – 752 [25]; в 2018 році – 843 [99].

В ті самі часові періоди за статтею 212⁻² КУпАП було накладено стягнень: в 2010 році – 1045; в 2011 році – 996; в 2012 році – 961; в 2013 році – 799; в 2014 році – 484; в 2015 році – 637; в 2016 році – 616; в 2017 році – 642; в 2018 році – 721.

Наведена статистика свідчить про поступове зменшення кількості розглянутих адміністративних справ із досягненням найменших показників у 2014-му році (рік гібридного російського вторгнення в Крим та втрати Україною контролю над частиною власних територій). Після чого кількість справ почала поступово зростати, але так і не досягнула показників попередніх років.

Втім відсутність у офіційних публічних джерелах (Держстату України) відомостей про адміністративні правопорушення в періоди 2019-2023 років, а також неможливість порівняти кількість адміністративних правопорушень із кількістю осіб, яким надано допуск до роботи із «секретною інформацією», не дають у повній мірі оцінити стан, динаміку, тенденції та інтенсивність практики застосування «адміністративної відповідальності». Водночас із тим, виходячи виключно із публічно поширених відомостей, також неможливо порівняти наведену статистику із показниками «дисциплінарної відповідальності». Що змушує сприймати «адміністративну відповідальність», як таку, що вживається у нормозастосовчій практиці найбільш активно.

Викладене веде до висновку про те, що ефективна охорона «державної таємниці» потребує різних механізмів захисту (військових, технічних, правових тощо). Важливе місце серед означеного посідає механізм «юридичної відповідальності», завдяки якому забезпечується правове реагування на виявлені порушення в означеній сфері. «Правова відповідальність» сприяє невідворотності справедливого покарання, виконує функції застосування належних санкцій, профілактики і запобігання. Наразі в сфері охорони «державної таємниці» законодавством сформовано комплекс з різних видів «відповідальності» (кримінальної, адміністративної та дисциплінарної), які за рахунок своїх різних властивостей доповнюють одна одну. В той же час, вивчення виключно статистичних показників застосування «правової відповідальності» недостатньо для докладної оцінки стану охорони «державної таємниці» в Україні. Отже, нам варто більш докладно зосередитись на дослідженні правових особливостей унормування адміністративної та дисциплінарної «відповідальності».

Підкреслимо, що проблематика «юридичної відповідальності» цікавить дослідників вже значно більше століття. Це взагалі чи не одна з центральних правових проблем. Отже, не дивно, що багато вчених правників присвятили свої напрацювання вивченню особливостей як адміністративної, так і дисциплінарної «відповідальності». Серед них, наприклад, такі відомі науковці

як: В. Авер'янов, Г. Атаманчук, С. Баглаєнко, О. Бандурка, О. Банчук, П. Баранник, К. Бахчев, В. Бевзенко, О. Безпалова, В. Бесчастний, Ю. Битяк, В. Богуцький, І. Бородін, С. Братель, Д. Гавриленко, І. Гаврущенко, В. Гаращук, З. Гладун, І. Голосніченко, С. Гончарук, Н. Гришина, С. Дембіцька, Д. Денисюк, В. Дерюжинський, О. Джафарова, П. Діхтієвський, А. Єлістратов, В. Зуй, В. Ільницький, М. Калатур, З. Кісіль, А. Клочко, О. Кобзар, В. Коваленко, Л. Коваль, І. Коліушко, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, С. Комісаров, С. Константинов, О. Копан, М. Корнієнко, В. Куйбіда, А. Кулішер, М. Курко, Д. Ластович, Ю. Левенець, Б. Логвиненко, Д. Лук'янець, П. Лютіков, В. Мороз, О. Новак, Ю. Оніщик, С. Петков, Г. Писаренко, П. Пилипенко, Д. Приймаченко, С. Прилипко, О. Салманова, А. Самотуга, В. Сафронов, А. Селіванов, Р. Сербин, В. Середа, А. Стародубцев, С. Стеценко, В. Тимошук, О. Циганов, Р. Черниш, С. Шатрава, К. Шкарупа, А. Школик, С. Шоптенко, В. Щербина та інші.

Окремі аспекти юридичної відповідальності за порушення законодавства про «державну таємницю» вивчали такі дослідники, як: В. Баскаков, С. Ківалов, Б. Кормич, А. Марущак, Ю. Мірошник, О. Олійник, Ю. Тихомиров та інші вчені.

Наразі дослідження «юридичної відповідальності» в сфері охорони «державної таємниці» значно більш рідкісні ніж вивчення явища відповідальності в цілому. Тож, в нагоді для розробки цього підрозділу нашої дисертаційної роботи стали зокрема такі фахові матеріали як: *мультимедійний навчальний посібник* – «Адміністративне право» (О. Кузьменко, І. Пастух, М. Плугатир, М. Співак, В. Підвисоцький; 2017 рік) [166]; *навчальний посібник* – «Охорона державної таємниці в Україні» (А. Гуз, І. Касперський, С. Князев та інші; 2017 рік) [187]; *Науково-практичний коментар* Кодексу України про адміністративні правопорушення (С. Петков та інші; 2020 рік) [165]; *дисертаційне дослідження* – «Адміністративно-правове регулювання режиму державної таємниці в Україні» (Ю. Чердинцев; 2020 рік) [342]; *наукова стаття* – «Адміністративна відповідальність: теоретико-правові аспекти»

(І. Комарницька; 2020 рік) [140]; *науково-методичні рекомендації* – «Щодо порядку утворення та діяльності дисциплінарних комісій з проведення службових розслідувань за фактом порушення поліцейським службової дисципліни, їх повноваження» (С. Шатрава та інші; 2020 рік) [157]; *дисертаційне дослідження* – «Адміністративно-правові засади проведення службового розслідування в органах Національної поліції України» (А. Астаф'єв; 2021 рік) [30]; *наукова стаття* – «Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури» (Ю. Дрофич; 2022 рік) [108] тощо.

Зауважимо, що наразі вивчення реальних випадків застосування адміністративної й дисциплінарної відповідальності за порушення вимог режиму «секретності» нерідко пов'язані із опрацюванням «інформації» з обмеженим доступом. Що не сприяє поширенню практичних результатів відповідних досліджень. Отже, ця проблематика потребує поглибленого теоретичного опрацювання.

Втім це далеко не єдина причина, яка робить розгляд означених проблем актуальним. Важливим чинником, який спонукає до цього, виступає також й неспинний розвиток адміністративного законодавства. В цьому контексті підкреслимо, що чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) було прийнято ще при Союзі, до набуття Україною незалежності. А саме, чинний КУпАП видано Верховною Радою Української Радянської Соціалістичної Республіки від 07.12.1984 року. За час свого існування цей документ набув сотні правок, змін та редакцій. Недивно, що його перегляд вже давно назрів.

З цього приводу ще в 1998 році Президентом України було складено Указ «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні». Названий акт постановив: «покласти в основу здійснення реформування системи державного управління основні положення Концепції адміністративної реформи в Україні, розробленої Державною комісією з проведення в Україні адміністративної реформи» [256]. Остання передбачала

систематизацію адміністративного законодавства шляхом його поступової кодифікації. Результатом відповідних дій мав стати Адміністративний кодекс, який повинен містити такі структурні складові (частини, книги або томи): «1) Кодекс про адміністративні проступки; 2) Адміністративно-процесуальний кодекс; 3) Адміністративно-процедурний (процедуральний) кодекс; 4) Кодекс загальних правил поведінки державних службовців, а також деякі інші кодифіковані акти» [256].

Згодом Процесуальний Кодекс було видано від 06.07.2005 року із назвою Кодекс адміністративного судочинства України (№ 2747-IV) [136]. Замість Кодексу загальних правил поведінки державних службовців, від 17.11.2011 року діє Закон України «Про державну службу» (спочатку № 4050-VI [231], а зараз – № 889-VIII, виданий від 10.12.2015 року [230]). Щодо правил поведінки держслужбовців, то вони були затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 року «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» (№ 158) [234]. Замість адміністративно-процедурного Кодексу, від 17.02.2022 року видано Закон України «Про адміністративну процедуру» (№ 2073-IX) [212]. Отже, за минулі 25 років по всім, передбаченими Концепцією адмінреформи напрямам, було проведено певну роботу. Але КУпАП все ще залишається незаміненим.

Проте, Верховною Радою України в Плані законопроектної роботи на 2023 рік було передбачено напрацювання проєкту «Кодексу України про адміністративні проступки» [271]. Відповідальними за розроблення і подання проєкту визначено Мін'юст та Кабінет Міністрів України. Строком розгляду ВРУ зазначено II квартал 2023 року(пункт 368) [202].

Втім відповідні роботи, вочевидь, не були виконані. Опрацювання проєкту було перенесено на III квартал 2024 року (пункт 69) [272]. Від законотворчих новацій очікується: «визначення адміністративних проступків, унормування їх переліку ... вилучення з Кодексу правопорушень, які мають цивільно-правовий характер ..., визнання суб'єктами вчинення

адміністративних проступків фізичних та юридичних осіб, зміна підходів до визначення вини, запровадження презумпції невинуватості у справах про адміністративні проступки, впорядкування системи суб'єктів притягнення до відповідальності, оновлення переліку адміністративних стягнень та інших правових наслідків вчинення адміністративних проступків, механізму оскарження; приведення адміністративного деліктного законодавства у відповідність зі стандартами Ради Європи з урахуванням провідного досвіду західноєвропейських країн» [203].

Отже, новий Кодекс має призвести до низки концептуальних змін в національному адміністративному законодавстві. Тож, саме зараз, безпосередньо під час процесу законотворення, доцільно формувати пропозиції з проблематики охорони «державної таємниці». Цим і обґрунтовано актуальність цього підрозділу дисертації.

Мета цього підрозділу дисертаційної роботи передбачає визначення особливостей адміністративної та дисциплінарної відповідальності за порушення вимог законодавства про «державну таємницю» в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Предмет* вивчення становлять нормативно-правові акти, якими врегульовано взаємовідносини під час накладання адміністративної відповідальності та проведення службових розслідувань за порушення вимог законодавства про «державну таємницю» в ДКВС України.

Задля досягнення поставленої мети необхідно виконати такі дослідницькі *завдання*: з'ясувати сутність та сформулювати визначення понять адміністративна та дисциплінарна відповідальність за порушення законодавства про «державну таємницю»; охарактеризувати особливості врегулювання взаємовідносин, що виникають під час застосування адміністративної відповідальності та проведення службових розслідувань за фактами порушення вимог законодавства про «державну таємницю»; запропонувати нормативно-правові вдосконалення щодо адміністративної та дисциплінарної відповідальності в ДКВС України за порушення вимог законодавства про «державну таємницю».

Для виконання поставлених завдань застосовано *структурно-функціональний та логіко-семантичний методи* дослідження, які дозволили дослідити окремі змістовні елементи адміністративної та дисциплінарної відповідальності як складові відповідного цілісного правового механізму.

Продовжуючи розгляд «адміністративної відповідальності», одразу зауважимо, що в науковому товаристві існує напрочуд багато поглядів на це явище. Так, у підручнику «Адміністративне право України» Ю. Битяк зауважує, що підходи науковців до визначення поняття адміністративної відповідальності іноді суттєво відмінні один від одного [17, с. 170].

Наприклад, тлумачення В. Авер'янова вказують на те, що «адміністративна відповідальність характеризується негативною реакцією держави на протиправні прояви окремих фізичних (а в деяких випадках і юридичних) осіб шляхом встановлення відповідних правил, заборон і адекватних порушенням санкцій щодо порушників» [16, с. 430].

Правова енциклопедія характеризує «адміністративну відповідальність» як: специфічну форму реагування держави на адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженими органами державної влади або їх посадовими особами адміністративного стягнення, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення і законами України [321, с. 12].

Отже, окрім встановлення обов'язкових до виконання адміністративних вимог та визначення відповідних санкцій, держава також визначає органи й осіб, що мають безпосередньо здійснити відповідне реагування на виявлені правопорушення. Із цього також витікає, що ще однією обов'язковою складовою забезпечення «адміністративної відповідальності» має бути й належним чином врегульований адміністративний процес або процедура.

В той же час, науковці не обмежуються лише вивченням змістовних складових «адміністративної відповідальності» і намагаються тлумачити її сутність, природу та значення. Так, наприклад, Ю. Левенець наголошує на тому, що одні автори ототожнюють «адміністративну відповідальність» із

санкцією (тобто із покаранням), а інші – з обов'язком особи відповідати за свої протиправні вчинки [147, с. 57].

Розмірковуючи над цією проблемою, Д. Лук'янець зауважує, що «вся концепція адміністративно-деліктного відношення будується на системі уявлень про подвійну природу юридичної відповідальності як обов'язку, з одного боку, і покарання – з іншого» [151, с. 9]. Це спостереження фактично пояснює походження обох названих вище підходів.

Крім того в науковій правничій літературі можна зустріти поділ «адміністративної відповідальності» на ретроспективну (негативну) та перспективну (позитивну). Зміст цих концептів розглядав, наприклад, Л. Наливайко [163].

Є й інші підходи, які концентрується на аналізі функцій «адміністративної відповідальності». Наприклад, Ю. Дрофич, посилаючись на напрацювання Л. Рябцева, стверджує, що «адміністративній відповідальності» притаманні такі функції: *виховальна* (полягає у формуванні правосвідомості); *відновлювальна* (спрямована на відновлення стану речей на засаді матеріальної компенсації за завдану шкоду); *превентивна* (передбачає профілактику правопорушень у цій сфері через усвідомлення невідворотності негативних наслідків); *каральна* (виражається в застосуванні до правопорушника адміністративних стягнень на засаді принципів невідворотності та справедливості покарання) [108, с. 21].

Все викладене дозволяє сприймати «адміністративну відповідальність» як правовий інститут регулювання соціальних відносин, який повинен забезпечувати запровадження визначених державою юридичних наслідків за вчинення адміністративного проступку, які є адекватними скоєному правопорушенню.

Щодо врегулювання адміністративної відповідальності в сфері охорони «державної таємниці», то вона врегульована нормами КУпАП. А саме: статтею 212⁻² «Порушення законодавства про державну таємницю». Індекс «2» свідчить про те, що названої статті не було в першому варіанті Кодексу. Так,

КУпАП було доповнено статтею 212⁻² лише в 1999 році (згідно із Законом № 1080-XIV від 21.09.1999 року [221]). Пізніше означена стаття ще тричі зазнавала змін (згідно із Законами № 1703-IV від 11.05.2004 року [219], № 1180-VI від 19.03.2009 року [217], № 3775-VI від 22.09.2011 року [222]). Означені зміни стосувались уточнення змісту порушень законодавства про «державну таємницю», а також посилення санкцій. Останні в 2011-му році були збільшені фактично на порядок. Крім того зауважимо, що єдиним передбаченим видом покарання громадян та посадових осіб за відповідні порушення є накладення штрафу.

Наразі стаття 212⁻² КУпАП передбачає 9 варіантів правопорушень, більшість з яких характеризуються відносно визначеною диспозицією. Зокрема до порушень законодавства про «державну таємницю» відносяться: «1) недодержання встановленого законодавством порядку передачі державної таємниці іншій державі...; 2) засекречування інформації (яка не підлягає засекречуванню); 3) безпідставне засекречування інформації; 4) (неправильне) надання грифа секретності...; 5) порушення встановленого законодавством порядку надання допуску та доступу до державної таємниці; б) невжиття заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та незабезпечення контролю за охороною державної таємниці; 7) провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, без отримання в установленому порядку спеціального дозволу...; 8) недодержання вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва...; 9) невиконання норм і вимог криптографічного та технічного захисту секретної інформації...» [137].

Кодекс України про адміністративні правопорушення також визначає компетенцію органів влади та посадових осіб щодо запровадження адміністративної відповідальності. Так, згідно статті 255 КУпАП протоколи про відповідні правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи: органів Служби безпеки України (крім пункту 9 частини

першої статті 212⁻²) й органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (тільки щодо пункту 9 частини першої статті 212⁻²).

Отже, таких суб'єктів наразі всього два. Їх компетенції передбачають проведення зовнішніх перевірок безпосередньо непідпорядкованих їм суб'єктів провадження діяльності, пов'язаної з «державною таємницею». При цьому їх повноваження не перетинаються та розподілені за спрямованістю означених служб. Наприклад, згідно законодавства ДССЗІ України «є державним органом, який призначений для ... формування та реалізації державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації...» [229, ст. 2], тобто саме до компетенції цієї Служби належить перевірка додержання норм і вимог криптографічного та технічного захисту «секретної інформації» (про порушення яких ідеться в названому вище пункті 9 частини першої статті 212⁻² КУпАП).

В контексті зазначеного, варто звернути увагу на розділ V Закону України «Про державну таємницю» – «Контроль за забезпеченням охорони державної таємниці та нагляд за додержанням законодавства про державну таємницю». Зазначений розділ містить дві статті: стаття 37 «Контроль за забезпеченням охорони державної таємниці»; та стаття 38 «Нагляд за додержанням законодавства про державну таємницю». Зміст цих статей свідчить про те, що суб'єктів, які мають здійснювати зовнішній контроль в означеній сфері більше ніж два. А саме: «Державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, що розміщують замовлення у підрядників, зобов'язані контролювати стан охорони державної таємниці, яка була передана підрядникам у зв'язку з виконанням замовлення. ... Державні органи, яким рішенням державного експерта з питань таємниць було надано право вирішувати питання про доступ державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій до конкретної секретної інформації, зобов'язані контролювати стан охорони державної таємниці в усіх державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які виконують роботи, пов'язані з

відповідною державною таємницею, або зберігають матеріальні носії зазначеної секретної інформації» [232, ст. 37]. Відповідний контроль передусім реалізують режимно-секретні органи (РСО) перелічених суб'єктів.

Зауважимо, що зовнішні перевірки додержання вимог режиму «секретності» здійснюється і в установах ДКВС України. Їх на плановій та позаплановій основі проводять РСО територіальних органів ДКВС України, а за потреби й РСО Мін'юсту. При цьому компетенції режимно-секретних органів одного рівня підпорядкування між собою не перехрещуються. За результатами перевірок РСО в межах власних повноважень завдають стимулюючого впливу на установи ДКВС України. Але складати протоколи, за фактами виявлених порушень законодавства про «державну таємницю», працівники РСО ненаділені. Така особливість безперечно обмежує вплив, якого можна досягнути на стан забезпечення режиму «секретності» завдяки застосуванню адміністративної відповідальності.

Враховуючи вірогідне збільшення в майбутньому кількості суб'єктів провадження діяльності, яка пов'язана із «державною таємницею» (аргументом на користь такого збільшення виступає розбудова системи критичної інфраструктури, що провадиться в Україні), а також нормативно врегульовану практику здійснення режимно-секретними органами, деяких адміністративно-правових заходів управлінського характеру по відношенню до суб'єктів, які знаходяться в сфері їх підпорядкування (наприклад: подання документів для оформлення спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної із державною таємницею, щодо суб'єктів, які отримують такий дозвіл вперше; або погодження проєктів номенклатур справ, тощо) видається доцільним розширити повноваження РСО щодо надання їм повноважень складати адміністративні протоколи про відповідні правопорушення.

Наступним суб'єктом, компетенція якого передбачає розгляд справ, щодо порушень законодавства про «державну таємницю», встановлена статтею 221 КУпАП. Вона належить виключно Суддям районних, районних у місті, міських та міськрайонних судів.

Іншими статтями КУпАП також визначено особливості розгляду справ, застосування адміністративного затримання та доставлення порушника до визначених законодавством органів у випадках порушення законодавства про «державну таємницю».

Проте, увагу до себе привертає також зміст статті 15 КУпАП – «Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень». Згідно цієї статі: «військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються ... порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, зазначені особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах» [137, ст. 15].

Процитована норма, на наш погляд, не виключає можливості застосування до зазначеної категорії осіб дисциплінарної відповідальності. Втім закріплений в КУпАП підхід ще раз підкреслює важливість належного забезпечення охорони «державної таємниці», в тому числі за рахунок застосування різновиду правової відповідальності, яка для свого застосування передбачає задіяння органів судової влади.

Втім наразі варто з'ясувати й особливості запровадження «дисциплінарної відповідальності». Вище ми вже звертали увагу на ситуацію із нормативно-правовим закріпленням визначення цього поняття. Але зауважимо, що також існують і суто науково-теоретичні характеристики поняття «дисциплінарна відповідальність».

Наприклад, В. Форманюк так охарактеризував означене явище: «це врегульоване правовими нормами застосування керівниками легальних колективів дисциплінарних стягнень, що накладаються на членів цих колективів за вчинення дисциплінарних проступків, що оформлюється наказом» [337, с. 195].

Досліджуючи дисциплінарну відповідальність державного службовця як інститут адміністративного права, Н. Панова доходить висновку, що «залежно від джерел правового регулювання виокремлюють два види дисциплінарної відповідальності: загальну та спеціальну. Загальна дисциплінарна відповідальність регулюється КЗпП України й правилами внутрішнього трудового розпорядку та поширюється на всіх працівників, окрім працівників, для яких встановлено спеціальну дисциплінарну відповідальність. Загальну дисциплінарну відповідальність встановлено для всіх робітників і службовців. Спеціальна дисциплінарна відповідальність передбачається лише для конкретно визначених категорій працівників на підставі статутів і положень про дисципліну та спеціальних нормативних актів. Вона характеризується спеціальним суб'єктом дисциплінарного проступку, спеціальними трудовими функціями, особливим характером дисциплінарного проступку, особливо тяжкими наслідками, які можуть настати в результаті невиконання чи неналежного виконання трудових обов'язків, спеціальними видами дисциплінарних стягнень, особливим порядком накладення й оскарження дисциплінарного стягнення» [193, с. 344].

Власне визначення загальної та спеціальної дисциплінарної відповідальності запропонував, наприклад, К. Коваленко. Вчений радить розглядати загальну дисциплінарну відповідальність як: зазнання особою, винною у порушенні норм трудової дисципліни, негативних наслідків з боку уповноваженого суб'єкта, що виражається у дисциплінарних стягненнях, види та підстави застосування яких передбачено Кодексом законів про працю України» [134, с. 235]. При цьому визначення спеціальної дисциплінарної відповідальності відрізняється нормативними підставами, які становлять

закони, статути, положення. Так, дисциплінарна відповідальність за порушення вимог законодавства в сфері охорони «державної таємниці» без сумніву відноситься саме до спеціальної дисциплінарної відповідальності.

Також зауважимо, що серед державних суб'єктів поширена практика закріплення порядку провадження дисциплінарної відповідальності власними окремими нормативно-правовими актами. Наприклад, Адміністрація державної прикордонної служби України затвердила «Інструкцію про порядок проведення службового розслідування у Державній прикордонній службі України» власним Наказом від 14.02.2005 року № 111 [237], що пізніше замінено Наказом МВС України на відповідний Порядок від 08.11.2021 року № 815 [251]. Ще одним прикладом є Наказ Державного авіаційного підприємства «Україна» від 22.10.2021 року № 138 «Про Порядок проведення службового розслідування та застосування дисциплінарного стягнення» [254]. Виходячи із назв перелічених підзаконних нормативно-правових актів провадження дисциплінарної відповідальності реалізується у вигляді відповідного службового розслідування.

Все викладене дозволяє характеризувати «дисциплінарну відповідальність» як окремий вид юридичної відповідальності, який має адміністративну природу, реалізується в сфері службових і трудових відносин уповноваженими посадовими особами та повинен забезпечити запровадження адекватних юридичних наслідків особливостям допущеного дисциплінарного проступку, що були встановлені підчас проведення службового розслідування.

Підкреслимо, що в ДКВС України для провадження дисциплінарної відповідальності також реалізуються службові розслідування, зокрема й в сфері порушення вимог законодавства про «державну таємницю». Порядок проведення службових розслідувань у ДКВС України закріплено Наказом Міністерства юстиції України від 12.03.2015 року № 356/5 (із змінами). Нормативно-правову основу зазначеного акту складають Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», Дисциплінарний статуту

органів внутрішніх справ України. Текст акту також містить посилання на інші нормативно-правові акти.

Порядок, затверджений Наказом МЮУ № 356/5, містить 9 структурних розділів: I. Загальні положення; II. Підстави для проведення службового розслідування; III. Порядок призначення службового розслідування; IV. Компетенція окремих структурних підрозділів органів і установ, які залучаються до проведення службових розслідувань; V. Строки проведення службового розслідування; VI. Права та обов'язки учасників службового розслідування; VII. Виконання службових обов'язків та виплата грошового забезпечення при проведенні службового розслідування; VIII. Оформлення матеріалів службового розслідування; IX. Облік та узагальнення результатів службових розслідувань [250].

За час свого існування Наказ № 356/5 зазнав 10 змін та редакцій. Втім деякі його положення не відповідають новаціям, які вже відбулись в законодавстві. Наприклад, пункт 6 розділу I посилається на положення «Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та осіб, які для цілей Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 13.06.2000 року № 950. Натомість, від 07.03.2023 року Постанова КМУ № 950 має іншу назву, а саме: «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування», (закріплено Постановою КМУ № 246) [224]. Отже, зміст зазначеного пункту Порядку МЮУ потребує виправлення.

Крім того Порядок МЮУ містить і змістовні недосконалості. А саме, із тексту зазначеного нормативно-правового акту витікає, що Порядок службового розслідування застосовується до осіб рядового і начальницького складу ДКВС України. Але, як ми вже зазначали раніше, займати посади в РСО установ виконання покарань можуть не лише особи рядового і начальницького

складу або такі, що мають статус державних службовців, є також частина посад, працювати на яких можуть цивільні особи без статусу службовця. Отже,

Висновки до розділу 2

Розгляд особливостей сучасних адміністративно-правових засобів, які застосовуються в Державній кримінально-виконавчій службі України для охорони «державної таємниці», дозволили дійти таких висновків.

Ретельний аналіз особливості компетенцій та повноважень, якими наділені окремі суб'єкти системи охорони «державної таємниці» робить доцільним запропонувати їх класифікацію. Спираючись на аналіз чинного законодавства, варто виділити такі групи: 1) суб'єкти із специфічними, притаманними лише їм повноваженнями та функціями. До них зокрема відносяться: Верховна Рада України; Президент України, Рада національної безпеки і оборони України (РНБО); Кабінет Міністрів України; Служба безпеки України; Центральні (ЦОВВ) та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування; інші державні органи (наприклад ДССЗІ України); 2) суб'єкти, які виконують типові завдання, що реалізуються в усіх органах, підприємствах, установах і організаціях, які провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею». До них належать: керівники в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності (компетенція керівників обмежена тим органом, або юридичною особою, в яких вони обіймають керівну посаду); підпорядковані керівникам режимно-секретні органи (РСО); держані експерти з питань таємниць (держексперти).

Встановлено, що Державну кримінально-виконавчу службу України недоцільно розглядати як окремий суб'єкт системи охорони «державної

таємниці». Оскільки сучасна ДКВС України представляє з себе не конкретний державний орган, а цілу систему складнопідпорядкованих органів із різним юридичним статусом, спрямованістю та компетенціями. На теперішній час ДКВС України – це скоріше узагальнена назва специфічного правового інституту, сформованого внаслідок тривалих трансформацій, покликаних вирішити проблему виконання кримінальних покарань й розбудови пенітенціарної системи в Україні.

В той же час, з'ясовано, що головним органом в системі ДКВС України є Міністерство юстиції України (МЮУ). Зокрема йому підпорядковуються міжрегіональні управлінні з питань виконання кримінальних покарань та пробації (територіальні органи МЮУ), а також низка інших суб'єктів системи ДКВС України. В свою чергу, керівні функції по відношенню до названих міжрегіональних управлінь виконує Департамент з питань виконання кримінальних покарань (Департамент), який водночас також є територіальним органом МЮУ.

В чинному Положенні про Департамент виявлено низку недоліків, щодо врегулювання його діяльності, що стосується охорони «державної таємниці». З метою усунення виявлених невідповідностей пропонуємо внести зміни до Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 20.09.2023 року № 3362/5 такого змісту:

«6. Департамент для виконання покладених на нього завдань має право:

... 4) безперешкодно (без супроводу) у будь-який час доби відвідувати приміщення та об'єкти, що знаходяться під охороною ДКВС України, ... та проводити перевірки за всіма напрямками службової діяльності, при цьому використовувати фото-, відеозйомку та користуватися засобами мобільного зв'язку з додержанням обмежень режиму секретності та вимог законодавства про державну таємницю».

З метою удосконалення повноважень Начальника Департаменту, щодо виконання ним діяльності пов'язаної із «державною таємницею», пропонуємо в

чинне Положення про Департамент внести норму такого змісту: *«забезпечує реалізацію державної політики щодо охорони державної таємниці та контроль за її збереженням в Департаменті відповідно до вимог режиму секретності. Здійснює керівництво режимно-секретним органом Департаменту та має доступ до всіх відомостей ступенів секретності: "Цілком таємно", "Таємно"».*

Доведено, що діяльність ДКВС України пов'язана із великою кількістю різноманітних «секретних» відомостей. З'ясовано, що історично ідентифікацію та закріплення напрямів таких відомостей визначали відповідні «державні експерти з питань таємниць». Констатовано, що статус держексперта закріплюється за посадою Указом Президента України. Держекспертом є посадова особа наділена відповідним рівнем знань, досвіду та повноважень, необхідних для здійснення відповідної діяльності. Оскільки в кримінально-виконавчій системі на теперішній час держекспертами є посадові особи МЮУ, але діяльність ДКВС України є специфічною і нетиповою для цього Міністерства, пропонуємо розширити склад державних експертів з питань таємниць, додавши до їх складу посаду Начальника Департаменту з питань виконання кримінальних покарань.

З'ясовано, що «методами охорони державної таємниці» – є спрямовані на осіб, які провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею», способи впливу, що відповідають вимогам законодавства і запроваджуються з метою забезпечення охорони «секретної інформації». Встановлено, що характерною особливістю методів, які застосовуються в сфері охорони «державної таємниці», є їх імперативний характер. При цьому, хоча застосування означених методів впливає із нормативно врегульованих положень законодавства, але в самих законодавчих приписах методи зазвичай не конкретизуються (тобто не закріплюються, як такі, що мають чітко визначену назву). Прикладами методів охорони державної таємниці є: встановлення правового режиму «секретності» – його окремі вимоги унормовуються, як на законодавчому рівні, так і на рівні окремих суб'єктів ДКВС України,

наприклад, у правилах внутрішньооб'єктового режиму; метод заохочення – його, прикладом може бути встановлення компенсацій за роботу в умовах режимних обмежень; інші методи.

Визначено, що «форми охорони державної таємниці» – представляють з себе наділені характерними зовнішніми ознаками дії суб'єктів уповноважених на їх здійснення з метою забезпечення охорони державної таємниці. Такі дії можуть бути юридично значущими й вести до настання правових наслідків, наприклад, надання допуску та доступу до «державної таємниці», оформлення підписки про нерозголошення «державної таємниці», ознайомлення під підпис із відповідальністю за порушення вимог законодавства про «державну таємницю» тощо. Наведені приклади є специфічними виключно для сфери охорони «державної таємниці» та передбачають наявність певної нормативно врегульованої процедури їх застосування. Разом із тим, форми здійснення заходів з охорони «державної таємниці» не зводяться виключно до тих дій, які чітко унормовані законодавством.

Доведено, що застосування різних форм охорони «державної таємниці» може бути задокументованим, або таким, що не залишає по своїй реалізації складених та зареєстрованих документів. При цьому, перелік усіх можливих форм реалізації заходів з охорони «державної таємниці» фактично неможливо визначити в нормативно-правових актах. Втім застосування найбільш широкого спектру відповідних форм діяльності сприяє підвищенню якості охорони «державної таємниці», оскільки дає можливість обрати найефективнішу з форм для кожної окремої ситуації. Наприклад, опрацьовані відомості дозволили акцентувати увагу на причинно наслідковому зв'язку між результатами реалізації різних форм контролю знань з охорони «державної таємниці» з навчально-освітньою функцією РСО. Так, контроль знань може здійснюватися у формі: усного опитування; письмового опитування; тестування, перевірки наявності законспектованих відомостей, практичної перевірки виконання вимог режиму «секретності» тощо. Навчально-освітня функція РСО може реалізуватися в формі: ознайомлення із інформацією під підпис; проведення

інструктажів або бесід; повідомлення співробітників про тематичні випадки й практику, що мала місце в інших органах, підприємствах, установах чи організаціях; забезпечення доступу до бібліотеки РСО (якщо така сформована); проведення внутрішнього навчання або тренінгів; залучення працівників до проведення тематичних занять в якості співведучого або доповідача; розробки внутрішніх методичних рекомендації або пам'яток; складання переліку необхідних для опанування нормативно-правових і інформаційних матеріалів; консультування з боку РСО; тощо.

Спираючись на викладене, запропоновано: поєднувати в діяльності РСО форм із задокументованими та незадокументованими фактами застосування; вносити до планів робіт РСО заходи із документованою формою реалізації та фіксувати і аналізувати їх виконання.

З'ясовано, що порушення режиму секретності тягне за собою кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність. Констатовано, що адміністративна відповідальність за порушення вимог законодавства про державну таємницю встановлена статтею 15 «Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень» і статтею 212² «Порушення законодавства про державну таємницю» Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Іншими статтями цього Кодексу також визначено особливості розгляду справи, застосування адміністративного затримання та доставлення порушника до визначених законодавством органів у випадках порушення законодавства про державну таємницю. Компетенція розгляду справ про відповідні адміністративні правопорушення встановлена статтею 221 КУпАП, а особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення визначені статтею 255 цього ж Кодексу.

Особи, які наділені правом складати протоколи про адміністративні правопорушення належать до органів Служби безпеки України (СБУ) і органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

(ДССЗІ України). Втім враховуючи вірогідне збільшення кількості суб'єктів провадження діяльності, яка пов'язана із «державною таємницею» (а аргументом на користь такого збільшення виступає розбудова системи критичної інфраструктури, що провадиться в Україні), а також нормативно врегульовану практику, здійснення режимно-секретними органами, деяких адміністративно-правових заходів управлінського характеру по відношенню до суб'єктів, які знаходяться в сфері їх підпорядкування (наприклад: подання документів для оформлення спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної із державною таємницею, щодо суб'єктів, які отримують такий дозвіл вперше; або погодження проєктів номенклатур справ тощо), запропоновано розширити повноваження РСО. Рекомендовано надати особам режимно-секретних органів право складати протоколи про адміністративні правопорушення визначені пунктами 1-8 частини першої статі 212⁻² КУпАП, виявлені ними під час проведення перевірок, здійснюваних РСО в межах компетенції, передбаченої законодавством для цих органів.

Встановлено, що службові розслідування в Державній кримінально-виконавчій службі України проводиться в порядку визначеному Наказом Міністерства юстиції України від 12.03.2015 року № 356/5 (із змінами). Із змісту зазначеного нормативно-правового акту витікає, що врегульований названим Наказом порядок службового розслідування застосовується до осіб рядового і начальницького складу. Також названий Наказ № 356/5 містить вказування на те, що службове розслідування стосовно державних службовців ДКВС України здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу». Втім займати посади ДКВС України, робота на яких передбачає діяльність пов'язану із «державною таємницею», можуть не лише особи рядового і начальницького складу або такі, що мають статус державних службовців, є також частина посад, працювати на яких можуть цивільні особи без статусу службовця.

Виявлено, що в Наказі Міністерства юстиції України від 12.03.2015 року № 356/5 застосовано застарілу назву Порядку проведення службового

розслідування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950.

З метою усунення виявлених невідповідностей, пропонуємо внести зміни до абзацу першого пункту 6 розділу I Наказу Міністерства юстиції України від 12.03.2015 року № 356/5, виклавши його в такому вигляді:

«Службове розслідування стосовно державних службовців ДКВС України здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу», стосовно інших осіб, у випадках які стосуються порушень законодавства про державну таємницю, а також у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання корупції», відповідно до Порядку проведення службового розслідування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950.».

РОЗДІЛ 3.
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ
В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правової охорони державної таємниці та можливості його використання в Україні

З часу видання Конституції України в 1996-му році, Основний Закон України зазнав всього 10 редакцій [49]. Передостання з них (принаймні станом на сьогоднішній день) відбулась напочатку 2019 року. Нараз її зміст закріплює надважливий факт ствердження самоусвідомлення українського народу та визначає шлях нашої держави, в тому числі в сфері безпеки, на багато років вперед. Впроваджені зміни стали логічним наслідком важкого шляху пройденого Україною після «Єврореволюції» 2013-го року. В зазначених нормах констатована європейська ідентичність Українського народу і незворотності європейського й євроатлантичного курсу України [223].

Заява Верховної Ради України від 21.11.2023 року, яка була проголошена в зв'язку з десятою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності, підкреслює, що: «Україна заплатила та продовжує платити найвищу ціну за звільнення від диктатури, відданість демократичним цінностям і принципам, за право самостійно визначати своє майбутнє, за свій цивілізаційний вибір – бути повноправною частиною Об'єднаної Європи» [257].

З безпекової точки зору концептуальне визначення України, як країни із верховенством демократії, цілком логічно спонукає нашу державу до прагнення набуття членства в військово-політичному альянсі, яким є НАТО [183]. В той же час, вступ у ЄС (економічно-політичний союз [113, с. 7]) повинен

гарантувати Україні не лише культурно-ціннісну єдність із розвинутими демократіями, але і має забезпечити суто економічний мотив ЄС, а з ним і НАТО, для повноцінної й активної участі в захисті безпеки України.

Набуття членства в обох зазначених спільнотах вимагає трансформації національного законодавства, його синхронізації та наближення до правових норм зазначених об'єднань. З цього приводу Д. Усов наголошує: «охорона державної таємниці є важливою та невід'ємною частиною існування кожної держави світу, для аналізу і подальшого розвитку законодавства у цій сфері необхідно звернути увагу на іноземний досвід, подальше використання якого є значним кроком уперед в інтегруванні української держави у світове співтовариство» [335, с. 103].

Щодо викладеного, то В. Артемов (із посиланням на напрацювання інших вчених) стверджує, що: «у міжнародній практиці зазначена проблема вирішується за допомогою так званої «торії трансформації». Трансформація міжнародно-правової норми означає її перетворення у норму внутрішньодержавного права. Існують два способи трансформації: шляхом посилання та шляхом інкорпорації. Якщо міжнародні договори становлять лише рамки, у межах яких країни визначають свої зобов'язання, то їхні норми приводять в дію шляхом інкорпорації. Якщо ж міжнародні договори встановлюють норми, уже готові до застосування в сфері дії національного права і які не потребують подальшої конкретизації, то вони приводяться в дію шляхом прямого посилання. У цьому випадку виникає питання: чи можна вважати трансформаційним актом ратифікацію міжнародної угоди вищим органом влади держави? Це питання в різних країнах вирішується по-різному, як того вимагають національні конституційні норми. Трансформація не охоплює всіх способів реалізації міжнародно-правових норм. У міжнародному праві існує ідея уніфікації норм національних правових систем на основі прийняття модельних чи типових законодавчих актів. Існує, нарешті, і принцип гармонізації як один з методів уніфікації, особливості якого в тому, що уніфікації підлягають не законодавчі акти як такі, а, головним чином, правові

категорії, зокрема мета, основні засади і принципи правового регулювання, понятійний апарат, нормативна термінологія тощо» [28, с. 60].

Наразі «сучасні процеси глобалізації, інтернаціоналізації та триваючої конвергенції потребують (від нормотворців) глибшого знання не тільки власного законодавства, а й законодавства ... зарубіжних країн» [173, с. 144]. При цьому варто пам'ятати, що «практика державотворення в умовах війни сформувала необхідність переосмислення логіки реформ та їх пріоритетності» [35, с. 181]. Іншими словами в сфері охорони «державної таємниці» перед Україною стоїть задача не лише обрати спосіб трансформації національного законодавства але й визначити, які саме міжнародні норми, в якому об'ємі та послідовності потрібно переносити і впроваджувати в національну правову систему України.

З означених питань Т. Блистів та О. Басараб слушно зазначають, що: «виходячи із положень Стратегії національної безпеки України, яку (було) затверджено Указом Президента України від 26.05.2015 року № 287/2015 [280], одним із пріоритетних напрямів державної політики національної безпеки України є реформування системи охорони державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом з урахуванням практики держав-членів Організації Північноатлантичного договору та Європейського Союзу. ... (А) враховуючи пункт 4.12 Стратегії національної безпеки України ... згадане вище реформування має здійснюватися з урахуванням положень стандартів безпеки НАТО та ЄС («Політика безпеки НАТО», С-М (2002) 49 [8]; «Правила безпеки ЄС», 2013/488/EU [6])» [35, с. 182-183].

Підкреслимо, що «Правила безпеки ЄС» 2013/488/EU містять позначку «non-legislative acts» – незаконодавчі акти. А «Політика безпеки НАТО» С-М (2002) 49 має своєю метою зокрема й викладення положень в сфері охорони «державної таємниці» для країн, які не входять до складу НАТО, але бажають підтримувати взаємовідносини та розвивати співробітництво в цій сфері. Крім того, «Політика безпеки НАТО» С-М (2002) 49 по деяким

питанням, щодо побудови та функціонування системи охорони «державної таємниці», допускає різні варіанти реалізації.

Зауважимо, що до НАТО, як до військово-політичного або оборонного альянсу, входять держави із різним економічним та військовим потенціалом. Найбільш могутніми із них, вочевидь, є США (Сполучені Штати Америки). Це пояснюється низкою факторів. По-перше, США розташовані на окремому континенті, тобто напад на цю країну так званими конвенційними воєнними методами і засобами від самого початку вкрай ускладнений. По-друге, США – це держава мабуть із найпотужнішим в світі ядерним арсеналом. По-третє, Сполучені Штати Америки є найбільшою в світі економікою, а до того ще й мають можливість безпосередньо впливати на світову валюту.

Крім того, як наголошує М. Михайлуца: США є «країною з розвинутою системою захисту інформаційного простору. Американці ... одними з перших у світі запровадили системи захисту інформації на законодавчому рівні. У Сполучених Штатах Америки закони, що стосуються сфери захисту інформації, діють з 1974 року» [159, с. 169].

Вкрай схвально відгукуються про напрацювання США й такі науковці, як Д. Василенко та В. Маслак. Вчені зазначають, що: інформаційне законодавство Сполучених Штатів Америки – це той орієнтир, на який повинні слідувати країни у своїх спробах збудувати хорошу базу інформаційного законодавства. У цій країні законодавці змогли створити систему законів стосовно безпеки інформації з такою лаконічністю та узагальненням, що за необхідності, реагування на проблему буде миттєве. Законодавча систем США з безпеки інформації є однією з найнадійніших у світі, що робить її майже досконалою [45, с. 129].

Менш захоплено нормативно-правову систему охорони «державної таємниці» США характеризує О. Пономаренко. Вчений підкреслює, що: «система нормативних актів США в галузі охорони секретної інформації надто розгалужена, складна і громіздка, що, однак, пояснюється особливостями

системи загального права, до якої належить і американське право. Ця система є надто специфічною та має як свої переваги, так і свої недоліки» [207, с. 128].

У будь-якому разі, в сфері охорони «державної таємниці» передусім саме напрацювання США викликають найбільший інтерес. Але в цьому контексті неможна не згадати про гучні скандали, які трапились саме в цій країні.

Нагадаємо, випадок Джуліана Ассанжа. Він «залишається неоднозначною фігурою. Багато хто вважає його викривачем військових злочинів і корупції, а також батьком сучасної розслідувальної журналістики. Для інших же він – зрадник (і) ворог держави... У США 49-річного засновника платформи WikiLeaks хочуть судити за публікацію сотень тисяч секретних військових документів про операції США в Іраку й Афганістані. Джуліан Ассанж заснував WikiLeaks у 2006 році, проте прориву платформа досягла лише через чотири роки. (Так), у квітні 2010-го на сайті WikiLeaks було опубліковано відео «Супутне вбивство» (Collateral Murder), у якому зафіксовано, як у 2007 році під час атаки двох гелікоптерів армії США в Багдаді загинули мирні жителі. Двоє загиблих виявилися журналістами Reuters. «Щоденники афганської війни» та «Іракське досє», підготовлені у співпраці зі світовими ЗМІ, також продемонстрували суспільству непривабливу реальність, яка виходить за рамки добре налагодженої піар-машини Держдепартаменту й Пентагону. А з осені 2011 року в результаті витоку інформації та її публікації на WikiLeaks у відкритому доступі з'явилися усі дипломатичні депеші США» [3].

Інший випадок стосується Едварда Сноудена. Події, що пов'язані із ним, були ще більш резонансними. Едвард Сноуден – колишній працівник Агентства національної безпеки (АНБ), який у 2013 році передав ЗМІ інформацію про програму PRISM, яка займалася збиранням та обробкою даних із телефонів людей. Програма існувала щонайменше з 2007 року, але весь час була таємною. Із переданих Сноуденом матеріалів з'ясувалося: PRISM мала доступ до електронної пошти, акаунтів у соцмережах, електронних пристроїв і телефонних дзвінків усіх американців. І якщо спершу передбачалося, що програму використовуватимуть для стеження лише за іноземцями, принаймні із

2010-го такі обмеження вже не діяли. В США Сноудена заочно звинуватили у шпигунстві та викраденні держвласності. Сноуден спочатку утік із США до Гонконгу, а потім – до РФ» [320].

Неможна не згадати і події пов'язані із Дональдом Трампом. (Так), «45-му президенту США закидають незаконне зберігання конфіденційних документів у себе вдома, а також обман співробітників служб безпеки, які намагалися їх вилучити. Великий штраф або ув'язнення – на таке покарання може розраховувати політик, якщо суд визнає його винним. (Втім) він заявив, що вважає себе невинним у всіх 37 пунктах звинувачення, що проти нього висунули у справі про неналежне зберігання секретних документів» [7].

Це далеко не всі гучні порушення в сфері «державних секретів», яких зазнали США. Отже, навіть побудована ними правова система охорони «державної таємниці» вочевидь недосконала. З цього витікає, що Україні не варто некритично наслідувати досвід НАТО, ЄС або будь-якої іншої, нехай і розвинутої демократичної держави. Відтак доцільним видається дослідити принаймні основні елементи системи адміністративно-правової охорони «державної таємниці» в сучасних демократіях та зважено оцінити можливості використання їх досвіду в національній нормотворчості.

Дослідженнями окремих аспектів охорони й захисту «інформації», а зокрема і «державної таємниці», в законодавстві зарубіжних країн займались такі вчені як: Д. Андреєв, В. Антонов, О. Бантишев, О. Баранов, В. Барчук, Д. Безуглий, П. Біленчук, В. Богуш, І. Боднар, С. Болдир, Л. Борисова, І. Валюшко, Д. Василенко, А. Гальчинський, В. Горбулін, В. Гриценко, О. Джафарова, О. Дзьобань, М. Дімчогло, М. Дмитренко, О. Задорожній, В. Зачепило, О. Зозуля, Ю. Ірхін, Н. Камінська, І. Каріх, О. Кирилюк, І. Кисарець, В. Кір'ян, С. Князєв, К. Ковальов, А. Ковальчук, О. Копан, Н. Кушакова-Костицька, Б. Леонов, О. Логінов, В. Лопатін, О. Манжай, Є. Мануйлов, П. Матвієнко, Ф. Медвідь, Л. Наливайко, А. Нашинець-Наумова, І. Неклонський, Г. Несвіт, О. Ніщименко, А. Новицький, В. Олійник, М. Пендюра, В. Петрик, Д. Пінчук, А. Рубан, А. Савченко, О. Семченко,

Г. Ситник, В. Скалацький, Є. Скулиш, Л. Собченко, О. Сорокін, О. Тихомиров, В. Фатхутдінов, А. Федоров, М. Хавронюк, О. Хмельницький, В. Цимбалюк, К. Череповський, З. Чуйко, С. Чумаченко, О. Шаблиста, О. Шамара, О. Шамсутдінов, С. Шатрава, А. Шумка, О. Юдін.

Крім того, при підготовці цього підрозділу наукової роботи в нагоді стали такі сучасні фахові правничі матеріали як: *наукова стаття* – «Аналіз системи охорони державної таємниці в Федеративній Республіці Німеччина» (А. Косминя; 2017 рік) [143]; *дисертація* – «Адміністративно-правові засади забезпечення кібербезпеки України» (В. Бухарєв; 2018 рік) [44]; *дисертація* – «Конституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки сучасних держав: порівняльно-правовий аналіз» (В. Шемчук; 2020 рік) [345]; *наукова стаття* – «Досвід кримінально-правового забезпечення охорони державної таємниці країн близького зарубіжжя» (В. Олійник; 2020 рік) [173]; *наукова стаття* – «Зарубіжний досвід забезпечення режиму секретності під час протидії злочинам підрозділами поліції» (С. Макаренко; 2020 рік) [153]; *наукова стаття* – «Особливості кримінально-правової охорони державної таємниці за законодавством США» (О. Пономаренко; 2021 рік) [207]; *наукова стаття* – «Організаційно-правові засади забезпечення безпеки класифікованої інформації. Українські реалії» (Т. Блистів, О. Басараб; 2023 рік) [35] та інші.

На додачу до всього перелічено все ж слід наголосити, що українська, успадкована від радянського Союзу система охорони «державної таємниці», навіть після її доволі ретельної перебудови навряд чи може повністю співпадати із відповідними європейськими механізмами і стандартами в цій специфічній сфері діяльності. На пропозиції, щодо її перебудови, неодноразово звертали увагу як дослідники, так і практики. Наприклад, ще в 2017 році С. Болдир, викладаючи власні рекомендації щодо відповідних удосконалень, зазначає: «що наведені (ним) пропозиції щодо реформування системи охорони державної таємниці та службової інформації узгоджуються з напрацюваннями та висновками робочої групи, за результатами діяльності якої розроблено пропозиції до проектів Концепції реформування системи охорони державної

таємниці та службової інформації, а також відповідних нормативних актів щодо введення її в дію в рамках виконання пункту 4.12 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 року № 287/2015, а також задля усунення наявних розбіжностей у підходах до захисту інформації з обмеженим доступом у державах євроатлантичної спільноти та в Україні» [38, с. 84]. Отже, постійні цілеспрямовані розробки відповідних змін та удосконалень тривають щонайменше з 2015-го року. Проте, свого практичного нормативного втілення більшість з них вочевидь поки що не знайшла.

Втім напочатку 2022 року Указом Президента України № 56/2022 було затверджено «Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року "Про Стратегію забезпечення державної безпеки"». Реалізація положень Стратегії розрахована на здійснення на плановій основі в період до 2025 року. Зміст названої Стратегії безпосередньо стосується проблематики забезпечення безпеки «державної таємниці» та службової інформації. Останні визнані об'єктами забезпечення державної безпеки та складовими інформаційної безпеки. Саме ж забезпечення безпеки «державної таємниці» та службової інформації визначено Стратегією як: «впровадження комплексу *організаційно-правових, адміністративних, інженерно-технічних, оперативно-розшукових, контррозвідувальних, розвідувальних заходів, заходів із забезпечення технічного та криптографічного захисту секретної та службової інформації*, спрямованих на запобігання її витоку» [279].

Проблематика «інформації» з обмеженим доступом безпосередньо фігурує в таких структурних складових Стратегії як: напрями державної політики; її основні завдання; пріоритетні заходи; перелік основних питань, що мають бути вирішені; та очікувані результати.

Стратегія передбачає урахування стандартів безпеки НАТО та ЄС із охорони «державної таємниці» як важливий елемент відповідної державної політики, виконання практичних завдань, законопроектної та нормотворчої роботи. В результаті реалізації Стратегії має бути створена ефективна система

забезпечення безпеки «державної таємниці» та службової інформації, яка має бути здатною надійно протистояти викликам сьогодення та забезпечити інтеграцію сектору безпеки і оборони в безпековий євроатлантичний простір.

Необхідно наголосити, що паралельно із викладеними подіями робота в напрямку удосконалення законодавчого забезпечення ведеться й парламентом України. Так, Плани законопроектної роботи Верховної Ради України поточного та попередніх років вже традиційно включають в себе створення й опрацювання законопроекту, що має замінити чинний Закон України «Про державну таємницю». Наприклад, розробку проекту Закону України «Про захист класифікованої інформації» передбачено Планами ВРУ на: 2021 рік – пункт 294 (подання до ВРУ нового проекту заплановано не пізніше ніж на II квартал) [270]; 2022 рік – пункт 33 (III квартал) [201]; 2023 рік – пункт 242 (IV квартал) [202]; 2024 рік – пункт 194 (IV квартал) [203].

Вже традиційно відповідний проект позначається як новий, а його опрацювання закріплюється передусім за Комітетом ВРУ з питань національної безпеки, оборони та розвідки. Пояснення щодо обґрунтування та очікуваних результатів проекту також супроводжуються типовим формулюванням. А саме: «реформування системи охорони державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, зокрема службової інформації, з урахуванням досвіду держав – членів НАТО і ЄС». Оскільки реформування не може бути самоціллю, то проект вочевидь спрямовано саме на урахування досвіду НАТО та ЄС.

Таке тривале й фактично безрезультатне напрацювання законотворчих пропозицій без сумніву свідчить про наявність певних проблем та ускладнень, які виникають у законотворців. Отже, цей факт виступає переконливим свідченням актуальності обраної тематики цього підрозділу нашої дослідницької роботи.

Мета цього підрозділу дисертаційного дослідження спрямована на оцінку можливостей використання Україною досвіду розвинутих демократичних країн та їх об'єднань (таких як НАТО та ЄС) в сфері адміністративно-правової охорони «державної таємниці». *Предмет* вивчення

становлять змістовні складові адміністративно-правового врегулювання інституту «державної таємниці» розвинутих демократичних об'єднань.

Завданнями цього підрозділу дослідження є: порівняти підходи до адміністративно-правового упорядкування основних елементів системи охорони «державної таємниці» в Україні та інших державах світу; охарактеризувати механізм налагодження взаємодії в сфері «державної таємниці» між НАТО, ЄС та іншими державами світу; сформулювати пропозиції щодо критеріїв оцінки якості синхронізації й уніфікації національного законодавства з вимогами НАТО та ЄС в сфері охорони державної таємниці.

Для виконання поставлених завдань застосовано *історико-правовий та порівняльно-правовий методи* дослідження, поєднання яких дозволило виявити не лише певні змістовні розбіжності підходів до забезпечення «державної таємниці» між Україною, державами НАТО і ЄС, але й прояснило сутність їх виникнення.

Переходячи до основного змісту цього підрозділу дослідження, одразу зауважимо, що народним депутатом України Ф. Веніславським та групою інших народних депутатів (всього 24 депутата) від 27.01.2023 року до Верховної Ради України було подано проєкт Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (Законопроект) [54]. Призначення цього проєкту полягає в заміні чинного Закону України «Про державну таємницю» та наближення національного законодавства до практики НАТО і ЄС в означеній сфері діяльності. Законопроект було зареєстровано із № 8394.

Головним комітетом ВРУ щодо названого Законопроекту визначено Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки (О. Завітневич). До опрацювання Законопроекту залучено ще 9 інших Комітетів ВРУ. Проєкт Закону було включено до порядку денного: 3562-IX від 06.02.2024 року. Інших відомостей, щодо пов'язаних та альтернативних проєктів не викладено. Дані щодо хронології розгляду та результатів голосування на теперішній час відсутні.

Зараз ми не будемо докладно аналізувати зазначений Законопроект № 8394. До окремих його положень ми ще повернемося пізніше. Але звернемо увагу на «Висновок (експертиза щодо європейської інтеграції)», який розміщено на сторінці проєкту. Означений Висновок підготовлено Комітетом ВРУ з питань інтеграції України до Європейського Союзу (за підписом Голови Комітету І. Климпуш-Цинцадзе). Висновок здається нам настільки важливим, що ми процитуємо його цілком.

«Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу, розглянувши на своєму засіданні 21.02.2023 р. проєкт Закону про безпеку класифікованої інформації (р. №8394), визнав його положення такими, що регулюються національним законодавством країн-членів Європейського Союзу та не підпадають під дію міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» [70].

У нас немає жодних підстав не довіряти висновку профільного Комітету ВРУ із євроінтеграції, але його зміст викликає суттєвий дисонанс із усіма відомостями, які були викладені до цього. Тобто, якщо зобов'язань немає, а проблематика регулюється національним законодавством (на власний розсуд, виходячи із історичних особливостей та сучасних потреб), то: хто, що, з чим і навіщо збирається синхронізувати та наближувати?

Не будемо витратити час на розгляд жодного з цих питань, адже наша мета інша – виявити прогресивний досвід та позитивні світові практики, а також визначити, чи можливо їх застосувати в Україні. Але зробимо висновок, що будь-які нормативні зміни в сфері охорони «державної таємниці» наразі мають диктуватися виключно доцільністю, а не наслідуванням закордонних напрацювань. Ми вважаємо, що в Умовах війни передусім є доцільним підтримувати вже існуючий рівень охорони державної «таємниці» й якісну роботу існуючих правових механізмів відповідної охорони та посилювати їх.

Втім звернемося до найбільш помітних відмінностей національних та світових підходів до врегулювання охорони державних «секретів» і спробуємо їх пояснити. По-перше, деяка міжнародна термінологія справді не співпадає з

традиційними для України поняттями. Наприклад, НАТО не оперує категорією «державна таємниця» використовуючи замість неї термін «класифікована інформація». Пояснюється така практика не якимось складним і заплутаним теоретичним обґрунтуванням, а лише тим, що НАТО це не держава. Європейський Союз, в свою чергу, також є об'єднанням окремих країн. Відтак ні одне, ні інше угруповання за визначенням не може мати «державних таємниць».

Наразі «класифікована інформація» фактично є інформацією, яка «надана іноземною країною, міжнародною організацією чи їх структурами на умовах збереження її секретності, а також ... отримана в результаті співпраці (внаслідок якої «інформація») набуває статусу ... секретної на основі взаємного погодження, що закріплено у відповідних угодах» [187, с. 187].

Викладене ніяк не впливає на наявність «державних секретів» у держав-членів або партнерів. Виходячи з цього просте копіювання термінології навряд чи є доцільним. Адже навіть само НАТО в політиці С-М (2002) 49 говорить про досягнення еквівалентності та сумісності, а не про забезпечення обов'язкової одноманітності.

В такому разі, виносити поняття «класифікована інформація» в назву майбутнього закону недоцільно. Натомість більш прийнятним є розширення термінології чинного національного нормативно-правового акту або додавання певних норм у положення, які стосуються міжнародної взаємодії.

Друга, одразу помітна відмінність є більш змістовною та важливою. Справа в тому, що НАТО та ЄС мають 4 види «класифікованої інформації», а Україна лише 3 ступеня «секретності». До того ж є і певні відмінності щодо змісту, який вкладається в основу поділу такої «інформації» на групи.

З цього приводу, наприклад, А. Гуз та інші науковці зазначають: «загалом, головним є те, що класифікованою інформація визначається відповідно до *ймовірної шкоди*, яка може бути нанесена у разі її несанкціонованого витоку чи розголошення. Це важливо тому, що дозволяє прозоро встановити зв'язок між

рівнем класифікації інформації та відповідальністю за її розголошення та втрату» [187, с. 187].

Ми погоджуємось із такою оцінкою, але зауважимо, що «ймовірна шкода» – це суто оціночне поняття. Насправді існує зовсім небагато наукових робіт, автори яких намагаються вивести формулу реальних підрахунків грошових втрат від розголошення «секретних» відомостей. А враховуючи такі фактори як коливання курсів валют, часовий проміжок, який береться для підрахунку, різну ціну товару та послуги в залежності від території тощо, «ймовірну шкоду» в грошовому еквіваленті більш-менш точно зазвичай вирахувати фактично неможливо. Отже, коли кажуть про «ймовірну шкоду», насправді йдеться про суб'єктивну оцінку вірогідної вагомості потенційної загрози.

Натомість Закон України «Про державну таємницю» для визначення поняття ступінь «секретності» застосовує дещо інші складові. А саме: важливість секретної інформації, ступінь обмеження доступу до неї та рівень її охорони державою [232, ст. 1]. Отже, змістовне наповнення поняття «категорії секретності» в національному законодавстві сформовано значно більш якісно.

Разом із тим, не дивлячись на існування різної кількості класифікованих категорій «інформації», між ними прослідковується достатньо чітке співвідношення. А саме, ступені обмеження доступу до «інформації», що застосовується в країнах НАТО / ЄС / та Україною становлять:

- TOP SECRET («top» буквально перекладається як «верх») / EU TOP SECRET / «Особливої важливості» («ОВ»);

- SECRET (буквально – «таємниця») / EU SECRET / «Цілком таємно» («ЦТ»);

- CONFIDENTIAL («конфіденційно») / EU CONFIDENTIAL / «Таємно» («Т»);

- RESTRICTED («обмежено») / UE RESTRICTED / «Для службового користування» («ДСК»).

Підкреслимо, що остання категорія в Україні до «секретної інформації» не відноситься, а становить окремий вид відомостей «з обмеженням доступу».

Наразі українські позначення категорій видаються більш інтуїтивно зрозумілими, змістовними та чіткими. Попри це, все ж неспівпадіння категорій безперечно здатне ускладнити співпрацю із НАТО та ЄС. Тож, враховуючи спорідненість «секретної» та «службової інформації» напрошується просте рішення – об'єднати ці категорії. Наразі подібні пропозиції не рідкість. Проте, варто зважити до чого призведе таке рішення і яких ресурсів буде вимагати для своєї реалізації.

Передусім слід зазначити, що переважна більшість державних службовців так, чи інакше хоча б інколи стикаються у своїй роботі із відомостями ДСК. Проведення процедури надання допуску службовцю така діяльність не вимагає. Завдяки цьому, навіть якщо службовець раніше не працював із документами з грифом ДСК і така потреба виникає вперше, її розв'язання не вимагає багато часу. Натомість, у разі якщо «службову інформацію» прирівняти до «секретної», то допуски доведеться оформлювати завчасно і фактично усім співробітникам (аби забезпечити їх готовність до виконання робіт та взаємозамінність). З цього приводу зауважимо, що за даними НАДС в I кварталі 2024 року фактична кількість працюючих державних службовців в Україні склала 159 333 особи [168]. Ця кількість не гранична і враховує тільки посадовців державної служби. Отже, реальна кількість осіб, що будуть потребувати надання допусків значно більша. А ще наведені дані ніяк не характеризують явище плинності кадрів. Тобто навантаження по оформленню допусків буде неодноразовим, а становитиме постійний й інтенсивний напрям роботи. Тож, виникає питання: яке навантаження отримає СБУ для опрацювання такої кількості допусків? Наскільки для цього необхідно буде збільшити штат самого СБУ, а також режимно-секретних органів, які повинні працювати із співробітниками безпосередньо на місцях?

Інший аспект піднятої проблеми стосується виплат компенсацій громадянам у зв'язку з виконанням ними робіт, які передбачають доступ до

«державних секретів». Такі компенсації передбачені статтею 30 чинного Закону України «Про державну таємницю». Підкреслимо, що практика здійснення відповідних виплат лише за виконану роботу, а не за постійно діючі умови режимних обмежень не є рідкістю. Але такий підхід не відповідає вимогам законодавства. Відповідне тлумачення неодноразово здійснювали суди під час розгляду відповідних справ. А 28.01.2022 року своє роз'яснення з цього питання надала й Рада Суддів України. В ньому зазначено, що: «допуск до провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, наданий відповідно до законодавства про державну таємницю судді чи працівнику апарату суду, які працюють за посадами згідно з номенклатурою посад працівників, перебування на яких потребує оформлення допуску та надання доступу до державної таємниці, за суттю та правовою природою в умовах режимних обмежень вважати таким, що дає право особі на отримання компенсації (доплат до посадового окладу) на постійній основі» [296]. Хоча зазначене стосується суддів, але основа цього рішення одна і та сама для всіх – законодавство про «державну таємницю».

Ще одним аспектом, який потребує уваги, є умови роботи із «секретною інформацією». Так, відповідно до вимог режиму «секретності» відповідна діяльність має вестись у режимних приміщеннях, зонах або територіях. Такі режимні приміщення повинні буди спеціально обладнані (сигналізацією, спеціальними укріпленими дверима, необхідною кількістю замків із пристроями для опечатування, ґратами, сейфами, бар'єрами тощо). Таке обладнання потребує чималих коштів. Крім того, вхід до режимного приміщення дозволено лише особам за визначеним списком. Інші відвідувачі мають перебувати там лише в їх присутності і з їх дозволу.

Отже, виникають питання: Де взяти таку кількість приміщень? Як їх належним чином обладнати? Як забезпечити одночасне оформлення великої кількості допусків для працівників? І як це відіб'ється на фондах оплати праці, бюджетах та штатах працівників?

Всі ці питання звісно можна вирішити послабивши режим «секретності» і змінивши (в бік спрощення) низку безпекових процедур. Але в такому разі ми отримаємо варіацію того самого режиму обмеження доступу до «службової інформації» з тією відмінністю, що називатися він буде по іншому. Раніше, в першому підрозділі цієї наукової роботи, ми довели, що спеціально визначений правовий режим є характерною ознакою «секретності». Тож, при такому підході зміни будуть беззмістовними, адже режим обмеження доступу до «службової інформації» насправді не буде трансформовано в режим «секретності».

Разом із тим, на практиці виявляється, що нема ніякої необхідності змінювати існуючу триступеневу систему. Адже фактично така сама система існує в США і цій державі це ніяк не заважає бути надважливим членом НАТО. З цього приводу С. Макаренко слушно повідомляє, що: «сучасна система класифікації секретної інформації, чинна у Сполучених Штатах Америки сьогодні, встановлена Указом № 13526 президента Барака Обами, виданим у 2009 році, що замінив раніше наявні нормативні акти у сфері засекречування інформації [1]. Указ 13526 встановлює систему класифікації, порядок засекречування, розсекречування та обробки інформації, створеної урядом Сполучених Штатів Америки, його співробітниками і підрядниками, а також інформації, отриманої від інших органів влади. Під час оцінки ступеня секретності інформації у Сполучених Штатах Америки використовується термін «information sensitivity», що не має точного аналога перекладу (але може довільно перекладатись як «чутлива інформація») й позначає рівень шкоди, яку може завдати національній безпеці США розкриття такої інформації. У Сполучених Штатах Америки є три рівні секретності інформації: "Top Secret", "Secret" і "Confidential"» [153, с. 164].

Враховуючи викладене, є підстави стверджувати, що різниця в ступенях секретності не створює перепон для співпраці, вона лише потребує чіткого узгодження між сторонами взаємодії щодо унормування тих співвідношень ступенів «секретності», які відповідають один одному.

Наступна суттєва відмінність носить організаційно-структурний характер. Її зміст докладно пояснює С. Болдир. Науковець наголошує, що: «згідно з вимогами стандартів безпеки НАТО та ЄС у державах-учасницях створюються Національні органи безпеки, основною функцією яких є впровадження стандартів безпеки інформації, здійснення інспектувань умов захисту інформації з обмеженим доступом у всіх національних організаціях на всіх рівнях, забезпечення проведення перевірки з визначення надійності громадян, які потребують доступу до секретної інформації, видачу дозволів на провадження діяльності, пов'язаної з інформацією з обмеженим доступом. Статус та підпорядкованість такого органу визначаються державами-учасницями вказаних міжнародних організацій самостійно з урахуванням традиційних підходів та практики забезпечення охорони інформації з обмеженим доступом. Поширеною є також практика створення Національних органів безпеки при окремих державних органах (при Мінборони – Великобританія, Естонія, Кіпр, Норвегія, Франція; Нідерланди, при МЗС – Бельгія, Фінляндія, Швеція, при МВС – Німеччина, при Раді Міністрів – Італія, Португалія). У деяких країнах функції Національних органів безпеки покладаються на національні спецслужби (Греція, Польща, Румунія) [38, с. 82]

Отже, структурна побудова системи охорони «державної таємниці» може бути самою різноманітною. Але увага НАТО і ЄС до змісту діяльності «Національного органу безпеки», що поєднана із ігноруванням ними місця цього суб'єкта в системі державних органів країн-учасниць, на нашу думку, може пояснюватись суто утилітарно. Так, об'єднанням із великою кількістю учасників набагато зручніше в питаннях охорони «таємниць» взаємодіяти з одним суб'єктом від кожної країни, ніж із декількома. А зміст повноважень такого органу гарантує, що означений суб'єкт буде компетентним у відповідній сфері (в нашому випадку – в сфері охорони державної таємниці).

Разом із тим, враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій, цілком можливо, що вже в осяжному майбутньому з'явиться необхідність у розширенні компетенцій «Національного органу безпеки». Нагадаємо, що в

Україні зараз існує структурне розділення суб'єктів компетентних у зазначених напрямках робіт (СБУ – охорона державної «таємниці», а ДССЗЗІ України – технічний, криптографічний, кібернетичний та інший захист «інформації»). Проте, поки що занадто мало даних для впевненого прогнозу того, як означені тенденції будуть розвиватися в майбутньому.

Наразі ми розглянули декілька важливих питань організації та унормування проблематики в сфері охорони «класифікованої інформації». Проте, міжнародні об'єднання демократичних держав мають певне узагальнене й структуроване бачення ключових складників політики в означеній сфері. Ще в 2005-му році їх на прикладі НАТО доволі докладно охарактеризував В. Артемов. Вчений зазначив, що: «документом С-М (2002) 49 проголошуються п'ять основних принципів політики безпеки НАТО: «Breadth», «Depth», «Centralization», «Controlled Distribution», «Personnel Controls». (В. Артемов послідовно розкриває їх зміст). «Принцип широти» (Breadth) вбачає, що держави-члени НАТО беруть зобов'язання регулювати доступ до усіх видів чутливої інформації однаковою способом, незалежно від того, чи належить вона НАТО, чи ні. Така вимога діє на тій підставі, що НАТО має бути впевнено, що кожна країна-член НАТО – забезпечує встановлені високі стандарти захисту інформації. На «принципі глибини» (Depth) базується система поділу інформації з обмеженим доступом на рівні і визначення грифів таємності. «Принцип централізації» (Centralization) має національні і міжурядові аспекти. На національному рівні принцип базується на вимозі мати в кожній державі-члені НАТО – національний уповноважений орган або урядове бюро національної безпеки (national security organization – далі NSO)... На міжурядовому рівні існує центральний координуючий орган. У 1955 році в НАТО було створено Бюро безпеки, перетворене нині в Офіс безпеки НАТО (далі – NOS), що несе відповідальність за повну координацію з питань інформаційної безпеки в НАТО. NOS повідомляє національні уряди щодо застосування принципів і стандартів та виконує моніторинг національних систем з метою гарантувати ефективний захист інформації з обмеженим

доступом. «Принцип управління доступом» (Controlled Distribution) ґрунтується на двох правилах. (Перше) – «need-to-know» (потреба знати) полягає в тому, що особи повинні мати доступ до класифікованої інформації тільки при наявності потреби в такій інформації для виконання своїх прямих службових обов'язків... Друге правило ... полягає в тому, що інформація не може бути занижена у рівні таємності або розсекречена без згоди сторони, від якої вона отримана. «Принцип персонального контролю» (Personnel Controls) передбачає правила вибору кандидатів на надання права доступу до класифікованої інформації. Контроль заснований на перевірці благонадійності, оцінках характеру і способу життя кандидатів» [28, с. 60-61].

Викладені підходи доволі логічні, багато в чому вони перегукуються із засадами, на яких будується охорона державної «таємниці» в Україні. Але при цьому означені підходи не надто жорсткі та залишають значний простір для національних напрацювань. Тож, постає питання: яким чином міжнародні суб'єкти досягають достатнього рівня нормативної узгодженості в сфері «класифікованої інформації», особливо з тими державами, які не є їх членами?

Важливою складовою правового механізму вирішення означеної проблеми є укладання відповідних угод. Наприклад, у випадку з Україною та НАТО такими договорами є: «Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору» від 13 березня 1995 року (ці домовленості ратифіковано Законом України № 160-IV від 12.09.2002 року) [331]; «Адміністративні домовленості щодо охорони інформації з обмеженим доступом між урядом України та організацією Північноатлантичного договору», підписані від 28.09.2016 року (ратифіковано Законом України № 2068-VIII від 24.05.2017 року, а від 04.08.2017 року ці домовленості набрали чинності для України) [18].

Немалозначним є і питання: якими мотивами керуються країни-члени ЄС та НАТО трансформуючи власні правові системи охорони «державної таємниці» під час набуття членства в цих організаціях? Відповідь на нього

міститься, наприклад, на офіційному сайті органу національної безпеки Словацької Республіки.

Нагадаємо, що Словаччина набула членства в ЄС з 01.05.2004 року [112], а в НАТО з 29.03.2004 року [182]. Національним органом безпеки в Словаччині є Управління національної безпеки. На його офіційному сайті зокрема викладено такі відомості щодо міжнародного співробітництва: «після приєднання Словаччини до євроатлантичних структур у 2004 році Орган почав працювати в цих міжнародних організаціях як невід'ємний член, розділяючи як переваги, так і відповідальність. З практичної точки зору, орган влади створив іноземні офіси при Постійному представництві Словацької Республіки при НАТО та Постійному представництві Словацької Республіки при ЄС. Зміни торкнулися також двосторонньої співпраці. Управління перетворилося з бенефіціара допомоги на постачальника допомоги країнам, які виявляють інтерес до партнерства або членства в НАТО та ЄС. ... Управління продовжувало поглиблювати співпрацю з державами, які не є членами ЄС та НАТО. Управління наразі уклало двосторонні угоди з 36 країнами щодо взаємного обміну та захисту секретної інформації. *Обмін секретною інформацією або визнання перевірок допуску, виданих за кордоном, були б неможливі без цих міжнародних угод, і приватний сектор не міг би брати участь у торгах на секретні іноземні контракти.* 1 січня 2016 року Управління стало Національним органом з кібербезпеки. Як і у випадку із захистом секретної інформації, Управління є основним контактним пунктом для НАТО та ЄС. Діяльність закордонних представництв Управління було змінено, доручивши відрядженим офіцерам представляти Управління в робочих групах і комітетах, які займаються питаннями кібербезпеки» [10].

Наведені відомості представляють реальні приклади, щодо зроблених нами раніше висновків: про роль та призначення Національного органу безпеки як суб'єкту міжнародних комунікацій; напрямків трансформації компетенцій цього суб'єкту; а також переконливо демонструють, що однією з важливих причин, яка спонукає держави до синхронізації законодавства в сфері охорони

«державних таємниць» є необхідність стимулювання міжнародних комерційних угод для забезпечення вільної участі приватного сектору в торгах та укладання «секретних» іноземних контрактів.

Із викладеного також витікає важлива роль двосторонніх угод в сфері охорони «державної таємниці». Нагадаємо, що подібних договорів укладено Україною близько пів сотні штук. Підкреслимо, що наразі міжнародне партнерство в сфері охорони «державної таємниці» передусім має забезпечити можливість обміну розвідувальними даних між Україною та іншими міжнародними суб'єктами. А в крім того, забезпечити належну основу для подальшого розвитку співробітництва в сфері вироблення озброєнь (в тому числі на комерційній основі).

Підсумовуючи усе викладене можна стверджувати, що досягнення співставлення правових норм в сфері охорони «державної таємниці» демократичних держав відбувається передусім шляхом досягнення узгодження для чого зокрема активно використовуються двосторонні безпекові угоди.

3.2. Розвиток адміністративно-правового регулювання охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України

«Сектор безпеки для (всіх країн світу) і для України зокрема є основоположним аспектом гарантій суверенності, незалежності, цілісності й недоторканності держави. Саме цьому наукові дослідження цієї сфери ніколи не втратять свою важливість та актуальність» [341, с. 152].

Наразі національна та державна безпека «є складним явищем і включає в себе систему взаємопов'язаних елементів. Ця система складається з певного набору концепцій та положень, соціальних та політико-правових аспектів, певних засобів, методів та форм, які забезпечують адекватну реакцію на будь-які небезпеки та загрози, що виникають» [9, с. 8].

В той же час, «історія розвитку цивілізації, безперечно, свідчить про важливість збереження таємниці. Актуальність і затребуваність дослідження вказаної проблематики доводять постійні законодавчі процеси щодо вдосконалення законодавства у сфері охорони державної таємниці, регламентування спеціальними нормативними актами питання захисту таємної інформації тощо» [191, с. 255].

Отже, забезпечення належного рівня охорони «державної таємниці» щільно переплетене з іншими критично важливими безпековими напрямками діяльності держави, але все ж є чітко ідентифікованою, доволі самостійною й змістовною проблемою із власними науковими підходами до її вивчення і розв'язання, а також сукупністю відповідних напрацьованих практичних рішень. Це призводить до того, що інтенсивність розвитку системи охорони «державної таємниці», з одного боку, відповідає змінам загальних тенденцій в безпековій політиці держави, а з іншого, характеризується й самостійною динамікою.

Як відомо «дослідження режиму державної таємниці серед науковців було розпочато у ХХ ст. з моменту утворення Радянського Союзу, який був закритий від усього світу завісою таємності. ... В указаний період було закладено основи системи захисту секретної інформації, яка ефективно діяла впродовж кількох наступних десятиліть» [41, с. 88].

Згодом в сучасній Україні було перероблено стару систему суб'єктів охорони «державної таємниці», вибудовано нові засади «режиму секретності», прийнято відповідні національні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, здійснено інші адміністративні вдосконалення. Аналіз законодавства свідчить про поступове узгодження між собою та об'єднання великої кількості нормативно-правових, якими впорядковувались окремі процедури в сфері охорони «державної таємниці». Переважна частина із них зараз врегульована *«Порядком організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і*

організаціях», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 року № 939 ДСК.

До речі, як слушно зауважує П. Яковлев «ключовим аргументом на користь того, що режим державної таємниці є саме адміністративно-правовим режимом є те, що практично всі складові частини цього режиму реалізуються через діяльність суб'єктів виконавчої влади» [352, с. 178]. Відтак основною галуззю, в якій варто шукати рішення налагодження ефективної системи «охорони державної таємниці», є галузь адміністративного права.

Разом із тим, нерідко й сам стан сфери охорони «державної таємниці» розглядають саме через призму досягнутого рівня розвитку правового режиму «секретності». Наприклад, вже згаданий П. Яковлев стверджує, що: «адміністративно-правові режими посідають одне із ключових місць серед засобів і методів державного регулювання в сфері гарантування інформаційної безпеки» [352, с. 180]. Такий підхід має вагомі підстави, але все ж видається нам дещо звуженим.

Більше широке трактування цієї проблематики пропонують, наприклад, А. Собакарь та М. Ковалів. Вони зазначають, що: «адміністративно-правова основа забезпечення національної безпеки являє собою сукупність взаємопов'язаних, внутрішньо погоджених основоположних нормативних правових актів, що містять юридичні принципи і норми, спрямовані на адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення національної безпеки з метою їх упорядкування, охорони та розвитку відповідно до суспільних потреб. (Важливо, що ґрунтуючись на результатах досліджень, вчені роблять висновок про те, що) в основу нормативного правового забезпечення національної безпеки (наразі) не покладено загального підходу, оскільки правове регулювання здійснюється, як правило, безсистемно і фрагментарно. Забезпечення національної безпеки України багато в чому залежить від ефективної діяльності місцевих органів виконавчої влади. Всі ці органи вирішують різноманітні завдання, пов'язані із забезпеченням національної безпеки. Здійснюючи свою діяльність, вони

активно взаємодіють» [317, с. 158; 160]. До процитованого варто додати, що все сказане вірно не лише по відношенню місцевих органів виконавчої влади, але й центральних органів та суб'єктів інших гілок влади. В той же час, вагому роль у формуванні нормативно-правового забезпечення відіграє також провадження взаємодії на міжнародному рівні і опанування прогресивного міжнародного досвіду.

Разом із тим, ми повністю погоджуємось із твердженням, що розвиток правового регулювання далеко не завжди має послідовний та узагальнено-концептуальний характер. Доволі часто адміністративно-правові зміни є ситуативними. Наприклад, розвиток науково-технічного прогресу поступово змінює безпекову сферу діяльності держави. Так, «забезпечення інформаційної безпеки держави – це нова державна функція, яка характеризується відсутністю сталих і визначених механізмів та методів, правового інструментарію їхньої реалізації. Її формування зумовлене необхідністю захисту суспільства та держави від інформаційних загроз, пов'язаних із розвитком новітніх інформаційно-комунікаційних технологій» [83, с. 168].

Як відмічає С. Сенік: «на сучасній стадії формування в Україні інформаційного суспільства рівень використання інформації є основним чинником розвитку демократичних засад в управлінні державою та процесами у суспільстві. В умовах прагнення України до Євроінтеграції ключові рішення керівництва держави спрямовують на проведення якісних змін (реформ) у різних сферах... Цей процес є достатньо складним та тривалим, оскільки (окремі державні органи) та держава загалом мають пройти для цього шлях (трансформацій, що веде до напрацювання) відповідного рівня організаційного, кадрового, технічного, інформаційного забезпечення» [304, с. 145].

Отже, розвиток сфери охорони «державної таємниці» наразі стосується не лише удосконалень унормування діяльності окремих державних органів та структур (до яких відноситься і ДКВС України) але й набуває все щільнішого зв'язку із інформаційною безпекою. Остання, в свою чергу, вимагає від держави нового рівня як правового, так і матеріально-технічного забезпечення.

Узагальнюючи викладене, звернемо увагу на такі особливості розвитку правового регулювання охорони «державної таємниці» як специфічного суспільного явища. По-перше, такий розвиток носить виражений адміністративний характер і стосується не лише напрацювання управлінських правових норм, але й розбудови державних органів та міжнародної взаємодії. По-друге, нормативно-правова розбудова в сфері охорони «державної таємниці» ніколи не припиняється, адже залежить від об'єктивних змін стану суспільства, а також внутрішньої та зовнішньої державної політики. При цьому, оцінювати розвиток адміністративно-правового регулювання як виключно правові зміни недоцільно. В кожному окремому випадку при аналізі необхідно враховувати передумови й характеристики реальної, а не лише правової дійсності. По-третє, трансформації та розвиток адміністративно-правового регулювання, в тому числі в сфері охорони «державної таємниці», вирізняються ситуативністю та змінною, непостійною інтенсивністю. По-четверте, оскільки розвиток адміністративно-правового регулювання, з одного боку є способом пристосування суспільства до об'єктивних змін, а з іншого, представляє з себе спроби вибудовування якісно нового правового середовища, то в обох означених випадках «розвиток» за своєю природою є дискусійним, оскільки спирається не на практику (яка вже застаріла), а на певні прогнози.

Все викладене призводить до того, що за відсутності достатньо узагальненої концепції тривалої розбудови охорони «державної таємниці», наш вибір елементів для оцінки перспектив розвитку й подальшого висування пропозицій буде до певної міри довільним. Так, для опрацювання обрано три складові адміністративно-правової охорони «державної таємниці». А саме: трансформації спеціального (профільного) закону в сфері охорони «державної таємниці». Вибір цього питання обґрунтовується тим, що цей акт є основоположним для встановлення вимог, правил та понятійного апарату в сфері охорони «секретної інформації». Другою обраною проблемою є міжнародна взаємодія. Адже без відповідної співпраці неможливий обмін «секретною інформацією» з закордонними партнерами, а такий обмін в умовах

відбиття воєнної агресії просто необхідний. Крім того, міжнародна взаємодія, без жодного сумніву, не втратить своєї актуальності і в повоєнний час, натомість потреба в ній збережеться на десятиріччя. І останнім, третім питанням, на яке ми спрямуємо увагу в контексті розвитку адміністративно-правового регулювання охорони «державної таємниці», будуть вимоги чинної «Стратегії реформування пенітенціарної системи», адже саме розгляду особливостей цього правового інституту присвячена наша робота.

Одразу підкреслимо, що наукові дослідження в своїй переважній більшості мають метою формулювання певних рекомендацій та удосконалень. Відтак фактично всі вчені, яких ми вже згадували в цьому та попередніх підрозділах нашої дисертаційної роботи, в тій, чи іншій мірі долучились до розвитку нормативно-правової системи охорони «державної таємниці». Проте, ще багато науковців залишилися нами неназваними. Наприклад, різним аспектам нормативно-правового удосконалення державної та інформаційної безпеки, в тому числі пов'язаних із охороною «державної таємниці», а деякі в тому числі в умовах воєнного стану, свої напрацювання присвятили такі вчені як: О. Андрійко, О. Балинська, Ю. Барабаш, А. Берlach, В. Белєвцова, В. Бужинський, В. Бурячок, В. Верхогляд, В. Вішняков, Т. Гарасимів, В. Глушков, С. Гнатюк, С. Гусаров, Д. Дабіджа, С. Демедюк, Є. Додін, Г. Дробах, В. Дудикевич, В. Дурдинець, В. Захаров, Д. Йосифович, А. Каленський, М. Кельман, Д. Керімов, В. Кравчук, А. Куліш, М. Кучерявенко, Н. Кушнарєнко, К. Левченко, В. Максимович, Т. Мінка, А. Мовчан, О. Моргунов, О. Мурашин, В. Настюк, Д. Никифорчук, А. Носач, В. Олефір, К. Пестов, О. Петров, Г. Рябоконь, О. Синявська, А. Славко, Є. Смірнов, Р. Таллер, В. Теремецький, В. Толубко, С. Толюпа, Г. Форос, І. Харабєрюш, В. Хахановський, М. Цвік, М. Цюрупа, А. Чарданцев, О. Шарабуріна, В. Шейка, В. Ясинська та багато інших.

Крім того, в нагоді для опрацювання цього підрозділу дисертаційної роботи стали такі сучасні наукові матеріали як: *наукова стаття* – «Адміністративно-правові режими як засіб державного регулювання у сфері

забезпечення інформаційної безпеки» (П. Яковлев, 2020 рік) [352]; *монографія* – «Адміністративно-правове регулювання обігу інформації з обмеженим доступом в інформаційно-телекомунікаційних системах Національної поліції» (С. Сенік; 2021 рік) [304]; *монографія* – «Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади» (О. Дзьобань; 2021 рік) [167]; *наукова стаття* – «Основні напрями забезпечення національної безпеки держави» (В. Білий, В. Михальчук; 2021 рік) [34]; *наукова стаття* – «Деякі питання сектора безпеки України як об'єкта адміністративно-правового регулювання» (Н. Цибульник; 2021 рік) [341]; *наукова стаття* – «Поняття та сутність принципів адміністративно-правового регулювання» (Т. Гуржій, Ю. Бодров; 2023 рік) [86]; *дисертаційна робота* – «Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави» (Є. Кобко; 2023 рік) [133]; *наукова стаття* – «Національна безпека України: понятійно-категоріальне осмислення» (Х. Маркович; 2023 рік) [154]; *наукова стаття* – «Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан» (К. Ізбаш, С. Дерев'янкін; 2024 рік) [128] тощо.

Не дивлячись на пошвавлений інтерес наукового товариства до проблематики розвитку адміністративно-правового регулювання в безпековій сфері, маємо визнати, що: по-перше, не так багато теоретико-наукових напрацювань, які не мають грифу обмеження доступу, спрямовано безпосередньо на сферу охорони «державної таємниці»; а по-друге, відповідних досліджень ніколи не може бути достатньо. Справа в тому, що із зміною ситуації та плином часу погляди змінюються. Відтак виникає потреба в нових удосконаленнях. Отже, питання розвитку завжди залишається актуальним.

В нашому випадку також варто звернути увагу на те, що саме зараз у Верховній Раді України відбувається опрацювання проекту Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394 від 27.01.2023 року). Наразі офіційні примірники свого аналізу названого проекту вже представили: Міністерство фінансів України [110]; Міністерство оборони України [126]; Адміністрація Державної прикордонної служби України [293]; Міністерство

освіти і науки України [295]; Міністерство культури та інформаційної політики України [294]; Комітет ВРУ з питань інтеграції України до Європейського Союзу [70]; Комітет ВРУ з питань бюджету [282]; Комітет ВРУ з питань антикорупційної політики [300]; Комітет ВРУ з питань цифрової трансформації [72]; Головне науково-експертне управління ВРУ [71]; опрацювання також провели й інші суб'єкти.

Отже, свою позицію щодо відповідних нормотворчих ініціатив вже виклало чимало державних суб'єктів. Проте, законопроект заслуговує на щільну увагу й з суто наукової точки зору. Тож, досліджуючи охорону «державної таємниці», оминати його зміст було б категорично неправильним.

Щодо вивчення договорів про міжнародну взаємодію в сфері охорони державної «таємниці», то в попередніх підрозділах цієї роботи ми вже цитувати докладну довідкову інформацію СБУ про їх кількість та перспективи щодо подальшого розширення кола партнерів. Але, окрім кількісного складу, доцільно проаналізувати й змістовне наповнення існуючих договірних умов, а такі дослідження в науковій правничій літературі наразі фактично відсутні. Це безумовно є недоліком, який потребує виправлення.

Стосовно актуальності останнього напрямку обраного нами для розгляду, то він безпосередньо пов'язаний із Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1153-р «Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках». Отже, як витікає вже із самої назви цього нормативно-правового акту, строк відповідного операційного плану реалізації добігає кінця. Відтак доцільно оцінити досягнуте й підготувати змістовну основу для складання подальших планів.

Все викладене свідчить про те, що проблематика, яка обрана нами для дослідження, внаслідок об'єктивних змін, які відбуваються в житті держави, характеризується не лише високим рівнем важливості, але й недостатньо поглибленим науковим вивченням. В свою чергу, поєднання означених факторів обумовлює та обґрунтовує актуальність порушеної теми дослідження.

Мета цього підрозділу дисертаційної роботи полягає у висвітленні сучасних проблем розвитку адміністративно-правового регулювання охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України й в державі в цілому. *Предмет* вивчення становлять відносини, що виникли в сфері адміністративно-правового врегулювання охорони «державної таємниці» на сучасному етапі її розвитку.

Завдання цього підрозділу дослідження вимагають: оцінити якість законотворчих ініціатив щодо заміни чинного Закону України «Про державну таємницю»; виявити особливості чинних міжнародних угод про взаємодію в сфері охорони «державної таємниці»; визначити та охарактеризувати проблемні питання розвитку охорони «державної таємниці», які притаманні ДКВС України на її сучасному етапі розвитку цієї Служби; запропонувати варіанти рішення ідентифікованих проблем.

Для вирішення поставлених завдань застосовано *методи моделювання та прогнозування*, поєднання яких (із допомогою використання допоміжного об'єкта – правової моделі) дозволило зробити висновки «щодо створення нових і корекції існуючих правових норм та інститутів» [132, с. 214] у сфері охорони «державної таємниці» і зокрема в ДКВС України, а також «обґрунтувати надійність запропонованих заходів на перспективу з урахуванням подальших соціальних та інших змін» [349, с. 56].

Продовжуючи дослідження зауважимо, що проєкт Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394) [213] подано до Верховної Ради України від 27.01.2023 року разом із: Порівняльною таблицею; Пояснювальною запискою; Поданням; та Проєктом Постанови до Закону. Законопроєкт складається з VI розділів, які містять 32 статті. В той же час, чинний Закон України «Про державну таємницю» має V розділів із 36 статтями. Отже, Законотворцям вдалося навіть дещо скоротити загальний зміст нормативно-правового акту.

В Пояснювальній записці до проєкту Закону заявлено, що метою його впровадження «є імплементація нової моделі функціонування системи

безпеки класифікованої інформації (державної таємниці та службової інформації), а також гармонізація законодавства в цій сфері до вимог стандартів безпеки НАТО та ЄС. (Переслідуючи цю мету, автори проєкту намагались втілити такі новації): - об'єднання державної таємниці та службової інформації в єдину категорію інформації з обмеженим доступом...; - визначення на державному рівні Національного органу безпеки з покладенням всіх його функцій на Службу безпеки України; - удосконалення процедур віднесення відомостей до секретної інформації, засекречування та розсекречування матеріальних носіїв секретної інформації; - збільшення терміну проведення перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, диференціювання обсягу перевірки в залежності від ступеня секретної інформації, розширення переліку підстав, за яких допуск до державної таємниці не надається з урахуванням, у тому числі, вимог фінансового, антикорупційного законодавства та інших чинників, що роблять особу вразливою до тиску з боку іноземних спецслужб, терористичних та злочинних угруповань тощо; - провадження нових підходів щодо фізичної безпеки інформації з обмеженим доступом шляхом поділу зон, де циркулює така інформація, залежно від умов зберігання матеріальних носіїв секретної інформації; - оптимізація функціонування дозвільної системи; - чітке визначення повноважень Служби безпеки України, як Національного органу безпеки, у ході проведення заходів з нагляду та інспектування дотримання вимог законодавства про безпеку секретної інформації» [210, с. 1-2].

Висновки та пропозиції до зазначеного Законопроєкту наразі представлені на офіційному Урядовому порталі. Таких висновків 6. З них: 1 схвальний, 2 про підтримання із зауваженнями; 2 засвідчують потребу в суттєвому доопрацюванні; й 1 констатує брак необхідних даних (не надано фінансово-економічних обґрунтувань – розрахунків) [334]. Отже, вже поверхневий розгляд висновків свідчить не на користь викладених законотворчих пропозицій.

Ще 5 висновків і 1 додаток містить картка проєкту Закону № 8394 в розділі «Законопроекти» офіційного сайту Верховної Ради України. З них: 1 нейтрального змісту, 3 із суттєвими зауваженнями; й 1 із вказуванням на неприйнятність викладених пропозицій. А саме, в ньому зазначено, що: «керуючись положеннями пункту 3 частини першої статті 16 Закону України «Про комітети Верховної Ради України», статті 55 Закону України «Про запобігання корупції», частини першої статті 93 Регламенту Верховної Ради України, Комітет (ВРУ з питань антикорупційної політики) на своєму засіданні 06 квітня 2023 року (протокол № 133) дійшов висновку та прийняв рішення, що проєкт Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394) *не відповідає вимогам антикорупційного законодавства*. (Тобто) у проєкті акта виявлено корупціогенні фактори, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією» [300].

Таким чином, наявність корупційних ризиків у сукупності із непрогнозованим впливом законопроекту на державний бюджет виступають переконливими аргументами щодо його ризикованості та недоцільності запровадження, принаймні в теперішньому вигляді.

Втім звернемо увагу і на змістовну частину законотворчих пропозицій. Зокрема проєкт Закону містить чимало нових термінів. Але й вони викликають зауваження. А саме: частина визначень недосконало сформульовані й визначають зміст понять через самих себе; в проєкті акту вживаються одночасно і нові, і старі терміни (тобто ті, що намагаються замінити); в проєкт вводяться терміни, що нетипові, ані для національної правової традиції, ані для практики НАТО.

Вкрай дискусійними виглядає і зміст деяких новацій проєкту. Наприклад, щодо перебудови інституту державних експертів з питань таємниць. Якщо склад останніх на теперішній час визначається Указом Президента України, а вже визначені держексперти, в свою чергу, формують підходи до змісту ЗВДТ, то згідно частини другої статті 12 законопроекту «Формування Класифікатора

державної таємниці» Президент України стає лише одним із суб'єктів, що виносять рішення про віднесення відомостей до «державної таємниці». На нашу думку, це аж ніяк не сприяє виконанню Президентом України його функцій щодо забезпечення національної безпеки (передбачених статтею 106 Конституції України). Згідно запропонованих новацій функцію визначення відповідних суб'єктів фактично перебирає на себе Верховна Рада України. Втім, це значно зменшує гнучкість та швидкість реагування означеного правового механізму на будь-які зміни. А між тим, до складу відповідних суб'єктів вже зараз (в проєкті) не внесені особи, які наразі входять до «Переліку посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць» в розділ «Підприємства, установи, організації». При цьому, означені особи не позбавляються права звертатися за рішеннями щодо віднесення «інформації» до «секретних» даних, але до кого саме із всіх визначених проєктом Закону суб'єктів вони мають звертатись залишається невизначеним.

Це далеко не повний список сумнівних положень Законопроєкту. Їх кількість та значення для забезпечення охорони «державної таємниці» виступають переконливими аргументами на користь того, що проєкт Закону (реєстр. № 8394) має бути суттєво перероблено.

Втім слід наголосити і на позитивних новаціях, які пропонує законопроєкт. Наприклад, частини друга та третя статті 3: розширюють та конкретизують коло суб'єктів, на яких поширюється дія запропонованих законодавцями нових норм; закріплюють засади забезпечення безпеки переданих Україні відомостей. Зазначені положення, на нашу думку, цілком очікувано повинні мати позитивний вплив на забезпечення міжнародної взаємодії і партнерства.

Щодо самих умов міжнародної взаємодії, то їх особливості визначені й закріплені в міжнародних договорах. Наразі, аби скласти про них узагальнене враження, розглянемо деякі з них. А саме такі (в хронологічному порядку укладання):

- Угода від 29.05.1998 року між Кабінетом Міністрів України та Урядом *Федеративної Республіки Німеччина* про взаємний захист таємної інформації. (Угоду затверджено Постановою КМ № 1433 від 14.09.98; ратифіковано Законом № 2937-III від 10.01.2002) [326];

- Угода від 07.12.1999 року між Урядом України та *Урядом Французької Республіки* про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів (Угоду ратифіковано Законом 2602-III від 05.07.2001) [328];

- Угода від 20.11.2000 року між Урядом України та *Урядом Китайської Народної Республіки* про взаємну охорону секретної інформації (Угоду ратифіковано Законом № 2603-III від 05.07.2001) [329];

- Угода від 04.08.2003 року між Урядом України та *Урядом Сполучених Штатів Америки* про охорону секретної інформації у сфері оборони (Угоду ратифіковано Законом № 1760-IV від 04.06.2004) [330];

- Меморандум від 06.09.2004 року про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та *Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії* щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом у сфері оборони (Меморандум ратифіковано Законом № 686-VI від 17.12.2008; зміни до Меморандуму внесені Протоколі від 17.11.2017) [156];

- Угода від 13.06.2005 року між Україною та *Європейським Союзом* про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом (Угоду ратифіковано Законом № 499-V від 20.12.2006) [327];

- Адміністративні домовленості від 28.09.2016 року щодо охорони інформації з обмеженим доступом між Урядом України та *Організацією Північноатлантичного Договору* (Адміністративні домовленості ратифіковано Законом № 2068-VIII від 24.05.2017) [18].

З викладеного видно, що міжнародна взаємодія унормовується документами різних видів та форм, як то: угода, меморандум, домовленості тощо. Варто зазначити, що переважна більшість укладених міжнародних договорів (в тому числі й ті, які ми перелічили вище) не мають грифу обмеження доступу. Але виключення становлять, наприклад Угоди: між

Урядом України та Урядом Держави Ізраїль від 13.09.1998; між Кабінетом Міністрів України та Урядом Ісламської Республіки Пакистан від 02.11.2006; між Кабінетом Міністрів України та Урядом Об'єднаних Арабських Еміратів від 26.11.2012. На теперішній час зазначені договори позначені грифом обмеження доступу.

Перераховані нами вище угоди (із Німеччиною, Францією, КНР, США, Великобританією, ЄС та НАТО) наразі є ратифікованими. Із наведених даних витікає, що процедура ратифікації зазвичай триває близько одного-двох років.

Звернемо увагу на те, що в переліку наведених держав та об'єднань є й недемократичні, наприклад, КНР. Підкреслимо, що міжнародну позицію цієї країни, щодо війни між російськими загарбниками та Україною, навряд чи можна назвати дружньою по відношенню до нашої держави. Китай без сумніву передусім переслідує лише власні інтереси, далекі від потреб України.

Важливою є позиція НАТО щодо ролі КНР в безпековій структурі сучасного світу. В цьому контексті нагадаємо, що: «Глави держав і урядів НАТО на засіданні в Мадриді 29 червня 2022 року затвердили нову Стратегічну концепцію для Альянсу, визначивши пріоритети Альянсу, головні завдання і підходи на наступне десятиріччя. В концепції описано середовище безпеки, яке постає перед Альянсом, підтверджуються цінності, і виписано головне призначення НАТО – забезпечення нашої колективної безпеки. Там також визначені три головні завдання НАТО – стримування і оборона; запобігання кризам і їх врегулювання; і безпека через співпрацю. В документі Росія визначена як «найбільш значна і пряма загроза» безпеці Альянсу, і вперше приділяється увага Китаю і викликам, які Пекін кидає безпеці, інтересам і цінностям Альянсу» [181].

В самому стратегічному документі зокрема зазначено, що: «проголошені Китайською Народною Республікою (КНР) цілі і силова політика кидають виклик нашим інтересам, безпеці і цінностям. КНР застосовує широкий спектр політичних, економічних і військових засобів з метою збільшення своєї глобальної присутності і поширення зони впливу, при цьому не розголошуючи

свої стратегію, наміри і плани нарощування військової сили. Зловмисні гібридні і кібероперації КНР поряд з її риторикою конфронтації і поширенням дезінформації спрямовані проти наших держав-членів і шкодять безпеці Альянсу» [318, с. 5].

Оскільки по відношенню до КНР у Концепції безпосередньо не вживається слово «загроза», то обговорюючи сприйняття Китаю політики, науковці та практики часто застосовують слово «конкурент». Проте, ми не вважаємо такий підхід повністю правильним. Адже безпекова сфера значно відрізняється від економіки, спорту чи науки. Оскільки її метою є сама безпека, а не інші блага, то й ніяка конкуренція в цьому випадку неможлива.

Тож, на теперішній день Україна одночасно має Угоди про охорону «секретів» і з Китаєм, і з НАТО. Перша була укладена в 2000 році, а друга лише в 2016-му. Отже, договір з КНР був створений ще до того, як безпекова ситуація в світі остаточно проявила свої зміни. Втім, поки працює дипломатія, на наш погляд, немає жодного сенсу розривати існуючий договір. Тим більше, що угода лише визначає умови співпраці, але не зобов'язує до того, щоб таку співпрацю активно провадили.

В той же час, деякі узгоджені договорами нюанси є доволі неочікуваними. А саме: згідно договору з КНР встановлено відповідності між категоріями «секретної інформації» із максимальним рівнем «Top Secret». Отже, передбачається, що обмін може здійснюватися документами, які містять інформацію «Особливої важливості». Такий саме максимальний ступінь встановлено і між Україною та США. Щодо угоди з ЄС то в договорі окремі категорії «секретності» безпосередньо не перелічуються, а ідеться про будь-яку «інформацію» з «обмеженим доступом». Отже, за потреби, дані для обміну з ЄС, вочевидь, також можуть становити «Особливу важливість».

Натомість в угодах України із Німеччиною, Францією, Великобританією та НАТО максимальна категорія «секретності», про яку згадується в укладених договорах, становить рівень «Цілком таємно».

Обмін «секретними» відомостями між державами свідчить не лише про співпадіння інтересів але й є наслідком вибудованої довіри. При чому, чим більш «чутливою інформацією» готові обмінюватись держави, тим більш тісними є міжнародні взаємовідносини. В цьому контексті виглядає досить дивним і нелогічним, що рівень довіри між Україною та КНР більший, ніж між Україною та Німеччиною, Францією, Великобританією і НАТО.

Отже, подальший розвиток взаємовідносин в сфері охорони державної таємниці варто спрямувати на підвищення категорії «секретності інформації», якою Україна може обмінюватись із найпотужнішими демократичними європейськими державами та НАТО. З цього приводу зауважимо, що договорами зазвичай передбачена можливість вносити зміни в чинні угоди. Прикладом такої практики є зміни внесені Протоколі від 17.11.2017 року до «Меморандуму про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом у сфері оборони». Отже, суто технічних перешкод для ініціювання подібних удосконалень не існує.

Підкреслимо, що чинні міжнародні договори мають й інші особливості. Наприклад, договір із Німеччиною «Про взаємний захист таємної інформації» встановлює таку відповідність категорій «секретності» для відомостей, що передаються з Федеративної Республіки Німеччина в Україну: GENEIM – «Цілком таємно»; VS-VERTRAULICH – «Таємно»; VS-NUR FUR DEN DIENSTGEBRAUCH – підлягає поводженню згідно з додатком до цієї Угоди. Тобто, найнижчий рівень категорії секретності Німеччини має захищатись відповідно вимог додатку оскільки не має відповідника в Україні. Натомість, якщо відомості передаються із України, то використовується лише дві категорії: «ЦТ» та «Т». При цьому, поводження із документами з грифом ДСК зазначеною Угодою ніяк не врегульовані, адже ДСК не відноситься до «секретної інформації».

В цьому контексті варто нагадати, що документи з грифом «ДСК» також мають певні вимоги для забезпечення обмеження доступу. Наприклад, деякі з них закріплені в Постанові Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 року № 736 «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію» [255].

Названа Постанова зокрема містить структурний розділ «Охорона службової інформації під час міжнародного співробітництва». Вимоги, що в ньому визначені, стосуються передачі «інформації» але не поводження із нею закордонних партнерів, якщо така передача справді відбулася. Таким чином, названий нормативно-правовий акт не вирішує окреслену вище проблему. Отже, підхід використаний Німеччиною (викладення в окремому додатку до Угоди стислих вимог щодо поводження із інформацією з окремими ступенем обмеження доступу) видається найбільш ефективним способом вирішення означеного питання.

Зазначимо, що наразі поводження з документами, які містять інформацію з обмеженим доступом, потребує унормування не лише на міжнародному рівні. Так, під впливом розвитку інформаційних технологій та діджиталізації, окремі питання з цього приводу постають все гостріше. Деякі свідчення цього спостерігаються й в вимогах «Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 року № 1153-р.

Наразі сама названа Стратегія не згадує ані про «секретність», ані про обмеження доступу до «інформації». Втім її розділ IV «Стратегічні цілі, завдання та очікувані результати» передбачає «Розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи» зокрема шляхом «впровадження електронного документообігу в органах та установах пенітенціарної системи» [287].

Відповідні роботи дійсно проводяться. Наприклад, в ДКВС України активно впроваджується система Megapolis.DocNet – «система електронного документообігу, що підтримує весь цикл роботи з документами: від підготовки проєктів документів та підписання їх КЕП, до зберігання в захищеному електронному архіві» [4].

Але «секретний документообіг» відділений від загального, адже потребує забезпечення більшого рівня безпеки. Для роботи із «секретними» електронними даними зокрема може використовуватися система захисту інформації «Лоза» (розробка ТОВ НДІ «АВТОПРОМ» – компанія що виробляє засоби захисту інформації від несанкціонованого доступу) [324] або інші програми. Продукт «ЛозаTM-1» – «це програмний засіб захисту інформації від несанкціонованого доступу в автоматизованих системах класу «1» (зазвичай це автономний комп'ютер)» [339, с. 63]. В свою чергу для захисту інформації в локальних мережах може використовуватись ЛозаTM-2.

Водночас із тим, маємо зауважити, що в ДКВС України, попри наявність варіантів відповідного програмного забезпечення, «секретний» документообіг не реалізовано. Більше того, навіть використання захищених комп'ютерів є рідкістю. Однією з основних причин цього є вартість утримування відповідних автоматизованих систем.

Але є й суто нормативні перепони до запровадження належної цифровізації. Вони полягають у забороні копіювання інформації з обмеженим доступом без офіційного погодження (тобто дозволу) на такі дії видавцем документа. Означена вимога цілком обґрунтована й продиктована міркуваннями безпеки, вона спрямована на забезпечення суворого контролю за примірниками відповідних документів, адже обліку підлягає кожен аркуш. Відтак виникають питання щодо того яким чином, друкувати й зберігати електронні документи, а також формувати з них справи. При таких діях кількість примірників вочевидь буде збільшуватись.

Проте, зберігання інформації з обмеженим доступом в електронному вигляді має не лише ризики але й переваги. З цього приводу нагадаємо, що під

час початку повномасштабного російського воєнного нападу, більшість режимно-секретних органів на територіях де була небезпека враження (в тому числі й РСО ДКВС України), не мали змоги ефективно евакуювати «секретні» документи і були змушені знищити їх. Разом із тим, якби йшлося про електронні носії інформації, то і вивезти, і знищити такі МНСІ було б набагато простіше.

Висновки до розділу 3

З'ясовано, що основними офіційними джерелами інформації для аналізу міжнародних напрацювань та узгодження з ними національного законодавства є такі стандарти безпеки НАТО та ЄС як: «Політика безпеки НАТО», С-М (2002) 49; «Правила безпеки ЄС», 2013/488/EU.

Основними принципами політики безпеки НАТО на міжнародному рівні наразі визначені: «Breadth», «Depth», «Centralization», «Controlled Distribution», «Personnel Controls» («Широта», «Глибина», «Централізація», «Контрольований розподіл», «Контроль персоналу»). Проте, не дивлячись на доволі чітке закріплення перелічених принципів, політика безпеки НАТО, щодо секретної інформації та відомостей з обмеженим доступом, залишається динамічною системою та не є занадто жорсткою і дозволяє певне варіювання норм національного права в означеній сфері. Підтвердженням цього висновку є успішно укладені та ратифіковані «Адміністративні домовленості щодо охорони інформації з обмеженим доступом між Урядом України та Організацією Північноатлантичного Договору» (які були підписані ще 28.09.2016 року).

З'ясовано, що важлива відмінність в сфері охорони державної таємниці полягає в підходах до визначення видів секретної інформації. Частою світовою практикою розвинених країн є застосування так званої чотирьох рівневої

системи. Натомість Україна використовує три рівні секретності й додатковий гриф обмеження доступу «для службового використання». Оцінювання потенційних витрат (фінансового та іншого характеру) на забезпечення переходу України до чотирьох рівнів секретності професійними економістами докладно не опрацьовувався. Проте, такі витрати вочевидь будуть чималими. Отже, враховуючи викладене та той факт, що Україна вже протягом тривалого часу успішно заключила та виконує близько 50-ти міжнародних угод в сфері охорони державної таємниці, ми доходимо висновку про недоцільність ініціювання зазначених змін.

Доведено, що історія розвитку системи охорони «державної таємниці» в Україні характеризується структурно-інституціональними змінами та поступовим нормативно-правовим удосконаленням окремих напрямів робіт з охорони «державної таємниці». Розвиток охорони «державної таємниці» в сучасній Україні характеризується: посиленням взаємодії державних органів із суб'єктами господарювання різних форм власності; спрямованістю на встановлення щільних партнерських відносин в сфері охорони державної таємниці з країнами ЄС та НАТО.

Враховуючи наявність у розвинутих демократичних держав не лише позитивного, але й негативного досвіду в сфері охорони «державної таємниці», їх напрацювання неможна вважати еталонними. Відтак варто виробити критерії оцінки доцільності запровадження закордонного досвіду в національну правотворчу практику. У якості таких критеріїв пропонуємо: 1) порівняння прогнозованого рівня захисту «державних таємниці» із вже існуючим (з метою недопущення його зниження); 2) критичне оцінювання вартості та трудомісткості запровадження змін з урахуванням існуючих альтернатив; 3) прийняття принципу унеможливлення простого переносу існуючих міжнародних норм в національне законодавство без їх попередньої адаптації.

В результаті дослідження проекту Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394 від 27.01.2023 року) та доданих і супутніх до нього матеріалів встановлено, що названий законопроект

ініційовано законотворцями зокрема з метою заміни чинного Закону України «Про державну таємницю». Доведено, що запропонований проєкт має низку суттєвих недоліків. Зважаючи на наявність корупційних ризиків в змісті законопроекту, його непрогнозований вплив на державний бюджет, а також низку вкрай дискусійних підходів до унормування організації охорони «державної таємниці», викладених у проєкті, вважаємо, що проєкт потребує суттєвого доопрацювання і не може бути рекомендований до прийняття в існуючому вигляді.

З'ясовано, що угоди, які стосуються міжнародного співробітництва в сфері охорони «державної інформації» і обміну «секретними» відомостями, передбачають різний ступінь співпраці. Наприклад, договори з Великобританією та НАТО обмежуються можливістю обміну відомостями із максимальною категорією «секретності» – «Цілком таємно». В той же час, наприклад, угода із США дозволяє обмін відомостями «Особливої важливості». Враховуючи викладене, можна стверджувати, що подальшими перспективними напрямками розширення та поглиблення міжнародної взаємодії для України в сфері охорони «державної таємниці» є: розширення кола держав, з якими укладено відповідні угоди; й підвищення рівня співробітництва та можливостей обміну «інформацією» з найвищими ступенями «секретності» з державами НАТО та ЄС.

З'ясовано, що документами стратегічного планування розвитку системи ДКВС України передбачено автоматизацію документообігу та переведення документації в електронний формат, що відповідає національним та загальносвітовим трендам. Зважаючи на те, що установи виконання покарань фактично не мають захищених комп'ютерів, а кількість таких пристроїв наразі вимірюється одиницями, автоматизація секретного документообігу буде потребувати значних витрат та не може бути швидкою. Враховуючи викладене, пропонуємо розробити довгострокові плани фінансування означеного напрямку робіт. Також відповідній роботі має передувати вирішення нормативно-правових обмежень щодо копіювання і архівування документів при

опрацюванні їх в електронній формі. Без належного унормування означених питань документообіг буде зведений виключно до підготовки «секретних» документів в електронній формі та ведення реєстраційних форм.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації викладено нові підходи до розв'язання наукової задачі щодо удосконалення адміністративно-правової охорони «державної таємниці» в Державній кримінально-виконавчій службі України, які сформульовані в теоретичних положеннях і пропозиціях практичного й нормотворчого характеру, що містять наукову новизну.

Доведено існування різних видів «таємної інформації», що призводить до проблеми їх розрізнення, ідентифікації та якісного врегулювання в національному законодавстві. Запропоновано перелік ознак розрізнення видів «таємної інформації» та оцінки якості їх правового врегулювання, який включає такі складові: 1) назва виду «таємної інформації»; 2) мета виокремлення виду «таємниці»; 3) сфера діяльності, в якій створюється «таємна інформація»; 4) характеристика загроз, які становить розголошення «таємної інформації»; 5) правові засади унормування виду «таємниці»; 6) особливості захисту «таємної інформації» та правового режиму її охорони.

З метою створення нормативних підстав для чіткої ідентифікації і розрізнення «таємниць» за ознакою їх правового режиму запропоновано внести зміни в частину першу статті 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» виклавши її в такому вигляді:

«Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, *яка охороняється встановленим правовим режимом*, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. ...».

Визначено, що «об'єкт адміністративно-правової охорони державної таємниці» становить: доступ до «секретної інформації» (в будь-якому її виді), встановлений законодавством порядок поведіння із «державною таємницею» та ресурси, контроль яких здійснюється з метою охорони «державної таємниці» (матеріальні носії секретної інформації (МНСІ); режимні приміщення, зони та

території; інформаційні (автоматизовані) та інформаційно-комунікаційні системи тощо).

Під «адміністративно-правовою охороною державної таємниці» запропоновано розуміти: комплексну систему адміністративно-правових норм, яка реалізується визначеними державою суб'єктами з метою запобігання розголошенню «секретної інформації» та втратам її матеріальних носіїв, визначає і забезпечує відповідальність та врегульовує заходи забезпечення «режиму секретності» і обмеження доступу до відомостей, які містять «державну таємницю».

Запропоновано уточнити перелік законодавчих основ, закріплених у Законі України «Про державну таємницю», виклавши зміст статті 2 означеного Закону в такому вигляді:

«Відносини у сфері охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, законами України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації», *Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення*, цим Законом, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими нормативно-правовими актами».

Класифіковано загальні завдання, які притаманні для всіх суб'єктів, що провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею». Виділено такі групи завдань: контрольно-наглядові; обліку та документування; організаційні; аналітичні, комунікаційні, завдання із планування. З метою підвищення якості виконання завдань з охорони «секретної інформації» та удосконалення Закону України «Про державну таємницю», запропоновано додати в його зміст такі принципи охорони «державної таємниці» як: принцип законності; принцип необхідного знання; принцип персональної відповідальності; принцип комплексного оцінювання «інформації»; принцип обліку «інформації» та документування діяльності.

Класифіковано «правові засади» охорони «державної таємниці». Виділено такі групи: 1) за джерелом походження: національні (визначені

законодавством України); та міжнародні (носять договірний характер); 2) за правовою силою: Конституція України; міжнародні договори обов'язковості яких визнана Верховною Радою України; Кодекси та Закони України; підзаконні нормативно-правові акти (в тому числі видані суб'єктами провадження діяльності, пов'язаної із державною таємницею), а також нератифіковані міжнародні угоди; 3) за призначенням та змістом: адміністративно-управлінської спрямованості; видані щодо деліктів; складені з питань про визначення «інформації», яка становить «державну таємницю» (наприклад, ЗВДТ).

Виділено дві групи суб'єктів, які входять до системи охорони державної таємниці: 1) суб'єкти із специфічними, притаманними лише їм повноваженнями та функціями: Верховна Рада України; Президент України, Рада національної безпеки і оборони України (РНБО); Кабінет Міністрів України; Служба безпеки України; Центральні (ЦОВВ) та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування; інші державні органи (наприклад ДССЗІ України); 2) суб'єкти, які виконують типові завдання, що реалізуються в усіх юридичних особах, що провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею»: керівники в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності (компетенція керівників обмежена тим органом, або юридичною особою, в яких вони обіймають керівну посаду); підпорядковані керівникам режимно-секретні органи (РСО); держані експерти з питань таємниць (держексперти).

Аргументовано, що ДКВС України – це узагальнена назва специфічного правового інституту, сформованого внаслідок тривалих трансформацій, покликаних вирішити проблему виконання кримінальних покарань й розбудови пенітенціарної системи в Україні. З'ясовано, що головним органом в системі ДКВС України є Міністерство юстиції України (МЮУ). Зокрема йому підпорядковуються міжрегіональні управлінні з питань виконання кримінальних покарань та пробації (територіальні органи МЮУ), а також низка інших

суб'єктів системи ДКВС України. В свою чергу, керівні функції по відношенню до названих міжрегіональних управлінь виконує Департамент з питань виконання кримінальних покарань (Департамент), який водночас також є територіальним органом МЮУ.

З метою удосконалення чинного Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 20.09.2023 року № 3362/5, запропоновано внести до Положення уточнення такого змісту: до завдань департаменту:

«б. Департамент для виконання покладених на нього завдань має право:

... 4) безперешкодно (без супроводу) у будь-який час доби відвідувати приміщення та об'єкти, що знаходяться під охороною ДКВС України, ... та проводити перевірки за всіма напрямками службової діяльності, при цьому використовувати фото-, відеозйомку та користуватися засобами мобільного зв'язку з дотриманням обмежень режиму секретності та вимог законодавства про державну таємницю».

«11. Начальник Департаменту в межах повноважень:

...) забезпечує реалізацію державної політики щодо охорони державної таємниці та контроль за її збереженням в Департаменті відповідно до вимог режиму секретності. Здійснює керівництво режимно-секретним органом Департаменту та має доступ до всіх відомостей ступенів секретності: "Цілком таємно", "Таємно"».

Для ефективного урахування особливостей діяльності ДКВС України в сфері охорони «державної таємниці» обґрунтовано доцільність розширення складу державних експертів з питань таємниць, шляхом включення до їх переліку посади Начальника Департаменту з питань виконання кримінальних покарань.

Сформульовано визначення поняття «методи охорони державної таємниці». Ними є спрямовані на осіб, які провадять діяльність пов'язану із «державною таємницею», способи впливу, що відповідають вимогам законодавства і запроваджуються з метою забезпечення охорони «секретної

інформації». Встановлено, що характерною особливістю методів, які застосовуються в сфері охорони «державної таємниці», є їх імперативний характер. Прикладами методів охорони «державної таємниці» є: встановлення правового режиму «секретності»; застосування методу заохочення; задіяння методу контролю; використання інших методів.

Визначено, що «форми охорони державної таємниці» – представляють з себе наділені характерними зовнішніми ознаками дії суб'єктів уповноважених на їх здійснення з метою забезпечення охорони «державної таємниці». Такі дії можуть задокументованими й вести до настання правових наслідків, або не залишати по собі задокументованих свідчень. Враховуючи останню особливість, вичерпний перелік можливих форм реалізації заходів з охорони «державної таємниці» фактично неможливо визначити в нормативно-правових актах. Означені форми діяльності варто поєднувати з урахуванням обставин кожної окремої ситуації. Наприклад, контроль з охорони «державної таємниці» може здійснюватися у формі: усного опитування; письмового опитування; тестування; перевірки наявності законспектованих відомостей; практичної перевірки виконання вимог режиму «секретності» тощо. Відтак навчально-освітня функція РСО може реалізуватися в формі: ознайомлення із інформацією під підпис; проведення інструктажів або бесід; повідомлення співробітників про тематичні випадки й практику, що мала місце в інших органах, підприємствах, установах чи організаціях; забезпечення доступу до бібліотеки РСО (якщо така сформована); проведення внутрішнього навчання або тренінгів; залучення працівників до проведення тематичних занять в якості співведучого або доповідача; розробки внутрішніх методичних рекомендації або пам'яток; складання переліку необхідних для опанування нормативно-правових і інформаційних матеріалів; консультування з боку РСО; тощо.

З'ясовано, що порушення режиму секретності тягне за собою кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність. З метою підвищення якості контролю в сфері адміністративної відповідальності запропоновано розширити повноваження режимно-секретних органів.

Рекомендовано надати особам РСО право складати протоколи про адміністративні правопорушення визначені пунктами 1-8 частини першої статі 212⁻² КУпАП, виявлені ними під час проведення перевірок, здійснюваних РСО в межах компетенції, передбаченої законодавством для цих органів.

Встановлено, що службові розслідування в Державній кримінально-виконавчій службі України проводиться в порядку визначеному Наказом Міністерства юстиції України від 12.03.2015 року № 356/5 (із змінами). Означеним Наказом не враховано можливості проведення службових розслідувань для осіб, які не мають категорії службовця. Наказ містить й інші неточності. З метою усунення виявлених недоліків пропонуємо внести зміни до абзацу першого пункту 6 розділу I Наказу Міністерства юстиції України від 12.03.2015 року № 356/5, виклавши його в такому вигляді:

«Службове розслідування стосовно державних службовців ДКВС України здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу», стосовно інших осіб, у випадках які стосуються порушень законодавства про державну таємницю, а також у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання корупції», відповідно до Порядку проведення службового розслідування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950.».

Доведено, що розвиток охорони «державної таємниці» в сучасній Україні характеризується: посиленням взаємодії державних органів із суб'єктами господарювання різних форм власності та спрямованістю на встановлення щільних партнерських відносин в сфері охорони державної таємниці з країнами ЄС та НАТО. Встановлено, що правову основу діяльності НАТО та ЄС в сфері кваліфікованої інформації з обмеженим доступом становлять: «Політика безпеки НАТО» С-М (2002) 49 та «Правила безпеки ЄС» 2013/488/EU. Доведено що відповідна політика безпеки НАТО є динамічною системою, яка дозволяє певне варіювання норм національного права в означеній сфері. Наприклад, окремі держави члени використовують як чотирівневу, так і триврівневу кваліфікації інформації (обмеження доступу до таємниць).

З'ясовано, що одним з основних мотивів узгодження національного законодавства з вимогами ЄС для країн, що вступають в Європейський Союз виступає забезпечення конкурентоздатності на ринку «секретних» товарів та послуг. Враховуючи наявність у розвинутих демократичних держав не лише позитивного, але й негативного досвіду в сфері охорони «державної таємниці», їх напрацювання неможна вважати еталонними. Відтак варто виробити критерії оцінки доцільності запровадження закордонного досвіду в національну правотворчу практику. У якості таких критеріїв пропонуємо: 1) порівняння прогнозованого рівня захисту «державних таємниць» із вже існуючим (з метою недопущення його зниження); 2) критичне оцінювання вартості та трудомісткості запровадження змін з урахуванням існуючих альтернатив; 3) прийняття принципу унеможливлення простого переносу існуючих міжнародних норм в національне законодавство без їх попередньої адаптації.

В ході вивчення законотворчих ініціатив в сфері охорони «державної таємниці» досліджено проєкт Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394 від 27.01.2023). Доведено, що запропонований проєкт має низку суттєвих корупційних, бюджетних та змістовних недоліків і потребує суттєвого доопрацювання.

Доведено, що перспективними напрямками розширення та поглиблення міжнародної взаємодії для України в сфері охорони «державної таємниці» є: розширення кола держав, з якими укладено відповідні угоди про взаємодію; й підвищення рівня співробітництва та можливостей обміну «інформацією» з найвищими ступенями «секретності» з державами НАТО та ЄС.

З'ясовано, що документами стратегічного планування розвитку системи ДКВС України передбачено автоматизацію і цифровізацію документообігу. Доведено, що виконання відповідного завдання неможливе без довгострокових планів фінансування означеного напрямку робіт та перегляду низки нормативно-правових обмежень щодо копіювання і архівування документів при опрацюванні їх в електронній формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Classified National Security Information. The National Archives. Executive Order 13526 of December 29, 2009. U.S. Government Publishing Office. URL: <https://bit.ly/2Z4f8RQ>
2. Council Decision of 23 September 2013 on the security rules for protecting EU classified information 2013/488/EU. URL: <http://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d43001e3-356d-11e3-806a-01aa75ed71a1>
3. DW (Deutsche Weltt – міжнародна медіакомпанія Німеччини), «Засновник WikiLeaks Джуліан Ассанж – герой чи злочинець? Маттіас фон Гайн, Володимир Медяний. 04.01.20214 р.» URL: <https://www.dw.com/uk/zasnovnyk-wikileaks-julian-assange-heroi-chy-zlochynets/a-56124498>
4. InBase (Компанія – розробник рішень для автоматизації електронного документообігу), «Megapolis.DocNet». URL: <https://inbase.com.ua/vsi-produkty/megapolis/>
5. IT словник укр. (Словник з інформатики), «Інформація». URL: <https://it.slovnik.ukr/index.php/Інформація>
6. On the security rules for protecting EU classified information (2013/488/EU) : Council Decision of the European Union of 23 September 2013 (non-legislative acts). Official Journal of the European Union 15.10.2013 L 274/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013D0488>
7. RFI (Сайт французької новинної радіостанції, яка транслюється у всьому світі), «Трампу ніколи не можна довіряти державні таємниці: що пише західна преса про арешт експрезидента США. Марина Степаненко. 14.06.2023 р.». URL: <https://www.rfi.fr/uk/міжнародні-новини/20230614-трампу-ніколи-не-можна-довіряти-державні-таємниці-що-пише-західна-преса-про-арешт-експрезидента-сша>

8. Security within the north atlantic treaty organization (NATO) : Note by the Secretary General. Revision 1 to C-M(2002)49 dated 17 June 2002. Reference: C-M(2002)49-COR1 to COR12 (consolidated version), dated 17 June 2002. URL: [https://www.nbf.hu/docs/C-M\(2002\)49-REV1.pdf](https://www.nbf.hu/docs/C-M(2002)49-REV1.pdf)

9. Shapoval R.V., Nastyuk V.Y. International Expertise in Administrative Legal Support of National Security in Ukraine. *Indian Journal of Science and Technology*. 2016. № 9 (36). P. 1-9.

10. The public administration of the Slovak Republic (the official website), «International Collaboration». URL: <https://www.nbu.gov.sk/international-collaboration/>

11. Wolfers A. Discord and Collaboration. Essay of International Politics. Foreword by Reinhold Niebuhr; Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1962. 240 p.

12. Абадаш О.В. Становлення системи охорони державної таємниці в незалежній Україні (законодавче забезпечення). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 11 Том 1. С. 174-177.

13. Авер'янов В.Б., Крупчан О.Д. Виконавча влада: конституційні засади і шляхи реформування. Харків : Право, 1998. 37 с.

14. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / Остапенко О.І. Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. ; Вид. 2-е, доп. Львів: Сполом, 2021. 616 с.

15. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. : Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов. Київ : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

16. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

17. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. проф. Ю.П. Битяка К. : Юрінком Інтер, 2006. 543 с.

18. Адміністративні домовленості щодо охорони інформації з обмеженим доступом між Урядом України та Організацією Північноатлантичного Договору від 28.09.2016 р. ідент. № 950_035-16. (Ратифіковано Законом № 2068-VIII від 24.05.2017 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_035-16#Text

19. Адміністративні правопорушення в Україні у 2010 році : Статистичний бюлетень / Відповідальн. за вип. І. Калачова, К.: Державна служба статистики України, 2011. 203 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/katalog/poslugi/ap_2010.zip

20. Адміністративні правопорушення в Україні у 2011 році : Статистичний бюлетень / Відповідальн. за вип. І. Калачова, К.: Державна служба статистики України, 2012. 205 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2012/08_2012/bl_ap_2011.zip

21. Адміністративні правопорушення в Україні у 2012 році : Статистичний бюлетень / Відповідальн. за вип. І. Калачова, К.: Державна служба статистики України, 2013. 207 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/bl/05/bl_ap_12.zip

22. Адміністративні правопорушення в Україні у 2013 році : Статистичний бюлетень / Відповідальн. за вип. І. Калачова, К.: Державна служба статистики України, 2014. 203 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/bl/04/bl_ap_13.zip

23. Адміністративні правопорушення в Україні у 2014 році : Статистичний бюлетень / Відповідальн. за вип. О.О. Кармазіна, К.: Державна служба статистики України, 2015. 205 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/bl/04/bl_ap14.zip

24. Адміністративні правопорушення в Україні у 2015 році : Статистичний бюлетень / Відповідальн. за вип. О.О. Кармазіна, К.: Державна служба статистики України, 2016. 204 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/bl/05/bl_%20apu_2015pdf.zip

25. Адміністративні правопорушення в Україні у 2017 році : Статистичний бюлетень / Відповідальн. за вип. О.О. Кармазіна, К.: Державна служба статистики України, 2018. 223 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_app_2017.zip

26. Адміністративні правопорушення у 2016 році : Статистичний бюлетень / Відповідальн. за вип. О.О. Кармазіна, К.: Державна служба статистики України, 2017. 205 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/bl/05/bl_ar2016pdf.zip

27. Алфьоров С.М. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2011. 216 с.

28. Артемов В. Захист інформації з обмеженим доступом в країнах НАТО (на прикладі Чехії і Словаччини). *Правове, нормативне та методологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2005. Вип. 11. С. 60-63.

29. Архипов О. Касперський І. Проблеми класифікації інформації з обмеженим доступом у законодавстві України. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні: наук.-техн. зб. НТУУ «КПІ», ДСТС ЗІ СБУ*. 2006. Вип. 1. С. 6-10.

30. Астаф'єв А.А. Адміністративно-правові засади проведення службового розслідування в органах Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 211 с.

31. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.

32. Беляков К.І. Інформація з обмеженим доступом: проблеми законодавчого регулювання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 6. С. 267-277.

33. Битяк Ю.П. Адміністративне право України. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 543 с.

34. Білий В.І., Михальчук В.М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 92–98. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.17.92>
35. Блистів Т.І., Басараб О.Т. Організаційно-правові засади забезпечення безпеки класифікованої інформації. Українські реалії. *Матеріали конференції Sworld-Us. Сучасні системи науки та освіти в США, ЄС та інших країнах*. 2023. № usc16-01 (2023). С. 181-185. DOI: <https://doi.org/10.30888/2709-2267.2023-16-01-039>
36. Божков І.І. Державна таємниця та система її охорони. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2002. №4. С. 7-10.
37. Бойчук Р.П. Правові засади державного регулювання підприємницької діяльності: проблеми формування. *Право та інновації*. 2019. № 4 (28). С. 21-26. DOI: <https://doi.org/10.31359/2311-4894-2019-28-4-21>
38. Болдир С.В. Перспективи реформування системи охорони державної таємниці та службової інформації. *Інформація і право*. 2017. № 4 (23) / 2017. С. 79-85.
39. Болдир С.В. Реформування системи охорони державної таємниці: правові аспекти. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24) / 2018. С. 112-120.
40. Ботвінкін О. Місце спецслужби в системі охорони державної таємниці на теренах України в радянські часи та в наші дні: порівняльно-правовий аналіз. *Правова інформатика*. 2010. № 4 (28) / 2010. С. 46-85.
41. Ботвінкін О. Система охорони державної таємниці в Україні. Історичний аспект. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні: науково-технічний збірник*. 2006. Вип. 2(13). С. 83-88.
42. Будстандарт (Сервіс документів БУДСТАНДАРТ Online), «Наказ Міністерство енергетики та вугільної промисловості України від 12.08.2014 р. № 561 "Про організацію навчання та складання заліків з питань охорони

державної таємниці"». URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=66670

43. Булавіна С., Давидова Т. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 27-31.

44. Бухарєв В.В. Адміністративно-правові засади забезпечення кібербезпеки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2018. 221 с.

45. Василенко Д.П., Маслак В.І. Законодавство провідних країн світу в сфері захисту інформації. *Вісник КДУ імені Михайла Остроградського*. 2010. Вип. 2/2010 (61). Ч. 1. С. 128-132.

46. Велика українська енциклопедія (Електронна версія – e-ВУЕ), «Акт проголошення незалежності України 1991. Автор статті: Любовець О.М.». URL: https://vue.gov.ua/Акт_проголошення_незалежності_України_1991

47. Великий енциклопедичний юридичний словник / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького ; ред. Ю.С. Шемшученко. К. : Юридична думка, 2007. 992 с.

48. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

49. Верховна Рада України (Законодавство України), «Картка документа: Конституція України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-вр>

50. Верховна Рада України (Законодавство України), «Про державну таємницю – Картка документа». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3855-12>

51. Верховна Рада України (Законодавство України), «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (№ 383) – Картка документа». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0052-21>

52. Верховна Рада України (Законодавство України), «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (№ 440) – Картка документа». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0902-05>

53. Верховна Рада України (Законодавство України), «Термін "Інформація"». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/11563>

54. Верховна Рада України (Законопроекти), «Картка законопроекту: Проект Закону про безпеку класифікованої інформації. Реєстр № 8394 від 27.01.2023». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41249>

55. Верховна Рада України (Офіційний вебпортал парламенту України), «Законодавство України / Пошук у назвах термінів (завдання)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=завдання>

56. Верховна Рада України (Офіційний вебпортал парламенту України), «Законодавство України / Пошук у назвах термінів (засад)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=засад>

57. Верховна Рада України (Офіційний вебпортал парламенту України), «Законодавство України / Пошук у назвах термінів (розголошення)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=розголошення>

58. Верховна Рада України (Офіційний вебпортал парламенту України, Законодавство України), «Пошук у назвах термінів (інформація)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=інформація>

59. Верховна Рада України (Офіційний вебпортал парламенту України, Законодавство України), «Пошук у назвах термінів (таємниця)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=таємниця>

60. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про безпеку класифікованої інформації», реєстр № 8394 від 27.01.2023». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41249>

61. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо стандартизації у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, протидії технічним розвідка», реєстр № 6568 від 28.01.2022». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73674

62. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у сфері охорони державної таємниці (щодо оптимізації процедури здійснення перевірки

громадян у зв'язку з допуском їх до державної таємниці)», реєстр № 5613 від 27.12.2016». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60828

63. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації», реєстр № 6567 від 28.01.2022». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73673

64. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань організації та забезпечення охорони державної таємниці», реєстр № 6130 від 24.02.2017». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61219

65. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо громадянства осіб, яким надано допуск до державної таємниці, а також осіб, які претендують на зайняття або обіймають посади в органах державної влади чи органах місцевого самоврядування», реєстр № 6658 від 29.06.2017». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62155

66. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань організації та забезпечення охорони державної таємниці», реєстр № 5639 від 13.01.2017». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60908

67. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань організації та забезпечення охорони державної таємниці», реєстр № 6086 від 15.02.2017». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61155

68. Верховна Рада України (офіційний веб-портал), «Проект Закону України «Про внесення зміни до статті 27 Закону України «Про державну

таємницю» щодо розширення переліку державних посад, за якими надається доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності», реєстр № 11125 від 25.03.2024». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43909>

69. Вислоцька Т.Ю. Кримінально-правова охорона таємниці в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 275 с.

70. Висновок (експертиза щодо європейської інтеграції): Лист Голови Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу (І. Климпуш-Цинцадзе) до Голови Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки (О. Звітневича) від 07.03.2023 р. № 04.-20/10-2023/47362 «Щодо розгляду законопроекту». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1674196>

71. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (до реєстру № 8394 від 27.01.2023 р.) від 10.04.2023 р. № 16/03-2023/37701 (перше читання). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1728381>

72. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації від 10.03.2023 р. № 04-33/18-2023/49802 до проекту Закону України про безпеку класифікованої інформації (реєстр № 8394 від 27.01.2023 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1686834>

73. Відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю: план-конспект заняття з особовим складом ГУ ДСНС України в Івано-Франківській області / І. Турчин. Затвердив І. Оксентюк. 2022. 6 с.

74. Вільна енциклопедія (Вікіпедія), «Інформація». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформація>

75. Вільна енциклопедія (Вікіпедія), «Метод». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Метод>

76. Вільна енциклопедія (Вікіпедія), «Принцип». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Принцип>

77. Ворошко В. Становлення української системи охорони державної таємниці: 1991–1994. *Український науковий журнал інформаційної безпеки*. 2021. № 27 Вип. 2/2021. С. 79-88. DOI: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.27.16004>
78. Галушка В., Тіхонов Г. Особливості правового регулювання захисту державної таємниці в Україні та за її межами. *Підприємництво, господарство і право (Кримінальне право)*. 2021. № 1/2021. С. 205-209. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.36>
79. Гасяк О.С. Формальна логіка. Розв'язкові процедури, алгоритми, словник базових термінів і понять: навч. посібник. Вид. 2-ге, переробл. та доповн. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 544с.
80. Главком (Онлайн-медіа «Інформаційне агентство»), «Україна відкриватиме нові табори для полонених окупантів. Мін'юст пояснив причину. В. Тараненко. 17.05.2024 року». UKR: <https://glavcom.ua/country/society/ukrajina-vidkrivatime-novi-tabori-dlja-vijskovopolonenikh-bo-nemaje-obminiv-minjust-1001099.html>
81. Голосніченко І.П. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб. К. : ГАН, 2005. 232 с.
82. Гордієнко С.Г. Конфіденційна інформація та «таємниці»: їх співвідношення. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 233-238.
83. Грабар Н.С. Механізми інформаційної безпеки України в умовах інформаційного глобалізму. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 1. С. 168-173.
84. Гресько В.І. Поняття та елементи адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6/2021. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/33>
85. Гумін О.М. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46-50.

86. Гуржій Т.О., Бодров Ю.В. Поняття та сутність принципів адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2023. Вип. 79: ч. 2. С. 41-48. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.6>

87. Гусаров С.М. Принципи контролю за станом охорони державної таємниці. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Тези доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 1 грудня 2017 р.). С. 189-193.

88. Дембіцька С.Л. Теоретико-правова характеристика інституту адміністративної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. № 18. Том 1. С. 73-76.

89. Денищук Д.Є. Види державної таємниці: сучасний стан. Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / редкол.: Д.В. Швець (голова), О.М. Бандурка, С.М. Гусаров та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, (м. Харків, 20 листопада 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 170-172.

90. Денищук Д.Є. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України як суб'єкта охорони державної таємниці. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. № 5 (39). С. 50-54.

91. Денищук Д.Є. Історико-правовий аспект становлення та розвитку охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Наукові Записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. Спецвипуск. С. 299-305.

92. Денищук Д.Є. Історичний розвиток і сучасний стан системи охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки, відзначення Дня Європи та 70-річчя заснування Ради Європи, (м. Харків, 16 травня 2019 року). Харків. 2019. С. 64-68.

93. Денищук Д.Є. Сиромятнікова М.С. Охорона державної таємниці в контексті нових підходів до забезпечення належного рівня національної безпеки. Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2022. С. 36-38.

94. Державна кримінально-виконавча служба України (офіційний сайт ДКВС України), «Органограма кримінально-виконавчої системи Міністерства юстиції України». URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/organogrammasite-scaled-1.jpg>

95. Державна кримінально-виконавча служба України (офіційний сайт ДКВС України), «Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань». URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/Положення-ДЕПАРТАМЕНТ-Зміни-1418-5-від-11.04.2022.pdf>

96. Державна кримінально-виконавча служба України (офіційний сайт ДКВС України), «Про службу / Історія ДКВС». URL: <https://kvs.gov.ua/about-service/history/>

97. Державна кримінально-виконавча служба України (офіційний сайт ДКВС України), «Історія становлення і розвитку органів та установ виконання покарань: організаційно-правові аспекти». URL: <https://kvs.gov.ua/about-service/history/>

98. Державна кримінально-виконавча служба України (офіційний сайт ДКВС України), «Про державну установу «Генеральна дирекція ДКВС України»». URL: <https://kvs.gov.ua/about-service/structure/gen-dir-dkvs/>

99. Державна служба статистики України (офіційний сайт Держстату України), «Архів / Адміністративні правопорушення в Україні у 2018 році». URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/prav_zloch/adm_prp_2018.htm.xls

100. Державна служба статистики України (офіційний сайт Держстату України), «Демографічна та соціальна статистика / Правосуддя та злочинність». URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

101. Державна таємниця як складова національної безпеки України: охорона та доступ до державної таємниці; законодавче забезпечення державної таємниці; відповідальність за розголошення державної таємниці; особливості дотримання державної таємниці під час відправлення правосуддя; особливості регулювання в особливий період та під час воєнного стану / Укл. : Джус О.А., Золотарьова М.К., Копотун І.М., Макарова Т.П., Микитюк М.А., Павлюк О.О., Пасіка С.П., Петков С.В., Скриньковський Р.М., Сопільник Л.І., Чубенко А.Г., Шевченко А.М. Київ: ВД «Професіонал», 2023. 438 с.

102. Державна установа «Урядовий контактний центр» (офіційний сайт), «Головна сторінка Центральні та місцеві органи виконавчої влади». URL: <https://ukc.gov.ua/kontakts-ovv/>

103. Державне управління / Глен Райт ; пер. з англ.: В. Івашко, О. Коваленко, С. Соколик ; Ін-т держ. упр. та самовряд. при Каб. Міністрів України. Київ : Основи, 1994. 191 с.

104. Державне управління : навч. посіб. / Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю., Гордієнко Л.Ю. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.

105. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 р. № 343 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-п#Text>

106. Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції : Постанова Кабінет Міністрів України від 24.01.2020 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-2020-п#Text>

107. Дрейс Ю. Функціонування системи охорони державної таємниці в Україні: організаційно-правова структура, принципи та завдання. *Український науковий журнал з інформаційної безпеки*. 2014. Вип. 20 т. 2. С. 176-184. DOI: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.20.7305>

108. Дрофич Ю.В. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2022. Вип. 73: ч. 2. С. 18-26. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.34>

109. Економічний словник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. Київ: Кондор, 2006. 356 с.

110. Експертний висновок Міністерства фінансів України до законопроекту «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстраційний № 8394 від 27.01.2023) згідно зі статтею 27 Бюджетного кодексу України від 10.02.2023 р. № 10040-09-3/4096. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-3180382.pdf

111. Енциклопедія Сучасної України, «Державна таємниця. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. О.В. Соснін. 2007». URL: <https://esu.com.ua/article-26141>

112. Європейський Союз (сайт ЄС), «Принципи, країни, історія / країни ЄС / Словаччина». URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/slovakia_uk

113. Європейський Союз: що це таке і що він робить. Бюро публікацій Європейського Союзу. Люксембург, 2022. 70 с. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c47b2296-b71a-11ed-8912-01aa75ed71a1/language-uk>

114. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року за формою № 1(місячна), затвердженою Наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 р. № 299 за погодженням з Держстатом. Розділ 4. «Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється органами безпеки». URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262

115. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року за формою № 1(місячна), затвердженою Наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 р. № 299 за погодженням з Держстатом. Розділ 4. «Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється

органами безпеки». URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804

116. Ємельянов С.Л. Методика та результати оцінки якості законодавчого забезпечення правового інституту таємниць в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2011. № 7 ч. 1. С. 57-62.

117. Ємельянов С.Л. Проблемні аспекти класифікації інформації з обмеженим доступом в Україні. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), В.М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін та ін. Одеса : Юрид. л-ра, 2012. Т. 12. С. 130-140.

118. Ємельянов С.Л. Проблемні аспекти організаційно-правового захисту банківської таємниці в Україні. *Право і безпека*. 2011. № 3. С. 194-199.

119. Ємельянов С.Л. Проблемні аспекти організаційно-правового захисту державної таємниці в Україні. *Інформаційна безпека*. 2011. Вип. 1. С. 36-44.

120. Ємельянов С.Л. Проблемні аспекти організаційно-правового захисту комерційної таємниці в Україні. *Інформаційна безпека*. 2011. Вип. 2. С. 37-45.

121. Ємельянов С.Л. Стан та розвиток правового інституту професійної таємниці в Україні. *Право і безпека*. 2011. № 5. С. 52-57.

122. Єріна А.М. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / А.М. Єріна, В.Б. Захожай, Д.Л. Єрін. К. : ЦНЛ, 2004. 212 с.

123. Жевелєва І.С. Генезис діяльності органів державної безпеки щодо захисту інформації з обмеженим доступом в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5/2021. С. 12-16.

124. Жевелєва І.С. Залучення державного сектору безпеки до процесу захисту інформації суб'єктів господарювання у контексті забезпечення національної безпеки України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33) / 2014. С. 174-178.

125. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.;

За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

126. Зауваження Міністерства оборони України до проєкту Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстраційний номер 8394 від 27.01.2023) від 13.03.2023 р № 410/371. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-3292621.pdf

127. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). Київ. 2015. 35 с.

128. Ізбаш К.С., Дерев'янкін С.Л. Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1/2024. С. 213-217. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.34>

129. Інформаційне законодавство України: Науково практичний коментар / За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа. К., 2006. 232 с.

130. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д.В. Дубов, О.А. Ожеван, С.Л. Гнатюк. К. : НІСД. 2010. 64 с.

131. Іщук О.І. Адміністративна юрисдикція органів прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 215 с.

132. Кметик-Подубінська Х. Правове моделювання як метод сучасних конституційно-правових досліджень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7/2020. С. 211-215. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.36>

133. Кобко Є.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2023. 400 с.

134. Коваленко К.В. Загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність. *Форум права (ФП)*. 2008. № 2008-2. С. 231-236.

135. Коваленко Н. До питання про визначення поняття та ознак правового режиму. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12/2019. С. 254-258. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.47>

136. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

137. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (із змінами). Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL (статті 1-212⁻²⁴): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

138. Коломієць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

139. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 256 с.

140. Комарницька І. Адміністративна відповідальність: теоретико-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2020. Т. 7, № 2. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2020.26.155>

141. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

142. Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України: монографія. Одеса : Юрид. літ-ра, 2003. 472 с.

143. Косминя А.П. Аналіз системи охорони державної таємниці в Федеративній Республіці Німеччина. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 2 (1). С. 59-60.

144. Костицький М.В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1/2012. С. 3-17.

145. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

146. Кулініч О.О. Інформація з обмеженим доступом як об'єкт цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2006. 202 с.

147. Левенець Ю.О. Поняття адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 54-62.
148. Литвин І.І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 Том 1. С. 18-21.
149. Ліпкан В.А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : монографія / В.А. Ліпкан, В.Ю. Баскаков ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. К. : ФОП «О.С. Ліпкан», 2013. 344 с.
150. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М-Я. 624 с.
151. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання : монографія. Суми : Університетська книга, 2006. 367 с.
152. Лупійко Л., Закаблуковська О. Теоретичний аналіз розвитку мисленневих операцій молодших школярів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2022. Вип. 19 (64). С. 15-22. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.19\(64\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.19(64).02)
153. Макаренко С. Зарубіжний досвід забезпечення режиму секретності під час протидії злочинам підрозділами поліції. *Університетські наукові записки*. 2020. № 5 (77). С. 159-168. DOI: <http://doi.org/10.37491/UNZ.77.15>
154. Маркович Х.М. Національна безпека України: понятійно-категоріальне осмислення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Сер юридична*. 2023, Вип. 38/2023. С. 10-15. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8163881>
155. Марченко О.В. Поняття та зміст адміністративно-правового статусу міністерства юстиції України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 32. С. 259-268.
156. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом у сфері

оборони від 06.09.2004 р. ідент. № 826_024. (Ратифіковано Законом № 686-VI від 17.12.2008 р.; Зміни до Меморандуму див. в Протоколі № 826_002-17 від 17.11.2017 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_024#Text

157. Методичні рекомендації щодо порядку утворення та діяльності дисциплінарних комісій з проведення службових розслідувань за фактом порушення поліцейським службової дисципліни, їх повноваження: метод. рекомендації / С.О. Шатрава, О.М. Галкіна, Л.С. Кацалап, Д.Є. Денищук, О.В. Погорілець, М.С. Сиромятнікова. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2020. 20 с.

158. Миколюк А.В. Публічне управління інформаційною безпекою: діджиталізація та інформаційна війна. *Право та державне управління*. 2022. № 1. С. 156-161. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.23>

159. Михайлуца М. Державна таємниця за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн світу: порівняльно-правовий аналіз. *National law journal: theory and practice*. 2016. № 4 / august. P. 167-171.

160. Міністерство юстиції (офіційний сайт), «Структура / Апарат Міністерства / Структурні підрозділи Міністерства». URL: https://minjust.gov.ua/str_cent_struct

161. Морозова О.О. Правова охорона державної таємниці в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2017. Серія № 18. Право : зб. наукових праць. Вип. 32/2017. С. 101-105.

162. На проект Закону України «Про безпеку класифікованої інформації»: Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 10.04.2023 р. № 16/03-2023/73701 (С. Тихонюк, В. Попович, Т. Ткач, О. Макаренко, Л. Демчук). До реєстр. № 8394 від 27.01.2023 ... народні депутати України Ф. Веніславський та інші. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1728381>

163. Наливайко Л.Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис... канд. юр. наук: 12.00.02. К., 2000. 180 с.

164. Нарис історії охорони державної таємниці в Україні : монографія / В. Ворожко, Б. Бернадський, О. Ботвінкін. К. : Лазурит-Поліграф, 2012. 188 с.

165. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за заг. ред. С.В. Петкова. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.

166. Національна академія внутрішніх справ (офіційний веб-портал НАВС), «Мультимедійний навчальний посібник : Адміністративне право. Загальна частина. Тема 11. Поняття, властивості та принципи адміністративної відповідальності / кафедра адміністративного права і процесу НАВС / О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, М.В. Плугатир, М.В. Співак, В.В. Підвисоцький / 2017)». URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm_pravo_zch/nm/lec11.html

167. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О.П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669980885>

168. Національне агентство України з питань державної служби (офіційний сайт НАСД), «У НАДС представили результати кількісного складу державних службовців. Опубліковано 01.05.2024 р.». URL: <https://nads.gov.ua/news/u-nads-predstavlyly-rezultaty-kilkisnoho-skladu-derzhavnykh-sluzhbovtziv>

169. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію : навчальний посібник-хрестоматія : у 2-х ч. ; уклад. і коментар І.В. Артьомов, Д.В. Вітер, Л.І. Загайнова, О.М. Казакевич, О.М. Руденко. Ужгород : Ліра, 2007. Ч. I. 452 с.

170. Носач А.В. Адміністративно-правові форми діяльності Служби безпеки України з протидії тероризму : дис. ... к-та юрид. наук (док-ра філ-ї) : 12.00.07. Суми, 2017. 222 с.

171. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за вересень 2023 року / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду управління аналітичної допомоги касаційним судам та Великій Палаті Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи;

заст. Голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду к.ю.н. Н.О. Антонюк. Київ, 2023. 53 с.

172. Олійник В.І. Визначення родової належності поняття «державна таємниця». *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2). С. 143-148.

173. Олійник В.І. Досвід кримінально-правового забезпечення охорони державної таємниці країн близького зарубіжжя. *Юридична наука*. 2020. № 12 (114) / 2020. С. 144-152. DOI: <http://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-114-12.18>

174. Олійник В.І. Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони державної таємниці в Україні: автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2023. 26 с.

175. Олійник В.І. Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони державної таємниці в Україні: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2023. 529 с.

176. Олійник О.В. Правові засади доступу до інформаційних ресурсів України: проблеми правового режиму інформації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. К. : Логос, 2011. № 2. С. 54-60.

177. Оніщенко Н.М. Принцип законності: наукові реалії сьогодення. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 13-18.

178. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Охорона державної та комерційної таємниці» розроблено для студентів денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» галузі знань – 07 Управління та адміністрування, Спеціальність – 073 Менеджмент / І.В. Зайцева-Калаур. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 147 с.

179. Організаційно-правові основи захисту інформації з обмеженим доступом: навчальний посібник / А.Б. Стоцький, О.І. Тимошенко, А.М. Гуз та ін. ; за заг. ред. В.С. Сідака. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2006. 232 с.

180. Організація охорони державної таємниці в Україні : навчальний посібник / А.М. Супруненко, І.І. Башта, А.М. Лисеюк, К.С. Свіріна ;

Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь : УДФСУ, 2020. 370 с.

181. Організація Північноатлантичного Договору (офіційний сайт НАТО), «Лідери НАТО затвердили нову Стратегічну концепцію. Новини: 29.06.2022 р.». URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_197281.htm

182. Організація Північноатлантичного Договору (офіційний сайт НАТО), «Країни-члени (28.03.2024 р.)». URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm

183. Організація Північноатлантичного Договору (офіційний сайт НАТО), «Основні факти / 2.1 Військово-політичний альянс». URL: https://www.nato.int/nato-welcome/index_uk.html

184. Орлов Ю.Ю., Джужа О.М., Орлова О. Ю. Синергетика та пізнання правових явищ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 75-90.

185. Основи організації та забезпечення режиму секретності в установах і організаціях України : робоча програма навчальної дисципліни (силабус) / Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації КПІ ім. Ігоря Сікорського. Спеціальна кафедра № 2. 2022. 14 с.

186. Офіс Генерального прокурора (офіційний сайт ОГП), «Головна / Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування». URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

187. Охорона державної таємниці в Україні: навч. посіб. / Гуз А.М., Касперський І.П., Князев С.О., та ін. Київ: Нац. акад. СБУ, 2017. 216 с.

188. Охорона державної таємниці : спеціальна короткострокова освітня програма для підвищення кваліфікації державних службовців працівників режимно-секретних органів суб'єктів режимно-секретної діяльності. / Національна академія служби безпеки України. Київ. 2023. 15 с.

189. Охорона державної, службової та особистої таємниці : програма вибіркової навчальної дисципліни підготовки бакалаврів спеціальності 081 «Право» / Затверджено Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту, Протокол № 2 від 25.10.2019 р. / О.Я. Кузьмич. Кафедра цивільного права навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ. 2019. 6 с.

190. Оцінювання шкоди національній безпеці України у разі витоку державної таємниці : монографія / О.Г. Корченко, О.Є. Архипов, Ю.О. Дрейс. К. : наук.-вид. центр НА СБ України, 2014. 332 с.

191. Павленко В.С. Охорона державної таємниці у механізмі інформаційної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4 / 2021. С. 255-258. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/61>

192. Павленко В.С. Павленко В.П. Система організаційно-правових заходів щодо охорони державної таємниці в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70) № 6/2020. С. 70-74. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.6/12>

193. Панова Н.С. Дисциплінарна відповідальність державного службовця як інститут адміністративного права. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 16. С. 342-353.

194. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95-98.

195. Пархоменко Н.М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01. К., 2009. 442 с.

196. Пашков А.С. Загальні принципи охорони державної таємниці. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. Вип. № 17.

197. Пашков А.С. Система охорони державної таємниці та її роль в забезпеченні інформаційної безпеки. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. Вип. № 22. С. 168-171.

198. Пекарський С.П. Режим секретності : навчальний посібник. Київ: ВД «Дакор», 2021. 144 с.
199. Петрова Л. Фундаментальні проблеми методології права (філософсько-правовий дискурс) : наук. моногр. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 1998. 505 с.
200. План діяльності Служби безпеки України з підготовки проєктів регуляторних актів на 2022 рік, затверджений Головою Служби безпеки України від 13.12.2021 р. URL: <https://ssu.gov.ua/uploads/documents/2021/12/15/4.docx>
201. План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік, затверджений Постановою Верховної Ради України від 15.02.2022 р. № 2036-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/96/f513932n17.docx>
202. План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік, затверджений Постановою Верховної Ради України від 07.02.2023 р. № 2910-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/104/f523336n18.docx>
203. План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2024 рік, затверджений Постановою Верховної Ради України від 06.02.2024 р. № 3561-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/112/f533060n19.docx>
204. Платформа «Ліга : Закон» (LIGA360), «Довідкова інформація: джерела права». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000238>
205. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю.Ф. Кравченка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.
206. Плотніков Є.О. Індукція та дедукція як методи формування іншомовної рецептивної граматичної компетенції майбутніх учителів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2011. Вип. 29/2011. С. 162-166.
207. Пономаренко О.А. Особливості кримінально-правової охорони державної таємниці за законодавством США. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37) / 2021. С. 123-128.

208. Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 р. № 939 ДСК.

209. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 26.09.2023 р. у справі № 208/4254/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113794512>

210. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» народних депутатів України В.Ф. Веніславського (№ 85) та інших від 27.01.2023 р. № 85д9/1-2023/18406. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1633035>

211. Права людини в Україні (Інформаційний портал Харківської правозахисної групи), «Захаров Є., Рапп І. Які відомості становлять державну таємницю в Україні? 28.02.2006 р.». URL: <https://khp.org/1141143392>

212. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 15, ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

213. Про безпеку класифікованої інформації : проект Закону України внесений народними депутатами України Веніславським Ф.В. (№ 85) та іншими від 27.01.2023 р. № 85д9/1-2023/18406 (реєстровий № 8394 від 27.01.2023). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1633021>

214. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України : Указ Президента України від 12.03.1999 р. № 248/99 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/99#Text>

215. Про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.1994 р. № 414 (із змінами). Позначку «Не для друку» знято Розпорядженням КМУ № 490-р (490-2008-р) від 19.03.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/414-94-п#Text>

216. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації»: Закон України від 27.03.2014 р. № 1170-VII (із змінами). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 22, ст. 816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1170-18#n191>

217. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 19.03.2009 р. № 1180-VI (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 32-33, ст. 485. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1180-17#Text>

218. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України: Закон України від 16.10.2012 р. № 5461-VI (із змінами). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 5, ст. 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5461-17#Text>

219. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 11.05.2004 р. № 1703-IV (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 32, ст. 394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1703-15#Text>

220. Про внесення змін до Закону України «Про державну таємницю»: Закон України від 06.07.2010 р. № 2432-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 46, ст. 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2432-17#Text>

221. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю: Закон України від 21.09.1999 р. № 1080-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 49, ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1080-14#Text>

222. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про охорону інформації з обмеженим доступом, що є власністю держави : Закон України від 22.09.2011 р. № 3775-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 21, ст. 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3775-17#Text>

223. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n6>

224. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р. № 950 : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2023 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2023-п#n9>

225. Про державний суверенітет України : Декларація Верховної Ради Української РСР від 16.07.1990 р. № 5-XII. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, № 31, ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

226. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV (в першій редакції). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 30, ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15/ed20050623#Text>

227. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 30, ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#top>

228. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Указ Президента України від 03.10.1992 р. № 493/92 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/92#top>

229. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23.02.2006 р. № 3475-IV (із змінами). Відомості

Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 30, ст.258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text>

230. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII (із змінами). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

231. Про державну службу : Закон України від 17.11.2011 р. № 4050-VI (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 26, ст. 273. (Закон втратив чинність на підставі Закону № 889-VIII від 10.12.2015, ВВР, 2016, № 4, ст. 43). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4050-17#Text>

232. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 16, ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#top>

233. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#top>

234. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 р. № 158 (із змінами). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.08.2016 р. за № 1203/29333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

235. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440 (із змінами). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2005 р. за № 902/11182. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Служби безпеки № 383 від 23.12.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05#Text>

236. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383 (із змінами). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 січня 2021 р. за № 52/35674. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#n7>

237. Про затвердження Інструкції про порядок проведення службового розслідування у Державній прикордонній службі України : Наказ Адміністрації державної прикордонної служби України від 14.02.2005 р. № 111 (із змінами). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23.02.2005 р. за № 261/10541. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства внутрішніх справ № 815 від 08.11.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-05#Text>

238. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України : Наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04#Text

239. Про затвердження Переліку психічних захворювань (розладів), які можуть завдати шкоди охороні державної таємниці і за наявності яких допуск до державної таємниці громадянинові не надається : Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Служби безпеки України від 13.05.2002 р. № 174/136. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.05.2002 р. за № 458/6746. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0458-02#Text>

240. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України : Наказ Міністерства юстиції України від 13.12.2019 р. № 4011/5 (з додатком). URL: https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/217_n_Pоложення_про_АДМ_від_13_12_2019_№4011_5-1.pdf

241. Про затвердження Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 01.04.2020 р. № 1302/5. URL: https://dostup.org.ua/request/66935/response/162838/attach/1/.pdf?cookie_passthrough=1

242. Про затвердження Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 20.09.2023 р. № 3362/5. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/02/27/20240227180849-58.pdf>

243. Про затвердження Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2020 р. № 4403/5. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Polojenia.pdf>

244. Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України : Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 394/2011. Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 419/2019 від 20.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/394/2011#Text>

245. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 р. № 731 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п#Text>

246. Про затвердження Положення про Державну службу статистики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2014 р. № 481 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-п#Text>

247. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п#top>

248. Про затвердження Положення про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України : Наказ Міністерство Юстиції України від 06.02.2017 р. № 292/5 (із змінами). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 08.02.2017 р. за № 177/30045. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0177-17#Text>

249. Про затвердження Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних мистецьких ліцеїв : Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 17.12.2021 р. № 1005. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21.02.2022 р. за № 238/37574. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0238-22/ed20211217#n26>

250. Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України : Наказ Міністерство юстиції України від 12.03.2015 р. № 356/5 (із змінами). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19.03.2015 р. за № 295/26740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0295-15#Text>

251. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування в Державній прикордонній службі України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.11.2021 р. № 815. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.01.2022 р. за № 39/37375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0039-22#n7>

252. Про затвердження Порядку проведення функціонального обстеження органів виконавчої влади : Наказ Головного управління державної служби України від 29.07.2005 р. № 189 (із змінами). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17.08.2005 р. за № 901/11181. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Головного управління державної служби № 84 від 30.03.2010 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0901-05/ed20100521#Text>

253. Про затвердження Порядку розроблення посадових інструкцій державних службовців категорій «Б» та «В» : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 11.09.2019 р. № 172-19 (із змінами). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30.09.2019 р. за № 1077/34048. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1077-19#Text>

254. Про затвердження та введення в дію Порядку проведення службового розслідування та застосування дисциплінарного стягнення : Наказ Державного авіаційного підприємства «Україна» від 22.10.2021 р. № 138. URL: <https://saeukraine.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Про-порядок-проведення-службового-розслідування-Наказ-138-від-22.10.2021.pdf>

255. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 р. № 736 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-п#top>

256. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>

257. Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з десятою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності : Постанова Верховної Ради України від 21.11.2023 р. № 3468-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3468-20#Text>

258. Про здійснення Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України державної регуляторної політики у 2023 році : інформація Адміністрації Держспецзв'язку від 31.01.2024 р. № 18/01-1881/НВ. URL: <https://www.cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=62045>

259. Про ідентифікацію і визначення європейських критичних інфраструктур та оцінювання необхідності покращення їх охорони та захисту : Директива Ради Європейського Союзу 2008/114/ЄС від 08.12.2008 р. Офіційний вісник Європейського Союзу від 23.12.2008 р., / L 345 /, стор. 75. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-08#Text

260. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#top>

261. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 12, ст. 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#top>

262. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 08.11.2012 р. № 631/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/631/2012#Text>

263. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX (із змінами). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 5, ст. 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#top>

264. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства

юстиції : Постанова Кабінет Міністрів України від 18.05.2016 р. № 348 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2016-п#Text>

265. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (із змінами). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#top>

266. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 р. № 808-IX (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>

267. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010#Text>

268. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.03 р. № 964-IV (із змінами) Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351. (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2469-VIII від 21.06.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

269. Про Перелік посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць : Указ Президента України від 19.05.2020 р. № 190/2020 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190/2020#Text>

270. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік : Постанова Верховної Ради України від 02.02.2021 р. № 1165-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-20#Text>

271. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік : Постанова Верховної Ради України від 07.02.2023 р. № 2910-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, №№ 102-104, ст. 430. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2910-20#n15>

272. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2024 рік : Постанова Верховної Ради України від 06.02.2024 р. № 3561-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2024, №№ 4-6, ст. 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3561-20#Text>

273. Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань : Указ Президента України від 31.07.1998 р. № 827/98 (із змінами). Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 532/2009 від 10.07.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827/98#Text>

274. Про Положення про Державний комітет України з питань державних секретів та технічного захисту інформації : Указ Президента України від 05.11.1996 р. № 1047/96. Позначку «Опублікуванню не підлягає» знято Указом Президента № 963/2009 (963/2009) від 24.11.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1047/96#Text>

275. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>

276. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#top>

277. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

278. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 22 жовтня 2021 року «Про Концепцію реформування Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» : Указ Президента України від 22.10.2021 р. № 544/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544/2021#Text>

279. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» : Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#top>

280. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 (із змінами, Стратегія національної безпеки України втратила чинність на підставі Указу Президента № 392/2020 від 14.09.2020 р.). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>

281. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-IX#Text>

282. Про розгляд законопроекту за реєстр. № 8394 від 27.01.2023 (бюджетна експертиза) : Лист Комітету Верховної Ради України з питань бюджету від 08.06.2023 р. № 04-13/9-2023/123809 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1816650>

283. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

284. Про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) : Угода між Європейським Співтовариством, його державами-членами та Україною від 01.12.2005 р. ідентифікатор № 994_751. Угоду ратифіковано Законом № 553-V (553-16) від 10.01.2007, ВВР, 2007, № 12, ст. 108. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_751/ed20070110/find?text#Text

285. Про створення Служби національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 20.09.1991 р. № 1581-XII (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст. 689. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1581-12#top>

286. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-p#top>

287. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-

2024 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-p#Text>

288. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань : Указ Президента України від 22.04.1998 р. № 344/98 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/98#Text>

289. Про утворення державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 684-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2017-p#Text>

290. Про утворення державної установи «Центр пробації» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 655-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2017-p#Text>

291. Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 709. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-2017-p#Text>

292. Про утворення територіальних органів Державної пенітенціарної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.10.2011 р. № 1062. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2011-p#Text>

293. Пропозиції Адміністрації Державної прикордонної служби України від 17.02.2023 р. № 14/4726/23-Вн щодо проекту Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (народні депутати України Федір Веніславський, Михайло Ананченко та ін., реєстраційний номер 8394 від 27.01.2023) (до першого читання). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-3191615.pdf

294. Пропозиції Міністерства культури та інформаційної політики України (О. Ткаченко) до проекту Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» від 07.02.2023 р. № 6/20/16-23. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-3173756.pdf

295. Пропозиції Міністерства освіти і науки України (С. Шкарлет) до проєкту Закону України «Про безпеку класифікованої інформації» (реєстр. № 8394 від 27.01.2023, н.д. Веніславський Ф., Ананченко М., Негулевський І. та інші) (перше читання) від 10.02.2023 р. № 1/35-П-23. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-3189585.pdf

296. Рада Суддів України (офіційний сайт РСУ) «Рішення Ради Суддів України № 4 від 28.01.2022 р. "Про компенсації за роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці"». URL: <https://rsu.gov.ua/ua/events/risenna-rsu-no4-vid-28012022-pro-kompensacii-za-robotu-aka-peredbacae-dostup-do-derzavnoi-taemnici>

297. Режим таємності : програма (силабус) навчального курсу для денної форми навчання спеціальності 081 «Право» / О.О. Кузнєцов, І.В. Бондар. Кафедра тактико-спеціальної підготовки Академії державної пенітенціарної служби Міністерства юстиції України. Чернігів. 2019. 17 с.

298. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.

299. Резнік О.М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ... док. юр. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.

300. Рішення Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики від 09.04.2023 р. 04-12/17-2023/72404 щодо експертного висновку законопроєкту № 8394. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1727128>

301. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України № 2-рп/2012 від 20.01.2012 р. (Справа № 1-9/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#top>

302. Салига К.С. Методологія наукового дослідження економічної ефективності інвестицій в інноваційні проєкти. *Ефективна економіка*. 2013. № 2.

303. Семенюк О.Г. Класифікація таємної інформації. *Інформація і право*. 2016. № 1(16)/2016. С. 44-51.
304. Сенік С.В. Адміністративно-правове регулювання обігу інформації з обмеженим доступом в інформаційно-телекомунікаційних системах Національної поліції : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 212 с.
305. Ситницький М.В. Характерні ознаки комерційної таємниці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Вип. 23. Частина I. Том 1. С. 262-266.
306. Скочиляс-Павлів О.В. Сучасні загрози інформаційній безпеці України в умовах правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9/2023. С. 263-266. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/65>
307. Славко А.С. Типологія адміністративно-правових режимів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 265 с.
308. Словник іншомовних слів (тлумачний онлайн словник, В. Лук'янюк), «Інформація». URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=8651&action=show>
309. Словник іншомовних слів (тлумачний онлайн словник, В. Лук'янюк), «Метод». URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=11996&action=show>
310. Словник іншомовних слів / уклад. : С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. К. : Наукова думка, 2000. 680 с.
311. Словник іншомовних слів, за ред. академіка Мельничука О. С., УРЕ АН УРСР. Київ. 1974. 864 с.
312. Словник української мови (СУМ): в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні ; редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970-1980. Т. 3 : 3/ ред. тому: Г.М. Гнатюк, Т.К. Черторизька. 1972. 744 с.
313. Словник української мови (СУМ): в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні ; редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук.

думка, 1970-1980. Т. 10 : Т-Ф / ред. тому: А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк. 1979. 658 с.

314. Служба безпеки України (офіційний сайт СБУ), «Діяльність / Контррозвідка». URL: <https://ssu.gov.ua/kontrrozvidka>

315. Служба безпеки України (офіційний сайт СБУ), «Діяльність / Охорона державної таємниці». URL: <https://ssu.gov.ua/okhorona-derzhavnoi-taiemnytsi>

316. Служба безпеки України (офіційний сайт СБУ), «Охорона державної таємниці та службової інформації / Міжнародні договори у сфері охорони інформації з обмеженим доступом». URL: <https://ssu.gov.ua/mizhnarodni-dohovory>

317. Собакарь А.О., Ковалів М.В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. Юридичні науки.* 2016. № 845. С. 156-160.

318. Стратегічна концепція НАТО – 2022, ухвалена главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 року. 14 с. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf

319. Супруненко А.М. Організація охорони державної таємниці в Україні : навч. посіб. / А.М. Супруненко, І.І. Башта, А.М. Лисеюк, К.С. Свіріна ; Ун-т ДФС. Ірпінь : УДФСУ, 2020. 370 с.

320. Суспільне новини (Сайт інформаційного інтернет-видання «Суспільне Мовлення», яке належить українському суспільству та фінансується з податків громадян), «Едвард Сноуден склав присягу і отримав російський паспорт. Олена Богданьок. 02.12.2022 р.». URL: <https://suspilne.media/330502-edvard-snouden-sklav-prisagu-i-otrimav-rosijskij-pasport-zmi/>

321. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко та ін. ; за заг. ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України К.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

322. Тести на державну службу (онлайн тестування – відповіді), «Тестові питання на знання ЗУ «Про державну таємницю"». URL: https://testderz.com/ru/state_secret/

323. Тлумачний словник української мови / уклад. Т.В. Ковальова, Л.П. Коврига. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.

324. ТОВ НДІ «АВТОПРОМ» (засоби захисту інформації від несанкціонованого доступу), «Головна». URL: <http://avtoprom.kiev.ua/avtoprom/ua>

325. Топалова Л.Д. Правовий режим комерційної таємниці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2006. 25 с.

326. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про взаємний захист таємної інформації від 29.05.1998 р. ідент. № 276_008. (Ратифіковано Законом № 2937-III від 10.01.2002, ВВР, 2002, № 23, ст. 157). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_008#top

327. Угода між Україною та Європейським Союзом про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом від 13.06.2005 р. ідент. № 994_750. (Ратифіковано Законом № 499-V від 20.12.2006 р., ВВР, 2007, № 9, ст. 81). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_750#Text

328. Угода між Урядом України та Урядом Французької Республіки про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів від 07.12.1999 р. ідент. № 250_029. (Ратифіковано Законом № 2602-III від 05.07.2001 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250_029#top

329. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про взаємну охорону секретної інформації від 20.11.2000 р. ідент. № 156_038. (Ратифіковано Законом № 2603-III від 05.07.2001 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_038#top

330. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про охорону секретної інформації у сфері оборони від 04.08.2003 р. ідент. № 840_082. (Ратифіковано Законом № 1760-IV від 04.06.2004 р., ВВР, 2004, № 36, ст. 441). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_082#Text

331. Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору від 13.03.1995 р., ідентифікаційний № 950_002. (Ратифіковано Законом № 160-IV від 12.09.2002 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_002#Text

332. Управління повсякденною діяльністю підрозділів : навч. посібн. / колектив авторів. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2021. 416 с.

333. Урядовий портал (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України), «Головна / Уряд і органи влади / Інші органи виконавчої влади». URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog>

334. Урядовий портал (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України), «Законопроект / Проект Закону про безпеку класифікованої інформації». URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-bezpeku-klasifikovanoi-informatsii>

335. Усов Д.С. Захист державної таємниці за кримінальним законодавством інших країн на пострадянському просторі. *Публічне право*. 2013. № 3. С. 103-109.

336. Фелик В.І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07. Х., 2017. 480 с.

337. Форманюк В.В. Дисциплінарна відповідальність: теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми політики*. 2010. Вип. 40. С. 191-195.

338. Харченко Н.В. Організаційно-правові засади охорони державної таємниці в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Том XXVIII. С. 208-214. DOI: <https://doi.org/10.32837/prnuola.v28i29.735>

339. Хлапонін Ю.І. Комплексні системи захисту інформації: конспект лекцій. Київ: КНУБА, 2022. 84 с.

340. Хлопов А.О. Поняття та ознаки таємниці у кримінальному праві України в розрізі інформації приватного характеру. *Прикарпатський*

юридичний вісник. 2020. Вип. 4 (33). С. 89-93. DOI: <https://doi.org/10.32837/ruuv.v0i4.629>

341. Цибульник Н.Ю. Деякі питання сектора безпеки України як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Право і суспільство*. 2021. № 1 / 2021. С. 151-157. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.24>

342. Чердинцев Ю.Г. Адміністративно-правове регулювання режиму державної таємниці в Україні: дис. ... док. філ-ї: 081-Право. Одеса, 2020. 239 с.

343. Чердинцев Ю.Г. Правові засади режиму секретності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6 Том 1. С. 48-52.

344. Шамсутдінов О. Відповідальність за розголошення державної таємниці за новим кримінальним законодавством України. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні : науково-технічний збірник*. 2001. Вип. 2. С. 21-25.

345. Шемчук В.В. Конституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки сучасних держав: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2020. 411 с.

346. Шлапаченко В.М. Становлення та розвиток кримінально-правової охорони державної таємниці в Україні: Істор. огляд. 2006. Національна академія Служби безпеки України. Інститут захисту інформації з обмеженим доступом. К. : Видавництво Національної академії СБ України, 2006. С. 51-54.

347. Шлапаченко В.М., Колеснік О.А. Принципи організації збереження секретної інформації. *Збірник наукових праць НА СБ України*. 2003. № 8. С. 3-7.

348. Шлома Г.О. Адміністративно-правове забезпечення службової таємниці в органах внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2008. 23 с.

349. Шутак І.Д. Правовий моніторинг: застосування прогностичного методу. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2/2014. С. 47-57.

350. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К. : Вид-во «Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана», 1998-2004. / Т. 2: Д-Й. 1999. 741 с.

351. Юровська В.В. Класифікація методів адміністративного права: критерії та види. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 29 Том 1. С. 59-63.

352. Яковлев П.О. Адміністративно-правові режими як засіб державного регулювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 1 (67). Том 1. С. 176-181. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.1-1.29>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:***

1. Денищук Д.Є. Особливості діяльності державних експертів з питань таємниць Державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 112-117. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.1.16> .

2. Денищук Д.Є. Історико-правовий аспект становлення та розвитку охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Наукові Записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. Спецвипуск. С. 299-305.

3. Денищук Д.Є. Контроль знань з охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України: питання сьогодення. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 1 (28). С. 337-346. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.31> .

4. Денищук Д.Є. Державна кримінально-виконавча служба України як суб'єкт реалізації державної політики з охорони державної таємниці. *KELM: Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 7 (59). С. 238-244. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.38> .

5. Денищук Д.Є. Особливості здійснення контролю знань з охорони державної таємниці в ДКВС України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 361-372. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.30> .

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Денищук Д.Є. Історичний розвиток і сучасний стан системи охорони державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки, відзначення Дня Європи та 70-річчя заснування Ради Європи, (м. Харків, 16 травня 2019 року)*. Харків. 2019. С. 64-68.

7. Денищук Д.Є. Місце та перспективи системи охорони державної таємниці у забезпеченні національної безпеки України. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.)* : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту/ МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, (м. Харків, 22 листопада 2019 р.). Харків, 2019. С. 147-149.

8. Денищук Д.Є. Види державної таємниці: сучасний стан. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / редкол.: Д.В. Швець (голова), О.М. Бандурка, С.М. Гусаров та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, (м. Харків, 20 листопада 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 170-172.

9. Денищук Д.Є. Сучасні проблеми правового забезпечення охорони державної таємниці. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». (м. Харків, 19 листопада 2021 р.) Харків : ХНУВС, 2021. С. 58-59.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Михайло БУРДІН

« 10 » 01 2024 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Комісія у складі:

начальник навчально-методичного відділу Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Ірина Рязанцева** (голова);

декан факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Геннадій Звірянський**;

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Сергій Шатрава**

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Денищука Денис Євгенійовича на тему «Адміністративно-правова охорона державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 081 «Право» (спеціалізація 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право), використовуються в освітньому процесі Харківського національного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право» «Адміністративний процес», «Основи адміністративного судочинства», «Інформаційне право» та інших дисциплін адміністративно-правового характеру. Внесені автором до зазначених лекційних матеріалів доповнення підготовлені на достатньому теоретичному та

методичному рівні та ґрунтуються на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства з метою вдосконалення практичної діяльності правоохоронних органів в сфері охорони державної таємниці, у зв'язку з чим впроваджені в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ, а також у науково-дослідній роботі слухачів, студентів та курсантів.

Члени комісії:

Ірина РЯЗАНЦЕВА

Геннадій ЗВІРЯНСЬКИЙ

Сергій ШАТРАВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олександр МУЗИЧУК

« 11 » _____ 2024 р.

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта Денищука Дениса Євгенійовича на тему «Адміністративно-правова охорона державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 081 «Право» (спеціалізація 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) у науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія в складі:

1. Невядовського В.О. – доктора юридичних наук, доцента, ученого секретаря секретаріату Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ (голова);
2. Шатрави С.О. – доктора юридичних наук, професора, завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування Харківського національного університету внутрішніх справ;
3. Абламського С.Є. – кандидата юридичних наук, доцента, начальника відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності Харківського національного університету внутрішніх справ

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Денищука Дениса Євгенійовича на тему «Адміністративно-правова охорона державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 081 «Право» (спеціалізація 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право), використовуються у наукових дослідженнях Харківського національного університету внутрішніх справ.

Зокрема при: 1) визначенні основних напрямів удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює діяльність в сфері охорони державної таємниці; 2) реалізації адміністративно-правових заходів

забезпечення режиму секретності; 3) організації роботи режимно-секретних органів; 4) провадженні службових розслідувань щодо фактів порушення вимог законодавства про державну таємницю.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Денищука Дениса Євгенійовича на тему «Адміністративно-правова охорона державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України» в науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ забезпечило розширення науково-методичного інструментарію дослідження теоретичних і практичних питань щодо забезпечення охорони державної таємниці.

Члени комісії

 Владислав НЕВЯДОВСЬКИЙ
 Сергій ШАТРАВА
 Сергій АБЛАМСЬКИЙ